

NÉZŐPONTOK A HELYESÍRÁSRÓL

A 2019-es és a 2022-es Nagy J. Béla helyesírási verseny előadásai, feladatai és egyéb tanulmányok

Szerkesztette:

Takács Judit

Márku Anita

Havasi-Kovács Helga

Nézőpontok a helyesírásról

*A 2019-es és a 2022-es Nagy J. Béla helyesírási verseny
előadásai, feladatai és egyéb tanulmányok*

Nézőpontok a helyesírásról

*A 2019-es és a 2022-es Nagy J. Béla helyesírási verseny
előadásai, feladatai és egyéb tanulmányok*

Szerkesztette:

Takács Judit

Márku Anita

Havasi-Kovács Helga

LÍCEUM
KIADÓ

Eger, 2024

A tanulmányokat lektorálta:

Havasi-Kovács Helga, Karmacsai Zoltán, Márku Anita, Takács Judit

Az angol nyelvű absztraktokat lektorálta:

Geoffrey Vaughan

ISBN 978-963-496-284-7

A kiadásért felelős
az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem rektora
Megjelent az EKKE Líceum Kiadó gondozásában
Kiadóvezető: Nagy Andor
Felelős szerkesztő: Kuser Judit
Nyomdai előkészítés, borítóterv: Csombó Bence

Megjelent: 2024-ben

Készítette: az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem nyomdája
Felelős vezető: Kérészy László

Tartalom

Előszó.....	7
-------------	---

2019

LACZKÓ KRISZTINA

A helyesírási tartományokról	11
------------------------------------	----

DÖRYNÉ ZÁBRÁDI ORSOLYA

A helyesírás változásainak hatásai – hallgatók tapasztalatai/véleményei a 2015-ös helyesírási szabályzat kapcsán	21
---	----

MISAD KATALIN

A magyar történelmi személynevek szlovákos írásának problémái.....	35
--	----

2022

LACZKÓ KRISZTINA

A többszörös összetételek a helyesírási szabályzat 12. kiadásában.....	49
--	----

N. CSÁSZI ILDIKÓ

Új névtípus a tulajdonnevek helyesírásában: a tárgynevek. A magyarországi mozdonyok és mozdonykocsik nevei	61
---	----

H. TÓTH ISTVÁN

Mozaikok a magyar mint idegen nyelv (mid) tanítási tapasztalataiból.....	77
--	----

ANGYAL LÁSZLÓ

Helyesírás-tanítás és tehetséggondozás a nyitrai Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetben	87
---	----

Tanulmányok

ANTALNÉ SZABÓ ÁGNES

A különírás és az egybeírás tanításának a módszertana	105
---	-----

GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ

Középmagyar kori nógrádi nyelvemlékek helyesírási jellemzői	121
---	-----

KISS MAGDALÉNA

Adalékok az <i>-i</i> képzős földrajzi nevek helyesírásához	131
---	-----

SÓLYOM RÉKA

A helyesírási kompetencia fejlesztése, fejlődése egyetemi kurzusokon – egy empirikus felmérés tanulságai.....	143
--	-----

Versenyfeladatok és megoldások

BOZSIK GABRIELLA

A Nagy J. Béla helyesírási verseny 2019-es feladatai és megoldásai 161

BOZSIK GABRIELLA

A Nagy J. Béla helyesírási verseny 2022-es feladatai és megoldásai 171

A Nagy J. Béla országos helyesírási verseny döntőiben díjazott hallgatók listája 183

Előszó

Az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem és jogelődjeinek Magyar Nyelvészeti Tanszéke 1987-től először évente, majd két évente rendezi meg a pedagógusjelöltek Nagy J. Béláról elnevezett helyesírási versenyének Kárpát-medencei döntőjét. Az egyre népszerűbbé váló verseny 1993-tól kezdve szakmai programmal bővülve kétnapossá vált, s az e rendezvényen elhangzott előadások anyagát, illetve a versenyen használt feladatlapokat a szervezők évről évre kötetté szerkesztve megjelentetik. A verseny történetéről és névadójáról a rendezvény megálmodója és szervezője, Bozsik Gabriella írt részletes visszatekintést a 2015-ös és 2017-es verseny anyagát tartalmazó kiadványban (*Jubileumi visszatekintés a Nagy J. Béla helyesírási verseny történetére*. In: Bozsik Gabriella – Ludányi Zsófia szerk. Szabályzat, oktatás, gyakorlat: helyesírásról sokszínűen. Eger. 2019: 9–17).

Az a kötet, melyet a kezében tart az olvasó, a legutóbbi két rendezvény plenáris előadásaiból kínál egy csokorra valót, valamint további szakírásokat olvashatnak a helyesírás különböző témaköreihez kapcsolódóan, és a hagyományoknak megfelelően a kötet a 2019-es és 2022-es verseny feladatlapjait is tartalmazza.

A 27. Kárpát-medencei döntőre 2019. november 15–16-án került sor, melyre 21 versenyző és számos kísérő tanár érkezett elsősorban a pedagógusképzéssel foglalkozó tudományegyetemekről és tanítóképző intézményekből. A határon túli régiókból hét egyetem és főiskola képviseltette magát: a pozsonyi, a nyitrai, az újvidéki, a kolozsvári, a beregszászi, az ungvári és az eszéki pedagógusképző intézmények versenyzői vettek részt a döntőn. A szakmai konferencián neves nyelvészek előadásait hallgathatták meg a résztvevők, melyek közül jelen kötetben Laczkó Krisztina helyesírási tartományokról írott dolgozatát olvashatjuk elsőként. Dőryné Zábrádi Orsolya tanulmányában tanító és gyógypedagógia szakos hallgatók helyesírási készségét vizsgálta. A kötetben helyet kapott a verseny egyik határon túli előadójának, Misad Katalinnak a magyar történelmi személynevek szlovákos helyesírásáról írott tanulmánya is.

A 28. döntőre 2021 novemberében került volna sor, ám akkor a pandémia okozta bizonytalanság nem tette lehetővé, hogy a verseny személyes jelenléttel és a határon túli versenyzők bevonásával valósuljon meg. Ezért végül egy év csúszással, de a megszokott őszi időszakban, 2022. november 11–12-én került sor a rendezvényre, melyre 16 intézmény (köztük 5 határon túli egyetem) delegálta összesen 30 hallgatóját. A határon túli magyar felsőoktatásból a pozsonyi, a kolozsvári, a nyitrai, a nagyváradi és a beregszászi pedagógusképző intézmények 2-2 versenyzője vett részt a rendezvényen.

A 2022-ben előadók közül jelen kötetben Laczkó Krisztina tanulmányát olvashatjuk, aki a többszörös összetételek írásproblémáit tárgyalja tanulmányában, N. Császi Ildikó a tárgynevek egyik típusának helyesírási kérdéseit járta körül. H. Tóth István a magyar mint idegen nyelv oktatása során szerzett tapasztalatairól, Angyal László

pedig a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetében folyó, helyesírási fejlesztést is felölelő tehetséggondozást mutatta be.

Nagy örömmünkre szolgált, hogy a publikációs felhívásunkra számos kolléga küldte el helyesírással kapcsolatos tanulmányát, melyek új szempontokkal gazdagítják a versenyen elhangzott előadások perspektíváit. Ezeknek a nézőpontoknak a változatos sokszínűségét kívánja tanulmánykötetünk címében (*Nézőpontok a helyesírásról*) is jelezni.

A különírás és egybeírás tanításának a módszertanába nyújt bepillantást írásában Antalné Szabó Ágnes, míg Sólyom Réka kérdőíves vizsgálatának segítségével a helyesírási kompetencia fejlesztésének lehetőségeit és eredményeit mutatta be. Szintén kérdőívekkel vizsgálta az *-i* képzős földrajzi nevek helyesírásának nehézségeit Kiss Magdaléna, Gréczi-Zsoldos Enikő összefoglalója pedig helyesírás-történeti aspektussal gazdagítja a kötetet.

A Nagy J. Béla helyesírási verseny megrendezése nemcsak egy nagy múltú (2024-ben már 37 éves) hagyomány az egeri Magyar Nyelvészeti Tanszéken, hanem a napjainkban egyre fontosabbá váló anyanyelvi nevelést szolgáló hatékony eszköz is. Ezt a célt fontosnak tartva köszönjük mindazt a támogatást, melynek segítségével 2019-ben, majd 2022-ben is lehetőségessé vált e szakmai rendezvény megrendezése, illetve szerzőink tanulmányait, melyből egy sok szempontot felölelő, gazdag tanulmánygyűjteményt tudunk összeállítani.

A szerkesztők

2019

Laczkó Krisztina

A helyesírási tartományokról

habil. egyetemi docens
ELTE–Eperjesi Egyetem
laczko.krisztina@btk.elte.hu

Absztrakt

A tanulmány a helyesírási tartományok kialakulását kíséri végig, párhuzamosan a szabályzatok történetével. A helyesírási szabályzat központi funkciója mellé a 20. század folyamán létrejött három helyesírási tartomány, amely alapvetően a felhasználói kört tekintve tér el egymástól. Megvalósult egy egyszerűsített szabályzati verzió az alsóbb iskolafokok számára, létrejött a bővített, javaslatokat is tartalmazó kézikönyv a professzionális írásbeliség számára, továbbá ezekhez kapcsolódik a szaknyelvi szabályozások összetettsége. A tanulmány számot ad arról, hogy a kézikönyv, az Osiris Helyesírás, 20 év után megújul.

Kulcsszavak: helyesírási tartomány, szabályzat, szabályozás

About the orthographic domains

Abstract

The study follows the development of orthographic domains, parallel to the history of regulations. In addition to the central function of the orthographic regulation book, three orthographic domains were created during the 20th century, which differ fundamentally in terms of their user base. A simplified version of the regulations has been implemented for lower school students, an expanded handbook (manual) containing suggestions for professional writing has been created, and the complexity of different jargon regulations (terminology, nomenclature) is also related to these domains. The study shows that the manual, the Osiris Orthography, is being renewed after 20 years.

Keywords: spelling range, rules and regulations, regulation

1. A magyar nyelvújítás egyik legfontosabb érdeme, hogy megvalósíthatóvá tette a magyar nyelv sztenderdizációját, vagyis annak a központi szerepű, presztízsértékű nyelvváltozatnak a kodifikációját, amely nagyjából a 16. század első felétől kezdődően (vö. Szathmári 1968) a többi fölé emelkedett. Az európai történelemben általános az a tapasztalat, hogy az egyes nyelvközösségek általában eljutnak egy olyan szakaszba, amelyben valamilyen módon tudatosítják saját normarendszerüket, amely a gyakorlatban korábban is érvényesült. Ennek az alapformáját nevezzük kodifikációnak, amely egy nyelvváltozat nyelvtanokban, értelmező szótárakban, helyesírási szabályzatokban való rögzítését jelenti. Ez a folyamat a magyar nyelvet illetően már viszonylag korán megindult, elsősorban a nyelvtanokkal, ezzel segítve elő a nyelvi sztenderd kialakulását, amelyet tehát tudatos formában a nyelvújítás határozott meg. Ennek során megtörtént a magyar nyelv több szempontú feldolgozása, értékelése, részleges átalakítása és bővítése (vö. Tolcsvai Nagy 1998, 2007; Laczkó 2006, 2023a).

A sztenderdizációs tevékenységben központi szerepet töltött be az 1825-ben megalakult Magyar Tudós Társaság, a mai Magyar Tudományos Akadémia. Az Akadémia első ilyen irányú tevékenysége pedig nem volt más, mint az első helyesírási szabályzat összeállítása azzal a céllal, hogy előkészítse az első akadémiai nyelvtan megjelenését (Döbrentei 1832: III); így a helyesírási szabályozás az első pillanattól kezdve akadémiai státuszba került, és ez nem változott a mai napig sem (vö. Laczkó 2023b).

2. A helyesírás akadémiai státusza a 20. század folyamán kétszer került veszélybe (részletesen ld. Fábíán 2007; Laczkó 2023b). Először 1903-ban, amikor megjelent a Simonyi Zsigmond-féle, úgynevezett iskolai helyesírás, amelynek címe *Az új helyesírás* volt (Simonyi 1903). A századfordulón a Simonyi által benyújtott helyesírási reformtervezetet ugyanis az Akadémia elutasította, így Simonyi iskolai tankönyvként jelentette meg a vallás- és közoktatásügyi miniszter közbenjárásával. A Simonyi-féle reformtervezet egyik előzményének tekinthető, hogy az Akadémia folyóiratának, a *Magyar Nyelvőr*nek a vezetői elégedetlenek voltak a helyesírási szabályzat 1879-es kiadásában bevezetett módosítások mértékével, kevésnek tartották – így saját utat dolgoztak ki. Ez a tény azért is volt sajátos, mert éppen az Akadémia folyóirata tért így el a testület hivatalos álláspontjától. Ráadásul a Rákosi Jenő által szerkesztett *Budapesti Hírlap* is a *Nyelvőr* által bevezetett írásmódot követte; sőt az idegen szavaknak és neveknek kizárólagosan magyaros írásmódjával megzavarta a közvéleményt és az iskolai oktatást. Simonyi többek között ezért is végezte el a helyesírás egységesítését, és terjesztette elő reformjavaslatait (vö. Fábíán 2007: 18–19). Simonyi tevékenysége végül rendkívül fontosnak bizonyult a magyar helyesírás történetében: az iskolai helyesírás nyitotta meg ugyanis az utat ahhoz, hogy a helyesírási kodifikáció kilépjen a korábbi, leginkább belső akadémiai keretek közül, és ténylegesen elterjedhessen az írásgyakorlatban – részint az iskolai oktatásba való bevezetésével,

részint a sajtótermékekben és a könyvkiadásban való alkalmazásával. A reformokat az akadémiai szabályozás végül 1922-ben majdnem teljes egészében elfogadta.

A következő veszélyt 1929-ben a Balassa-féle nyomdai helyesírás jelentette, amely *Az egységes magyar helyesírás szótára és szabályai* címmel jelent meg (Balassa 1929). A napilapok és a könyvkiadás ugyanis a korábbi fennálló helyzetben, az akadémiai és az iskolai helyesírás kettősségében, függetlenítették magukat, és a szerkesztőségek sokszor egymástól is eltérően különböző módozatokat dolgoztak ki az írásgyakorlatokra nézve. Kimondva-kimondatlanul nem érezték elegendőnek a meglévő szabályzatokban foglaltakat a kiadói gyakorlat vonatkozásában, amelyet tetézett a kettős kiadvány miatti zavar is. Ezen a helyzeten akart változtatni a Balassa-féle kiadói helyesírás, amely főbb pontokban ugyan követte az akadémiai szabályozást, de el is tért attól. Az eltérések azonban kisebb mértékűek voltak, így az, hogy a nyomdai helyesírás alapjaiban az akadémiaihoz alkalmazkodott, végül is nem veszélyeztette valójában a státusz kérdését (vö. Fábíán 2007: 19). Amit viszont mindez feltétlenül jelzett, az az volt, hogy a kiadóknak szükségük volt, és erre igényt is formáltak, egy sokkal részletesebb, bővebb helyesírási kodifikációra, mint ami a szabályzatban rendelkezésükre állt.

3. Nyilvánvaló tehát, hogy már az akadémiai szabályozás igen korai időszakában egyértelművé vált: a magyar írásgyakorlatban nem egyforma mélységben és részletettséggel van szükség a helyesírási kodifikációra, és ebben két nagyon fontos tényezőnek bizonyult az iskolai oktatás és a professzionális írásbeliség, azaz a kiadók tevékenysége. Ezt látjuk az 1954-ben megjelent, akkor már 10. kiadásként jegyzett szabályzat megjelenése után kialakult helyzetben is. A 10. kiadás megjelenése után ugyanis korábban nem tapasztalt ellenérzés fogadta a szabályzatot. Ez részben egyfajta kommunikációs zavarból, a tájékoztatás hiányából adódott (a munkálatokat az Akadémia vezetése sietette), amely főként a szakmai köröket, a kiadókat, nyomdászokat, tanárokat érintette rosszul, ennek következtében heves viták középpontjába került az akadémiai helyesírás (ennek legfontosabb dokumentációját lásd Fábíán 2007). A vita nem szakmai alapú volt, sokkal inkább szakmai presztízsű (a kiadók például nehezményezték, hogy nem alakíthatnak ki saját gyakorlatot), amelynek megoldására tanári kézikönyv szerkesztéséről és egységes nyomdai szedési szabályzat kidolgozásáról döntött az Akadémia, egyeztetve a minisztériummal és a Nyomdai Főigazgatósággal. Arról nincs tudomásom, hogy a tanári kézikönyv elkészült volna, ám az tény, hogy a Nyomdaipari Tröszt 1964-ben kiadta a *Kézi szedési és tördelési szabályzatot*, igaz ugyan, hogy mindössze egyetlen kiadásban látott napvilágot (vö. Timkó szerk. 1972: 7). 1971-ben azonban megjelent Timkó György szerkesztésében a *Helyesírási és tipográfiai tanácsadó*, amelynek elkészültében részt vett az Akadémia Helyesírási Bizottsága Fábíán Pál vezetésével. 1972-ben már a második kiadást nyomtatták ki. Ebben a kiadványban már szerepet kaptak a szaknyelvi helyesírások is, a következő indoklással: „Minthogy az 1954-es 10. kiadás

megjelenése óta több tudományterület (állattan, földrajz, kémia) megalkotta a maga részletes helyesírási szabályzatát – mivel kis példányszámuk miatt nem kerülhettek minden érdeklődő kezébe –, szerzőik engedélyével ezeket is közöljük könyvünkben” (Timkó szerk. 1972: 7). A tanácsadó fontos szerepet kapott a későbbiekben a helyesírási szabályzat 11. kiadásának előkészítő munkálataiban.

A 10. szabályzatot mindenképpen mérföldkőnek tarthatjuk a magyar helyesírás történetében két szempontból is. Egyrészt megteremtette azt a fajta egységességet a korpuszkérdést és a kodifikációt illetően, amely mind a mai napig alapvetésként szolgál. A szabályzat közel 200 új szabállyal bővült, és a felépítése a helyesírás máig érvényes alapvető rendszerszerűségét profilálja. Másrészt a fentiekkel összefüggésben az első olyan szabályzat volt, amely koncepcionálisan figyelembe vette a megváltozott társadalmi igényeket, elsősorban az iskolai oktatását és a kiadói gyakorlatban bekövetkezett széles körű változásokat, tehát meghatározott elviségnek tekintette az úzus kérdését is. Kialakul a rendszerszerűség és az úzus együttes érvényesítésének gyakorlata a helyesírás szabályozásában. És ezzel együtt világosan megfogalmazhatóvá válik az a tény, hogy az írásgyakorlatban nem egyformán van szükség a helyesírás alkalmazására, így stabilan körvonalazódnak az úgynevezett helyesírási tartományok.

4. 1984-re, a helyesírási szabályzat 11. kiadásának életbe lépésekor már egyértelmű volt, hogy a helyesírásnak négy nagy, egymással összefüggő tartománya van. A középpontjában mindenkor szabályzat áll, amely a helyesírás normáját, rendszerét, központi kérdéskörét profilálja akadémiai státuszban. Ez a státusz azt jelenti, hogy a magyar írásgyakorlat a legfőbb tudományos testületet hatalmazza fel arra, hogy a magyar helyesírás szabályrendszerét gondolja, a szabályokat kodifikálja és érvényesítse, és ezt az írásgyakorlat elfogadja és alkalmazza. A 10. kiadás után már nyilvánvalóvá vált, hogy a helyesírási szabályzatnak kialakult egyfajta nagyon erős presztízse is. A 11. kiadás a korpuszkérdéseket is tisztázta, az alapjait véglegesítette: a 12. kiadásban is ugyanezek érvényesültek, a változtatásokra azért volt alapvetően szükség, mert a magyar helyesírás mindig is követte a nyelvi változásokat, ezekre érzékenyen reagált, és az eltelt időszakban jó néhány olyan kérdés merült fel, amelyre választ kellett adni. A 12. kiadás változtatásai tehát a rendszer és úzus kettősségén alapultak, alapvetően két tényező mentén: teljes mértékben érvényesíteni a kialakult alapelveket, valamint a rendszer és úzus kettősségében bevezetni azokat az új vagy részben új szabályokat, amelyeket a 21. század társadalmában és a kontextust reprezentáló nyelvi megvalósulásokban bekövetkezett változások igényeltek. A 12. kiadás előkészítő munkálatait Keszler Borbála vezetésével az MTA Magyar Nyelvi Osztályközi Állandó Bizottsága végezte el, a végleges szabályzat 2015 szeptemberében jelent meg (vö. Keszler 2015). Ahogy az elődje, ez a szabályzat is jelzi, hogy a magyar helyesírás betűíró, latin betűs, és az alapvető normái szerint a fonematikusság, az értelemtükröztetés és hagyomány elvének érvényesülése mellett

alkalmazza az egyszerűsítés elvét is (vö. Laczkó 2018, 2023b). (Annyit érdemes még megjegyezni a 12. kiadás szellemiségével kapcsolatban, hogy minden elődjénél megengedőbbé vált a szabályozás a fakultatívítás nagyobb fokú érvényesítésével, például az intézménynévi szabályozásban.) A helyesírási szabályzat központi szerepe mellett, ahogy fent már láttuk, további három tartományról kell számot adni: az első az iskolai helyesírás, a második a szaknyelvi helyesírások ügye, a harmadik pedig az elsősorban a professzionális írásgyakorlatnak szóló kézikönyv.

Az alsóbb iskolafokok számára már a 11. kiadást követően megjelent a *Helyesírásunk* című kiadvány (Fábián–Gráf–Szemere 1999), amelynek utóda a *Kis magyar helyesírás* (Siptár–Keszler–Tóth 2016), a következő alcímmel: „100 szabálypont magyarázatokkal és példákkal *A magyar helyesírás szabályai* 12. kiadása alapján”. Jóllehet ez utóbbi előszavában magyarázó szabályzatként határozza meg önmagát (Prószéky 2016: 8), ám nyilvánvaló, hogy főként az iskolai oktatás tudja hasznosítani, különösen alsó tagozatban, az íráselsajátítás és ennek rutinizálása kapcsán. Vagyis voltaképpen a szabályzat egyfajta leegyszerűsített változataról van szó, amely didaktikusan és az elvont nyelvészeti terminológia lehetséges kiküszöbölésével ad számot a magyar helyesírás rendszeréről. Ahogy az alcím is jelzi: 100 szabálypontban egyszerűsíti le a központi szabályzat 300 szabálypontját (a betűkkel jelölt alpontokat nem számolva). Jelentős különbség továbbá az alapszabályzathoz képest az áttekinthető tördelés, a szabálypontok számozás nélküli megjelenítése, amely így megjelenésében a tankönyvek világához közelít. A *Kis magyar helyesírás* a központi szabályzattal ellentétben nem tartalmaz szótári részt sem. Arról nem tudok számot adni, hogy milyen iskolatípusban, milyen életkorig érdemes ezt a kiadványt használni, és mikor célszerű áttérni magára a szabályzatra, erről nyilván a pedagógus kollégák véleménye lenne a mérvadó. Az is bizonyos, hogy mindez egy adott osztály, csoport összetételének a függvénye is lehet. Mindenesetre immár több mint 30 éve létezik a magyar helyesírásnak ez a tartománya, amelynek használati értékét, hasznosíthatóságát és egyáltalán az ismertségét érdemes lenne az iskolákban és a magyar írásgyakorlatban felmérni.

Ahogy a Timkó-féle tipográfiai tanácsadó előszavából már láthattuk: a 10. szabályzat megjelenése után elindult a szaknyelvi szabályzatok összeállítása, kiadása. Ezt a területet nevezhetjük a harmadik helyesírási tartománynak. Az alapszabályzathoz való viszonyukat tekintve egyrészt lényeges, hogy azok a szaknyelvek, amelyek terminológiával rendelkeznek, nyilvánvalóan követik a magyar helyesírási rendszer normáit és szabályrendszerét azzal az eltéréssel, hogy adott szaknyelvek esetében bizonyos kérdések erőteljesebben profilálódhatnak, ilyen például az orvosi helyesírásban (Fábián–Magasi 1992; Bősze–Laczkó 2009) a latinos vagy magyaros rögzítés problémája (például: *pathologia* vagy *patológia*, ez esetben az utóbbi javára döntve, de sok esetben meghagyva a szövegtípus függvényében a kettősségeket; sőt újabban a magyaros és angolos írásmód közötti döntés is felmerül: *stroke* vagy *sztrók*, az utóbbit az úzus már alkalmazza az írott

médiában). A hamarosan megjelenő fizikai helyesírásban (Sólyom–Mártonfi–Laczkó 2025) – egyébként az orvosi helyesíráshoz hasonlóan – a sztenderd szabályozásnál élesebben vetődik fel többek között az idegen előtagok kérdésköre a szótagszámlálást illetően (például annak eldöntése, hogy a *dipólus* vagy a *diszlokáció* kifejezések összetételnek számítanak-e, hiszen ennek függvénye, hogy a *dipólus* + *közelítés* vagy a *diszlokáció* + *elrendeződés* összetételek tartalmazznak-e kötőjelet, vagy sem). Mindenesetre az alapvető szabályozási kérdések ezekben a szaknyelvekben nem térnek el a helyesírási szabályzatban foglaltaktól. Ide tartozó területek az orvostudományon és a fizikán kívül a hadászat, a közgazdaságtan vagy a műszaki szakterület (részletesen vö. Mártonfi 2018). Más a szabályzat és a szaknyelvi szabályozás viszonya azonban akkor, ha az adott szaknyelv nem terminológiával, hanem nomenklatúrával rendelkezik. Ebben az esetben ugyanis a terminusok leírasi módja nem nyelvi alapokon áll, hanem szakmai háttérszabályozással rendelkezik, a leglátványosabban a különírás-egybeírás terén, utóbbiba beleértve a kötőjelezést is (lásd például a *fekete rigó* és a *sárgarigó* írásmódbeli különbségét vagy az úgynevezett mozdíthatatlan kötőjelet a kémiai vegyületnevekben: *szén-dioxid*, *hidrogén-klorid*, de ide tartozik a földrajzi nevek teljes rendszere is). Nem véletlen, hogy ez utóbbi esetben szükség van külön szabályzatokra, míg a terminológiával rendelkező szaknyelvek esetében elegendő a szaknyelvi szótárak kiadása. Ismertebb szaknyelvi szabályozás a földrajzi nevekhez (Fábián–Földi–Hőnyi 1998), a kémiához (Erdey-Grúz–Fodorné Csányi szerk. 1972–1974; Fodorné Csányi 2003; Fodorné Csányi et al. 2008; Nyitrai–Nagy szerk. 1998), az állatrendszertanhoz (Gozmány 1994; Jávorka–Fábián–Hőnyi 1995/2000) és a növényrendszertanhoz (Priszter 1998) kötődik.

A negyedik helyesírási tartomány a kézikönyv műfaja, amely nem fedi ugyan le teljes mértékben a korábbi helyesírási és tipográfiai tanácsadót, de tartalmaz hasonló elemeket. Az első magyar helyesírási kézikönyv 2004-ben jelent meg az Osiris Kiadó gondozásában, amely egy tanácsadó és egy szótári részből áll, több mint 1500 oldalban, és Osiris Helyesírásként (rövidítve: OH) vált ismertté (Laczkó–Mártonfi 2004). A kiadó bekerülése a névbe eleinte többeket meglepett, mert úgy vélték, az OH veszélyezteti a magyar helyesírás akadémiai státuszát, ám szó sem volt kiadói helyesírásról. Valójában a kézikönyv teljes mértékben az akadémiai szabályozáson alapul, és ahogy a *Kis magyar helyesírás* annak leegyszerűsített, didaktikusan átalakított, iskolai célokra szánt változata, a kézikönyv a professzionális írásbeliségnek szól, így egyrészt a szabályok rendszerszerűségét, összefüggéseit mutatja be, másrészt javaslatokat tesz olyan jelenségek helyesírására, amelyek vagy részletességükben túlmutatnak a központi szabályozáson, vagy korábban valamilyen oknál fogva szabályozatlanok maradtak, ám az írásgyakorlatban idővel szükség lett rájuk. Az utóbbi esetre volt példa a díjak és kitüntetések megnevezésének írásmódjára vonatkozó javaslat, amelyre azért volt szükség, mert az 1984-es szabályozás még nem lehetett tekintettel a 90-es évek után keletkezett, igencsak változatos nyelvi formákat mutató díjnevekre. A szabályzat 12. kiadásának előkészületi munkálataiban a bizottság az Osiris

Helyesírás javaslatait megtárgyalta, és jó részüket be is emelte az új szabályozásba. Ilyen értelemben a kézikönyv hasonló előzménye lett az új szabályozásnak, mint a helyesírási és tipográfiai tanácsadó volt a 11. kiadás számára.

Érdemes megemlíteni az Osiris Helyesírás 2008-ban megjelent diákkönyvtári változatát (Laczkó–Mártonfi 2008a, 2008b), amely kevésbé lett ismert az iskolai használatban. Az eredeti cél az volt, hogy kiegészítse a szabályzat *Helyesírásunk* című, iskolai használatra szánt, egyszerűsített változatát, vagyis a kézikönyv (és külön kötetben) a hozzákapcsolódó szótár műfaját képviselje ebben a helyesírási tartományban. Ennek a változatnak a megújításáról egyelőre még nem született döntés, jóllehet bizonyos fokig kiteljesítené a helyesírási tartományok 21. századra stabilizálódott rendszerét. Hogy ez a munka végbe fog-e menni, még a jövő kérdése.

5. A 2015-ben megjelent új szabályzat értelemszerűen szükségessé tette, hogy az Osiris Helyesírás is megújuljon. Erre éppen megjelenésének 20. évfordulóján, 2024-ben kerül sor. A cél egyrészt azoknak a változásoknak az átvitele, amelyek eddig nem szerepeltek még javaslatként sem a kézikönyvben, ám bekerültek a 12. kiadásba (például a *-szerű* utótagként és nem toldalékként való kezelése: *ésszerű*, avagy az utóneveknél az egyszerűsítő írásmód megszüntetése: *Ivett-tel*), másrészt néhány, eddig nyitva hagyott témakör megoldására is javaslatot tesz a kötet, amelyek sem a szabályzatban, sem a kézikönyv korábbi változatában nem vagy nem kellő részletességgel szerepeltek. Ide tartoznak például az úgynevezett lokalizációs elnevezések, azaz a földrajzi és az intézménynevek közötti átmenetet képviselő nevek (*Radnóti gimnázium*, *Rákóczi-vár* vagy *Rákóczi vár*) helyesírási kérdései, az idegen előtagok és a szótagszámlálási szabály összefüggésének részletes kifejtése vagy az idegen közszavak, tulajdonnevek a magyar írásrendszer szempontjából szokatlan végződéseinek a meghatározása. A kézikönyv különféle listái is frissültek, különös tekintettel a földrajzi névi, intézménynévi vagy címekkel kapcsolatos változásokra. Ugyancsak frissült a szótári rész is, amelyben nemcsak a javítások történtek meg, hanem az elmúlt 20 év új szóanyaga is belekerült.

6. Amit összegzésként tehát hangsúlyozni kell: a helyesírási szabályzat központi funkciója mellé a 20. század folyamán kialakult három helyesírási tartomány, amelyek alapvetően a felhasználói kört tekintve térnek el egymástól. Megvalósult egy egyszerűsített szabályzati verzió, valamint létrejött a bővített, javaslatokat is tartalmazó kézikönyv. A két tartomány két világosan különböző célközönséget szolgál ki. Ezekhez kapcsolódik a szaknyelvi szabályozások összetettsége: a terminológiával rendelkező szaknyelvek a szabályzati rendszerszerűsége alapján teljes egészében, a nomenklatúrával rendelkezők, különösen a különírás-egybeírás kapcsán, azonban önálló rendszert alkotnak. A 21. század elejére a papíralapú és a már jól használható online helyesírási szótárakkal együtt megfelelő alapot nyújtanak a helyesírás minden területen alkalmazható, kielégítő használatához.

Irodalom

- A magyar helyesírás szabályai.* 10. kiadás. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1954.
- A magyar helyesírás szabályai.* 11. kiadás. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1984.
- A magyar helyesírás szabályai.* 12. kiadás. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2015.
- Balassa József 1929. *Az egységes magyar helyesírás szótára és szabályai.* Budapest: Budapesti Korrektorok és Revizorok Köre.
- Bősze Péter – Laczkó Krisztina 2009. Helyesírási megfontolások az orvosi nyelvben. In: Bősze Péter (szerk.): *A magyar orvosi nyelv tankönyve.* Budapest: Medicina Kiadó, 325–392.
- Döbrentei Gábor 1932. Előszó. In: *Magyar helyesírás' és szóragasztás' főbb szabályai.* Pest: Petrózai Tattner és J. M. Károlyi Istv. III–IV.
- Erdey-Grúz Tibor – Fodorné Csányi Piroska szerk. 1972–1974. *A magyar kémiai elnevezés és helyesírás szabályai. I. A szabályok. II. Vegyületek elnevezési példatára és kémiai helyesírási szótár. III. A legfontosabb ásványok és kőzetek nevének helyes írásmódja.* Budapest: Akadémiai Könyvkiadó.
- Fábián Pál 2007. A magyar helyesírás sorsfordulói. In: Bozsik Gabriella – Eöry Vilma – V. Raisz Rózsa (szerk.): *Hagyomány és újítás a helyesírásban.* Eger: EKF Líceum Kiadó, 11–22.
- Fábián Pál – Földi Ervin – Hönyi Ede 1998. *A földrajzi nevek helyesírása.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Fábián Pál – Gráf Rezső – Szemere Gyula 1999. *Helyesírásunk.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Fábián Pál – Magasi Péter 1992. *Orvosi helyesírási szótár.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Fodorné Csányi Piroska 2003. *Szervetlen kémiai nevezéktan II.* A Kémia Újabb Eredményei 92. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Fodorné Csányi Piroska et al. 2008². *Szervetlen kémiai nevezéktan. A IUPAC 2005. évi szabályai. A Magyar Kémiai Elnevezés és Helyesírás Szabályai.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Gozmány László 1994. A magyar állatnevek helyesírási szabályai. *Folia Entomologica Hungarica – Rovartani Közlemények* 55: 429–445.
- Jávorka Levente – Fábián Pál – Hönyi Ede (szerk.) 1995/2000. Az állatfajtanévek helyesírása. *Állattenyésztés és Takarmányozás* 44: 465–470.
- Keszler Borbála 2015. Megjelent A magyar helyesírás szabályai 12. kiadása. *Magyar Nyelvőr* 139: 253–269.
- Laczkó Krisztina 2006. Az újmagyar és az újabb magyar kor. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *Magyar nyelv.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 401–436.
- Laczkó Krisztina 2018. Körkép a magyar helyesírásról – áttekintés a 12. kiadás után. *Magyar Nyelvőr* 142: 136–149.

- Laczkó Krisztina 2023a. Greguss Ágost és a tudományos műszótár. In: Kónya Annamária – Laczkó Krisztina (szerk.): *Magyar nyelv, irodalom és kultúra Eperjesen*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 80–98.
- Laczkó Krisztina 2023b. A helyesírás és a helyesírási szabályzatok. In: Tolcsvai Nagy Gábor – Laczkó Krisztina – Tátrai Szilárd (szerk.): *Nyelv, kultúra és tudomány. Köszöntő kötet a Magyar Nyelvőr alapításának 150. évfordulójára*. Budapest: Eötvös Kiadó, 37–46.
- Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2004. *Helyesírás*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2008a. *Helyesírási tanácsadó*. Osiris Diákszótár. Budapest: Osiris Kiadó.
- Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2008b. *Helyesírási szótár*. Osiris Diákszótár. Budapest: Osiris Kiadó.
- Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2024. *Helyesírás²*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Magyar helyesírás' és szóragasztás' főbb szabályai*. Pest: Petrózai Trattner J. M. és Károlyi Istv., 1832.
- Mártonfi Attila 2018. Tájékoztató bibliográfia „A helyesírás kézikönyvei” témában. *Magyar Nyelvőr* 142: 246–250.
- Nyitrai József – Nagy József (szerk.) 1998. *Útmutató a szerves vegyületek IUPAC-nevezéktanához. A IUPAC Szerves Kémiai Nomenklatúrabizottságának 1993-as ajánlása alapján. A Magyar Kémiai Elnevezés és Helyesírás Szabályai*. Budapest: Magyar Kémikusok Egyesülete.
- Priszter Szaniszló 1998. *Növényneveink*. Budapest: Mezőgazda Kiadó.
- Prószekey Gábor 2016. Előszó. In: Siptár Péter – Keszler Borbála – Tóth Etelka: *Kis magyar helyesírás*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 7–10.
- Simonyi Zsigmond 1903. *Az új helyesírás*. Budapest: Atheneum.
- Siptár Péter – Keszler Borbála – Tóth Etelka 2016. *Kis magyar helyesírás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Sólyom Jenő – Mártonfi Attila – Laczkó Krisztina 2025. *Fizikai helyesírási szótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó (megjelenés alatt).
- Szathmári István 1968. *Régi nyelvtanaink és egységesülő irodalmi nyelvünk*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Timkó György (szerk.) 1972. *Helyesírási és tipográfiai tanácsadó*. Budapest: Nyomdaipari Egyesülés.
- Tolcsvai Nagy Gábor 1998. A magyar nyelvközösség története (Történeti módszertani vázlat). *Magyar Tudomány* 33: 915–928.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2007. 1813. A nyelvi és irodalmi ízlésvita nagy, nyilvános szakasza. Mondolat. In: Jankovits László – Józán Ildikó – Jeney Éva – Szegedy-Maszák Mihály (szerk.): *A magyar irodalom története I. A kezdetektől 1800-ig*. Budapest: Gondolat Kiadó, 40–56.

Dőryné Zábrádi Orsolya

A helyesírás változásainak hatásai – hallgatók tapasztalatai/véleményei a 2015-ös helyesírási szabályzat kapcsán

egyetemi adjunktus, nyelvész
Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Pedagógiai,
Humán- és Társadalomtudományi Kar
Neveléstudományi és Pszichológia Tanszék
zabradi.orsolya@sze.hu

Absztrakt

Tanulmányomban egy kérdőíves vizsgálat eredményeit mutatom be. A győri Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Pedagógiai, Humán- és Társadalomtudományi Karán tanuló tanító, illetve gyógypedagógia szakos hallgatóknak a 2015-ös, 12. kiadású akadémiai helyesírási szabályzattal kapcsolatos kompetenciáját, véleményét, tapasztalatait vizsgáltam. Logikusabb lett-e az új szabályzat, mint az előző volt? Vannak-e, lettek-e ellentmondásos szabályok benne? Mely részterületeken vártak, illetve nem vártak volna változást az új szabályzatban? Mely szabály(ok) megváltoztatását érzik indokoltnak? Az új szabályzat értelmében mely helyesírási területeken követik majd el az emberek/gyerekek a legtöbb hibát? Mely részterületek lettek könnyebben, illetve nehezebben taníthatók az általános iskolás gyerekek számára? Fontos-e a helyesírási szabályokat mindenkinek tudni, és miért? Szükség van-e egyáltalán a 21. században szabályozásra? Vajon mit fog majd módosítani úgy 25-30 év múlva az új, 13. kiadás? Tanulmányomban ezekre és ezekkel kapcsolatos kérdésekre keresem a választ.

Kulcsszavak: helyesírási szabályzat, helyesírás-tanítás, helyesírási fejlesztés

Effects of spelling changes – students' experiences/opinions with the 2015 spelling regulations

Abstract

In my study, I will present the results of a questionnaire survey. I examined the competence, opinions, and experiences of teachers and students majoring in special education at the Apáczai Csere János Faculty of Pedagogy, Humanities and Social Sciences of the Széchenyi István University in Győr regarding the 2015, 12th edition, academic spelling regulations. Has the new policy become more logical than the previous one? Are there any contradictory rules in it? In which sub-areas did you expect, or would you not have expected, changes in the new regulations? Which rule/s do you feel is/are justified? Under the new rules, which spelling areas will people/children make the most mistakes in? Which sub-areas have become easier or more difficult to teach for primary school children? Is it important for everyone to know spelling rules and why? Is regulation necessary at all in the 21st century? I wonder what the new, 13th edition will change in 25-30 years? In my study, I am looking for answers to these and related questions.

Keywords: orthographic regulations, teaching spelling, spelling development

1. Bevezetés

Tanulmányomban azt vizsgálom, hogy milyen tapasztalatok, észrevételek merültek fel a 12. kiadású helyesírási szabályzat kapcsán a felsőoktatásban. A helyesírás-tanítás mindig is problémás területnek számított, hiszen a felsőoktatásba kerülő hallgatók nem egyforma előismerettel, kompetenciával érkeznek az intézményekbe. Mint ahogy a társadalomban, az egyének kapcsán is megfigyelhető az a kettősség, hogy míg egyesek rendkívül nagy jelentőséget tulajdonítanak a helyesírásnak, a szabályok precíz betartásának, addig mások szinte teljesen figyelmen kívül hagyják, vagy kevésbé vélik fontosnak az írásbeli szabálykövetést (Jánk 2020). Ám ez csak egyetlen tényező, hogy ki mennyire nyitott arra, hogy mondandója megfogalmazásán felül a formai, helyesírási tényezőket is figyelembe vegye, vagyis elsajátítsa a helyesírási szabályokat, megértse azoknak a – néha valóban nehezen értelmezhető – logikáját. A nehézségek azonban sokszor nem csak ebből adódnak. A koronavírus-járvány és a vele járó online oktatás térhódítása – többek között – a diákok helyesírási készségét is befolyásolta, valamint új helyesírási kérdéseket is felvetett (Ludányi 2020).

Szinte közhelyszerű kifejezés már napjainkban, hogy a nyelv – és ezáltal a magyar nyelv is – folyamatosan változó jelenség, ami egyrészt a vizsgálat időpontjában mindig állandónak tekinthető, ugyanakkor a történetét tekintve folyamatos fejlődést mutat. A nyelvben bekövetkező változás sohasem örök érvényű, és általában észre sem vehető egészen addig, amíg szinte már a laikusok szemében is nyilvánvalóvá nem válik.

2. A helyesírási szabályzatok története

Mikor 1825-ben megalakult a Magyar Tudós Társaság (a Magyar Tudományos Akadémia jogelődje), többek között azt is célul tűzte ki maga előtt, hogy a magyar nyelvet és annak helyesírását egységesítse, hogy ezáltal alkalmassá tegye tudományok művelésére. A terv sikerült is, melynek eredményeképpen 1832-ben megjelent a Magyar helyesírás és szóragasztás főbb szabályai címmel az első magyar helyesírási szabályzat. Bár az azóta eltelt majdnem 200 év alatt nemcsak a nyelvünk, hanem a társadalmunk, szemléletünk stb. is sokat módosult, az 1832-es 1. kiadást már az írói, szerkesztői sem gondolták mindenkorra véglegesnek és megmásíthatatlannak. A csaknem 200 év alatt ennek az 1. szabályzatnak sok neve és még több kiadása volt, ám valójában az 1954-es 10. kiadás az, ami a magyar helyesírás igazi egységét megeremtette. Ezt követte 1984-ben tízéves előkészítő munka után a 11. kiadás. Az 1984-es szabályzat egyetlen lényeges változtatást vezetett be: a *dz* és a *dzs* hangot az addigi gyakorlattal ellentétben már nem hangkapcsolatnak, hanem többjegyű betűnek és önálló fonémának tekintette, s ezáltal a szótagolásnál betűjegyeik nem választhatók szét többé: vagyis *ma-dzag*, *ma-ha-ra-dzsa*. Ezenkívül a 11. kiadás a – mindig is mumusnak számító – szóösszetételek helyesírása terén is próbált rendet teremteni, a többszörösen összetett szavak helyesírásában bevették a 3, úgynevezett „mozgósabályt”, valamint például megalkották az anyagnévi szabályt is (115.) stb. (Keszler 2015).

A 11. kiadás szerkesztője, Fábíán Pál is úgy látta, hogy egy helyesírási szabályzat nem maradhat örök, azt mindig – bár természetesen csak akkor, ha szükséges – az állandóan változó nyelvhez, illetve az arról való felfogásunkhoz kell igazítani, megőrizve mellette a hagyományokat. De azt is vallotta, hogy ha szükség lesz egyszer a 12. kiadásra, akkor az csak a 11. kiadás csiszolása lehet, lényeges reformot nem érzett indokoltnak. Tulajdonképpen így is történt. Bár Fábíán Pál már nem érthette meg a 12. kiadás létrejöttét, de az elveit figyelembe vették az új szabályzat szerkesztői.

A Magyar Nyelvi Bizottság 2003-ban látta elérkezettnek az időt ahhoz, hogy ne csupán a 11. kiadás szóanyagán változtasson, hanem egy kicsit komolyabban is hozzányúljon ahhoz. Fontosnak tartották a szabályzatot tüzetesen átvizsgálni, a szabályzati pontokat bizonyos mértékben átalakítani, illetve a szabályzatot néhány új ponttal bővíteni. Ekkor következtek a hosszas előkészületi munkák, majd tudományos viták

(még a közvéleményt is meghallgatták), illetve a mindenre kiterjedő szerkesztői munka, melynek eredményeképpen 2015-ben végre mindenki kezébe vehette az új, 12. kiadást. A Magyar Nyelvi Bizottság elnöke és tagjai (Keszler Borbála, Antalné Szabó Ágnes, Heltainé Nagy Erzsébet, Laczkó Krisztina, Mártonfi Attila, Prószevény Gábor, Tóth Etelka, Zimányi Árpád) ez alatt a 12 év alatt több alkalommal is tartottak előadásokat a várható változásokról országos helyesírási versenyeken, konferenciákon, valamint szakmai továbbképzéseken (Keszler 2015).

Ezután a 12. kiadás változásait foglalom össze röviden. Ahogy az már az eddigiekből kiderült, alapvető, lényegi változás alig van, csak különféle kisebb változtatások. Ezeket a szerkesztő, Keszler Borbála a következőképpen csoportosította:

1. a fogalmazás pontosítása, javítása;
2. a sok/kevés megjelölés helyett listák adása;
3. egyes részek didaktikai szempontú átszerkesztése;
4. szabálypont vagy szabálypontrész kihagyása;
5. bizonyos szabályok enyhítése, azaz a korábban szabályozott kérdések alternatívává tétele;
6. a szabálypontok bővítése, kiegészítése, új szabálypontok beiktatása;
7. a helyesírás hagyományos rendszerét érintő változások.

A szabályzathoz csatlakozó szótár viszont jelentősen megújult, az 1984-es szabályzat legújabb lenyomatához képest mintegy 8000 új szóval bővült, illetve régi, elavult szóalakokat is hagytak el belőle (Keszler 2015).

3. A kutatás, kérdésvetések

Tanulmányomban egy kérdőíves vizsgálat eredményeit fogom bemutatni. A győri Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Pedagógiai, Humán- és Társadalomtudományi Karán tanuló tanító, illetve gyógypedagógia szakos hallgatóknak a 2015-ös, 12. kiadású akadémiai helyesírási szabályzattal kapcsolatos véleményét, tapasztalatait és kompetenciáját vizsgáltam a 2019/2020-as tanévben. Tehát ekkorra már négy év telt el a 12. kiadású szabályzat megjelenése óta, így a vizsgálat kérdései már mind relevánsnak tekinthetők.

A kérdésvetéseim a következők voltak:

1. Logikusabb lett-e az új szabályzat, mint az előző volt?
2. Vannak-e, lettek-e ellentmondásos szabályok benne?
3. Mely részterületeken vártak, illetve nem vártak volna változást a 2015-ös szabályzatban?
4. Mely szabály/-ok megváltoztatását érzik indokoltnak?

5. A hallgatók véleménye szerint az új szabályzat értelmében mely helyesírási területeken követik majd el az emberek/gyerekek a legtöbb hibát?
6. Mely részterületek lettek könnyebben, illetve nehezebben taníthatók az általános iskolás gyerekek számára?
7. Fontos-e a helyesírási szabályokat mindenkinek tudni, és miért?
8. Szükség van-e egyáltalán a 21. században szabályozásra?
9. Vajon mit fog majd módosítani úgy 25-30 év múlva az új, 13. kiadás?

Jelen tanulmányban helyszűke miatt a kérdőívnek csupán néhány kérdését fogom kiértékelni.

A kérdőívet összesen 188 hallgató töltötte ki. Közülük 53 fő akkor a tanító szak 1. évfolyamán tanult, 47 fő a 2. évfolyamon, 9 fő 3. évfolyamos magyar nyelv és irodalom műveltségterületen, 13 fő 4. évfolyamos, levelező tagozatos, magyar nyelv és irodalom műveltségterületen, 66 fő pedig a gyógypedagógia szak 1. évfolyamos hallgatói közül került ki.

Mi a Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Pedagógiai, Humán- és Társadalomtudományi Karán 2015 szeptembere óta folyamatosan már az új szabályzat szerint tanítjuk a helyesírást, tehát az összes hallgatónk a 12. kiadású szabályzat alapján tanult még akkor is, ha középiskolában a változásokat még nem vették figyelembe.

A kérdőívet természetesen név nélkül kellett a hallgatóknak kitölteniük. Az első 8 kérdés a személyes adatokra irányult: nem, kor, iskolai végzettség, lakóhely, tartózkodási hely, szak, évfolyam, illetve választott műveltségterület vagy specializáció. A nemek megoszlása meglehetősen aránytalan: a 188 hallgatóból mindössze 13 férfi és 175 nő. Az aránytalanságot természetesen nem a mintavétel alacsony száma okozza, hanem az, hogy a tanító és a gyógypedagógia szakokon már évtizedek óta túlsúlyban vannak a nők, mindkét esetben elnöiesedett szakmákról beszélünk. A 13 férfi hallgató megoszlása a következő: 1 fő 1. évfolyamos tanító szakos, 2 fő 1. évfolyamos gyógypedagógia szakos, 10 fő pedig 2. évfolyamos tanító szakos a vizsgálat évében.

A kitöltők kor szerinti megoszlása a következő: a legfiatalabb 18 éves, míg a legidősebb 46 éves volt. Többségük, vagyis a nappali tagozatos tanító, illetve gyógypedagógia szakosok 18 és 22-23 év közöttiek, a levelező tagozaton volt egy-két idősebb: 30, illetve 40 év fölötti hallgató.

A legmagasabb iskolai végzettséget vizsgálva az 1. évfolyamos tanító szakosok közül az 53 fő közül 2 végzett OKJ-s képzést is, 1 fő egyetemi végzettséget jelölt meg (megjegyzés: ez lehet, hogy tévedés, félreértette a kérdést), a többiek pedig érettségi bizonyítvánnyal rendelkeznek. Az 1. évfolyamos gyógypedagógia szakosok közül a 66 főből 3 rendelkezik felsőfokú szakképesítéssel, és 2 fő végzett még valamilyen OKJ-s képzést is a középiskola mellett, után. A 2. éves tanító szakosok közül a 47 főből 1-nek van felsőfokú szakképesítése, illetve 4 fő végzett OKJ-s tanfolyamot az érettségi után.

A 3. évfolyamos tanító szakos magyar műveltségterületes hallgatók mindegyike érettségivel, vagyis középfokú végzettséggel rendelkezik. Végül pedig a 4. évfolyamos, levelező tagozatos, magyar műveltségterületes tanító szakos hallgatók körében a legnagyobb a szórás e téren: a 13 főből 3-nak főiskolai végzettsége van, 2 fő rendelkezik felsőfokú szakképesítéssel, illetve 2 fő végzett OKJ-s tanfolyamot az érettségi után.

A hallgatók lakó- és tartózkodási helye rendkívül nagy szórást mutat: a tartózkodási hely – a levelező tagozatosokat kivéve – szinte minden esetben Győr vagy Győr környéki, megyebeli falvak, kisvárosok, amelyek még mindennapos bejárással is jól megközelíthetők. A lakóhely azonban már nagyon vegyes: többségében dunántúli települések, illetve Szlovákia magyarlakta területei is megjelennek köztük: pl. Budapest, Mór, Balatonfüred, Máriakálnok, Veszprém, Sopron, Szombathely, Rácalmás stb.

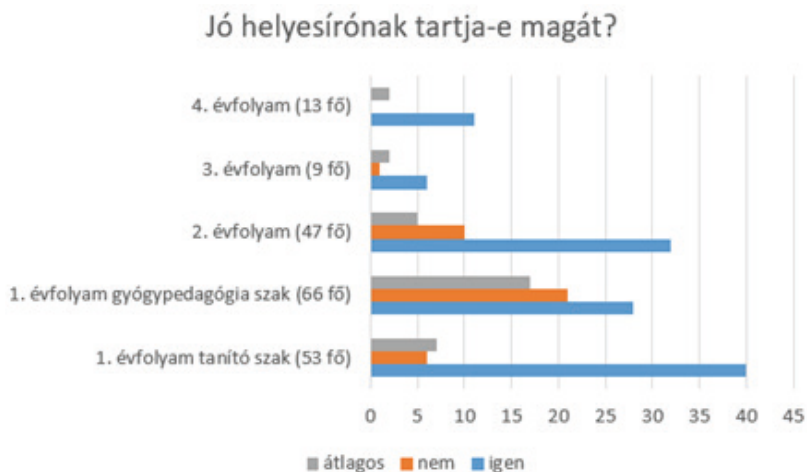
A szakon és az évfolyamon kívül a személyes adatok utolsó kérdése a választott műveltségterületre, illetve specializációra kérdezett rá. Ebből a tanító szakosok közül a magyar nyelv és irodalom műveltségterületeket emelném ki, hiszen számukra különösen fontos a jó helyesírás, hiszen 5-6. osztályig taníthatják az általános iskolában a magyart. Az 1. évfolyamon az 53 főből 10, a 2. évfolyamon 47 főből 7 magyaros hallgató töltötte ki a kérdőívet. A megkérdezett 3., illetve 4. évfolyamos tanítók mindegyike magyar VMT-s, a gyógypedagógia szakosok pedig 1. évfolyamon még nem specializálódtak.

4. A kérdőív eredményei

4.1. A 9. kérdés eredményei

A kérdőív következő kérdése meglehetősen szubjektív volt: jó helyesírónak tartja-e magát. Erre a kérdésselvetésre azért volt szükség, hogy a hallgatók önismeretét feltérképezzem. Hiszen ha jó helyesírónak tartja valaki magát, akkor nyilván a szabályokkal, szabályváltozásokkal is tisztában kell valamelyest lennie.

Mivel a kérdőív nem tartalmazott értékelési skálát, hanem a kitöltőknek minden válasznál saját véleményét kellett írniuk, ezért ennek a kérdésnek az esetében is sokféle válasz született. Lényegüket tekintve azonban könnyű volt rendszerezni őket. Az 1. ábra az öt vizsgált csoport válaszainak megoszlását szemlélteti. A válaszlehetőség háromféle volt: *igen*, *nem*, *átlagos*.

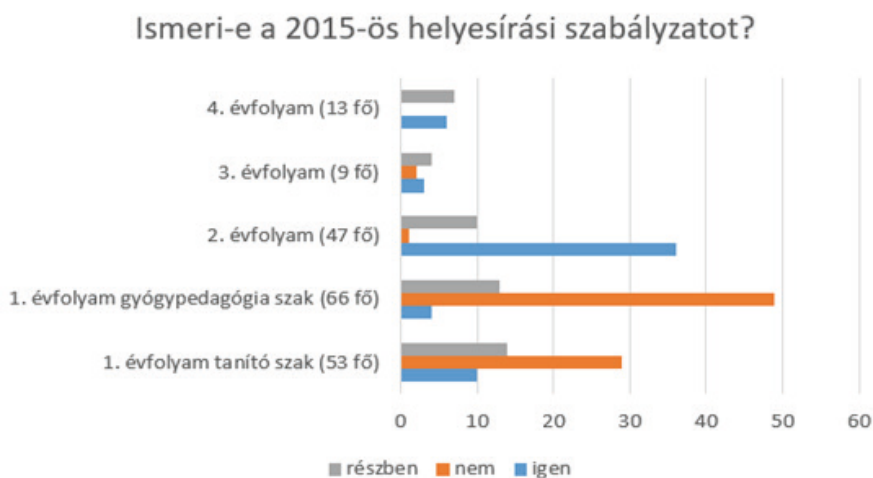

1. ábra (saját szerkesztés)

Ahogy az 1. ábrán is látható, mind az öt csoportot tekintve az *igen* válasz lett a legtöbb, vagyis a többség magabiztosan úgy érzi, hogy helyesírási kompetenciája jónak mondható, tehát várhatóan a szabályokat is ismeri.

4.2. A 10. kérdés eredményei

Az előző kérdésre adott válaszok ismeretében érdekesnek tűnhetnek a következő kérdés eredményei, amely arra kérdezett rá, hogy a hallgatók ismerik-e a 2015-ös helyesírási szabályzatot. A válaszok itt is széles skálán mozogtak, ám strukturálva három csoportba lehetett osztani őket: *igen*, *nem*, *részben*. A 2. ábrán az öt vizsgált évfolyam eredményei láthatók.

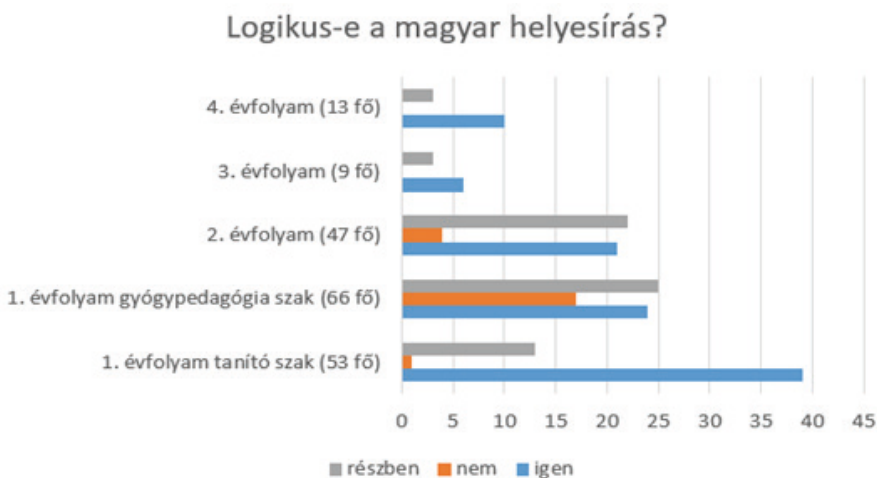

2. ábra (saját szerkesztés)

A 2. ábrán jól látható, hogy annak ellenére, hogy a többség jó helyesírónak mondta magát, a 2015-ös helyesírási szabályzatot – saját bevallásuk szerint – már nem feltétlenül ismerik. Egyedül a 2. évfolyam hallgatóinál voltak az *igenek* abszolút többségben. Az 1. évfolyamon mind a tanító, mind pedig a gyógypedagógia szakosok többsége a *nem* választ adta, ami valószínűleg annak köszönhető, hogy a középiskolában még a 11. kiadás alapján tanultak, az egyetemen pedig ekkor volt folyamatban a helyesírási ismeretek elsajátítása.

4.3. A 11. kérdés eredményei

A kérdőív 11. kérdése a következő volt: ön szerint logikus-e a magyar helyesírás. Itt is saját véleményét adhattak a hallgatók, nem skála alapján értékelték, ezért az eredményeket három csoportba strukturáltam: *igen*, *nem* és *részben*. A 3. ábra szemlélteti a válaszokat.

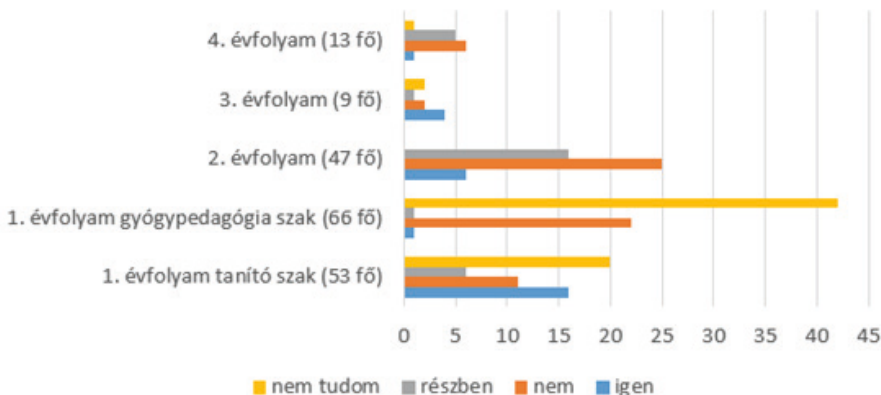
3. ábra (saját szerkesztés)

Mind az 5 csoportról elmondható, hogy többségében vagy logikusnak, vagy részben logikusnak értékelték a magyar helyesírást. A *nem* válaszok viszonylag ritkábban voltak: 3. és 4. évfolyamon például senki, az 1. évfolyam tanító szakos hallgatói közül pedig csak egyvalaki adott ilyen értékelést.

4.4. A 12. kérdés eredményei

A kérdőív következő, 12. kérdése így szólt: logikusabb lett-e a helyesírás az új szabályzat által. Mivel a válaszadók saját véleménye széles skálán mozgott, négy csoportba lehetett rendszerezni őket: *igen*, *nem*, *részben*, *nem tudom*. A kapott eredmények a 4. ábrán láthatók.

Logikusabb lett-e a helyesírás az új szabályzat által?

4. ábra (saját szerkesztés)

Az 1. évfolyam hallgatói körében a *nem tudom* válasz volt a leggyakoribb. Ez talán érthető is, hiszen náluk most volt folyamatban az ilyen irányú képzés, s valószínűleg ezért nem tudták kompetensen megítélni ezt a kérdést. A 2. évfolyam bizonyult a legkompetensebbnek, hiszen közülük mindenki az *igen*, *nem* vagy a *részben* lehetőséget választotta. Viszont náluk a többség úgy találta, hogy nem lett logikusabb a helyesírás. Egyedül a 3. évesek körében voltak az *igenek* többségben, de ott sem szignifikánsan.

4.5. A 13. kérdés eredményei

A kérdőív következő, 13. kérdése így hangzott: mit lát logikusnak és kevésbé logikusnak a 2015-ös szabályzatban, írjon 1-1 példát! Az első évfolyamos tanító szakos hallgatók közül az 53 főből 35 fő ismerethiány miatt nem adott erre a kérdésre választ. A maradék 18 embert tekintve sokféle válasz született. Az 1. táblázat a legérdekesebb példákat mutatja be.

1. évfolyam tanító szak	Érdekes példák				
logikus	Bernadett-tel	j-ly	árbóc	*hoszszabb	*veszszük
nem logikus	Bernadett-tel	aug. 18-án	családnevek	elválasztás	összeolvadás

1. táblázat Az 1. évfolyamos tanító szakosok válaszai

Az 1. táblázatot szemlélve fontos megjegyezni, hogy több válaszadó is félreértette vagy rosszul tanulta meg az egyik szabálypont megváltozását, miszerint többjegyű,

hosszú mássalhangzók esetében ezentúl nem egyszerűsítünk, hanem kiírjuk őket: pl. *hosszú. A szabály valójában egyáltalán nem így szól, a félreértés abból adódhat, hogy az új szabályzat a *-szerű* és *-féle* utótagot már összetételi utótagnak tekinti, és így (akárcsak a „valódi” összetett szavak esetében) nem érvényesül náluk az egyszerűsítés elve: pl. észszerű vagy *díszszemle*. A többjegyű hosszú mássalhangzókat viszont ezután is a már megtanult szokás szerint, vagyis egyszerűsítve írjuk: *hosszú*, *vesszük*. Érdekes lenne tudni (mivel többen is rosszul írták ezt a szabályváltozást), hogy vajon ezt a középiskolában a hallgatók értették félre, vagy rosszul is tanították nekik. Érdekes továbbá az is, hogy valaki logikátlannak tekinti azt, hogy a dátumok esetében, toldalékolt alakokban a szám után nem teszünk pontot (pl. *aug. 18-án*), pedig ezt már a 11. kiadás szerint is ugyanígy kellett írni. Emellett látható az is, hogy az új szabálynak minősülő *Bernadett-tel* szó helyesírása megosztónak bizonyult, hiszen vannak, akik szerint logikus, míg egy másik csoport szerint éppen logikátlan. Az 1. táblázat válaszai közül furcsának tekinthető a *j-ly* logikusságának kiemelése is, hiszen a hagyomány elve és annak követése az *ly*-os szavak esetében egyáltalán nem mondható logikusnak, ez éppen egy olyan területe a magyar helyesírásnak, amelyet nem lehet analógiásan kikövetkeztetni, hanem szinte egyenként kell az érintett szavakat megtanulni. Előkerül még az 1. táblázatban az árbóc szó is, amelynek írásmódját logikusnak értékelték. Örömtelinek tekinthető, hogy a válaszadók tudatában vannak annak a ténynek, hogy ezt a szót a 11. kiadás szerint még *o*-val kellett írni, ám a 12. kiadás a kiejtéshez igazította az írásmódot is, ami nyilván logikusnak minősíthető. Az elválasztás, a családnevek és az összeolvadás logikátlan voltát azonban nemigen lehet értelmezni hallgatói példa, illetve indoklás hiányában.

Az 1. évfolyamos gyógypedagógia szakos hallgatók közül a 66 főből 51-en nem adtak erre a kérdésre választ ismerethiány miatt. A maradék 15 fő következő feleletei közül a 2. táblázat szemlélteti a legérdekesebbeket.

1. évfolyam gyógypedagógia szak	Érdekes példák				
logikus	ímél	1-je, 1-e	lájk	idegen szavak	ragozás
nem logikus	ímél	Mariann-nal	Lánchíd	*össze vissza	Atilla

2. táblázat Az 1. évfolyamos gyógypedagógia szakosok válaszai

A kiemelt válaszok között ennél a csoportnál is akadnak meglepőek. Az *össze-vissza* szót például így írják a 11. és a 12. kiadásban is, ahogy viszont a válaszoló leírta, úgy egyikben sem szerepel. Megjegyzendő még, hogy az *Atilla* név anyakönyvezésének mikéntje (amit a válaszadó logikátlannak minősít) nem helyesírási kérdés, így ezzel

a szabályzatok egyike sem foglalkozott. A 2. táblázatban megfigyelhető az is, hogy az idegen szavak helyesírásának szabályozása keltette fel leginkább a hallgatók érdeklődését. Megosztó volt számukra az ímél szó magyaros átírása, voltak, akik ezt logikusnak vélték, mások éppen ellenkezőleg. Érdekes módon a *lájk* szót viszont – akik megemlégtették – mindannyian logikus írásmódúnak tartották. Ennél a csoportnál is előkerül a *Mariann-nal* példa, amelynek helyesírása változott a 11. kiadás óta, ám közülük mindenki a nem logikus csoportba sorolta ezt a szót. A kapott válaszok közül még a *Lánchíd* szót érdemes kiemelni. Több válaszoló is logikátlannak tartotta a helyesírását, és indoklást is írtak, hogy miért. Véleményük szerint nem logikus, hogy ezt a hídnevet a többivel ellentétben nem külön (pl. *Szabadság híd*), hanem egybe kell írni. Hozzá kell azonban tenni, hogy a hidak helyesírása nem változott, vagyis már a 11. kiadású szabályzatban is ugyanez az írásmód szerepelt.

A 2. évfolyamos hallgatók közül a 47 főből 17-en nem adtak választ a kérdésre. Esetükben ez azért meglepőbb, mert ők már a vizsgálatot megelőző évben az új szabályzat szerint tanulták a helyesírást, kiemelt tekintettel a változásokra. A többiek válaszaik közül az érdekesebbeket a 3. táblázat tartalmazza.

2. évfolyam tanító szak	Érdekes példák				
logikus	Mariann-nal	méhvel/méhhel	Papp-pal	észszerű	j-ly
nem logikus	Mariann-nal	egyszerűsítés	elválasztás	családnevek	ímél

3. táblázat A II. évfolyamos tanító szakosok válaszaik

A 3. táblázat adatai között szintén szerepel a már említett *Mariann-nal* példa: mind a logikusnak, mind pedig a logikátlannak tartott csoportban. Ennek az évfolyamnak a feleletei között a *Papp-pal* családnév is előjött (írásmódját logikusnak tartva), amely már az előző szabályzat alapján is így volt írandó. Érdekes megjegyezni, hogy a családnévnél a hallgatók egyértelműen logikusnak ítélték azt a szabályt, miszerint a hosszú mássalhangzóra végződő tulajdonnevekhez járuló *-vall-vel* rag esetében nem alkalmazzuk az egyszerűsítés elvét, a keresztnéveket tekintve viszont már megosztott a vélemény ebben a tekintetben. Ennek valószínűleg az az oka, hogy a keresztnévek esetében csak a 2015-ös, 12. kiadású szabályzat hozta ezt az újítást. Említést érdemel, hogy ezeknek a hallgatóknak a többsége logikusnak értékeli a *-h* végű szavak helyesírására vonatkozó új, megengedő szabályt (*méhvell/méhhel*), illetve a *-szerű* utótag összetételi tagnak minősítését is (észszerű). Az ímél szó magyaros írásmódja azonban ennél az évfolyamnál is logikátlannak bizonyult. Az egyszerűsítés, elválasztás és a családnevek nem logikusnak való értékelése azonban a kapott adatok alapján nem értelmezhető, igazolható, mert magyarázatot, illetve példát egyik hallgató sem írt a helyesírásnak ezekre a területeire.

A 3. évfolyamos magyar VMT-s hallgatók közül a 9 fő a következő válaszokat adta erre a kérdésre: 1 fő nem válaszolt, a többiek pedig a 4. táblázatban látható feleleteket írták.

3. évfolyam tanító szak	Érdekes példák				
logikus	Mariann-nal	méhvel/méhhel	ímél	észszerű	j-ly
nem logikus	Mariann-nal	méhvel/méhhel	ímél	*Gertrúd-dal	j-ly

4. táblázat A III. évfolyamos tanító szakosok válaszai

A kapott válaszok szinte mindegyike szerepelt már az előző évfolyamoknál, illetve ezek elemzése is megtörtént. Egy emelhető ki közülük, amelyet nem tart logikusnak az egyik hallgató. Még szerencse, hiszen a szabály nem is így szól, a *Gertrúddal* szót nem kötőjellel, hanem egybeírjuk, a kötőjeles írás csak a hosszú mássalhangzóra végződő tulajdonnevekre vonatkozik: pl. *Papp-pal*, *Mariann-nal*.

A 4. évfolyamos levelező tagozatos magyar VMT-s hallgatók közül a 13 főből 2-en nem válaszoltak erre a kérdésre. A többiek esetében az 5. táblázat mutatja az adatokat.

4. évfolyam tanító szak	Érdekes példák				
logikus	Mariann-nal	méhvel/méhhel	ímél	észszerű	árbóc
nem logikus	Mariann-nal	méhvel/méhhel	ímél	észszerű	j-ly

5. táblázat A IV. évfolyamos tanító szakosok válaszai

Az 5. táblázat adatainak mindegyike szerepelt már az eddigi évfolyamok válaszai között is. Megjegyzésként annyi fűzhető hozzá, ami a táblázatban is egyértelműen látszik, hogy hiába ismerik a hallgatók a szabályokat, nincs összhang abban a tekintetben, hogy mi az egyértelműen logikus, és mi az, ami nem, hiszen ugyanazok a példák mindkét oldalon szerepelnek.

5. Összefoglalás

Összefoglalva az eddig kiértékelt kérdéseket, a következőket mondhatjuk el. Szinte minden kérdés tekintetében a 2. éves tanító szakos hallgatók a legkompetensebbek a témában. Ez nem is meglepő, hiszen ők a vizsgálatot megelőző évben tanultak helyesírást, különös tekintettel a változásokra. Az 1. évfolyamosok (tanítók és gyógypedagógusok egyaránt) a kutatás évében vesznek részt helyesírási kurzuson, vagyis ők „csak” a közép-,

illetve általános iskolai ismereteikre alapozhatnak. A 3. és 4. évfolyamos magyar VMT-s hallgatók szintén részt vettek már helyesírási kurzuson, és talán műveltségterületükből kifolyólag motiváltabbak társaiknál. A kapott válaszokból azonban egységes eredményt nehéz leszűrní, hiszen sok olyan eredmény született, amelyet egyes hallgatók logikusként, mások viszont éppenhogó logikátlanként jelöltek meg (pl. *Mariann-nal, észszerű, megengedőbb szabályok, idegen szavak helyesírása stb.*). Így hát – úgy tűnik – a magyar helyesírás megítélése nemigen változott, továbbra is lesznek, akik mumusnak tekintik, míg lesznek olyanok is, akik könnyen elsajátítják majd dacára annak, hogó változtak-e a szabályok vagy sem.

Irodalom

- Jánk István 2020. A helyesírás-tanítás helye és szerepe a nyelvtanórán és az iskolában. *ACTA Universitatis, Sectio Linguistica Hungarica*, Tom. XLVI. 45–56.
<https://doi.org/10.46437/ActaUnivEszterhazyLinguistica.2020.45>
- Ludányi Zsófia 2020. Helyesírási kérdések a pandémia idején. In: *Így írunk mi.* 33–35.
<https://www.ameganet.hu/wp-content/uploads/2020/08/Helyesirasi-kerdesek-a-pandemia-idejen.pdf> (letöltve: 2024. március 19.)
- Keszler Borbála 2015. Megjelent A magyar helyesírás szabályai 12. kiadása. *Magyar Nyelvőr.* 139. évf. 3. 253–269.
- Magyar Tudományos Akadémia. 2015. *A magyar helyesírás szabályai.* 12. kiadás. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Magyar Tudományos Akadémia. 1984. *A magyar helyesírás szabályai.* 11. kiadás. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Melléklet

Kérdőív

A kérdőív az új, 12. kiadású helyesírási szabályzattal kapcsolatos észrevételeit, tapasztalatát vizsgálja. Kérem, hogy név nélkül töltse ki!

1. Neme:
2. Kora:
3. Iskolai végzettsége:
4. Lakóhely:
5. Tartózkodási hely:
6. Szak:
7. Évfolyam:
8. Választott műveltségterület vagy specializáció:
9. Jó helyesírónak tartja magát?
10. Ismeri-e az új helyesírási szabályzatot?
11. Ön szerint logikus-e a magyar helyesírás?
12. Logikusabb lett-e a helyesírás a 2015-ös szabályzat által?
13. Mit lát logikusnak és kevésbé logikusnak benne? Írjon legalább 1-1 példát!
14. Ön szerint szükség volt-e az új helyesírási szabályzatra? Miért?
15. Mely szabály(-ok) megváltozását érzi indokoltnak, és miért?
16. Mely szabály(-ok) megváltozását nem érzi indokoltnak, és miért?
17. Ön szerint melyik a magyar helyesírás legnehezebben megtanulható területe?
18. Ön szerint melyik a magyar helyesírás legkönnyebben megtanulható területe?
19. Ha Ön írta volna az új szabályzatot, mit változtatott volna meg benne?
20. Ön szerint melyik helyesírási területen követik el az emberek/gyerekek a legtöbb hibát?
21. Mely részterületek lettek könnyebben taníthatók a gyerekek számára?
22. Mely részterületek lettek nehezebben taníthatók a gyerekek számára?
23. Ön hogy vélekedik a helyesírásról? Fontos-e ezt mindenkinek tudni? Miért?
24. Szükség van-e egyáltalán szabályozásra? Miért?
25. Mit gondol, mit fog majd módosítani kb. 25-30 év múlva a 13. kiadás?
26. Köszönöm, hogy kitöltötte a kérdőívet, s ezáltal segítette munkámat.

Dőryné dr. Zábrádi Orsolya
egyetemi adjunktus

Széchenyi István Egyetem

Apáczai Csere János Pedagógiai, Humán- és Társadalomtudományi Kar
Neveléstudományi és Pszichológia Tanszék

Misad Katalin

A magyar történelmi személynevek szlovákos írásának problémái¹

*tanszékvezető egyetemi docens
Comenius Egyetem BTK, Pozsony
katarina.misadova@uniba.sk*

Absztrakt

A törvényerővel rendelkező szlovák helyesírási szabályzat szerint a magyar történelmi személynevek írásformáját a szlovák köznyelvi kiejtéshez és a szlovák ábécé betűihez kell igazítani. A tanulmány áttekinti a vonatkozó szabálypont keletkezésének előzményeit és következményeit, miközben az egyes szabálypontrészek következetlenségeit figyelembe véve konkrét példákon szemlélteti a szabály gyakorlati alkalmazásának problémáit.

Kulcsszavak: szlovák helyesírási szabályzat, történelmi személynevek írásmódja

The problems of writing Hungarian historical personal names according to Slovak orthography

Abstract

According to the Slovak rules of orthography, which have the force of law, the spelling of Hungarian historical personal names must be adapted to the Slovak colloquial pronunciation and the Slovak alphabet. The paper reviews the background and the

---

¹ A témával kapcsolatos vizsgálódások a Kutatás- és Fejlesztéstámogató Ügynökség APVV-17-0254 számú szerződése és a Fórum Kisebbségkutató Intézet keretében működő Gramma Nyelvi Iroda kutatási terve alapján folytak a pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén (Comenius University, Faculty of Arts, Department of Hungarian Language and Literature, Bratislava).

consequences of the creation of this rule, and then illustrates the practical application of the rule through concrete examples, taking into account the inconsistencies of the various subpoints of the rule.

Keywords: Slovak orthography, spelling of historical personal names

1. Bevezetés

A nyelvek érintkezésének természetes velejárója, hogy közsavak és tulajdonnevek kerülnek át egyik nyelvből a másikba. Egy idegen eredetű szó vagy név átvételének és a nyelvbe való bekerülésének fázisait, valamint az ennek megfelelő nyelvi típusokat a helyesírás is tükrözi (OH. 2004: 242). A tulajdonneveknek, ezen belül a személyneveknek azonosító, egyedet jelölő nyelvi szerepéből következik, hogy a latin betűs írású nyelvekből átkerült idegen neveket általában mind a magyar, mind a szlovák minden változtatás nélkül, eredeti formájában használja, pl.: *Boccaccio*, *Shakespeare*, *Sienkiewicz* (vö. AkH. 2015: 93, 180; PSP 2000: 20). Mindkét nyelvben így járunk el akkor is, ha az idegen személynevek a magyarban/szlovákban nem használatos mellékjelet tartalmaznak, pl.: *Molière*, *François*, *Fernão de Magalhães* (vö. AkH. 2015: 93, PSP 2000: 20). A fenti szabályok alól kivételt csak néhány nagy történelmi vagy irodalmi múltú, s rendszerint közismert név jelent, ezeket a magyar és a szlovák is az adott nyelvben meghonosodott formában jelöli, pl.: *Kolumbusz Kristóf* (AkH. 2015: 92), *Krištof Kolumbus* (PSP 2000: 21).

2. Szlovák törekvések a magyar történelmi személynevek átírására

A magyar történelmi személynevek szlovákos írására irányuló törekvések a múlt század hetvenes éveire vezethetők vissza. A Szlovák Tudományos Akadémia Történelmi Intézetének 1979-ben tartott tanácskozásán történészek, levéltár- és könyvtártudományi szakemberek sürgették a „szlovák történelem magyar korszakában” használatos történelmi személynevek írásának egységesítését. Az intézet terminológiai bizottsága 1980-ban kidolgozta, majd a Slovenská archivistika című levéltári szaklapban közzé is tette a szóban forgó személynevek szlovák helyesírás szerinti írásának alapelveit (Horváth 1980: 199–211). A legfőbb elv, a fonematikus írás elve kizárólag a magyar történelmi személyneveket, ezen belül is a családneveket érintette, amit a bizottság ajánlásában szereplő példaanyag is bizonyít, pl.: *Ilešházi* (eredeti névforma: *Illésházy*), *Pázmaň* (eredeti névforma: *Pázmány*), *Rákoci* (eredeti névforma: *Rákóczi* vagy *Rákóczy*) stb. Egy másik alapelv a helységnévből keletkezett családnevek írásmódját szabályozta.

A bizottság ezúttal abból indult ki, hogy mivel a szlovák etnikum által lakott településeknek a szlovák történelem magyar korszakában is volt szlovák neve, a helységnévből keletkezett családneveket a helység szlovák nevéhez igazodó alakban kell írni, pl.: *Kubínsky* (eredeti névforma: *Kubínyi*), *Palucký* (eredeti névforma: *Palugyay*), *Svätojánsky* (eredeti névforma: *Szentiványi*), *Horenický* (eredeti névforma: *Magassy*).

Bár a bizottság által megfogalmazott alapelvek még több mint egy évtizedig, a szlovák helyesírási szabályzat új kiadásának megjelenéséig csupán ajánlásként szolgáltak, több szakmai kiadvány is egyfajta szabályként tekintett rájuk. A hatkötetes Slovenský biografický slovník (magyarul: Szlovák életrajzi szótár) első kötetének előszavában például azzal szembesül az olvasó, hogy a kiadvány szerkesztői a bizottság ajánlásait a magyar történelmi családnevekhez tartozó keresztnevekre is kiterjesztették: „A szlovák helyesírás elvei szerint írjuk azoknak a személyeknek az eddig nem szlovák írásmódú keresztnevét, akik 1918 előtt haltak meg; mindezt történészek, nyelvészek, könyvtár-tudományi szakemberek közös döntése alapján”² (Mináč et al. 1986: 5).

3. A magyar történelmi személynevek szlovákos írását előíró szabály

A Szlovák Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének helyesírási bizottsága a múlt század nyolcvanas éveiben a szlovák helyesírási szabályzat új kiadásának előkészítésén dolgozott. Az 1991-ben megjelenő szabályzat harmadik, az idegen eredetű közszavak és tulajdonnevek írásával foglalkozó fejezetében külön alfejezet szabályozza „a szlovák történelem magyar korszakából származó történelmi személynevek” írását. Az alfejezet egyetlen szabálypontból áll, mely magyarul így hangzik: „A szlovák történelem magyar korszakában (1918-ig) előforduló, eddig következetlenül (összetett vagy magyaros írásmóddal) jelölt személyneveket a szlovák helyesírás elvei szerint írjuk; a betűkettőzés és az egyéb nem funkcionális betűk, főleg a *h* jelölése törlésre kerül; továbbá a betűk időtartamának jelölése a ritmüstörvény³ szerint történik” (PSP 1991: 40). Példaként a szabálypont a következő magyar történelmi családnevek eredeti és új írásformáját tünteti fel: *Pázmány* → *Pázmaň*, *Rákóczi/Rákóczy* → *Rákoci*, *Forgách/Forgács* → *Forgáč*, *Zichy* → *Ziči*, *Bercsényi* → *Berčeni*, *Nádasdy* → *Nadašdy*, *Pálffy/Pálffi* → *Pálfi*, *Illésházy* → *Ilešházi*, *Károlyi* → *Károlí*, *Ghyczy* → *Gici*, *Thurzo* → *Turzo* (PSP 1991: 40).

Az *i*-re, illetve *y*-ra végződő történelmi családnevek írását illetően a szabálypont úgy fogalmaz, hogy csak a szlovákban kemény mássalhangzónak számító *d*, *t*, *n* után tartható meg az *ipszilonos* írásmód, a többi esetben az *i*-s írásforma érvényesül: *Semsey* → *Šemšei*,

² A tanulmányban idézett szövegrészeket a szerző fordította szlovákból magyarra.

³ A szlovák ritmüstörvény szerint hosszú magánhangzót; *ia*, *ie*, *iu*, *ô* kettőshangzót; valamint *l*, *l̄*, *r*, *f* szótagalkotó mássalhangzót tartalmazó szótag után csak rövid magánhangzót tartalmazó szótag következhet.

Somogyi → *Šomodi*, *Ebergényi* → *Ebergéni*, *Nyári* → *Ňári*, *Koháry* → *Kohári*, *Csáky* → *Čáki*, *Károlyi* → *Károli*, *Thököly* → *Tököli*. Kivételt a *BocsKay/Bocsikai* családnév képez, melyet „a szlovákban meggyökeresedett” *Bočkaj* formában kell írni (PSP 1991: 40).

Szlovákos formában kell írni továbbá azokat a családneveket, „melyeknek az elmagyarosított névalakja mellett van történelmi forrásokból alátámasztható ilyen névformája”: *Szentiványi* → *Svätojánsky*, *Kubinyi* → *Kubínsky*, *Palugyai* → *Palucký* (PSP 1991: 40).

A történelmi személynevek írására vonatkozó szabálypont a szlovák helyesírási szabályzat második és harmadik kiadásában is változatlan formában szerepel (PSP 1997: 39, 2000: 22). Amennyiben a felhasználó a példaanyagban nem szereplő történelmi családnév új keletű írásmódjáról szeretne meggyőződni, más forráshoz kell fordulnia, amire a szabályponthoz kapcsolt lábjegyzetben talál utalást: „A szlovák történelem magyar kori történelmi személyneveinek írására vonatkozó alapelvek a Szlovák Tudományos Akadémia Történelmi Intézetében működő terminológiai bizottság irodalom- és jogtörténészek, nyelvészek, levéltár- és könyvtártudományi szakemberek által megvitatott ajánlása alapján kerültek kidolgozásra” (Horváth 1980: 199, vö. PSP 1991: 40, 1997: 39, 2000: 22).

A szlovák kulturális minisztérium a szlovák helyesírási szabályzatot 1997-től kezdődően az ún. államnyelvtörvény 2. cikkének (2) bekezdése értelmében alapvető kodifikációs kézikönyvvé nyilvánította, ami azt jelenti, hogy a benne megfogalmazott szabályok alkalmazása kötelező érvényű.

3.1. Szakemberek véleménye a szlovákos írásmódról

A szlovák helyesírási szabályzat vonatkozó szabálypontja széles körű szakmai és társadalmi vitát indított el: az előbbi keretében főként történészek és nyelvészek foglaltak állást, az utóbbiban laikusok – elsősorban szlovák nemzeti érzületű politikusok, illetve a többségi és a kisebbségi beszélőközösséghez tartozó állampolgárok – cseréltek véleményt a szlovákos írásmód szükségességéről vagy sürgősségéről. Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül válogatok pró és kontra szakmai vélemények közül.

Dušan Kováč történész szerint a magyar történelmi személynevek szlovákos írásmódját nem a nyelvészek, hanem egyes történészek kényszerítették ki. Kováčot meglepetésként érte, hogy épp a múltat kutató szakemberek azok, akik ilyen kevés érzéket mutatnak a hagyományok iránt, s „megszegik foglalkozásuk egyik alapvető szabályát, mely szerint a személyneveket és a földrajzi neveket a történelmi forrásokban előforduló alakjukban kell feltüntetni” (Kováč 2010: 135). Andrej Hrnko történész, a Szlovák Nemzeti Párt egykori országgyűlési képviselője ezzel szemben úgy vélekedik, hogy bár a szlovák történelemnek voltak a magyar történelemmel közös korszakai, mégis egy önálló történelemmel rendelkező nemzetről van szó, melynek nemcsak a saját történelmi szemléletét, hanem a saját történelmi névtanát

is ki kell alakítania, s ebbe „megbízható kritériumok alapján kell besorolnia a magyar történelmi személy- és helyneveket is” (Hrnko 2010: 345).

A magyar történelmi személynevek szlovákos írását illetően a szlovák nyelvészek is eltérő álláspontot képviselnek. Ján Doruľa szerint a szlovákos írásmódot nem lehet történelmietlennek vagy jogtalanak nevezni, hiszen a közös történelmi múlt a szlovák nemzet számára az elnyomást és az üldöztetést jelentette. A hungarizmus fenntartására vagy újjáélesztésére tett kísérletek szerinte esélytelenek és zavaróak, s ártanak a két nemzet közötti kölcsönös megértésnek (Doruľa 1986: 212, 214). Ján Findra bírálja, hogy a szabályzatban az idegen szavak és tulajdonnevek írását illetően nem mindig érvényesül a történeti-etimológiai elv, ugyanakkor elfogadható megoldásnak tartja a magyar történelmi személynevek írásának a szlovák nyelv fonetikai rendszeréhez való igazítását még akkor is, ha ebben a kérdésben nem lehetséges általános egyetértésre jutni (Findra 1992: 50–51). Anna Rýzková abban az esetben véli megalapozottnak a történelmi személynevek szlovákos írását, amennyiben ilyen alakban való előfordulásukat, használatukat történelmi források is alátámasztják. Az egységesített írásmód hasznosságát tankönyvi példán szemlélteti: „A Rákoci név eddig az egyik tankönyvben Rákóczzy, a másikban Rákóczi, esetleg más írásformában szerepelt, a tanulók gyakran nem tudták, hogy ugyanarról a történelmi személyről van szó” (Rýzková 1992: 188). Vincent Blanár a fenti álláspontokkal szemben a tulajdonnév kognitív megközelítésű jelentésére hívja fel a figyelmet, miközben úgy tartja, a tulajdonnév – így értelemszerűen a személynév is – külső formája, más szavakkal szembeni külső különbözősége révén tölti be szerepét (Blanár 1996: 27). Juraj Dolník véleménye szerint a formai jegyeknek különös szerep jut a tulajdonnevek kialakításában: a nyelvhasználók viszonya a tulajdonnevet jelölő fogalomhoz egyúttal a denotátumról való metanyelvi információ forrása (Dolník 1991: 210–211).

4. A magyar történelmi személynevek szlovákos írásmódjáról rendelkező szabály következetlenségei

Mint fentebb már utaltunk rá, amennyiben a felhasználó a vonatkozó szabály példamagyarában nem szereplő történelmi személynevet szabályszerűen akarja leírni, a Szlovák Tudományos Akadémia Történelmi Intézetének terminológiai bizottsága által megfogalmazott alapelvek szerint kell eljárnia. Ám a kutakodás kezdetén mindjárt két lényeges problémába ütközik. Az egyik az, hogy a történelmi személynevek szlovákos írása a bizottság megfogalmazása szerint „csak a feudalizmus időszakára (a 19. század közepéig) korlátozódik, és nem vonatkozik a magyar politikai és kulturális élet jeles képviselőinek a nemzeti mozgalmak időszakában kialakult családnevére, melynek helyesírási formája már rögzült a köztudatban” (Horváth 1980: 200); míg a szabályzat „a szlovák történelem

magyar korszakában (1918-ig) élő történelmi személyek nevének írásformájáról” rendelkezik. A másik alapvető különbözőség, hogy a terminológiai bizottság a történelmi családnevekhez tartozó keresztnevek szlovákos használatát nemcsak a feudalizmus időszakára, hanem az azt követő időszakra is kiterjesztette: „[...] szlovák keresztneveket kell használni a magyar politikai és kulturális élet olyan ismert személyiségei esetében is, akiknek vezetékneve az eredeti írásformában rögzült, pl.: František Sechényi, Ludovít Kossuth, Imrich Madách, Ján Arány, Alexander Petőfi”⁴ (Horváth 1980: 208). Ennek a szemléletnek azonban ellentmond a szlovák helyesírási szabályzat *Az idegen eredetű szavak írásmódjának főbb elvei* című fejezetében olvasható megfogalmazás, mely szerint „a szlovákban nem meghonosodott szavakat eredeti írásformájukban írjuk” (PSP 1991: 35). A hivatkozott szabálypont a nem meghonosodott szavak közé elsőként a családneveket, a születési neveket és az ezekhez tartozó keresztneveket sorolja; miközben az a) alpont 35 teljes személynevet felsorakoztató példaanyagában – a névelemeket indoeurópai sorrendben feljegyezve ugyan – *Kálmán Mikszáth* és *Zsigmond Móricz* nevét is ott találjuk (PSP 1991: 36). Csak megjegyezzük, hogy a terminológiai bizottság javaslata szerint a megfelelő névforma esetükben a Koloman Mikszáth, illetve a Žigmund Móricz lenne (vö. Szabómihályová 2005: 61–62).

A terminológiai bizottság és a helyesírási szabályzat eltérő közelítésmódja miatt nemcsak a laikus nyelvhasználó, de a történész is bajban van, ha a magyar helyesírás szabályai szerint hagyományos írásmódú *Wesselényi* nevet szlovák szövegkörnyezetben kell lejegyeznie. A magyar történelemnek két jelentős alakja viselte a szóban forgó családnevet: Wesselényi Ferenc (1605–1667) és Wesselényi Miklós (1796–1850). A szlovák helyesírási szabályzat vonatkozó szabálypontja szerint mindkét személy családnevét a szlovákos ejtés- és írásmódhoz igazodva, azaz *Vešelényi* formában kell írni (PSP 1991: 40). A terminológiai bizottság javaslata szerint azonban a 17. században élt magyar főnemes és hadvezér Wesselényi Ferenc családnevét írjuk csak szlovákosan, a szabadságharcban részt vevő országgyűlési felsőházi képviselő Wesselényi Miklós családneve a magyar helyesírásból ismert hagyományos alakban használatos (vö. Horváth 1980: 203).

A fentiekkel szemben mind a terminológiai bizottság, mind a helyesírási szabályzat következtelennek bizonyul a *Csáky* történelmi családnév *Čáki* alakváltozatban előírt használatát illetően. A szabályzat *A magánhangzók és a mássalhangzók jelölése* c. fejezetének 1. b) szabálypontjában kimondja, hogy a „k, g, h, ch mássalhangzók után (a hangfestő szavak kivételével) y-t vagy ý-t írunk, pl.: kýchať, kývať, Beskydy, burgyňa, chyba, chystať, chytať, hynúť stb.” (PSP 1991: 24). Egyértelmű, hogy a szabály a tulajdonnevekre is vonatkozik, hiszen a Beskydy földrajzi név, ezen belül domborzati név. Akkor vajon miért nem terjed ki a szabály a Csáky névre is? A következtetlenséget

⁴ A magyar politikai és kulturális élet következő személyiségeiről van szó: Széchényi Ferenc, Kossuth Lajos, Madách Imre, Arany János, Petőfi Sándor.

a bizottság tagjai is észrevették, s magyarázatukban elismerték, hogy kemény más-salhangzó után a családnevekben is y-t kellene írni. Úgy vélték azonban, hogy „a magyaros alakban írt családnevek többsége idegen eredetű (Ghyczy) vagy szlovák családnév elmagyarosított változata (Beszterczy), ezért az y-os írásalak megtartása a családnevek szlovákos írásformájában csak ritkán érvényesül” (Horváth 1980: 205, vö. Szabómihályová 2005: 65).

Következetlenségekkel azonban nem csak a terminológiai bizottság által megfogalmazott alapelvek és a szlovák helyesírási szabályzat vonatkozó szabálypontjának összehasonlításakor találkozunk; előfordul, hogy a bizottság valamely ajánlása eleve inkonzekvens. A *Batáni* névalak a bizottság egyik alaptétele szerint a *Battyányi* történelmi családnév szlovák írásmódú megfelelője (Horváth 1980: 203). Csakhogy a magyar lexikonok, kézikönyvek és tudományos munkák nem emlitenek egyetlen olyan történelmi családot és annak jeles képviselőjét sem, amely/aki a hosszú t után ne h mássalhangzóval, azaz *Batthyánnak* írta volna a nevét. Akár Batthyány Lajosról (1807–1849), a szabadságharc résztvevőjéről, az első magyar miniszterelnökről; akár Batthyány Kázmérről (1807–1854), a reformpolitika hívéréről, egykori külügyminiszter-ről vagy Batthyány Ervin (1877–1945) nagybirtokosról, az anarchizmus tanainak hirdetőjéről szólnak a feljegyzések, egységesen a *Batthyány* névalakot használták. Ráadásul mindhárman tevékenyek voltak a bizottság által meghatározott történelmi időszakban, így nevüknek a történelmi forrásokban rögzült alakját nem kell a szlovák írásmódhoz igazítani (vö. Horváth 1980: 200, Szabómihályová 2005: 63).

A terminológiai bizottság szerint a szlovák származású, de családnevüket régies formában használó történelmi és irodalmi személyiségek esetében is az általános alapelvekhez kell igazodni, ám a szlovák politikai és kulturális élet szereplőit illetően a bizottság is, a szabályzat is sokkal megengedőbb. Az ismert nyelvész, Samo *Czambel* (1856–1909) családnévében a szakirodalomban való elterjedtsége miatt a bizottság nem kifogásolta az összetett cz betű használatát, de nem zárkózott el a *Cambel* névváltozattól sem, mondván, hogy „mivel a nyelvész ma élő leszármazottai már a szlovák helyesíráshoz igazodva írják a nevüket, ez az írásforma valószínűleg a nyelvész családnévében is gyorsan rögzülne” (Horváth 1980: 202, vö. Szabómihályová 2005: 65–66). Hogy a név írásformájáról a szlovák nyelvészek is eltérően vélekednek, jól bizonyítja, hogy a *Slovenská reč* című akadémiai szakfolyóirat 2006-os *Czambel*-emlékszámában publikáló nyolc szerző közül hatan a *Czambel*, ketten pedig a *Cambel* névváltozatot használták. Igaz, a szlovák helyesírási szabályzat vonatkozó szabálypontjának példái között nem szerepel a szóban forgó családnév, s a szótári rész sem tartalmazza, de a Nagy kezdőbetűk a mondat elején című fejezet 2. pontjában a hagyományos *Czambel* névforma található (PSP 1991: 73). Az 1993-ban megjelent Encyklopédia jazykovedy (magyarul: A nyelvészet enciklopédiája) szintén a *Czambel* írásalakot részesíti előnyben, s a szlovák kiadók is *Czambel* formában jegyzik a szerző nevét újonnan megjelentetett műveiben.

A szlovák írásgyakorlat Viliam Pauliny-Tóth (1826–1877) szlovák költő és publicista, a szlovák nemzeti mozgalom egyik vezető képviselője, 1869 és 1872 között a magyar országgyűlés tagja családnevének írásakor sem következetes. A terminológiai bizottság szerint „a th, gh és rh betűcsoportokból el kell távolítani a hangértéket nem képviselő, tehát funkciótlan h grafémát”. A bizottság szerint ezt a módosítást „a régebbi szlovák vagy a Szlovákiában előforduló ilyen személynevekre” vonatkozóan is érvényesíteni kell, s a felsorolt példák között említi a *Tóth* családnevet felváltó *Tót* névalak használatát (Horváth 1980: 204). Pauliny-Tóth esetében azonban a *Tóth* névelem minden szlovák szövegben a hagyományos alakban fordul elő: a 2005-ben megjelent *Slovník slovenských spisovateľov* (magyarul: Szlovák írók szótára) című kiadványban; a Szlovák Írók Társaságának harminchat évfolyamot megért folyóiratában, a *Literárny týždenníkben* (magyarul: Irodalmi Hetilap); nyomtatásban és elektronikusan megjelenő szakmai és laikus visszaemlékezésekben stb. Úgy tűnik, Pauliny-Tóth nevét illetően annak ellenére sem kell a néma *h*-t eltávolító íráselvet követni, hogy a szlovák helyesírási szabályzat szerint az minden 1918 előtt élt személy nevére vonatkozik.

4.1. Történelmi személynevek megjelenítése szlovákiai tankönyvekben

A szlovákiai magyar tannyelvű általános iskolákban és középiskolákban az anyanyelv és az idegen nyelvek, esetlegesen a zenei nevelés oktatásán kívül minden egyéb tantárgy esetében államnyelvből fordított tankönyveket kell használni. Annak ellenére, hogy a nemzeti identitás szempontjából nem kis jelentősége van annak, milyen neves történelmi és más személyiségeket ismernek meg a tanulók, a szlovák tankönyvekben általában kevés személyiségről esik szó. Kivételt a történelemtankönyvek és az alsó tagozaton használt természetismeret-tankönyvek jelentenek. Míg az előbbieken, a „magyar kori szlovák történelem” korszakait feldolgozó tankönyvekben értelem-szerűen gyakran fordulnak elő magyar történelmi személynevek; az utóbbiakban a szlovák, esetlegesen a Szlovákia területéről származó vagy csak ott tevékenykedő személyiségek nevei dominálnak.

A szlovák iskolákban használt történelemtankönyvek személynévhasználatát a fentebb már szemléltetett következetlenség jellemzi. A szerzők nemcsak a feudalizmus kori történelmi személyiségek, de a 19. századi nemzeti mozgalmak résztvevőinek nevét is szlovákos írásmódban szerepeltetik, pl.: *Štefan Verböci*, *Ján Turzo*; *Štefan Sečeni*, *Ludovít Košut*. Az utóbbiak mellett ugyan zárójelben az eredetileg használt névforma is megjelenik (*István Széchenyi*, *Lajos Kossuth*); Petőfi Sándor keresztnévét azonban szlovák mellékjellel ellátott magyar formában, *Šándor*-ként adja meg a tankönyv. A dualizmus korabeli politikusok neve is szlovákos alakban szerepel a vizsgált segédletekben: Andrássy Gyula névformája a *Július Andráši*, vagyis keresztnévét és családnevét is a szlovák helyesíráshoz igazítják a szerzők; Tisza Kálmán esetében viszont csak a keresztnév válik

szlovákká (*Koloman Tisza*); míg fia, Tisza István szlovák keresztnévvel és szlovákos formájú családnévvel, *Štefan Tisa*-ként jelenik meg a tankönyvben (vö. Kollai 2008).

A szlovák általános iskolák negyedik osztálya számára készült természetismeret-tankönyvben a következő írásformában jelenik meg a bemutatott tudósok, felfedezők neve: *Ján Jessenius, Juraj Buchholtz, Ján Andrej Segner, Maximilián Rudolf Hell, Cyprián z Červeného Kláštora, Ján Wolfgang Kempelen, Imrich Frivaldský, Andrej Kmeť, Ján Murgaš, Izabela Textorisová*. Közülük csak Ján Jessenius kapcsán szerepel a tankönyvben az a megjegyzés, hogy „régii szlovák kismemesi családból származik” (Bella 2011); a többieknél hiányzik a nemzetiségükre való utalás, holott nyilvánvaló, hogy Buchholtz, Segner, Hell és Kempelen németek voltak; „Frivaldský” pedig sosem írta ilyen formában a nevét, hivatalosan *Frivaldszky Imre* volt, akinek német munkáiban *Emerich*-ként szerepelt a keresztneve. A tankönyv magyar változatában a fordító a korabeli használatnak megfelelően, ill. a magyar hagyomány szerinti írásformában tünteti fel a tankönyvben megemlített tudósok nevét: *Johannes Jessenius – Jessenius János, ifj. Buchholtz György, Johannes Segner – Segner János András, Maximilián Hell – Hell Miksa, Cyprián barát, Johannes Wolfgang Kempelen – Kempelen Farkas, Frivaldsky Imre, Andrej Kmeť, Ján Murgaš, Izabela Textorisová* (vö. Szabó Mihály 2013: 41–42).

5. Összegzés

A tanulmány a magyar történelmi személynevek szlovákos írásmódjának okaival és következményeivel foglalkozik, különös tekintettel a Szlovák Tudományos Akadémia Történelmi Intézetének terminológiai bizottsága által megfogalmazott alapelvekben és a kodifikációs kézikönyvvé emelt szlovák helyesírási szabályzat vonatkozó szabálypontjában gyökerező következetlenségekre. A fentebb szemléltetett példák azt bizonyítják, hogy sem a bizottság alaptézisei, sem az előíró jellegű szabálypont nem egységesítette, sőt a korábbinál szövevényesebbé tette a szóban forgó névtípus írását. Egyes történészek, levéltárosok, bibliográfusok igazodnak ugyan a szlovákos írásmódhoz, de egyúttal feladják szakterületük elveit és szabályait. Mások ragaszkodnak tudományterületük princípiumához, valamint saját meggyőződésükhöz, de ezzel megsértik a szlovák helyesírási szabályait, s ezáltal magát a nyelvtörvényt is. Egyelőre csak remélni lehet, hogy a terminológiai bizottságban tevékenykedő szakemberek új generációja nem a korábbi tudománytalan megközelítést követve, hanem a múltkutatás és a névkutatás tudományos módszereit szem előtt tartva próbál majd megoldást találni e méltatlan szabály felülírására.

Irodalom

- AkH. 2015. *A magyar helyesírás szabályai*. Tizenkettedik kiadás. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Blanár, Vincent 1996. *Teória vlastného mena. (Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii)*. Bratislava: Veda.
- Dolník, Juraj 1991. Lexikálna sémantika a onomastika. (K otázke významu vlastných mien). In: Majtán, Milan (ed.) *X. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 13.–15. septembra 1989. Zborník referátov*. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV.
- Doruľa, Ján 1986. O historizme v písaní niektorých mien a názvov. *Slovenská reč* 51: 211–216.
- Findra, Ján 1992. Pravopis ako individuálny a sociálny fenomén. Nad novými pravidlami slovenského pravopisu. *Jazykovedný časopis* 43: 48–55.
- Horváth, Pavel 1980. O potrebe a zásadách slovenskej transkripcie rodových mien a priezvisk. *Slovenská archivistika* 15: 199–211.
- Hrnko, Andrej 2010. Ad: Dušan Kováč, Problém písania mien historických osobností z obdobia uhorských dejín. *Historický časopis* 58: 343–346.
- Kollai István 2008. A történelmi személyek írásmódja. *Múlt-kor történelmi magazin*. 2008. szeptember 15. https://mult-kor.hu/20181004_a_tortenelmi_szemelyek_irasmodja (Letöltés: 2024. március 26.)
- Kováč, Dušan 2010. Problém písania mien historických osobností z obdobia uhorských dejín. *Historický časopis* 58: 135–137.
- OH. = Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2004. *Helyesírás*. Budapest: Osiris Kiadó.
- PSP 1991. *Pravidlá slovenského pravopisu. 1. upravené a doplnené vydanie*. Bratislava: VEDA vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- PSP 1997. *Pravidlá slovenského pravopisu. 2. upravené a doplnené vydanie*. Bratislava: VEDA vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- PSP 2000. *Pravidlá slovenského pravopisu 3. upravené a doplnené vydanie*. Bratislava: Veda. <http://www.juls.savba.sk/ediela/psp2000/psp.pdf> (Letöltés: 2024. március 16.)
- Rýzková, Anna 1992. Nad novými Pravidlami slovenského pravopisu. *Kultúra slova* 26: 186–190.
- Szabómihály Gizella 2013. Kinek szól a tankönyv? Tankönyvek és nemzeti identitás. In: Ruda Gábor – Szabómihály Gizella (szerk.) *Nemzetkép és identitás a nemzetiségi iskolák tankönyveiben. Obraz národa a identita v učebniciach pre národnostné školy*. Pilisvörösvár–Dunaszerdahely–Nyitra–Esztergom–Komárom: Muravidéki Baráti Kör Kulturális Egyesület – Gramma Egyesület – Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Kara – Pázmány Péter Katolikus Egyetem Vitéz János Kar – Selye János Egyetem. 38–43.

Szabó Mihályová, Gizela 2005. Písanie historických osobných mien ako pravopisný problém. In: Simon, Attila (ed.) *Mýty a predsudky v dejinách*. Šamorín–Dunajská Streda: Fórum inštitút pre výskum menšín–Lilium Aurum. 59–80.

Források

- Bella, Ivan a kol. 2011. *Prírodoveda pre 4. ročník základnej školy*. Bratislava: SPN. (magyar fordítás: Sima Éva 2011).
- Czambel, Samo 2006. *Panička v líščeí koži*. Martin: Matica slovenská.
- Czambel, Samuel 2021. *O Jankovi Polienkovi*. Bratislava: Buvik. <https://www.pantarhei.sk/6345022-o-jankovi-polienkovi-samuel-czambel> (Letöltés: 2024. március 24.)
- Kováč, Dušan a kol. 1999. *Kronika Slovenska 2. Slovensko v dvadsiatom storočí*. Bratislava: Fortuna Print.
- Literárny týždenník* 2024. 36: o. n.
- Mikula, Valér a kol. 2005. *Slovník slovenských spisovateľov. 1. vydanie*. Bratislava: Kaligram–Ústav slovenskej literatúry SAV.
- Mináč, Vladimír et al. 1986. *Slovenský biografický slovník I. zväzok A–D*. Martin: Matica slovenská.
- Mistrík, Jozef a kol. 1993. *Encyklopédia jazykovedy*. Bratislava: Obzor.
- Slovenská reč* 2006. 71: 321–381.

2022

Laczkó Krisztina

A többszörös összetételek a helyesírási szabályzat 12. kiadásában

habil. egyetemi docens
ELTE–Eperjesi Egyetem
laczko.krisztina@btk.elte.hu

Absztrakt

A tanulmány célja, hogy a 2015-ben megjelent helyesírási szabályzat többszörös összetételekre vonatkozó szabálypontjait részletesen, kritikus szemmel megvizsgálja. Egyfelől rögzíti a változásokat, másfelől olyan kiegészítő javaslatokat tesz, amelyek nem kerültek be a szabályzat 12. kiadásába. Egyrészt a szótagszámlálási szabály önállóan használatú idegen előtagjait illetően vet fel kérdéseket, és próbál megoldási javaslatokat adni, másrészt a mozgószabályokkal kapcsolatban mindhárom esetben további kiegészítéseket nyújt, különös tekintettel a szabályzat által nem tárgyalt anyagnévi mozgószabály különféle megvalósulásaival kapcsolatban.

Kulcsszavak: helyesírási szabályzat változásai, többszörös összetételek, szótagszámlálás, mozgószabály

Multiple compounds in the 12th edition of the Hungarian orthographic regulation book

Abstract

The aim of the study is to critically examine the provisions of the Hungarian orthographic regulation book published in 2015 regarding multiple compounds. First, the study records the changes of the rules, and then it makes additional proposals that are not included in the 12th edition. On the one hand, it raises questions regarding the non-independent use of foreign prefixes of the so-called “syllable count rule” and tries to provide solutions, and on the other hand, it provides additional supplements in all three

cases related to the so-called “moving rules” (it means the movement of the space or the hyphen in a complex structure), especially regarding the various implementations of this rule on the nouns which mean ‘material’.

Keywords: changes to orthographic regulations, multiple compounds, syllable count, mobility rule

1. A 2015-ben megjelent új szabályzat a különírás-egybeírás fejezetét nagymértékben átalakította, ez azonban nem a szabályok alapvető módosítását jelenti, hanem a szabályegyüttes újraszerkesztését, amely egyfajta didaktikai célú perspektívaváltást jelent. Ennek előzményeként az Osiris Helyesírás szolgált (Laczkó–Mártonfi 2004b: 92–98; előtanulmányként: Laczkó–Mártonfi 2004a). Korábban az összetett szavak nyelvtani viszonyai voltak irányadóak a szabályok egymásutánjában, jelenleg az összetétellel válás keletkezési okai adják a rendezőelvet, azaz a jelentésváltozás, a jelöletlenné válás és a hagyományos írásmód hármasszere (Antalné Szabó 2009). Az első két jelenségkör az értelemtükröztetés normájához tartozik, a harmadik a hagyomány normájához (a helyesírási normák viszonyára vö. Laczkó 2018). A konkrét szabálymódosulások a különírás-egybeírás témakörében elsősorban a többszörös összetételeket érintették, ez a meglévő szabályok kiegészítését és bővítését jelentette (a változásokra az új szabályzatban összefoglalóan vö. Keszler 2015). A tanulmányban ezeket a változásokat tekintem át arra helyezve a hangsúlyt, hogy mit jelentenek az úzus szempontjából, továbbá milyen lehetséges újabb problémák merülnek fel.

A többszörös összetételek, vagyis a kettőnél több tagból álló szavak írásmódját két szabályegyüttes foglalja össze: a szótagszámlálási szabály (139. pont) és a korábban mozgószábnak nevezett szabályrendszer (141. pont). Bekerült továbbá egy új szabálypont is az AkH¹²-be, amely a háromtagú, két kötőjellel írt alakulatokra vonatkozik (140. pont).

2. A szótagszámlálási szabály alapvető elvisége változatlan maradt: a háromtagú vagy annál hosszabb, szótári alakjában a hat szótagot meghaladó összetett szavakat kötőjellel kell tagolni az úgynevezett fő összetételi határon. Például: *csapatzászló-avatás*, *dokumentumfilm-bemutató*, *könyvritkaság-gyűjtemény*, *munkaerő-nyilvántartás* stb. A szabály megfogalmazása azonban bizonyos mértékig módosult, és a változtatás akár bizonytalanságot is okozhat a gyakorlatban. Az AkH¹¹ így fogalmaz: „többnyire kötőjellel tagoljuk” a háromtagú, hat szótagnál hosszabb összetételeket, míg az AkH¹² így: „kötőjellel tagolhatjuk”. Míg a korábbi szabályban a *többnyire* módosítószó azt a lehetőséget erősíti, hogy a szabályt alkalmazni kell a fennálló feltételek esetében, ám léteznek kivételek alóla, addig a 12. kiadásban a ható képző beillesztése a szabály kötelezőségét mindenképpen gyengíti. Tény, hogy a helyesírási szabályzat nem kötelező

érvényű, nem jogszabálygyűjtemény, hanem ajánlásokat tartalmaz, ám a 20. század közepe óta egyre inkább erősödő presztízse az írásgyakorlók körében azt eredményezte, hogy az írásgyakorlatban az alkalmazása vagy az arra való törekvés egyfajta kötelező magatartásként, elvárásként jelentkezik (vö. Laczkó 2023). Ez együtt jár a kimondatlan elvárással is, hogy helyesírási kérdésekben a felhasználó pontos, egzakt szabályokat és alkalmazhatóságot vár, ezt bizonyítja a Nyelvtudományi Kutatóközponthoz érkező helyesírási kérdések sokasága is (vö. Domonkosi–Ludányi 2023). Ráadásul a helyesírási szótáraknak is állást kell foglalniuk a kérdésben, és ez a szótagszámlálási szabály alkalmazását jelenti, azaz a szótár kodifikációja a kötőjeles formákat erősíti, a kötőjel nélküli alakok kivételesnek számítanak. Sokkal célravezetőbb lett volna a szabályt úgy megfogalmazni, hogy bár a szótagszámlálás nem grammatikai alapvetésű, a kötőjel esztétikai, tagoló szerepű, a használata mégis kodifikáció alá esik, ez alól a tulajdonnevek jelentenek kivételt, főként az intézménynevek, ahol eddig is megengedő volt a gyakorlat (lásd például *Pénzügyminisztérium*). Ráadásul a szabályzat azokban a közszavakban, amelyekben hagyományosan nem érvényesül a kötőjelezés, kivételességet állapít meg: „Kivétel: *akasztófáravaló, fizetővendéglátás, pénzügyminisztérium, valószínűségszámítás* stb.” (AKH¹² 139.), hivatkozva a 134. szabálypontra, amely a kialakult szokás alapján történő kivételes írásmódot reprezentálja.

A szótagszámlálást érintő szabálypontba két új elem került be 2015-ben. Egyrészt az *-i* képzőre vonatkozó kitétel, miszerint az *-i* képző, mint egyetlen fonémából álló, alakváltozattal nem rendelkező morféma, nem számít bele a szótagszámba. Azaz a *híradástechnikai, munkaerőpiaci, szakközépiskolai* stb. alakok, amelyben az *-i* képző alkotja a hetedik szótagot, kikerülnek a szabály hatálya alól. Ez az újítás annyiban releváns, hogy a képző megjelenése a hat szótagú szavakban valóban nem okoz tagolási, kiolvashatósági nehézséget, és az *-i* nem mutat semmiféle alternációt. Felmerülhetett volna az *-úl/-ű* melléknévképző kérdése is ebben a vonatkozásban, ám az *-úl/-ű* funkcionálisan korrelál a *-jú/-jű* képzővel, így a szabály érvényét nem terjesztette ki rájuk a bizottság. Nem merült fel a szabálmódosítás az egy mássalhangzó-fonémából álló képzők esetében sem, mert ezek előhangzós változatai az alternáció jelenségéhez sorolandók, azaz nem egyetlen fonémából állnak, amikor a tőhöz kapcsolódnak. A másik új elem a szabálypontot illetően az idegen előtagokra vonatkozik.

Az idegen előtagok kérdését a következőképpen kezeli a szabályzat: „Az idegen előtagokat akkor tekintjük külön összetételi tagnak, ha önállóan is használatosak, például: *miniszoknya-viselet*, vagy ha önállóan is használatos utótag járul hozzájuk: *antialkoholista, antialkoholista-klub; biotechnológia, biotechnológia-ipar*; stb.” (139). Mindenképpen üdvözlendő ennek a kérdéskörnek a szabályzati megjelenése, ám a gyakorlatban továbbra is nagyon sok kérdés nyitva marad. Az új Osiris Helyesírás (Laczkó–Mártonfi 2024) a problémát az alábbiak szerint árnyalja. A legnyilvánvalóbb eset az, amikor magyar vagy már annak számító önállóan előtagokról van szó, ezeket

értelemszerűen külön összetételi tagnak kell tekinteni (*magán-, nyug-, röp-, ellen-, gyógy-, lök-* stb.): *magánvállalkozás-alapítás, nyugellátás-igénylés, röplabda-válogatott, jövedelem-ellenőrzési, gyógynövény-terápia, lökhárító-javítás*. Ugyancsak egyértelmű, hogy az idegen szavaknak a magyarban is önállóan használatos elemeit külön összetételi tagnak tekintjük (*centi, extra*): *centiméter-beosztás, extraprofit-elmélet*. Itt megjegyzendő, hogy az idegen előtagok egy része a nyelvi változás okán önállósul, az *o* végű elemek azonban előtagként elkülönülnek, hiszen a szó végi *ó* hosszúságát ilyenkor jelöljük: *fotó, sztereo, retró, bió*. Mindez a gyakorlatban azt jelenti, hogy esetenként nem egyszerű elkülöníteni, hogy az összetételbe idegen előtagként vagy már önállósult, a magyarban meghonosodott formaként lép be a szóelem: a *foto-/fotó* jelentésselkülönülése már világos: a *foto-* 'fény' jelentésben előtag (*fotobaktérium, fotoelektromos, fotokémia*), a *fotó* 'fénykép' jelentésben önálló szó (*fotókiállítás, fotómodell, fotóriport*). A *video-/videó, sztereo-/sztereo* esetében azonban már messze nem ilyen egyszerű a helyzet, a jelenlegi szótári szabályozás ellenére sem. Továbbá azokat az önállótlan elemeket, amelyek önálló használatú utótaggal társulnak, és a két tag között a jelentésviszony még transzparens, átlátható, szintén összetételként kezeljük: *antialkoholista-klub, mobiltelefon-szolgáltató, multivitamin-készítmény, prototípus-elmélet*. Itt nagyon lényeges a transzparencia kérdése. Amíg például a *rekatalizáció* esetében egyértelműen átlátható, transzparens a jelentésviszony, a *reakció* szó esetében ez már kevésbé mondható el.

Úgy tűnik, hogy ezeknél az eseteknél a leggyakrabban az fordul elő, amikor az idegen önállótlan előtaggal konstruált összetett alak kap összetételi utótagot: *antianyag + részecske = antianyag-részecske, metakommunikáció + elemzés = metakommunikáció-elemzés*. Sokkal ritkábban fordul elő az, amikor az önállótlan idegen vagy magyar előtagból és az önálló utótagból álló összetételhez előtag járul: *anód-egyenirányítás*. Ugyancsak meglehetősen ritka az az eset, amikor a fő összetételi határ az önállótlan idegen vagy magyar előtag után jelenik meg: *agrár-érdekképviselő*.

Az előtagokhoz hasonlóan – jóllehet sokkal kisebb számban – léteznek olyan idegen vagy idegen eredetű önállótlan összetételi utótagok, amelyek önállónak számítanak a szótagszámlálási szabály szempontjából akkor, ha önálló használatú előtaghoz kapcsolódnak. Például: *-market: szupermarket; -metria: tudománymetria; -centrikusság: eredménycentrikusság*. Többszörös összetételekben: *szupermarket-megnyitó, tudománymetria-adat, eredménycentrikusság-alapú*.

Célszerű lenne kimondani azt is, hogy a magyarban önállóan nem használatos idegen előtagból és idegen utótagból álló összetételeket az egyszerűség kedvéért a szótagszámlálási szabály alkalmazásakor egy, oszthatatlan egységnek tekintjük, például: *antibiotikum – antibiotikumrezisztencia, interferencia – interferenciamérés*. Ugyancsak nem alkalmazzuk a szótagszámlálási szabályt akkor, ha a magyarban önállóan nem használatos előtag és az önállóan is használt utótag lexikalizálódott, a két tag jelentésánál már nem átlátható, például: *portfólió – portfólióbefektetés, protézis – protézisbeültetés*,

reprezentáció – tudásreprezentáció, televízió – televíziókészülék. Nem alkalmazzuk a szótagszámlálási szabályt akkor sem, ha az önálló használatú tag két önállóan használatú idegen előtaggal kapcsolódik össze: *ultramikrokémia*. Ez utóbbiak különösen az orvosi szaknyelvben fordulnak elő nagyobb számban (Bösze–Laczkó 2009).

3. Új elemként jelenik meg a helyesírási szabályzat 12. kiadásában a két kötőjellel írt többszörös összetételek kérdése (140. szabálypont). A szabály megfogalmazása nem lett teljesen pontos, jóllehet az anomáliát a zárójeles hozzátoldás részben feloldja: „Két kötőjelet használunk azokban a többszörös összetételekben, amelyeknek előtagja is kötőjellel kapcsolt összetétel (tulajdonnévi vagy betűszós előtag, illetőleg három mássalhangzó találkozási miatt), például: *Kossuth-nóta-éneklés, Nobel-díj-átadás, C-vitamin-adagolás, tb-járulék-csökkentés, sakk-készlet-gyűjtemény, tarokk-kártya-játékos*.” Véleményem szerint informatívabb lenne a megfogalmazásmód, ha a szabályzat bevezette volna az úgynevezett mozdíthatatlan kötőjel fogalmát szemben az első mozgósabályra vonatkozó kitétel mozgatható kötőjellel, és a zárójeles felsorolást (nem zárójelbe téve, hiszen lényeges információ) kiegészítette volna szaknyelvi nomenklatúrák, elsősorban a kémiai nomenklatúra, mozdíthatatlan kötőjellel. A 140. szabálypontban alapvetően ugyanis arról van szó, hogy a kötőjeles alakulat újabb összetételei tagot kap, ám az eredeti kötőjelet nem lehet kihagyni ugyanolyan módon, mint a szótagszámlálási szabály vagy a második mozgósabály kötőjelét, azaz nem lehet **Nobeldíj-átadás* vagy **Cvitamin-adagolás* formát írni, mert az a kiolvashatóságot nehezítené meg. A felsorolt szabályzati példák reprezentálják azokat az eseteket, amelyek mozdíthatatlan kötőjelet tartalmaznak, az egyetlen ide kíváncsózó, további példa az egyébként manapság igen gyakran megjelenő, a klímaváltozással kapcsolatos írások „főszereplője”, a *szén-dioxid* lehetne, különösen azért, mert elég nagy az összevisszaság a szóval alkotott összetételek rögzítésében. A *szén-dioxid* a kémiai nomenklatúra szerint mozdíthatatlan kötőjelet tartalmaz, hiszen vegyületnév, így a vele alkotott további összetételei utótagok is kötőjellel kapcsolódnak: *szén-dioxid-koncentráció, szén-dioxid-kibocsátás, szén-dioxid-tartalom*. Ha az efféle, két kötőjelet tartalmazó összetételek újabb utótagot kapnak, akkor ezt a tagot is kötőjellel kell kapcsolni az alakulathoz: *szén-dioxid-kibocsátás-csökkentés*. Hasonlóképpen: *A-vitamin-túladagolás-megelőzés, sakk-készlet-gyűjtemény-kiadás*. Előfordulhat, hogy a mozdíthatatlan kötőjelet tartalmazó összetételhez előtag járul: *vírus-DNS-szintézis, béke-Nobel-díj*. Megjegyzendő, hogy két vagy több kötőjeles alakulat előállhat a második mozgósabály esetén is, amikor a jelző ugyanarra a hosszú mássalhangzóra végződik, mint amilyennel a jelzett szó kezdődik: *bontott-tégla-értékesítés*.

4. Változás történt a mozgósabályokat illetően is a szabályzat 12. kiadásában. Egyrészt maga a mozgósabály terminus kikerült a szövegből, bár úgy gondolom, a szakszaragon továbbra is használatban marad, ezért az egyszerűség kedvéért így hivatkozom

rájuk. A mozgószabálynak nevezett többszörös összetételek között – ahogy a korábbi szabályzat is megfogalmazta – három egymástól elkülöníthető jelenségkört találunk. A 12. kiadás mind a hármat a 141. szabálypont alatt tárgyalja.

4.1. Az első mozgószabály hatókörébe alapvetően a szótagszámlálási szabály miatt kötőjelezett formák tartoznak. Az esztétikai, tagoló kötőjel mozdítható, így az eljárás mód az, hogy ha egy ilyen alakulat újabb (általában) utótagot kap, akkor az eredeti kötőjelet kihagyjuk, és az újabb utótag, a fő összetételi határ elé kerül a kötőjel: *békeszerződés-tervezet, békeszerződéstervezet-kidolgozás*. Az első mozgószabályos formák annyiban különböznek a többitől, hogy ebben az esetben mindig minimum négytagú összetétel jön létre, hiszen a szótagszámlálási szabály eleve háromtagú összetételt feltételez. Létrejöhethetnéfféle négytagú szerkezet a második mozgószabály révén keletkezett háromtagúakból is (erre példa a jelenlegi szabályzatban nincs): *csuklós busz, csuklósbusz-vezető, csuklósbuszvezető-képzés*. Tehát a második mozgószabályos alakok kötőjele is mozdítható kötőjelként jelenik meg. A 12. kiadásban ebben a részben, magából a szabálypontból, joggal, kikerült az a zárójeles megjegyzés, miszerint a közszói alárendelő összetételekben két kötőjel egy összetett szóban nem lehet, hiszen ez ellentmondana a 140. szabálypontnak. A 140. szabálypont példái éppen azt mutatják, hogy zömmel akkor jönnek létre ezek a két kötőjeles összetételek, ha a kötőjel alapvetően nem mozdítható el.

4.2. A második mozgószabály ennek a szabályhalmaznak talán a leginkább vitatható része. A szerkezet kiejtésbeli tagolása, a hangsúlyviszonyok nem támogatják a leírási módot, azaz az alkalmi jelzős szerkezet egybeírását és az utótag kötőjeles kapcsolását, akkor sem, ha az utótag a teljes szerkezethez járul, és a szemantikai tagolás a tagok mozgását megkívánja. Ráadásul a nyelvi kontextus sokszor egyértelműsíti a jelentést, például a *kockázati tőkekihelyezés, köztársasági elnökválasztás, zsákos cementeladás* vagy az *elektromos töltéssűrűség* leírási módja nem befolyásolja az értelmezést, jóllehet a szemantikai tagolásuk a birtokviszonynak megfelelően (kockázati tőke kihelyezése, köztársasági elnök választása stb.) a következő: *kockázati tőke-kihelyezés, köztársasági elnök-választás, zsákoscement-eladás, elektromostöltés-sűrűség*. Ha azonban a jelzős szerkezet gyakorisága, begyakorlottsága és szemantikai összeforrottsága kellően erős (*használt autó, csuklós busz*), és különösen, ha a szerkezet egésze élő személyre vonatkozik, a jelző különírása már zavaró lehet: *használt autókereskedés a használtautó-kereskedés* vagy a *csuklós buszvezető a csuklósbusz-vezető* helyett. További példák: *beágyazottszoftver-fejlesztő, tranzakciósilleték-emelés, virtuálisvalóság-technika, fogalmimetafora-elmélet, mágnesesrezonancia-vizsgálat, csípőspizza-evő (verseny)*. Ennek következtében a szótári kodifikáció minden esetben alkalmazza a második mozgószabályt, tekintet nélkül az értelmezési lehetőségekre vagy a begyakorlottságra, a szaknyelvi szótárakban is (lásd a most készülő fizikai helyesírási szótárt: Sóllyom–Mártonfi–Laczkó 2025; az *elektromostöltés-sűrűség*

írásmód a megszokott *elektromos töltéssűrűség* helyett szakmai körökben élénk és éles vitát váltott ki). A szabály többnyire háromtagú alkalmi összetételeket eredményez, de nem kivétel nélküli a háromnál több tagú sem, ha a szerkezet valamelyik tagja önmagában is összetett szó vagy jelzős szerkezet, például: *kompetencialapúoktatás-projekt*, *logisztikai társasjáték-bajnokság*, *motorosrepülőgép-vezető*, *poszttraumásstressz-kutatás*, *személyi jövedelemadó-törvény*, *kisgyerekesbérlet-igazolvány*, *kisteljesítményűkazán-fűtő*. Lényeges továbbá, hogy ritkábban előtag is járulhat egy különírt szókapcsolat egészéhez. Ilyenkor az előtagot kapcsoljuk kötőjellel az alkalmilag egybeírt szerkezethez. Az új Osiris Helyesírás (Laczkó–Mártonfi 2024) példái: *férfi-estélyiöltözék*, *fizika-tehetséggondozóprogram*, *gépjármű-üzembentartó*, *gépkocsi-regisztrációsadó*, *gyermek-leszállásjelzőgomb*, *motorke-rekpár-visszapillantótükör*, *számítan-házidolgozat*, *tehergépkocsi-blokkolásgátlóberendezés*, *termék-forgalmiadó*, *történelem-házifeladat*, *traktor-forgattyústengely*, *verseny-vitorlášhajó*.

Érdeemes lett volna szót ejteni a szabályzat új kiadásában két marginálisabbnak tűnő, ám szabályba foglalható jelenségről. Egyrészt a második mozgószabály alól van egy jól megragadható, szabályszerű kivétel. Kivételes írásmódúnak számítanak a mozgószabály szempontjából azok az alárendelő, többségében jelentéssűrítő összetételek, amelyek előtagja mennyiségjelzős főnév, ugyanis a kötőjeles írásmód helyett egybeírást alkalmazunk bennük: *egyistenhit*, *egyistenhívő*, *egypárevezős*, *egypártrendszer*, *kétpárevezős*, *kétszínnyomás*, *sokistenhit*, *sokistenhívő*, *többistenhit*, *többistenhívő*, *többpártrendszer*. Másrészt előfordulnak olyan szerkezetek, amelyekben különféle okokból nem lehet érvényesíteni a második mozgószabályt, itt két jelenségekort lehet említeni.

Egyrészt a már említett két kötőjeles alakulatokat. Vagyis ha az eredetileg különírt szerkezet jelzője ugyanolyan hosszú mássalhangzóval végződik, mint amilyennel a jelzett szó kezdődik, a három azonos mássalhangzó miatt nincs mód az egybeírásra, ezért a két kötőjeles megoldás jöhet szóba: *barokk-kép-restaurálás*, *buggyantott-tojás-szag*, *égetett-tégla-értékesítés*, *festett-tapéta-bolt*. Másrészt a különírás is lehet megoldás. Ha ugyanis egy állandósult alakulat első tagja idegen szókapcsolat vagy annak származéka, a mozgószabály alkalmazása helyett szerencsésebb a különírás, annak ellenére, hogy a különírt utótag jelöletlen nyelvtani viszonyt mutat: *body building terem*, *maine coon tenyésztő*, *rhodosian ridgeback tenyészet*; *férfi eau de toilette*. Ezeket az idegen elemeket célszerű szóköztartalmú morfémáknak, a teljes alakulatot pedig különírt összetételnek tekinteni. Hasonlóképpen célszerű eljárni akkor is, ha a jelzős szerkezet szaknyelvi nomenklatúrához tartozik, és a szóköznek fontos szerepe van, például a faji jelzős fajnevek esetében a növény- és állatrendszertanban: *barna varangy élőhely*, *dússzörű törpezanót termőterület*. A *barna varangy* vagy a *dússzörű törpezanót* ugyanis melléknévi faji jelzős szerkezetek, amelyekben a különírás szakmai indokoltságú. Nem mindegy például, hogy *indiai kenderről* vagy *indiaikenderről* van szó, ez ugyanis két teljesen különböző növény. Továbbá azokban a szerkezetekben sem lehet alkalmazni a mozgószabályt, amelyek egy különírt betűjelből és egy főnévből vagy melléknévből állnak:

C épület, S kanyar, T dugó, U vas, V alak, x tengely; illetőleg ha a jelzős szerkezet alaptagja rövidítés vagy betűszó: *vegetatív DNS*. Az ezekhez járuló utótag különírandó: *S kanyar ív, T dugó csere, x tengely egyenlet; vegetatív DNS szintézis*.

4.3. A szakirodalom a helyesírási szabályzat 11. és 12. kiadásának megjelenése közötti időszakban a legtöbbet a harmadik mozgószabállyal foglalkozott (összefoglalóan lásd Ludányi 2019). Ennek oka kettős. Egyrészt a szabályzat 11. kiadásában a szabály meghatározása korántsem volt egyértelmű: „Két azonos utótagú összetétel (pl. *munkásszövetség, parasztszövetség*) különböző előtagja gyakran lép egymással mellérendelő kapcsolatba (*munkás-paraszt*). Az ilyen szerkezetű minőségjelzős előtagot különírjuk az utótagtól: *munkás-paraszt szövetség*” (139c). A megjelenített példa esetében ez a meghatározás megfelelő, a további példák estében azonban már nem teljesen állja meg a helyét. A pontosabb meghatározás szerint (vö. Osiris Helyesírás 2004: 133, ugyanígy 2024 is): „Ha két, általában főnévi értékű szó egymással mellérendelő kapcsolatba lép, és egy egységként működve közös utótagot vesz fel, akkor ezt a közös utótagot külön kell írni a kötőjellel összefűzött előtagi konstrukciótól: *nyomás-térfogat* → *nyomás-térfogat diagram*.” Ennek következtében a szabályzat 12. kiadásában a következőképpen változott meg a meghatározás: „Vannak olyan többszörös szókapcsolatok, amelyekben két tag egyetlen egységként kapcsolódik a harmadik elemhez” (141c). A két alkalmi mellérendelő egységet alkotó tag között igen gyakran úgynevezett ’közt’ viszony van, amely gyakran indukálja a ’tól-ig’ viszonyt: a *föld-levegő rakéta* azt a rakétát jelöli, amely a földről indul, és a levegőben robban. Ezzel kapcsolatban merült fel, különösen a szaknyelvek részéről, az az igény, hogy ilyen esetben kerüljön a két tag közé nagyköötjel (vö. Kis 1980; Grétsy 2003; Ludányi 2008). Ennek mintája lehetne a tulajdonnévi tagok közötti alkalmi összekapcsolódás jelölésére szolgáló nagyköötjel, ám ezekben a szerkezetekben az utótag nem különírással, hanem kötőjellel kapcsolódik: *Magay–Ország–szótár, Budapest–Bécs-vasútvonal, Ferencváros–Újpest-mérkőzés, Föld–Mars-távolság, Renault–Peugeot-szerviz*. (Különírást csak akkor alkalmazunk, hogy az alkalmi tulajdonnévi társuláshoz jelzős szerkezet járul: *Fisher–Yates egzakt teszt*.) A harmadik mozgószabály azonban valójában legtöbbször az egyszerűsítés fontos formája, hiszen ilyenkor egy jelentéssűrítő összetétel utótagja elől kötelezően elmarad a kötőjel. Bár megfontolandó lehetne a *föld-levegő-rakéta* írásmód is, a kialakult hagyományt megtartva és azzal a megfontolással, hogy a nagyköötjel erős jelöltségű írásjel, így nem célszerű az egyszerűsítés rovására alkalmazni, a jelenlegi szabályozás megmaradt a kialakult írásszokás mellett azzal a kitéttel, hogy a szaknyelvekben nem hibáztatható a nagyköötjel használata sem a nem tulajdonnévi előtagoknál a ’tól-ig’ viszony jelölésére: *anód–katód távolság, alfa-részecske–gamma-részecske atomreakció* (vö. Ludányi 2019: 18), *vastagbél–végbél sipoly*.

Nem kerültek be a jelenlegi szabályzatba a harmadik mozgószabálynak azok az esetei sem, amikor a kötőjeles és különírást szerkezet egésze újabb tagot kap, amely lehet elő- vagy utótag is. Ludányi (2019: 19) hozza a következő példákat: *arató-cséplő gép + vezető*, illetve *winchester író-olvasó fej*. Javaslatára szerint, amellyel teljes mértékben egyet kell érteni, az újabb elő- vagy utótag ugyancsak egyszerűsítéssel, különírt formában kapcsolódjon a szerkezethez: *arató-cséplő gép vezető*, *winchester író-olvasó fej*. Ez a megoldás sokkal áttekinthetőbb, kiolvashatóbb alakot eredményez, mint ha egybeírnánk az eredetileg harmadik mozgószabállyal rögzített alakot (*aratócséplőgép-vezető*, *winchester-íróolvasófej*). Ugyancsak Ludányi Zsófia veti fel azt a lehetőséget, hogy mi az írásmód akkor, ha nem pusztán két főnév kerül egymással alkalmi mellérendelő viszonyba, hanem két jelzős szerkezet, például: *termikus energia + elektromos energia*, és ez a szerkezet kap újabb utótagot: *átalakulás*. A javasolt írásmód a következő: *termikusenergia-elektromosenergia átalakulás*, azaz az eredetileg különírt jelzős szerkezeteket alkalmilag egybeírjuk, és a két alkalmi egybeírt forma közé kerül be a kötőjel (esetleg nagyköötőjel), az utótag pedig különírással járul ehhez a formához.

4.4. Teljességgel kimaradt a korábbi és a jelenleg érvényben levő szabályzatból az anyagnévi jelzős kapcsolatok esetében alkalmazott mozgószabály kérdése. Az anyagnévi jelzős kapcsolatokra alapvetően a 116. szabálypont vonatkozik, amelyben röviden meghatározza a szabályzat, mit tekint anyagnévnak („...az előtag azt jelöli, miből készült az utótagként megnevezett dolog”), és ismerteti a szabályt: ha az anyagnévi jelző és a jelzett főnév is egyszerű szó, egybeírást kell alkalmazni, minden más esetben, tehát ha bármelyik tag összetétel, akkor különírást. Ez a szabálypont meglehetősen véleményes (már az anyagnév meghatározását illetően is), az úgynevezett anyagnevek ugyanis alapvetően kettős szófajúak, melléknevek és magát az anyag mivoltát megnevezve főnevek. A melléknév + főnév konstrukciók esetében pedig egybeírást csak akkor használunk, ha a szerkezet egésze jelentésváltozáson esett át, egyszerűen fogalmazva, ha a két tag együttese mást jelent, mint a tagok külön-külön. Márpedig a *porcelánkészlet* szemantikailag ebben az vonatkozásban semmiben sem tér el a *porcelán étkészlet* konstrukciótól, így elég egyértelmű, hogy mindkét esetben a különírás lenne létjogosult. A *porcelánkészlet* egybeírása íráshagyományként, ahogy a szabályzat 12. kiadása meghatározza: rendszert alkotó íráshagyományként jelenik meg (lásd a 115. pont a példákkal). Nem esik szó sem a szabályzat ezen részében, sem a többszörös összetételeknél arról, hogy mi az eljárás mód akkor, ha az anyagnév maga jelzős szerkezet (például: *zúzott kő*, *tömör gumi*, *csiszolatlan gyémánt*, *öntött vas*), vagy ha egy jelzős szerkezet kap anyagnévi jelzőt (például: *lovas szobor*, *eljegyzési gyűrű*, *koronázási ékszer*). A szótári kodifikáció alapján határozta meg ezt a kérdéskört az anyagnévi jelzős szerkezetek vonatkozásában az Osiris Helyesírás (Laczkó–Mártonfi 2004: 134): *zúzottkő burkolat*, *öntöttacél kés*, *tömörfém szobor*, *tisz-taselyem ruha*, *fehértábla*. A példák alapján értelemszerűen megállapítható

a szabály: a különírt jelzős szerkezetet egybeírjuk (vagy ha ennek akadálya a három azonos mássalhangzó találkozása, kötőjelezzük: *bontott-tégla burkolat*), a jelzett szót pedig különírással rögzítjük.¹ A szótári példák mindegyikének a felépítése a következő: az anyagnév két egyszerű szóból álló jelzős szerkezet, és ez kerül jelzőként az adott főnév elé. Olyan példát azonban nem találtam a szótárban, amikor az anyagnévi jelzős szerkezet bármelyik vagy mindkét tagja összetett szó lenne, például: *viszkóz műselyem, hőálló üveg, fröccsöntött műanyag*. Kérdés, hogy ebben az esetben is alkalmazandó-e az anyagnévi mozgósabály, vagyis a következőképpen írandók-e az alábbi szerkezetek: *viszkózműselyem ruha* vagy *viszkóz műselyem ruha, hőállóüveg edény* vagy *hőálló üveg edény, fröccsöntöttműanyag szék* vagy *fröccsöntött műanyag szék*. Az első megoldás esetén egységesen megfogalmazható a szabály, miszerint ha egy anyagnév különírt jelzős szerkezetből áll, és ez a konstrukció kerül jelzői szerepbe, akkor a különírt elemeket alapvetően egybe kell írni. Ennek azonban ellentmondani látszik két tényező. Egyrészt az anyagnévi jelző lehet ennél bonyolultabb felépítésű is, például: *hőre lágyuló műanyag*, ahol a jelzői pozícióba olyan melléknévi igenév kerül, amelynek további, jelen esetben határozói bővítménye van, és ekkor a kiolvashatóságot, amely rendkívül lényeges szempont, sokkal inkább a teljes különírás segíti elő: *hőre lágyuló műanyag termék*. Másrészt ugyancsak véleményes az az eset, amikor az anyagnévi szerkezet jelzője tulajdonnévből képzett alak, többnyire az -i képzővel: *carrarai márvány, herendi porcelán, kínai selyem*. Az Osiris Helyesírás ebben az esetben is, a jobb kiolvashatóság érdekében, a teljes különírást javasolta eddig is: *carrarai márvány szobor, herendi porcelán tányér, kínai selyem ing* (Laczkó–Mártonfi 2004: 134; jöllehet az egységes szabályozás érdekében megvalósítható lenne a *carraraimárvány szobor*, a *herendiporcelán tányér* vagy a *kínaiselyem ing* írásforma is). (Akkor, ha az anyagnév előtt tulajdonnév, márkanev szerepel, ugyancsak fel sem merül a tagok mozgatása: *Zsolnay porcelán váza*.) A fentiek alapján, véleményem szerint, a teljes különírás javasolható minden olyan esetben, amikor az anyagnévi jelzős szerkezet nem egy plusz egy tagú, és nem tulajdonnévi származék a jelző, tehát az *öntöttbeton út* típusú szerkezetek kivételével minden esetben. Ennek eldöntése és a kodifikáció megvalósítása nyilvánvalóan a következő akadémiai szabályozás feladata lesz.

Problematikusnak ítéltető az a szerkezet is, amelyben az anyagnév egyszerű szó, ám a jelzett szó maga egyfajta kollokálódott, különírással rögzített forma: *lovasszobor, eljegyzési gyűrű, koronázási ékszer, ortopéd cipő*. Ha az efféle szerkezetek anyagnévi jelzőt kapnak, a leginkább célszerű az az eljárás, hogy az anyagnévi jelzőt, függetlenül annak szerkezeti felépítésétől külön szóba írjuk: *bronz lovas szobor, arany koronázási ékszer, gyémánt eljegyzési gyűrű, műbőr ortopéd cipő*.

¹ További példákat és a problémát lásd még: <https://www.magyarorszo.rs/mellekletek/uevegolyo/a.309935/> Az-anyagnévi-mozgósabalyrol.

5. A jelenlegi helyesírási szabályozás alá eső, a többszörös összetételek rögzítését kodifikáló szabályegyüttes a fentiek alapján jó néhány kiegészítő írásmóddal bővíthető, ám ezek szabályzati megjelenítése a jövő feladata lesz. Nevezetesen annak eldöntése, hogy a fent összegzett írásproblémák közül melyek azok, amelyeket a szabályzatnak is tartalmaznia kell, és melyek azok, amelyeknek szaknyelvi szabályozás részeként kell megjelenniük, és melyeknek célszerű a helyesírási kézikönyvben reprezentálódnuk. Az idén 20 éves Osiris Helyesírás új kiadása (Laczkó–Mártonfi 2024) mindenesetre számot fog adni ezeknek a jellegzetességeknek a mibenlétéről, és állást foglal a leírási módjukról helyesírási tanácsként.

Irodalom

- A magyar helyesírás szabályai* 11. kiadás. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1984.
- A magyar helyesírás szabályai* 12. kiadás. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2015.
- Antalné Szabó Ágnes 2009. A különírás és az egybeírás rendszeréről. Javaslat egy helyesírási fejezet megújítására. *Magyar Nyelvőr* 2: 129–149.
- Bősze Péter – Laczkó Krisztina 2009. Helyesírási megfontolások az orvosi nyelvben. In: Bősze Péter (szerk.): *A magyar orvosi nyelv tankönyve*. Budapest: Medicina Kiadó, 325–392.
- Domonkosi Ágnes – Ludányi Zsófia 2023. Nyelvhasználói nézőpontok, adatalapúság, nyelvi tanácsadás. Hogyan beszélhetünk ma nyelvművelésről? In: Tolcsvai Nagy Gábor – Laczkó Krisztina – Tátrai Szilárd (szerk.): *Nyelv, kultúra és tudomány. Köszöntő kötet a Magyar Nyelvőr alapításának 150. évfordulójára*. Budapest: MTA, 9–36.
- Grétsy Zsombor 2003. Stílus és helyesírás nyelvünkben, illetve az orvosi szaknyelvben II. *Magyar Orvosi Nyelv* 1: 16–9.
- Keszler Borbála 2015. Megjelent *A magyar helyesírás szabályai* 12. kiadása. *Magyar Nyelvőr* 139: 253–269.
- Kis Ádám 1985. *Az informatikai szaknyelvi helyesírás tervezete*. Kézirat.
- Laczkó Krisztina 2018. Körkép a magyar helyesírásról – áttekintés a 12. kiadás után. *Magyar Nyelvőr* 142: 136–149.
- Laczkó Krisztina 2023. A helyesírás és a helyesírási szabályzatok. In: Tolcsvai Nagy Gábor – Laczkó Krisztina – Tátrai Szilárd (szerk.): *Nyelv, kultúra és tudomány. Köszöntő kötet a Magyar Nyelvőr alapításának 150. évfordulójára*. Budapest: MTA, 37–46.
- Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2004a. A különírás és az egybeírás. Vitaanyag. *Magyar Nyelvőr* 128: 141–157.
- Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2004b. *Helyesírás*. Budapest: Osiris Kiadó.

- Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2024. *Helyesírás. Megújított kiadás.* Budapest: Osiris Kiadó (megjelenés alatt).
- Ludányi Zsófia 2008. Kötőjel vagy nagykötőjel? *Magyar Orvosi Nyelv* 2: 64–67.
- Ludányi Zsófia 2019. A mozgószabályokról. In: Ludányi Zsófia: *Szabályok, normák, nyelvszokás. Tanulmányok a köznyelvi és szaknyelvi helyesírás és nyelvalakítás köréből.* Eger: Líceum Kiadó, 11–21.
- Sólyom Jenő – Mártonfi Attila – Laczkó Krisztina 2025. *Fizikai helyesírási szótár.* Budapest: Akadémiai Kiadó (megjelenés alatt).

N. Császi Ildikó

Új névtípus a tulajdonnevek helyesírásában: a tárgynevek

A magyarországi mozdonyok és mozdonykocsik nevei

egyetemi docens

Károli Gáspár Református Egyetem – Partiumi Keresztény Egyetem

ncsasziiildiko@gmail.com

Absztrakt

A tulajdonnevek közé új névtípusként bekerült a tárgynevek kategóriája a helyesírási szabályzat 12. kiadásába. Az AkH. 12. 171. szabályzati pontja foglalkozik a tárgynevek helyesírásával. Ebben követi a 2004-ben már az Osiris Kiadónál megjelent kiadvány (Laczkó–Mártonfi 2004: 175–8) főbb típusait. Tanulmányomban az új tulajdonnévi névcsoportba tartozó tárgyneveken belül a magyarországi mozdonyok és mozdonykocsik neveivel foglalkozom. A mozdonynevek között előfordulnak hivatalos nevek, illetve becenevek is. A gőzmozdonyok névadási jellemzői kezdetben egyedi nevek voltak, főként helynevek szerepeltek átvitt névadással, néhány személynév is előfordult. Később, a tömegtermeléssel a hivatalos elnevezés inkább a típus és szám megjelölést részesítette előnyben, ekkor már inkább a becenévadás jellemzőit figyelhetjük meg a mozdonyok nevei között. A mozdonynevek helyesírása követhető az általános helyesírási szabályok szerint. Az egyedileg adott tulajdonnevek nagy kezdőbetűsek, akár átvitt tulajdonnevek, szónevek vagy jelnevek, egy- vagy többbeleműek: *Kati, Gigant, Bivaly, Prűntyőke, Hruscsov Dízel, Matricás Taurus*. A mozaikszavak alapján alkotott nevek pedig a betűszók írásmódját követik: *FLIRT, TRAXX*; illetve a szóösszevonását: *Radony, Talent, Balcsi-Mot*.

Kulcsszók: tárgynevek, mozdonynevek, egyedi tulajdonnevek, mozaikszó-alkotással alakult nevek

A new type of name in the orthography of proper nouns: object names

The names of locomotives in Hungary

Abstract

The 12th edition of Helyesírási Szabályzat (Orthographical Regulations) has included the category of object names among the proper nouns as a new type of name. Rule nr. 171 of the Regulation deals with the orthography of object names. It follows the main types of an earlier edition which was published by Osiris Publishing House in 2004 (Laczkó–Mártonfi 2004: 175–8). In my paper I deal with the names of locomotives in Hungary, this category belonging to the new category within the proper nouns. The names of locomotives include both official names as well as nicknames. As far as the naming of steam engines is concerned, in the beginning it was characteristic to give them unique names, which were usually metaphorical, containing toponyms, and sometimes anthroponyms. Later, in the period of mass production, the official name consisted of the type and number, and this is when one can observe the appearance of nicknames. The orthography of locomotive names follows the more general orthographic rules. The unique names are spelled with a capital letter, regardless of the name type (metaphoric proper name, wordname, sign name, consisting of one or more morphemes): *Kati*, *Gigant*, *Bivaly*, *Prüntyőke*, *Hruscov Dízel*, *Matricás Taurus*. The names which were created as acronyms, follow the orthography of acronyms: *FLIRT*, *TRAXX*, or the orthography of blends: *Radony*, *Talent*, *Balcsi-Mot*.

Keywords: object names, locomotive names, unique proper names, names created as acronyms

1. Bevezetés. A tulajdonnevek közé új névtípusként bekerült a tárgynevek kategóriája, ide tartoznak a nemzeti ereklyék, a járművek, a fegyverek, a hangszerek, a híres drágakövek stb. nevei. A tárgyak tulajdonnévi jelölése rendszerint egészen kis közösségek szokása, elsősorban a beszélt nyelvben vagy a kifejezetten informális írásgyakorlatban találkozunk velük. Ezeknek a neveknek kevésbé van leíró, információs értékük. A nyilvánosság legfeljebb közismert személyiségek vagy kisebb közösségek tárgyelnevezéseit ismerheti meg irodalmi alkotások vagy a média révén („*Piroska, aki leváltotta a nagymamát: MÁV MDmot*”: Fürjes 2024). A leginkább elterjedt tárgynév főként iskolákban a *Samu*, a csontvázmodellek elnevezése.

A tárgynévadás az állatnévadáshoz hasonlóan antropomorfizál. Éppen ezért a tárgynevek között a legjellegzetesebbek a járműnevek. Nagyon sokan nevezik el az autójukat, melyek között találunk átvitt tulajdonneveket: *Szergej, Bonifác, Gizi, Hanzi, Sárka, Zápor Jóska*. De megjelennek szónevek (közszókból alakult tulajdonnevek: *Hercegnő, Szamóca, Tűzgolyó, Citrom, Kópé, Kék Villám, Piros Nyíl, Kompresszor, Doktor úr*, de léteznek jelnevek (jelentés nélküli szóalkotások) is: *Szűszi* – szürke Citroen, *Pipő* – piros Peugeot, *Coki* – a COK rendszámból. Ugyanakkor ismertek háztartásigép-nevek is. Talán legáltalánosabb a mosógépek női névre keresztelése: *Gizi, Maris, Rozi, Böske, Masa* (Laczkó–Mártonfi 2004: 175).

Az 1999-es *Helyesírási szótárban* (Deme–Fábián–Tóth 1999) jelennek meg először a tárgynevek, bár gyanítható, hogy a nagy kezdőbetűs írásmód valójában a szakralitásra utal, s nem tárgynev voltuk miatt kapnak nagy kezdőbetűt: *Szent Jobb* (nemzeti ereklye), *Szent Korona* (nemzeti ereklye), *Szent Korona-tan*. Kategóriaként az Osiris-féle *Helyesírás* tárgyalja elsőként a tárgyneveket: előző példákon kívül még: *Titanic [titanik] titanicos* || *Titanic-katasztrófa*. A kötet Tanácsadó részében bemutatott kategorizáció: hajónevek; mozdonyok, léghajók, repülőgépek neve; úrjárművek és más űrobjektumok neve; vonatjáratok neve; hálózati számítógépek neve. A szabályzatbeli kategorizáció az Osiris-féle csoportosítást követi. A Tóth Etelka által szerkesztett *Helyesírási szótár* (2017) pontosan követi az MTA 2015-öt (Mártonfi 2020: 63–91)

Az AkH. 12. 171. szabályzati pontja foglalkozik a tárgynevek helyesírásával. Jellemzőjük a nagy kezdőbetűs írás, gyakran több elemből állnak. Az elemek minden tagját nagy kezdőbetűvel írjuk (általános jellemző) – ezzel segítjük a névrészhez tartozás tudatát. A tárgynevek típusai a szabályzatban:

- Nemzeti ereklyék neve: *Szent Jobb, Szent Korona* stb.
- Hajónevek: *Kisfaludy Sándor, Titanic, Santa Maria* stb.
- Régi mozdonynevek: *Nádor, Deáki* stb.
- Úrjárművek neve: *Apollo, Luna, Szaljut* stb.
- Fegyvernevek: *Durandal* (Roland kardja), *Excalibur* (Artúr kardja), *Baba, Kövér Berta* (ágyú) stb.
- Hangszernevek: *Lady Blunt* (egy Stradivari-hegedű), *Ignác* (a székesfehérvári bazilika harangja) stb.
- Gyémántnevek: *Kohinoor, Rózsaszín Párduc* stb. (AkH. 12. 171).

A járművek közül rendszerint a hajókat nevezték meg, ugyanis a hajók többsége nem tömeggyártásban készül. A nevet általában a hajó testén és a hivatalos dokumentumokban is feltüntetik. A hajók elnevezése nagyon régi időkre vezethető vissza: például az *Argó* a görög mitológiából ismert hajónév; az egyik velencei dózse hajójának a neve *Bucintoro* volt; Kolumbusz a *Santa Mariával* érte el Amerikát, két kísérlőhajójának neve pedig *Pinta* és *Nina* volt. A 19. században híres volt a két teaszállító klipper, az *Ariel* és

a *Taeping* versenye. Robert Fulton gőzhajója a *Clermont*, az első magyar dunai gőzhajó a *Carolina*, a balatoni pedig a *Kisfaludy Sándor* nevet viselte. Az 1912-ben elsüllyedt személyszállító gőzhajó, a *Titanic* legendássá vált (Laczkó–Mártonfi 2004: 175). Amíg nem tömegtermeléssel készültek – a hajók mintájára –, a mozdonyoknak, léghajóknak, repülőgépeknek is nevet adtak.

A komáromi hajógyárban készül hajók neveit kutatta Baukó János, aki 93 hajó-nevet tipologizált. Főként helynévből (közel 55%) származó nevet adtak a hajóknak: *Adony, Váh, Vysoké Tatry, Ibisa, Balkan*, de jelentős számú (21%) személynévi eredetű hajóneveket is találunk a vizsgált anyagban: *Petőfi, Štúr, Rastislav, Princess Elisabeth, Fortuna* stb., illetve csillagneveket (10%): *Andromeda* és egyéb neveket (11%): *Partizan, Rekreant, Gracia*, melyeket a megrendelők választottak a hajóknak (Baukó 2008: 151–5).

Balázs Géza 75 kenunév alapján mutatta be a névtípusokat tanulmányában: vannak köztük hagyományos, földrajzi nevekből származó hajónevek: *Adria, Olt*, illetve nagy hajók átvett nevei is: *Huba, Auróra*, de jelentősek a kenu eredetére utaló indián nevek: *Gyors nyíl, Tollaskígyó, Villám*. A legtöbb névben a sporthajózás, vízi evezés körülményei jelennek meg: *Izomláz, Vízhólyag, Csavar-go, El-süllyedünk, Magyar Olimpiai Ivócsapat*, illetve a mai folklór is jelen van: *Turbó Rudolf, Pelikán Elvtárs, Kató néni tehene*, különleges kenunevek: *Vattatyúk, Zöldkövő* (Balázs 1993. 20–3).

A közlekedési eszközök névadási jellemzőinek vizsgálata a névkutatások kevésbé hangsúlyos területe, ennek tipologizálására és márkanevektől való elhatárolására a közel-múltban Kovács László vállalkozott (Kovács 2021). A polgári közlekedési eszközök következő tipológiai rendszerét alkotta meg:

1. Vízi közlekedési eszközök nevei

1.1. hajók nevei: *Titanic, Cutty Sark, Badacsony*

1.2. tengeralattjárók nevei: *Nautilus, Trieste*

1.3. egyéb vízi közlekedési eszközök nevei: *ASView, SM300* (vezető nélküli hajók)

2. Légi közlekedési eszközök nevei

2.1. repülőgépek nevei: *Jumbo Jet, Dreamliner, Triple Seven*

2.2. helikopterek nevei: *K-Max, Ecureuil*

2.3. egyéb légi közlekedési eszközök nevei: *Zeppelin, Hindenburg, Yokoso! Japan* (léghajók nevei)

3. Szárazföldi közlekedési eszközök nevei

3.1. vasúti közlekedési eszközök nevei: *Rocket, Taurus, Ludmilla*

3.2. közúti közlekedési eszközök nevei: *Kispolák, Kacska, Zöldséges Merci*

3.3. egyéb szárazföldi közlekedési eszközök nevei: *Lexion, Dominator, Boomer* (mezőgazdasági gépek nevei)

4. Űreszközök nevei

4.1. űrhajók nevei: *Enterprise, Discovery*

4.2. űrszondák nevei: *Helios, Dragonfly, Pioneer*

4.3. műholdak nevei: *Amos, Thor*

4.4. egyéb űreszközök nevei: *International Space Station* (Kovács 2021: 43)

Tanulmányomban a 2015-ben megjelenő helyesírási szabályzatban (AkH. 12) új tulajdonnévi névcsoportba tartozó tárgyneveken belül a magyarországi mozdonyok és mozdonykocsik neveivel foglalkozom. A tárgynévhez járműtípusként kapcsolódó vonatjáratok elnevezéseire nem térek ki, ezzel korábbi tanulmányok részletesen foglalkoztak (Goda 1997; Perger 2023). A mozdonyok neveire korábban Mizser Lajos utalt tanulmányában, amelyeket mozdonyvezetőktől gyűjtött (Mizser 1981), illetve néhányat Perger Imre is bemutatott (Perger 2004).

2. A gőzmozdonyok elnevezései. A Magyar Központi Vasút (MKpV) 1845–50 között 33 mozdonnyal rendelkezett, egyedi neveket kaptak, a sorozat tagjait a vasúti vonalakhoz igazították.¹ Az 1846-os *Debreczen* egyedi darab, a Meyer mozdonygyártól. Eredetileg építőmozdonyként (önmaga elé lerak egy sínszakaszt) szolgált. A Pest-sorozat tagjai a *Pest, Buda, Pannonia* és *Pozsony* nevet kapták. A mozdonyokat a belga Cockerill szállította 1845-ben. A Felépítésük William Norris *Philadelphia* gőzmozdony típusának felelt meg. A *Pest* és *Buda* mozdonyokkal 1846. július 15-én megindult az első magyar vasúti szakaszon a közlekedés az MKpV Pest–Vác vonalán. 1846-ban elkészült a Vác-sorozat, szintén Cockerill gyártásúak: *Vác, Neograd, Esztergom, Komárom, Hont, Borsod, Nyitra és Héves*. Ezeknek a Cockerill mozdonyoknak az ismert beceneve: *Krokodil*.

1846-ban a bécsi mozdonygyár első egyedi terméke a *Bets* nevet kapta. A gyár újabb mozdonyok gyártásába kezdett. 1846-ban a *Nádor és István* párban készült el. 1847-ben a bécsi Haswell mozdonygyárból származik a Cegléd-sorozat: *Czepléd, Abony, Pilis, Monor, Alberti, Irsa, Visegrád, Üllő, Szolnok, Bihar*. 1847-ben készült szintén a Haswell bécsi mozdonygyár termékeként: *Erős, Érsek-Ujvár, Tisza és Duna*. 1848–49-ben: *Nagy Körös, Villám és Csillag*.

1850-ben a Magyar Központi Vasút átkerült a Császári és Királyi Délkeleti Államvasút kezébe. 1950–55-ig további 93 mozdony² épült meg, ebből 73 magyar helynévi nevet kapott, és az egykori Magyarország területén közlekedett:

- Folyónév (7): *Berettyó, Garam, Ipoly, Körös, Maros, Rakos, Vágh*;
- Térszinformanév/sziget (5): *Csepel, Cserhat, Fatra, Mátra, Táttra*;
- Tájnév/megyenév (9): *Bacs, Békés, Csanád, Csongrád, Gömör, Hegyallya, Tolna, Torontal, Zemplin*;

¹ Ungarische Centraleisenbahn (UCB) 1845–1850 <https://www.pospichal.net/lokstatistik/55401-mkv.htm>

² k. k. südöstliche Staatsbahn <https://www.pospichal.net/lokstatistik/14004-suedoestlstb.htm>

- Településnév (52): *Arad, Babolna, Baja, Barcs, Bazin, Deáki, Dévény, Dioszegh, Dunakesz, Eperjes, Félegyháza, Fored, Galantha, Galgocz, Gonyü, Gyula, Hatvan, Holics, Horgos, Jász-Berény Kalocsa, Karczag, Kecskemét, Kis-Telek, Kövesd, Léva, Losoncz, Mako, Mezőhegyes, Miskolcz, Monostor, Munkács, Nana, Palota, Sáros-Patak, Sellye, Síró, Somorya, Szabács, Szathmaz, Szegedin, Szent-Miklos, Szered, Szobb, Szombor, Szt. Marton, Temesvár, Tokaj, Tornocz, Udvard, Vecsés, Veröcse.*

A tömegtermelés elindulásával később a mozdonyok már nem egyedi nevet kaptak, hanem sorozatszámot. Ettől kezdve a mozdonyok elnevezései már inkább a becenevadás motivációját mutatják. A Magyar Királyi Államvasutak 202-es sorozatszámú gőzmozdonya 1867-ben, a párizsi világiállításon aranyérmert nyert, innen kapta *Aranka* nevét. A milánói világiállításon az 1906-ban készült hatalmas méretű mozdonyok nagy feltűnést keltettek, és aranyérmert nyertek, a becenevük bibliai eredetű: *Góliát*.

A MÁV Gépgyár 220 sorozatú gőzmozdonya a hangjáról a *Kávédaráló* becenevet kapta. Később a 222 sorozatú gyorsvonati mozdonyát különleges megoldásnak számító tandem gépezettel gyártották, innen kapta becenevét is: *Tandem*. A 236 sorozatszámú mozdonyra a személyzet védelmére ablakos vezetőfülkét szereltek fel, innen kapta a becenevét: *Pávaszem*. A MÁV 22 (később 275) sorozata egy magyar szertartályosgőzmozdony-sorozat volt, beceneve: *Nyalóka*, az egyik legsikeresebb magyar gőzmozdonytípus. A legnagyobb sebességű magyar gőzmozdonyok a MÁV 242 sorozat szertartályos mozdonyai voltak, becenevük *Szellem*, illetve *Koporsó* a formája miatt. A MÁV 301 sorozatú gőzmozdonya építésének idején Európa egyik legnagyobb teljesítményű gyorsvonati mozdonya volt, amely a tengelyelrendezése alapján amerikai nevet kapott: *Pacific*. Ez alapján becézték a 301-eseket *Pacifik*-nak vagy röviden *Paci*-nak, de ismert még a teljesítménye miatt a *Király* becenev is. A 302-es sorozat eredetileg a déli vasút (Bécs–Trieszt) 109-es mozdonyosorozata volt, mikor a MÁV-hoz került, a két csillogó réz gözdóm miatt nevezte el egy kisgyerek *Két aranykoronás*nak. A 325-ös sorozatú tehervontatású mozdonyok a jellegzetes hangjuk alapján a *Kappan* nevet kapták. A 326-os sorozat a leghosszabb ideig szolgálatot teljesítő magyar nagyvasúti gőzmozdonytípus, beceneve: *Kacsa*. A sorozat egy darabja (326.2525) egyedi nevet is kapott: *Lukács Béla*. A 327-es sorozatú mozdony sok nyűgje miatt kapta a *Királykisasszony* nevet. A MÁV 328-as sorozata a két világháború közötti időszak jellegzetes gyorsvonati gőzmozdonytípusa volt, beceneve: *Gólya*. A 335-ös sorozat a mozdonyásátrón lévő ablakok miatt kapta a *Szemüveg* becenevet. A 342-es sorozat elővárosi mozdony volt, a *Pulyka* becenevet kapta. A 370-es sorozat *Gábor* becenevet kapott, egyik darabjával a szegedi MÁV-állomáson találkozhatunk. Szintén keresztnevi, *Kati* becenevet kapott a legismertebb mellékvonali mozdony, a 375-ös sorozat, egyik darabjával a csopaki állomáson találkozhatunk. Kisöccsének tekintik a mozdonyok között a 376-os sorozatot, beceneve: *Hektor*. A második világháború

után Truman amerikai elnök elnöksége idején kerültek hozzánk amerikai gyártmányú mozdonyok (411-es sorozat), ezeket *Truman* becenévvel illették. A 422-es sorozatú gőzmozdonyok az első hazai hegyipálya-mozdonyok voltak, becenevük: *Jónás*.

A MÁV 424-es sorozat egy legendás gőzmozdonytípus, egykor a magyar ipar büszkesége volt. Ereje miatt kapta a *Bivaly* nevet. De említik még *Nurmi* néven is: Paavo Nurmi finn futóról és olimpikonról, akit repülő finnként is emlegetnek. A magyar gőzmozdonyok közül a 424-es volt a legsikeresebb. A típus szolgálata hosszú ideig tartott, az 1920-as évektől a személyvonati gőzvontatás 1984-es megszűnéséig.

A MÁV 442-es sorozatú gőzmozdonya a MÁV elővárosi, személyvonati forgalomban alkalmazott mozdonytípusa volt. A 342-es sorozatnál egy kerékpárnyival nagyobb mozdonyt *Nagypulykának* és *Kanpulykának* becézték. Az 52-es sorozatú mozdony a Harmadik Birodalom legfontosabb úgynevezett hadimozdonya volt. Ezek német hadimozdonyok, melyek szovjet hadiszákmánnyá lettek, majd Hruscsov elnöksége idején onnan kerültek hozzánk dízelmozdonyok helyett, innen kapták a *Hruscsov Diesel* becenevet („Egy 520-as sorozatszámú háborús német gőzmozdony – a vasutasok »Hruscsov Diesel«-nek hívják, mert mi a Szovjetuniótól kaptuk őket” – Moldova György: *Akit a mozdony füstje megcsapott*), de nevezték még *Bumbardónak* is a gyártó után. A 601-es sorozat Európa egykor legnagyobb, legerősebb mozdonya hegyi univerzális mozdonyosorozat 2950 LE maximális teljesítménnyel, ezért nevezték *Gigantnak*.³

3. A dízelmozdonyok és motorkocsik elnevezései. Az M28-as sorozatú tolatómozdonyokat 1955-ben kezdte el gyártani a győri Magyar Vagon- és Gépgyár. Területileg eltérő beceneveit apró mérete miatt kapta: *Mazsola*, *Muki*, *Prüntöke*, *Babetta*, *Nyünyüke*. Az M31-es sorozatú, dízel-hidraulikus erőátvitelű *Zetor* a nevét az azonos nevű csehszlovák traktorról kapta. A mozdonyok nemcsak a MÁV-nál, hanem a legkülönbébb iparvállalatoknál is dolgoztak, Dunaújvárosban a vasmű iparvasútja volt ez a típus. Az M32-es *Gokart*-okat, a dízel-hidraulikus mozdonyokat a Ganz-MÁVAG 1972-től gyártotta. Nevét gokartos hangzása miatt kaphatta. A M38-as sorozat vontatási feladatot látott el, illetve mellékvonali tehervonatokat továbbított. Beceneve *Vakond*, mert metróépítésben is használták. Az M40-es mozdony *Púpos* becenevét a kiálló vezetőállásáról kapta, amely szinte púpként áll a mozdony két orr-része között. Az M46-os az M40-es rövidebb változata, ennek megfelelően *Kispúposnak* hívják. Az M41-es leggyakrabban használt beceneve *Csörgő*, becézve: *Csöri*. Nevét a mozdony motorjának csörgő hangja után kapta. A motorcserén átesett, remotorizált „remot” (M41 2300-as sorozat) mozdonyok hangja csendesebb és jellegtelenebb lett, így ezeket gyakran *Hörgő* névvel illetik. Az M41 2001–2002-es kísérleti-prototípus mozdonyok a *Belfegor* nevet kapták az akkor bemutatott *Belfegor a pokolból* című film után. A *Pilsztik* név a licencelő francia gyár neve után

³ https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarországi_mozdonyok_és_motorkocsik_beceneveinek_listája

lett a mozdony beceneve Debrecenben és környékén. Az M42-es prototípusa a *Szörnyella* nevet a GYSEV-nél kapta, mivel eleinte nagyon sok gyerekbetegsége volt, ezért szinte mindig szolgálatképtelen volt. Az M43-as a *Dácsia*, *Kisdácsia* nevét román származása miatt, valamint a hasonló nevű (*Dacia*) személygépkocsik legendásan csapnivaló összeszerelési minőségére is utalva kapta. A *Kisdácsia* nevét azért kapta, mert ebben van a kisebb motor. Az M47-es sorozat egy magyar B'B' tengelyelrendezésű, Romániában gyártott dízelmozdony-sorozat. Beceneve: *Dacia*, *Nagydácsia*. Az M44-es sorozat a MÁV legnagyobb darabszámú, Bo'Bo' tengelyelrendezésű tolatómozdonya. Beceneve: *Bobó*, *Bogrács*.

A magyar közösségi közlekedés történetében kultikus járműnek számít, az egyik legikonikusabb mozdony, az M61-sorozat, a MÁV részére szállított fővonalai dízel-villamos erőátvitelű, Co'Co' tengelyelrendezésű dízelmozdony-sorozat. Beceneve: *Nohab*, a svéd gyártó nevéből, a NoHAB (Nydqist och Holm Aktiebolag svéd gépgyár Trollhättanban) mozaikszó-alkotással. De emellett külseje miatt *Turcsiorrú*-nak is becézték. Az 1980-as évektől kezdve már főként a Balaton északi partján teljesített szolgálatot. A szovjet vezetés rossz szemmel nézte, hogy egy semleges ország elragadja tőlük egy szövetségesük piacát, a MÁV ezt követően a szovjet gyártmányú M62-es sorozatszámú *Szergej* vásárlása mellett kényszerült dönteni. Az M63-as sorozat a legnagyobb teljesítményű fővonalai dízel-villamos erőátvitelű dízelmozdony-sorozat. Több beceneve is ismeretes: *Gyík*, *Buldog*, *Dízelgigant*, *Olajkirály*. Szintén orosz származásra utal a *Ludmilla* becenevű mozdony (648) elnevezése, melyből a német vonalakon is sok közlekedett.

A mozdonyok mellett megjelentek a motorvonatok is a gyártásban. A motorvonat olyan saját erőgéppel felszerelt, több járműegységből álló vasúti vontatójármű, amely utasok vagy teheráru szállítására is alkalmas. A világhírű budapesti Ganz vállalat által gyártott BCMot-, BCymot- és BCnymot-sorozatok a MÁV és a GYSEV mellékvonalai motorkocsi-sorozatai voltak (erre utal a B a sorozatnévben). A sorozat közel 50 éven keresztül szolgált a magyar vasúttársaságok állományaiban. A BCMot a tetőn elhelyezett hűtőkről kapta a *Frigyláda* becenevet. A Bbmot a sorozatjelzést („Bb”) kiejtve kapta a *Böbe* becenevet.

A 30-as években a sorozatszamos elnevezések mellett visszatértek a tulajdonnévi elnevezések a motorkocsik gyártásakor. A MÁV-nak a Ganz vállalat által gyártott *Árpád* típusú motorkocsija (Aamot) Magyarország első gyorsnáautóbusz-típusa volt. Meghajtására Jendrassik György egy 220 lóerő teljesítményű hathengeres dízelmotort fejlesztett ki. A meggyvörös és krémsárga színezésű motorkocsi, akkori meghatározása szerint sínautóbusz, formáját a lehető legkisebb légellenállás figyelembevételével alakították ki. Az *Árpád* 1934. június 4-én teljesítette az első üzemi futóp próbát. Az *Előd* nevű, 21-es pályaszámú második motorkocsi műszakrendőri próbáját 1934. november 20-án tartották, az *Árpád* és az *Előd* a Budapest–Bécs viszonylaton közlekedett. A 22-es pályaszámú a *Huba* és 23-as pályaszámú a *Tas* nevet viselő motorkocsik, a 24-es pályaszámú

a *Szent István*, majd röviddel ezt követően a 25-ös pályaszámú a *Szent László* nevű motorkocsi. A *Szent István* motorkocsit kísérleti automata sebességváltó berendezéssel látták el, amely mentesítette a járművezetőt a sebességváltás feladataitól. 1940-ben állt forgalomba a sorozat utolsó, 26-os pályaszámú, hetedik tagja, a nagy király születésének közelgő félezer éves jubileuma tiszteletére *Mátyás Király* névre keresztelt motorkocsi. Az Árpád gépészeti berendezéseivel, de módosított szekrényszerkezettel még egy motorkocsit állított forgalomba a MÁV 1936 januárjában. A MÁV 49-es pályaszámú, *Lél* nevű szalonmotorkocsiját a Ganz gyár Gömbös Gyula miniszterelnök számára építette. A *Lél* 1973-ig teljesített szolgálatot. A háború végén a MÁV állományában csak egy üzemképes Árpád, a 23-as pályaszámú *Tas* maradt. A védett motorkocsit a MÁV Szolnoki Járműjavító Üzem 1987 közepére újból üzemképes állapotba hozta. Az eredeti meggyvörös-krémsárga színekre fényezett motorkocsi a sorozat névadójára emlékezve az Árpád nevet kapta (Villányi 2009: 3–8).

A *Hargita* (Cbmot) motorvonat forgalomba állításakor a Hargita hegyei felé közlekedett. Előzménye a *Székelly* motorvonat-sorozat volt, de a háború miatt tönkrementek és Ausztriába kerültek a legyártott vonatok. A „MÁV-zöld” színűre fényezett motorvonat 1951-ben készült el, a Magas-Tátrán át, hegyi pályán mutatták be. Ez a vonat később kormányzati vonat lett, 1990-ben selejtezték le, majd felújították, és a Vasúttörténeti Parkban ma is látható. Az első, közforgalmi célra helyreállított *Hargita* járművek elkészültére 1954 elején került sor. A Dunakeszi Főműhely által készre szerelt járművek az eredeti, az ablaksávban krémszínű, míg az ablakok alatt meggyvörös fényezést kaptak, és megmaradtak a motorkocsi áramvonalas burkolatába süllyesztett fényszórók is. A másik motorkocsi 1954-ben készült el, a komplett motorvonat végül üzembe állt, a Budapest–Nyíregyháza, valamint a Budapest–Pécs vonalon gyorsvonatként közlekedett. A *Hargita* motorvonat végül nem közlekedett azon a vonalon Budapest és Sepsiszentgyörgy között, amire eredetileg tervezték (Fűrjes 2022). A *Rába-Balaton* motorvonat (Bamot) a 60-as évek elején került forgalomba, *Balcsi-Mot* becenevet kapott. Az MDmot a festéséről a *Piroska* becenevet kapta.⁴

A mellékvonalakon még ma is az egyik legelterjedtebb motorvonat a Bzmot-sorozat, Csehszlovákiában a studenkai vagongyárban gyártották. Sorozatjelében a *B* a másodosztályú utasteret, a *z* kéttengelyes mivoltát jelöli, a *mot* pedig a motorkocsira utal. Elterjedt becenevei: *Kis piros*, *Bézé*, *Tégla* (főleg a Balaton északi partján elterjedt név, vélhetően színére és formájára utal), *Almásláda* (külsője miatt), *Zsuzsivonat* (kis mérete miatt), illetve a Bzmot elnevezésből adódóan: *Buzenyka*, *Bézmot*, *Büzmot*. Ritkább beceneve a *Studenka* vagy *Studi*, de egyes helyeken az MDmot típusokhoz hasonlóan *Piroska*. A motorkocsi rácsos poggyászállító BDzx mellékkocsijainak beceneve a *Börtönbézé*. 2005-ben a MÁV Szombathelyen felújítottatott és kétrészes motorkocsivá egyesített egy

⁴ https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarországi_mozdonyok_és_motorkocsik_beceneveinek_listája

Bzmot motorkocsit és egy BDzx mellékkocsit (MÁV 6312), amelynek a *Beziró* nevet adták a Siemens *Desiro* motorvonatokéval megegyező típusú üléseiről. De Iker-Bézének is becézik. A MÁV által használt kétrészes dízelmotorvonat (416), más néven ikermotorkocsi beceneve: *Uzsgyi*. Ugyanez a típus a *Pusztametró* nevet a gyártó Metrovagonmas (metrőkocsik gyártására szakosodott) cég miatt kapta, a kocsiszekrények és forgóvázak szerkezete is egy metrőkocsiból lett átvéve, ezek a motorkocsik főleg alföldi vonalakon közlekednek. Ritkább elnevezései még: *Putyin bosszúja*, *Tégla*. A *Desiro* fantázianevet a Siemens adta a csuklós motorkocsi-sorozatnak (6342). Ebből alakult ki a magyarosított *Dezső* név. A *Dezirosz* a Görögországból érkezett járművek beceneve. A ritkább *Tampon* név a kúpos és hosszúkás forma miatt ragadt a gépekre. A *Katica* becenév a festés színeire utal, valamint ilyen fantázianévvel közlekedtet a MÁV-Start *Desiro* vonatokat a Balaton északi partján. A GYSEV 5047-es sorozatnak két neve is ismert. *Jenci* becenevét a motorkocsi-sorozatot készítő osztrák Jenbacher gyárról, illetve a *Berényi* nevet a GYSEV volt vezérigazgatójáról, Berényi Jánosról kapta.⁵

Dízelüzemű tehermozdonyok is futnak a síneken. A cseh gyártó különféle *Búvárok*-ból építi át. A teljesítménye után el is nevezték *Bizon*-nak, azaz *Bivaly*-nak a mozdonyt, de itthon nem lesz népszerű a 424-esek után. A CZ Lokónál átépített *Búvár* a Fehérvár környéki CER vállalatához került, *Bövény*-nek nevezik. A CZ Loko EffiShunter 1600-as típusú, fizimiskája után *Csillagromboló*-nak keresztelt nagydízel az országban szinte mindenhol feltűnik a CER Cargo tehervonatai élén (Vörös 2017).

4. A villanymozdonyok és motorkocsik elnevezései. Az első villanymozdony 1932. augusztus 17-én állt üzembe a Budapest–Hegyeshalom vonalon, amely a világ első nem kísérleti, egyfázisú 50 Hz-es villamosított vonala volt. A V40-es sorozat, vagy V60-as sorozat megalkotója Kandó Kálmán, a Ganz Villamossági Gyár tervezőmérnöke volt. Becenevét is róla kapta: *Kandó-mozdony*. A V41-es és V42-es mozdonyok Ward Leonard-rendszerűek, róla kapták becenevüket: *Leó*. A V43-as mozdonyba a tervezésekor új megoldásként szilícium egyenirányítót szereltek, innen kapta nevét: *Szili*. A felújított V43 2000-es sorozat mozdonyait tarkább festésük miatt *Papagáj*-nak vagy *Papagájszili*-nek hívják. A sötét színűre átfestett V43 1299-et *Patkány*-nak becézték. A V43 3000-es sorozat a típus festése (a sárga felület oldalra futó része szaggatottá válik) alapján a *Cirmos* vagy *Zebra* nevet kapta. A V44-es egy kísérleti mozdony volt, később a Ganz-Ratkovszky-rendszerű hajtása miatt a *Ratkó* nevet kapta. Ugyanennek a típusnak a *Radony* elnevezése pedig a Ratkovszky-mozdony szóösszevonása. A V46-os több becenevet is kapott. A *Hi-Fi torony* becenevet a középen található vezetőfülke, valamint a gépterek hangfalszerű elhelyezkedése miatt kapta. A *Szőcske* nevet pedig fürgé

⁵ https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarországi_mozdonyok_és_motorkocsik_beceneveinek_listája

⁶ *Debütált a CER Bövénye*. <https://iho.hu/hirek/debutalt-a-cer-bolenye-180404>

tolatási mozgásai, valamint kiálló alkatrészei miatt kapta. De nevezték még *Csöpi*-nek is a mérete miatt. A V55-ös a mozdony Bo'Co' tengelyelrendezése miatt kapta a *Bocó* nevet. A V60-as a sok kis átmérőjű hajtott kerék miatt kapta a *Malaclábú* becenevet, utalva a malac rövid lábaira. Magyarországon a V63-as 1972-től a *Taurus*-ok érkezéséig a legerősebb mozdony volt, ezért kapta a *Gigant*, *Gigi* nevet.

A 2000-es években új korszak indult, a MÁV 470-es sorozata a MÁV és a GYSEV vonalain is jár, több becenevet is kapott: a *Taurus* nevet a mozdony megrendelője – az ÖBB – adta a mozdonyoknak. A *Bika* név a mozdony erejére utal. A GYSEV zöld-sárga gépeire a *Repcebika* név is ráragadt azok színe miatt. A GYSEV bérelt mozdonyai pedig a *Matricás Tau*, *Matricás Taurus* neveket is megkapták, mivel a mozdonyokon csak matricát cseréltek (az eredeti ÖBB-matricát levették, helyébe GYSEV-matrica került), vörös színük viszont megmaradt. A *Dórémi* nevet induláskor kiadott hangjuk után kapták. A 480-as sorozat neve, a *TRAXX* a Bombardier gyártó által a típus nevéként kitalált mozaikszó: *Transnational Railway Applications with eXtreme fleXibility*.

Az elővárosi közlekedés megújítására a MÁV 2014-től a Stadler cégtől szerzett be csuklós motorkocsikat (415-ös sorozat) *FLIRT* néven. A fantázianevet a gyártó adta, amely német nyelvű rövidítés, mozaikszó: *Flinker leichter innovativer regional Triebzug* (magyarul: fürge, könnyű, innovatív, regionális motorvonat). A köznyelvben használatos *Flört* név a gyári *Flirt* névnek a *flört* szóval történt asszociációjából származik. A *Delfin* becenevet pedig az orr-rész delfinszerű ábrázatáról kapta. A *Stadi* név a gyártó nevéből (Stadler Rail) ered. 2016-ig 123 db érkezett meg, ezzel a világ legnagyobb FLIRT-flottája a MÁV tulajdonában található. A GYSEV részére szállított harmadik generációs FLIRT-sorozat a 435-ös sorozatszámot kapta, ezeken a vonalakon további 48 jármű közlekedik. A GYSEV zöld-sárga festésű motorvonatait *Sportszeletnek* is szokták becézni. A Stadler *KISS* néven emeletes villamos motorvonatokat kezdett gyártani 2010-től. Azóta több országban is forgalomba álltak különböző elővárosi, távolsági, három-, négy- vagy hatrészes kivitelben. Magyarországon a MÁV 815-ös sorozataként 2020-ban álltak először forgalomba. Az eredeti *DOSTO* név a német *Doppelstock*, azaz duplatörzsű, emeletes szóból származik. 2010 szeptembere óta a Stadler a vonatot *KISS*-nek nevezi, ami a *Komfortabler Innovativer Spurtstarker S-Bahn-Zug* mozaikszava, ami „komfortos, innovatív, vágózni képes elővárosi vonat”-ot jelent. A vágózóképesség azt jelenti, hogy a vonat képes rövid ideig, néhány percig akár 6000 kW fölötti teljesítményt is leadni, amivel megelőzhet más vonatokat rövid kiépítésű nagy/emelt sebességű pályaszakaszokon. A német Bombardier Transportation is gyártott többrészes csuklós motorkocsikat, amelyet még a Waggonfabrik Talbot fejlesztett ki, mielőtt a céget megvásárolta 1995-ben a Bombardier Transportation. A *Talent* elnevezés a német mozaikszóból: a *Talbot Leichter Nahverkehrs Triebwagen* (Talbot elővárosi könnyű motorvonat) kifejezésből származik. A *Talent* magyarul tehetséget is jelent,

ebből alakult ki az *Okoska* becenév (a Hupikék törpikék című rajzfilm-sorozat egyik szereplője után). Az *Angolna* becenevet pedig hosszúkás formája miatt kapta.

A 414-es sorozat (BDVmot) a MÁV-START egyik villamos elővárosi motorvonata, két Bmx típusú betétkocsiból, egy vezérlőkocsiból és egy BDVmot motorkocsiból álló motorvonat. Beceneve: *Hernyó*. A *Selyemhernyó* elnevezés a motorvonat-sorozat utolsó négy tagjára vonatkozik, ahol az egyik Bmx betétkocsi helyett első osztályú Amx kocsi van besorozva. A BVmot 001-es pályaszámú járművet Varga Lászlóról, a MÁV egykori, a Rákosi-korszakban mártírhalált halt vezérigazgatójáról nevezték el. Ugyanakkor az egyik mozdonyvezetőnek szintén Varga László a neve – az ő becenevéről (*Samu*) kapta a típus a becenevét. Az elnevezés az egész motorvonatra értendő. Kisebb változatát (BVhmot), amelyből csak 2 db van, *Kis Samu*-nak becézik. A MÁV 406-es sorozat a Stadler CityLink villamoscsalád egyik tagja, a Szeged–Hódmezővásárhely tram-train vonalra vásárolt dízel-villamos hibrid motorvonat. Az első szerelvények 2021 elején érkeztek Magyarországra. Beceneve: *Vasvilla*, a vasút-villamos szöösszevonása. A fővárosi BSZKRT megrendelésére készült villamosüzemű műszaki karbantartó jármű a *Muki* becenevet kapta, melyből hótakarító változat is készült, ezt *Hómuki*-nak nevezik.⁷

Tehermozdonyok között is találunk nagy teljesítményűeket. A CER Hungary vasút-vállalat négy *TransMontaná*-t üzemeltet, amelyet a Softronic craiovai gyárában gyártottak. Képes 160 km/h sebességgel is haladni. Elődjét *Vörös Sárkány*-nak hívták a színére és erejére utalva (Vörös 2018). A 2010-től gyártott *TransMontana* egyik nagy előnye, hogy jóval nehezebb tehervonatokkal is meg tud birkózni, mint amire a könnyebb, négytengelyes villanygépek képesek, ráadásul kevesebb energiafelhasználás mellett. A tizenhetedik leggyártott *TransMontaná*-val megváltozott a típus kinézete: az új uniós biztonsági előírások miatt ütközésvédelmi energiaelnyelő zónát alakítottak ki az orrában, ennek következtében a mozdony 45 centiméterrel hosszabb lett (Károly 2020).

5. Összegzés. A mozdonynevek között előfordulnak hivatalos nevek, illetve becenevek is. A gőzmozdonyok névadási jellemzői kezdetben egyedi nevek voltak, főként helynevek szerepeltek átvitt névadással, néhány személynév is előfordult. Később, a tömegtermeléssel a hivatalos elnevezés inkább a típus és szám megjelölést részesítette előnyben, ekkor már inkább a becenevadás jellemzőit figyelhetjük meg a mozdonyok nevei között. A harmincas években az Árpád motorvonatok gyártásakor ismét visszatért az egyedi névadás a sorozatszám helyett, de ez később nem folytatódott. Az ezredforduló után a gyártók ismét nevet adnak a mozdonyaiknak, motorvonataiknak, de jellemzően a mozaikszók alkotásával keletkeznek az új vonatnevek. A vizsgálatban az alábbi névadási jellemzőket figyelhetjük meg:

⁷https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarországi_mozdonyok_és_motorkocsik_beceneveinek_listája

- Helynevek: az első gőzmozdonyok esetében ez a névadási forma volt a jellemző, 103 ilyen névvel találkozunk: *Pest, Buda, Deáki Berettyó, Garam, Ipoly, Körös, Maros* stb.;
- Személynevek (tiszteletadás szándékával): *Nurmi, Nádor, Árpád, Előd, Tás, Huba, Szent István, Szent László, Mátyás király, Lél* (Lehel);
- Gyártóról/tervezőről/rendszeréről: *Krokodil* (Cockerill); *Bumbardó* (Bombardier) *Tandem, Bobó, Bocó* (tengelyelrendezés); *NOHAB* (svéd gépgyár); *Pilsztik* (francia); *Desiro* (fantázianév, Siemens); *Rába–Balaton; Kandó, Leó* (Ward Leonard-rendszerűek), *Szili* (szilícium egyenirányító), *Ratkó* (Ganz-Ratkovszky-rendszerű), *Radony* (Ratkovszky-mozdony szóösszevonása), *Stadi* (Stadler);
- Származásáról: *Pacifik, Truman, Hruscsov Diesel; Dácsia, Nagydácsia, Kisdácsia, Szergej* (németeknél: a *Tajga dobja*), *Ludmilla; Tamara; Studenka* (cseh), *Pusztametró* (Putyin bosszúja); *Jenci* (osztrák Jenbacher) = *Berényi* (GySEV vezérig.);
- Típusnevéből: *Bézé, Bizmot, Buzenyka, Bűzmot, Beziro, Iker-Bz* (B = másodosztályú utastér, Z = kéttengelyes, mot = motorvonat); *Böbe* (sorozatneve kiejtve), *Balcsi-Mot*;
- Eseményről: *Aranka* (a párizsi világkiállításon kapott aranyéremről);
- Külső jellemzőjéről: *Pápaszem, Szemüveg, Koporsó; Nyalóka, Púpos, Kispúpos; Tampon, Pusztametró, Tégla, Piroska; Frigyláda, Turcsiorrú; Repcebika* (GySEV zöld-sárgás színe), *Sportszelet* (Flirt GySEV-változata), *Matricás Tau / Matricás Taurus; Malaclábú, Szöcske* (áramszedő csápjá), *HI-FI torony, Teknő*;
- Méretéről, erejéről: *Mazsola, Csöpi, Muki, Prüntőke, Babetta, Góliát, Gigant, Bivaly; Dízelgigant, Bika, Taurus (bika)*;
- Jellegzetes hangjáról: *Kávédaráló, Kappan; Zetor, Csörgő, Csöri, Hörgő; Dórémi*;
- Filmre asszociál: *Belfegor, Szörnyella, Okoska*;
- Állatról: *Bika, Bivaly; Gólya, Kacsa, Pulyka, Kanpulyka=Nagypulyka; Vakond* (metró-építésben is használták); *Gyík, Buldog, Papagáj, Patkány, Cirmos, Zebra, Malaclábú, Szöcske*;
- Keresztnevekről: *Gábor, Kati, Katica, Hektor, Jónás; Bendegúz* (gyermekvasút, az Indul a bakterház szereplőjéről); *Szergej, Tamara; Ludmilla; Samu8* (egykori mozdonyvezető, Varga László beceneve); *Árpád, István*.

A mozdonynevek helyesírása követhető az általános helyesírási szabályok szerint. Az egyedileg adott tulajdonnevek nagy kezdőbetűsek, akár átvitt tulajdonnevek, szónevek vagy jelnevek, egy- vagy többemlűek: *Kati, Gigant, Bivaly, Prüntőke, Hruscsov*

⁸ Ha a Füstiben (Vasúttörténeti Park) járunk – ami nem melleleg Európa legnagyobb interaktív vasúti emlékparkja Budapesten –, ma is sok mozdonyt és motorvonatot csodálhatunk meg. Idén 100 éves a legendás 424-es gőzmozdony. De a nosztalgia jegyében még az államalapítási ünnep hétvégéjén is több retróvonatra szállhatunk fel – *Samu*-val, *Gigant*-tal és retró-*Szili*-vel utazhatunk Budapest és Debrecen között; *Szergej*-ek és *Púpos*-ok is mennek Mátészalkára (<https://iio.hu/hirek/debrecenbe-kene-menni-retrohetvegen-reszt-venni-240813>).

Dízel, Matricás Taurus. A mozaikszavak alapján alkotott nevek pedig a betűszók írás-módját követik: *FLIRT, TRAXX*; illetve a szóösszevonását: *Radony, Talent, Balcsi-Mot.*

Irodalom

- Balázs Géza 1993. A hajónévadás egyéni típusáról: a kenunevek. In: *Névtani Értesítő* 15. 20–3.
- Baukó János 2008. A Komáromi Hajógyárban készült hajónevek neveiről. In: *Névtani Értesítő* 30: 151–5. <https://doi.org/10.29178/NevtErt.2008.13>
- Goda Judit 1997. Vonatnevek Magyarországon ma. In: B. Gergely Piroska – Hajdú Mihály szerk., *Az V. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai* (Miskolc, 1995. augusztus 28–30.) 1–2. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 209. Magyar Nyelvtudományi Társaság – Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Intézet, Budapest–Miskolc. 2: 611–613.
- Kovács László 2021. *Kacsa, Csirkecomb, Ordító egér, Dórémi* és társaik – közlekedési eszközök nevei és a nevek csoportosítási lehetőségei. *Alkalmazott Nyelvtudomány*. 21/2. 35–46.
- Kubinszky Mihály 1975. *Ungarische Lokomotiven und Triebwagen*. Akadémiai Kiadó, Budapest. <https://doi.org/10.1007/978-3-0348-6445-9>
- Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2004. *Helyesírás*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Mártonfi 2020. Tulajdonnevek a helyesírási szótárakban. In: Farkas Tamás – Slíz Mariann szerk., *Tulajdonnevek és szótárak*. ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet – Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2020. 63–91. http://real.mtak.hu/112316/1/05_Tsz_2020.pdf
<https://doi.org/10.26546/4892373.5>
- Mezei István 1986. *Mozdonyok*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.
- Mizser Lajos 1981. Mozdonynevek. *Névtani Értesítő* 6. 48–50.
- Perger Imre 2004. Vonatnevek, mozdonynevek. In: Balázs Géza szerk., *A magyar nyelvi kultúra jelene és jövője I–II*. Magyarország az ezredfordulón. Stratégiai tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémián. Műhelytanulmányok, MTA Társadalomkutató Központ, Budapest. I: 361–365.
- Perger Imre 2023. Vonatnevek Magyarországon. In: *Névtani Értesítő* 45. 81–104. <https://doi.org/10.29178/NevtErt.2023.6>
- Villányi György 2009. 75 éves az Árpád sínautóbusz család. *Vasútgépezet*, 4: 3–8.

Elektronikus források

- Ungarische Centraleisenbahn (UCB) 1845–1850 <https://www.pospichal.net/lokstatistik/55401-mkv.htm>
- k. k. südöstliche Staatsbahn <https://www.pospichal.net/lokstatistik/14004-suedoestlstb.htm>
- Balogh Zsolt 2017. *Különös becenevek a vonatok világából.* https://vonattal-termeszetesen.blog.hu/2017/02/25/kulonos_becenevek_a_vonatok_vilagabol
- Fürjes Szabolcs 2022. *A magyar ipar remekei: MÁV Hargita motorvonat.* <https://itthonrolhaza.hu/a-magyar-ipar-remekei-mav-hargita-motorvonat/>
- Fürjes Szabolcs 2024. *Piroska, aki leváltotta a nagymamát: MÁV MDmot.* Piroska, aki leváltotta a nagymamát: MÁV MDmot – ITT HONRÓL HAZA (itthonrolhaza.hu)
- Károly Szabolcs 2020. Nem Dacia a TransMontana: még százat vesz a Green Cargo <https://iho.hu/hirek/nem-dacia-a-transmontana-meg-szazat-vesz-a-green-cargo-201109>
- Korcsmáros Gábor 2024. Már csak december közepéig jönnek a cseh Messerschmittek Budapestre <https://iho.hu/hirek/mar-csak-december-kozepeig-jonnek-a-cseh-messerschmittek-budapestre>
- Vörös Attila 2017. *Csillagromboló a hazai síneken!* <https://iho.hu/hirek/csillagromboloa-hazai-sineken-170619>
- Vörös 2018. *Transmontana dölux.* <https://iho.hu/hirek/transmontana-dolux-181214>
- Debütált a CER Bölénye.* <https://iho.hu/hirek/debutalt-a-cer-bolenye-180404>
- Indóház Online* <https://iho.hu/>

H. Tóth István

Mozaikok a magyar mint idegen nyelv (mid) tanítási tapasztalataiból

kandidátus (CSc), ny. egyetemi docens
Károly Egyetem Filozófiai Fakultása, Prága
Coventry House Nyelviskola – NovoSchool, Budapest
moszkva228@gmail.com

Absztrakt

A magyar nyelv a magyar nyelvű szakmai körökben is elsősorban: anyanyelv. Ennek a helyesírás-tanítási pedagógiája tudományosan megalapozott és a gyakorlata is rendszer-szemléletű. Ugyanakkor szükség van a gyorsan változó világunkban a magyar nyelvről úgy is gondolkodnunk, hogy idegen nyelv az idegen ajkú, de magyarul tanulók számára. Egyre gazdagabb a magyar mint idegen nyelv problémájának az elméleti szakirodalma és a tanítási tapasztalata is. Jelen tanulmány a magyar helyesírás tanításával kapcsolatban ezekből mutat be mozaikokat elsősorban a magyar mint idegen nyelv tanítási gyakorlatára összpontosítva.

Kulcsszavak: a magyar nyelv mint anyanyelv; a magyar nyelv mint idegen nyelv; az A1 és az A2 nyelvi szintek szakismerete; formatudás; a magyar helyesírás alapelvei; szókincsfejlesztés

A selection of experiences in the teaching of Hungarian as a foreign language

Abstract

In Hungarian-speaking specialist circles, too, the Hungarian language is first and foremost a native language. The pedagogy behind teaching the language's orthography is scientifically grounded, and its practice is systematized as well. At the same time, in our rapidly changing world, it is necessary to think of Hungarian as a foreign language

for non-native learners of Hungarian. There is a growing body of theoretical literature and teaching experience on the problem of Hungarian as a foreign language. This study presents selection of these in relation to the teaching of Hungarian orthography, focusing primarily on the practice of teaching Hungarian as a foreign language.

Keywords: Hungarian as a native language; Hungarian as a foreign language; specialist knowledge of the A1 and A2 language levels; knowledge of form; foundational principles of Hungarian orthography; vocabulary building

1. Hogyan kerül a csizma az asztalra?

Miért ne kezdhetném jelen dolgozatomat ezzel a kérdéssel: *Hogyan kerül a csizma az asztalra?* Ez a proverbiumok népes körében közmondásnak nevezett, de akár talányos kérdésnek is mondható felvetés egyszerűen megválaszolható.

Sok éve vagy a Nagy J. Béla nevét viselő Kárpát-medencei helyesírási versenyen való személyes ittlétemnek köszönhetően, vagy a Nagy J. Béla nevével fémjelzett versenyhez kapcsolódó előadásokat tartalmazó köteteket tanulmányozva figyeltem fel arra, hogy a helyesírásunkkal összefüggő kérdések alapja az a szemlélet, miszerint a magyar nyelv az anyanyelvünk. Ez helyénvaló, mert alapigazság.

2. A magyar nyelv mint idegen nyelv?

Létezik ugyanakkor a nyelvünknek más megközelítése, megközelítési lehetősége is, így a magyar nyelv mint idegen nyelv (mid), vagy származásnyelv, avagy környezetnyelv és hasonló szakkifejezésekkel körülvéve.

A tapasztalataim késztettek arra, hogy itt és most a magyar mint idegen nyelv tanításának bőséges forrásából merítsek, segítendő a magyar nyelv anyanyelvként való tanítását is.

3. Néhány nyelvtani jelenségről – Szembenézés egy-két nyelvtani és tanításmódszertani kérdéssel

A magyar nyelvet idegen nyelvként tanulók az A1, illetőleg az A2 nyelvi szint elérésehez ezzel a *nyelvtani szakismerettel* találkoznak, ezekkel a nyelvtani jelenségekkel ismerkednek meg:

- a) a hangrend és az illeszkedés szabályai,
- b) a létige ragozása,

- c) az ige jelen idejű határozatlan ragozása,
- d) az ige múlt idejű alakjai,
- e) a határozott tárgy és a határozott ragozás,
- f) az irányjelölő igekötők,
- g) a főnév többes száma,
- h) a főnév tárgyesete,
- i) a melléknév fokozása,
- j) a személyes névmások,
- k) a mutató névmások,
- l) a kérdő névmások,
- m) a határozott és határozatlan névelők,
- n) az irányhármasság: a *hol?*, *hová?*, *honnan?* kérdésre válaszoló helyhatározóragok, névutók,
- o) az *és*, *vagy*, *de*, *mert* kötőszavak,
- p) a *-kor* időhatározórag,
- q) az időhatározók egyéb fontos kifejezési eszközei (a névutók),
- r) a birtokos személyjel,
- s) a birtoklás kifejezése,
- t) a *-vall/-vel* eszköz- és társhatározórag,
- u) a főnévi igenév + *kell*, *szertet*, *akar*, *tud*, *szabad*, *tilos*.

Közvetítő nyelv nélkül tanítom a magyar nyelvet. Ez azt jelenti, hogy mindig magyarul beszélek a diákjaimmal, a hallgatóimmal. Az aktuális *szószedet*et viszont két nyelven: magyarul és angolul adom meg, korábban orosz, cseh és francia nyelven adtam meg.

4. Helyzetbe hozhatók a magyar helyesírási alapelvek

Nyelvtanítási gyakorlatomban fontos a grammatikai, másképpen: a *formatudás* alapozása. A formatudás alapozásával összefüggésben figyelem előterében a *magyar helyesírási alapelvek* állnak.

A kiejtés elvét rögtön, az első óráimtól érvényesítem, például akkor is, amikor az ábécét hívóképek segítségével tanítom. A négy kiegészítő betűnket ország- és kultúraismerettel összehangolva tanítom.

A magyar ábécé tanításához szükségesnek tartom tudatosítani azt az olvasástanítási alapkövetelményt, hogy figyelemmel kell lennünk a hang- és betűpárok tanításakor az aktuális hang szókezdő, szóvégi és szóbelseji előfordulására. Így már az első órán nagyjából 120–130 szót meg lehet tanítanunk, illetőleg tanulniuk diákjainknak. Ez

a megfigyelés és elemzés, valamint a kapcsolódó kiejtési gyakorlatok segítik a természetes magyar artikuláció elsajátítását – legalábbis a kiejtési norma követésére törekvést – és a magyar helyesírás szabályainak követését. Ekkor nemcsak a *kiejtés*, hanem az *egyszerűsítés* és a *hagyomány* elve is felszínre kerül.

- a – A, *a* – A *ajtó*, *alma*, *kapu*
 á – Á, *á* – Á *ágy*, *rá*, *mák*
 b – B, *b* – B *Budapest*, *bab*, *bábu* stb.
 ! – *asztal*; *aszszony* > *asszony*; *sajt* – *gólya* stb.

A magyar nyelv idegen nyelvként való tanulásában, különösen a nyelvtanulás kezdeti szakaszában jelen lévő beszédhangképzési problémák és toldalékolási kérdések a gondos és érzékeny tanításra figyelmeztetnek.

A beszédhangképzés problémái közül a rövid–hosszú szembenállás terén (*tör* – *tőr*, *megy* – *meggy*, *orom* – *orrom*), valamint a *nyelvállás*, illetőleg az *állkapocs nyílásszöge* szempontjából (*agy* – *ágy*, *hat* – *hát*, *ver* – *vér*), továbbá az *ajakműködés* vonatkozásában (*tör* – *tér*, *fel* – *föl*, *tíz* – *tűz*) tapasztalhatókra gondolok itt.

A toldalékolás kérdései köréből a szembetűnő igealakok nyomán (*pihenek* – *pihennek*, *adtatok* – *adtátok*), a hangzásbeli hasonlóságok és a jelentésbeli teljes különbözőségek előtérbe állításával tárok elő nyelvi adatokat: *kérek* – *kerék* – *kerek*, *postán* – *postában*, *várt* – *várat*, *korom* – *korom*, *feleltek* – *feleltek*.

A rövid–hosszú szembenállással összefüggő formatudás erősítéséhez és a *szókincs-fejlesztés*hez is hasznos az ilyen és hasonló gyűjtemény.

A mid oktatásakor – a nyelvhasználatra tekintettel – az egy- és többértelműség roppant gazdag problémakörét ekképpen is érvényesíthetem: *agy* – *ágy*, *bab* – *báb*, *haj* – *háj*, *új* – *ujj*, *ebed* – *ebéd*, *retek* – *rétek*, *ál* – *áll*, *szál* – *száll*, *csobog* – *csobban* stb.

A többesjel és a tárgyrag tanításánál a toldalékváltozatok megkülönböztetésekor a szóelemzés elvét alkalmazom. Ezt a két grammatikai problémát az elvonás nyelvpedagógiai megoldásával tanítom meg.

Kik? Mik? – *-k*, *'k*, *-ak*, *-ok*, *-ek*, *-ök*, ☺

<i>nők</i> , <i>fiúk</i> , <i>tanulók</i> , <i>hajók</i> , <i>cipők</i> , <i>cipók</i> , <i>diók</i> , <i>kávék</i> , <i>szőlők</i> , <i>borsók</i> , <i>kivik</i> , <i>krumplik</i> , <i>szalámik</i>	<i>-k</i>
<i>táskák</i> , <i>ceruzák</i> , <i>franciák</i> , <i>paprikák</i> , <i>káposzták</i> , <i>burgonyák</i> , <i>almák</i> , <i>körték</i> , <i>málnák</i> , <i>villák</i> , <i>teák</i>	<i>'k</i>
<i>házak</i> , <i>halak</i> , <i>falak</i> , <i>szájak</i> , <i>sálak</i> , <i>tollak</i> , <i>tálak</i> , <i>fáradtak</i> , <i>fontosak</i>	<i>-ak</i>
<i>orvosok</i> , <i>tanárok</i> , <i>olaszok</i> , <i>paradicsomok</i> , <i>babok</i> , <i>tojások</i> , <i>gombok</i> , <i>virágok</i> , <i>kabátok</i> , <i>blúzok</i>	<i>-ok</i>
<i>emberek</i> , <i>pékek</i> , <i>székek</i> , <i>kések</i> , <i>zsebek</i> , <i>szívek</i> , <i>ingek</i> , <i>örmények</i> , <i>svédek</i> , <i>németek</i> , <i>csehek</i>	<i>-ek</i>

<i>mérnökök, rendőrök, tőkök, görögök, törökök, szörpök, sörök, csütörtökök, gyümölcsök</i>	-ök
<i>eper – eprek, pohár – poharak, kanál – kanalak, kenyér – kenyerek, víz – vizek, híd – hidak, út – utak, cukor – cukrok, bagoly – baglyok, tükrök – tükrök, ajak – ajkak, ló – lovak, hó – havak</i>	☺

Kit? Mit? Kiket? Miket? – -t, ’t, -at, -ot, -et, -öt, ☺

<i>kávét, diót, banánt, asszonyt, asztalt, rendőrt, orvost stb.</i>	<i>-t</i>
<i>táskát, kutyát, körtét stb.</i>	<i>-’t</i>
<i>házat, tollat stb.</i>	<i>-at</i>
<i>ablakot, paradicsomot, citromot stb.</i>	<i>-ot</i>
<i>széket, tejet, csendet stb.</i>	<i>-et</i>
<i>gyümölcsöt, szörpöt, mérnököt stb.</i>	<i>-öt</i>
<i>cukor – cukrot, eper – epret, tükrök – tükröt, retek – retket, ezer – ezret, híd – hidat, víz – vizet, kenyér – kenyeret, hét – hetet stb.</i>	☺

Idekapcsolom

- az ismertebb zöldség-, gyümölcs- és bútorneveket, továbbá
- az ellentétes jelentésű melléknevek tanítását is.

1. Mik?

kávé____, sofőr____, troli____, sajt____, tej____, paprika____, kolbász____, tők____, hús____, (kenyér)____, (pohár)____, (tükrök)____, (víz)_____

2. Kérdés – felelet + mit?

- Mit vesz Feri? (*tej, sajt, tojás, kenyér, körte, szőlő*);
- Mit vesznek ők? (*sajt, tej, túró, kefir, joghurt, málna*);
- Te mit vásárolsz? (*paradicsom, káposzta, retek, spenót, eper, kivi*);
- Mit vásároltok? (*hagyma, tők, zeller, meggy, tojás, kolbász*);
- Mit vásárolunk? (*autó, ház, szekrény, asztal, szék, ág, kanapé*);
- Mit veszél? (*narancs, citrom, cseresznye, kivi, banán*)

A szókinccsfelvezésén túl a kiejtés pallérozásához is helyénvalók azok a szócsoportok is, melyeket az ábécé tanításakor ismertünk meg. Ezúttal ismétlés és memorizálás közben, valamint az új lexikai anyag felhasználásával gyakorolhatjuk a többes szám és a tárgyas forma szerkesztését, kifejezését.

Amikor a todalékolás ügyét említem, akkor konkrét nyelvi, nyelvhasználati problémákat érintek, mert lényegi dolog a sikeres nyelvtanítás érdekében a beszédhangképzés, a beszédminőség és a todalékolás összekapcsolása a magyar helyesírás tanításával.

A *feleltek* szavunk az alakja szerint lehet többes szám második személyű ige, ekkor arra mutat, hogy *ti* csináltok valamit, azaz: *felel-* + *-tek*; ugyanakkor a *felel-* + *-t* + *-ek* igealak jelentése az, hogy a többes szám harmadik személye, vagyis *ők* a múltban cselekedtek valamit.

A *kert* – *kért* szavak alakjának (= *kert*Ø – *kér-* + *-t*) és jelentésének (= főnév/dolog megnevezése – ige/cselekvés kifejezése) a felvillantása elegendő érvet kínál a magyarul tanulóknak arra, hogy az adott szó nyelvi szintjén és beszédhelyzetében pontos legyen a *tő* belsejében ejtett *e* – *é* helyes, szabálykövető artikulációja. Nyelvtanári tapasztalataim alapján hivatkozom arra, hogy a *kertek* – *kértek* típusú szembenállások elemzése (*kert-* + *-ek* – *kér-* + *-tek* – *kér-* + *-t* + *-ek*) a nyelvünket tanuló idegen ajkúakat komolyabb minőségű figyelemre és artikulációs fegyelemre szoktatja a nyelvtanulás kezdetén és később is, kiváltképpen akkor, amikor már igényesebb nyelvhasználati helyzetekben kommunikálnak.

Ugyancsak kedvelt és hasznos egybevetés például az *apród* szavunk elemzése (*apród*Ø – *apró-* + *-d*), kiváltképp a toldalékolásakor (*apród-* + *-ok*, *apród-* + *-ot*, *apród-* + *-ja*, *apró-* + *-k*, *apró-* + *-t*, *apró-* + *-ja*, *apr-* + *-aja*) és nyelvhasználatba emelésekor; tanulásmotiváció rejtőzik ebben is.

A *fiúk* – *fiuk* szópár grammatikai és szemantikai elemzéssel történt egybevetése után tanulságos nyelvhasználati és grammatikai ismeretekre tesznek szert a magyar nyelvet idegen nyelvként tanulók (*fiú-* + *-k*, – *fi-* + *-uk*). Nemkülönb a *fia* – *fiúja* páros is figyelemre méltó a nyelvtani forma (*fi-* + *-a* – *fiú-* + *-ja*) és a szójelentés vonatkozásában, azaz a nyelvhasználatban való hibátlan alkalmazásuk visszavihető az artikulációs és a grammatikai aspektusú formaelemzésre is.

Amikor a magyar igeragozás hatalmas dolgaival kezdünk szembenézni, akkor a kijelentő mód jelen idejű, általános, azaz nem konkrét tárgyat vonzó alakjainak a megismerését és használatát kezdjük. Négy csoporttípusba rendezem az igéinket:

- a) tud, beszél, ül;
- b) mos, vesz, főz, edz;
- c) eszik, iszik, játszik, utazik;
- d) segít, tölt, int, fest, oszt stb.

A mid tanításakor rendszeresen szembesítenek hallgatóim az olyan igeragozási problémákkal, melyek a *nevetek* – *nevettek*, *pihenek* – *pihennek*, a *tanítotok* – *tanítottatok*, *terítetek* – *terítettetek*, *öntötök* – *öntöttetek* és hasonló igealakokkal jelezhetők.

A *nevetek* – *nevettek*, *pihenek* – *pihennek* szóelemzéssel történő vizsgálata, majd az igeformák mondatba emelése világossá teszi a szembenállásuk okát.

A *tanítotok* – *festetek* – *töltötök* formákat elfogadják az idegen ajkúak, ha világos magyarázatot kapnak az *o* – *e* – *ö* kötőhangzók szükségességére.

Ugyanígy járok el a kapcsolódó múlt idejű, majd a határozott igeformák tanításakor is.

Amikor a birtokviszony kifejezését tanítom, akkor a családi állapot kifejezését és/vagy a személyleírást, a személyek bemutatását is gyakoroljuk.

3. A lakásom – variációk

Az **ÉN** lakás___ a harmadik emelet___ van. Itt (*él*) _____ a család___: a feleség___, a (*fiú*) _____ és a lány___ . Itt (*lakik*) _____ az anya___ is, a gyerek___ nagymama___ . Az apa___ már nem (*él*) _____. Ebben a ház___ (*lakik*) _____ a barát___ is, a második emelet___ . Az autó___ a ház (*alatt, előtt, körül; áll*) _____ .

A **TE** lakásod...; b) Az **Ő** lakása...

4. Ki? Mi? Milyen? – Milyen vagyok én? Nekem van/nincs...; Milyen vagy te? Neked van/nincs... stb.

	<p style="text-align: center;">Ki ő? Milyen ő?</p> <p>Ő Sándor. Ő magas és erős. Széles válla van, de a nyaka vékony és hosszú. Kicsi a feje és hosszú a lába. A karja is hosszú, a keze nagy. Alacsony homloka és nagy orra van. A szeme és a füle kicsi. Nem túl jóképű, de tetszik a lányoknak. Miért?</p>	<p style="text-align: center;">Milyen?</p> <p>alacsony, barna, csinos, csúnya, erős, fekete, göndör, gyenge, jóképű, karcsú, kék, keskeny, kicsi, kövér, magas, nagy, sovány, széles, szép, vastag, vékony, zöld;</p> <p style="text-align: center;">Hány cm? Hány kg?</p>
--	--	--

Nemcsak a helyes grammatikai formák alkalmazását, hanem az irányított szövegalkotást és a magyar helyesírást is gyakoroljuk az ilyen típusú feladatokkal. Miután az **én** formát alkalmaztuk, következik a **te** formának a használata. Nem haszontalan az a megoldás sem, amikor a **mi** formának az alkalmazásával végezzük el a lyukas szöveg kiegészítését és átalakítását.

5. Mit csinál egy nap Giovanni, az egyetemista?

beszél, reggelizik, ebédel, él, kel, van, iszik, tanít, tanul, vásárol, úszik, marad, játszik, sportol, imélezkik, lefekszik

Én Giovanni, olasz diák _____. Most Budapest____, és egy egyetem____. 07:30-kor _____. A kollégium____. Kávé___ egy közeli presszó____. Sajnos a magyar kávé nem olyan jó ☹️. Egész délelőtt az egyetem____. Az egyetemi menza___ vagy a büfé___

_____. Ebéd után az Olasz Intézet _____ egy magyar diák____. Már elég jó _____ olasz____. Délután _____ vagy _____. A kollégium mellett van egy uszoda, ott _____. Este, ha fáradt _____, otthon _____: _____ a számítógépen vagy _____. 23 óra körül _____.

A helyviszony kifejezésének a gyakorlására igen hasznosnak bizonyult ez a rövid történet. Nyilvánvaló, hogy az illeszkedés pontos érvényesítésére is alkalmas ez a feladat.

6. Ki? Hol? Mit csinál? – -tól, -től; -nál, -nél; -hoz, -hez, -höz

Ma délután az orvos _____ (megy, én) _____, az orvos _____ Kati____. Kati a Nyugati pályaudvar _____ (lakik) _____, nem messze a posta____. Kati _____ egy kávé _____ (iszik, mi) _____, sütemény _____ (eszik, mi) _____ és (beszélget, mi) _____. Kati _____ a Vígszínház _____ (megy, én) _____. Ott (vár) _____ Gábor, a (barát, én) _____. Ő ott (lakik) _____, nem messze a színház____. Gábor gyalog (jön) _____ a színház____. Az előadás után együtt (megy) _____ a buszmegálló_____.

A magyar felszólító móddal való szembesítés, a magyar felszólítás grammatikai sokszínűségének a bemutatása nekem különösen kedves szakmai és nyelvpedagógiai kihívás.

7. Fejezd be a mondatokat!

(te) Olvas _____ azt a vers _____!

(ti) Csinál _____ valami _____!

(mi, vesz) _____ paradicsom _____, paprika _____, (kenyér) _____ is!

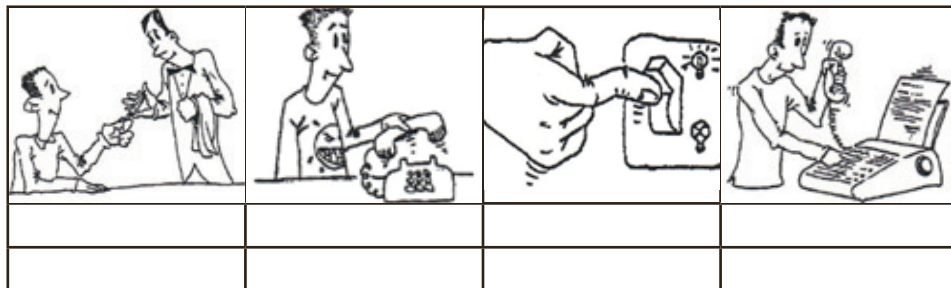
(te) Ad _____ nekem ezt a sajt _____ szendvics _____!

(ő) Főz _____ a csoport _____ ebéd _____: gulyás _____ és paprikás _____!

(ők) Rajzol _____ egy park _____: fák _____, hinta _____, padok _____, gyerekek _____!

8. Mit csinál? Mit csináljon? – Kijelentés + felszólítás

<p><i>be, bele, fel, ki, le, meg;</i></p> <p>ír, kapcsol, nyit, tesz, tölt, töröl; ajtó, bor, fax, lecke, tábla, telefon, villany</p>			

9. Így készítjük el tepsiben a lazacot sült krumplival és zöldségekkel!

Hozzávalók: lazac, burgonya, sárgarépa, zöldhagyma, gomba, fokhagyma, petrezselyem és különböző finom fűszerek.

(kezd, fel, el; mi) _____ sütni-főzni! De előbb (készít, rá, elő) _____, (mér, fel, meg) _____ és (vág, fel, el) _____ az összes hozzávalót. (vág) _____ a burgonyát és a gombát négy-négy részre, a sárgarépát karikákra. (darabol) _____ a lazacot 2 cm-es kockákra. Aztán (készít, el, meg) _____ a mártást. (vág) _____ a petrezselymet apróra, (ad, hozzá, fel) _____ a sót, az őrölt fekete borsot, az olívaolajat és az összepréselt fokhagymát. (rak, vissza, bele) _____ a tepsibe a zöldségeket, majd (önt, rá, ki) _____ az elkészített mártást és (for-gat, szét, össze) _____ a zöldségekkel. (helyez) _____ a tepsit 180 °C-ra előmelegített sütőbe. (vesz, elő, ki) _____ 30 perc múlva a sütőből, és (ad, be, hozzá) _____ a lazacot is, majd (tesz, vissza, bele) _____ a sütőbe még 10 percre. (vesz, ki, fel) _____ a sütőből, mikor egy kicsit megpirult. Egyszerű és ízletes ebéd (készül) _____ ezekből a finom hozzávalókból.

5. Összefoglalás

Ezzel a dolgozatommal az volt a célom, hogy mozaikok, azaz apró részek, sokféle dolog, információ segítségével hívjam fel a figyelmet a magyar mint idegen nyelv (mid) tanításával összefüggő nyelvészeti-nyelvpedagógiai kérdések alaposabb megfigyelésére, elemzésére.

A magyar nyelv anyanyelvként és idegen nyelvként történő tanítása a szemlélet és a módszertani kultúra vonatkozásában is jelentős hasonlóságokat, sőt erős fokú meg-egyezéseket is mutat, éppen ezért tartom támogatandónak a magyar mint idegen nyelv tanításával összefüggő lényeges kérdések körütekintő bemutatását a tanító, valamint a magyar nyelv és irodalom szakos tanárképzésben is.

Irodalom

- Csonka Csilla 2005. Módszertani gondolatok a magyar ábécé tanításáról. *THL2 Journal of Teaching Hungarian as a 2nd Language and Hungarian Culture (A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata)*. Balassi Intézet, Budapest. 1: 142–152.
- Durst Péter 2017. *Lépésenként magyarul* (1. – Magyar nyelvkönyv kezdőknek). Szegedi Tudományegyetem, Szeged.
- Erdős József 2007. Új színes magyar nyelvkönyv II. *Nyelvtani munkakönyv*. Balassi Intézet, Budapest.
- Gyöngyösi Livia – Hetesy Bálint 2011. *Jó reggelt!* Magyar nyelvkönyv. Semmelweis Egyetem Egészségtudományi Kar, Budapest. 8–12.
- Gyöngyösi Livia – Hetesy Bálint 2011. *Jó napot kívánok!* (Magyar nyelvkönyv.) Budapest, Semmelweis Egyetem Egészségtudományi Kar.
- Hlavacska Edit – Hoffmann István – Laczkó Tibor – Maticsák Sándor 1996. *Magyar nyelvkönyv. HUNGAROLINGUA 1*. Debreceni Nyári Egyetem, Debrecen. 36–37.
- H. Tóth István 2006a. Adalék a magyar mint idegen nyelv pedagógiájához (Az ábécé tanításáról orosz nyelvű környezetben). *NYELVinфо (A nyelvtanárok lapja)*. Kodolányi Főiskola, Székesfehérvár. 4: 29–36.
- H. Tóth István 2006b. Az ábécé tanításának hasznosságáról. *THL2 Journal of Teaching Hungarian as a 2nd Language and Hungarian Culture (A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata)*. Balassi Intézet, Budapest. 2: 142–152.
- H. Tóth István 2011. *Hozzászólás a felszólító mód tanításához*. Magyaritanítás. www.magyaritanitas.fw.hu/Magyaritanitas Budapest. 2: 7–14.
- H. Tóth István 2015. „Nem fecske módra...” (Kalauz az olvasmánymegértés fejlesztésére nemcsak tanítók és magyartanárok számára), Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa, Beregszász.
- H. Tóth István 2016. *Szóra készítő* (Háttérismeretek, fejlesztési lehetőségek óvodáskorúak beszéd- és kiejtés gondozásához). Flaccus Kiadó, Budapest.
- Simon Diána – Nagy Csilla 2016. *Szóbeszéd (Magyar nyelvkönyv)*. Klett Kiadó, Budapest. 16.
- Somos Béla 1984. *1000 szó magyarul*. Tankönyvkiadó, Budapest. 7–15.
- Szende Virág 2005. A fonetika nyelvpedagógiai vetülete. *THL2 Journal of Teaching Hungarian as a 2nd Language and Hungarian Culture (A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata)*. Balassi Intézet, Budapest. 2: 41–42.
- Szita Szilvia 2004. *A magyar ábécé. (phonetics) ábécé – képekkel*. www.magyarora.com
- Вавра К. И. 2012. *Венгерский язык. Самоучитель для начинающих. (Язык без границ)*. 6–26.
- Дмитриева Юдит 2005. *Практический курс венгерского языка. Ханты-Мансийск, ЮГУ, 5–8.*

Angyal László

Helyesírás-tanítás és tehetséggondozás a nyitrai Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetben¹

adjunktus

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara

Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet

Nyitra, Szlovákia

langyal96@gmail.com

Absztrakt

Dolgozatomban bemutatom a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Karán működő Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet rövid történetét, és az ott folyó nyelvészeti kutatásokat is ismertetem. Továbbá beszámolok az intézetben folyó helyesírás-tanítás oktatási tapasztalatairól és a tehetséggondozásra is kitérek.

Az intézet az eltelt több mint fél évszázad nehézségeit és a történelmi viszonytárságokat leküzdve nemzetközi viszonylatban is elismert szellemi műhellyé vált. Széles körű oktatási és tudományos tevékenységet fejt ki, melynek alappillére a tehetséggondozás és az utánpótlás-nevelés. Az intézetben a tanulmányi programok jellegéből adódóan nagy hagyománya van a helyesírás tanításának, amely törzstantárgyak keretei között valósul meg.

A tanulmányban megosztom az oktatási tapasztalataimat is, valamint vázolom a helyesírási ismeretek tanításának gyakorlatát. Mivel a hallgatók zöme nyelvjárási közegben szocializálódik, vizsgálom a nyelvjárási háttér helyesírásra gyakorolt hatásait is. Végezetül beszámolok az intézetben zajló tehetséggondozó programokról és az utánpótlás-nevelésről is.

Kulcsszavak: helyesírás, tehetséggondozás, nyelvjárási háttér, utánpótlás-nevelés

---

¹ Készült a VEGA 1/0316/21-es számú, *Egyszerű és szervezett nyelvi menedzselés szlovák–magyar kétnyelvű környezetben* megnevezésű projekt keretében.

Teaching spelling and talent management at the Institute of Hungarian Linguistics and Literary Science in Nitra

Abstract

In my study, I reviewed the teaching of spelling and talent management within linguistics at the Institute of Hungarian Linguistics and Literary Science in Nitra. The Institute has overcome the difficulties of more than half a century and historical adversity to become an internationally recognised intellectual institution. The Institute has a wide range of teaching and research activities, mainly talent management and training. Due to the nature of its study programmes, the Institute has a long tradition of teaching spelling as a core and optional subject. In the written language, too, there are linguistic forms other than those of the mother tongue, the acquisition of which is a priority. In this paper, I have shared my teaching experiences and outlined methods for teaching spelling. As most students are socialised in a dialect environment, I have also investigated the effects of the dialect background on spelling. The most common spelling errors due to the dialect background of the students were related to the duration of vowels and consonants, which is why it would be necessary to reinforce and make the teaching of spelling to students from dialect backgrounds more effective. The study showed that frequent, conspicuous dialect phenomena generally do not influence spelling, which students more easily recognise. The types of errors resulting from dialect pronunciation require more intensive practice. Regional variations in error types can be observed, and therefore, mapping dialect-induced type errors by region could increase the efficiency of spelling instruction for students from dialect backgrounds. Similar factors may be behind the spelling deficiencies of Hungarian secondary school students in Slovakia, where spelling instruction is not given importance.

Keywords: spelling, talent management, dialect background, youth education

1. A nyitrai Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet rövid története

A nyitrai Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék (2011-től Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet) elsősorban oktatási feladatokat lát el. A tanszék alapküldetéséből fakadóan a szlovákiai magyar nyelv és irodalom szakos tanárképzést vállalta és vállalja fel. Napjainkban ez a feladatköre a társadalmi igényekhez igazodva jelentősen kibővült,

hiszen a kultúra, a közigazgatás és a 3. szektor leendő szakembereinek anyanyelvükön történő felkészítése is kiemelt feladatai között szerepel (Sándor 2018: web).

A magyar iskolák 1948-ban kezdődő megnyitásával egy időben jelentkezett a pedagógushiány is. Az 50-es években a tanítóihiány pótlására már a felsőoktatás jegyeit magukon viselő tanfolyamok keretén belül megkezdődött a tanítók képzése. 1950-ben Pozsonyban és 1953-ban Rozsnyón megnyitáltak a magyar tanítóképző gimnáziumok, 1952-ben Komáromban pedig az óvónőképző gimnázium. A magyar pedagógusképzést szolgálta a Komenský Egyetemen megalakított Magyar Nyelv- és Irodalom Tanszék is. 1954-ben a magyar nyelv és irodalom szakot Pozsonyban már három felsőfokú intézményben oktatták: a Comenius Egyetem Magyar Szemináriumában, a Pedagógiai Főiskolán és a Felsőbb Pedagógiai Iskola Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén. Az oktatáspolitikai döntések nyomán azonban a megszűnő Felsőbb Pedagógiai Iskola magyar tanszéke 1960-ban átkerült Nyitrára (László 2013: 11), ahol Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék néven a Pedagógiai Intézet Magyar Tagozatának egyetlen önálló tanszékeként kezdte el működését. 1960-ban a magyar tagozatra 212 nappali hallgatót vettek fel, és 29 főiskolai oktatóval indult a magyar nyelvű oktatás. A Nyitrán folyó magyar pedagógusképzés kiegyensúlyozott időszakára 1974-ig tartott. Ebben az évben lettek ugyanis meghirdetve utoljára a magyar tagozatra a különböző szakpárosításokban a felvételi vizsgák. 1978-ban a Nyitrai Pedagógiai Kar magyar tagozatán a tanárképzést felfüggesztették, tanári szakokat már csak ritkán nyitottak, így az oktatás szinte teljes mértékben szlovákul folyt. A nyitrai főiskolán 1962-től 1978-ig 1850 diák szerzett diplomát a magyar pedagógusképző szakokon. Ebből 381 diák alsó tagozatos tanítói, 1469 pedig felső tagozatos tanári képesítést szerzett (László 2005: 10–11). A megszüntetés időszakában, tehát 1979–1994 között 664 magyar pedagógus végzett: ebből 436 volt tanító és 228 tanár. Az 1989-es rendszerváltozás után, 1992-től az akkori Nyitrai Pedagógiai Főiskolán turbulens változások mentek végbe: a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék a Humán Tudományok Karára került, és Hungarisztika Tanszék néven működött tovább. A 2000-es évek elején új elképzeléseket és irányvonalakat fogalmazott meg a tanszék, és e minőségi átalakulás során komoly szakmai és tudományos fejlődésen ment keresztül. 2004-ben az újonnan létrejött Közép-európai Tanulmányok Karának (KeTK) részévé vált a mintegy negyvenéves múlttal és kiváló oktatógárdával rendelkező tanszék. A tanszék 2004. március 1-jén ismét visszanyerte a korábbi Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék megnevezést, és fokozatosan bővült az oktatóinak a száma. Jelenleg a Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetben a 2024/2025-ös akadémiai évben három egyetemi professzor (Vančo Ildikó, Benyovszky Krisztián, Tolcsvai Nagy Gábor), hét habilitált egyetemi docens (Bárczi Zsófia, Bauko János, Kozmács István, Petres Gabriella, N. Tóth Anikó, Presinszky Károly, Szabó Mihály Gizella) és egy PhD-fokozattal rendelkező adjunktus (Angyal László) látja el az oktatási-kutatási feladatokat.

2. Nyelvészeti kutatások a Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetben

Az intézet alapküldetéséből kifolyólag két tudományterületen, a nyelv- és irodalomtudományban fejti ki kutatói tevékenységét. A kezdetekben főleg a névtudomány, kisebb mértékben a dialektológia, valamint a leíró nyelvtan és a stilisztika alkották a nyelvészeti kutatások területeit. A névtanon belül főleg a földrajzi nevek gyűjtése volt a fő irányvonal, de beindult a személynév-vizsgálat is. A földrajzi nevek közül elsősorban a mikrotoponímia, a bel- és külterületi nevek felgyűjtése a cél. Jelenleg a tanári tanulmányi program bakalár (BA) képzésén belül vehetik fel a hallgatók az onomasztika (választható) tanegységet. Hallgatóink előszeretettel foglalkoznak névtani kutatásokkal. Az utóbbi években e tantárgyat évente mintegy 30–40 hallgató látogatja, akik a szemeszter végén saját kutatáson alapuló névtani szemináriumi dolgozatot adnak le. A hallgatók az alapképzés mindhárom évfolyamában felvehetik választható tantárgyként az *Onomasztika* (*Onomastika*) tanegységet. A magyar–szlovák kétnyelvű ügyvitelszervezés és a fordító- és tolmácsolás tanulmányi programok alapképzős hallgatói az *Onomasztika és fordítás* (*Onomastika a preklad*) tanegységet látogathatják mindhárom évfolyamban választható tantárgyként. A magyar nyelv a kétnyelvű hivatali kommunikációban mesterszintű tanulmányi program hallgatói pedig a *Helynevek kutatása kétnyelvű környezetben* (*Výskum toponým v bilingválnom prostredí*) kurzust látogathatják. Többen névtani témájú záró- (BA), szak- (MA) és kisdoktori (PaedDr.) dolgozatot is írnak; az utóbbi évtizedben mintegy 100 ilyen jellegű munkát védtek meg. Ezen dolgozatok témavezetői Bauko János, Héder Ágnes, Kozmács István, Presinszky Károly, Telekiné Nagy Ilona, Angyal László és Vörös Ferenc voltak (l. Bauko 2010: 173). A hallgatók szívesen neveznek be a Tudományos Diákköri Konferenciára (TDK) is névtani témájú dolgozatokkal.

Intézetünk határon túli intézményként bekapcsolódott a 2022 januárjában útjára indult Magyar Nemzeti Helynévtár Program munkálataiba is. A Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet hallgatói helynévgyűjtő munkát végeznek az egyes szlovákiai magyar településeken. A hallgatóink felkészítését az egyetemi kurzusok mellett további lehetőségek is segítik. A Debreceni Egyetemen a korábbi hagyományokat folytatva helynévgyűjtő (adatbázis-építő) táborokat szervezett, amelyek keretében a résztvevők élőnyelvi és történeti forrásadatokat feldolgozásában szerezhettek gyakorlatot adatbázisok és helynévszótárak összeállításával. A programnak köszönhetően intézetünkben növekszik a helynevekkel foglalkozó záró- és szakdolgozatok száma.

A Magyar Nemzeti Helynévtár Program prioritásának tekinti Pesty Frigyes 1864–1865-ben összegyűjtött helynévtára eddig még kiadatlan köteteinek sajtó alá rendezését. Intézetünk oktatója, jelen írás szerzője Pesty Frigyes kéziratosa helynévanyagának Nógrád megyei lejegyzését vállalta fel a programban Gréczi-Zsoldos Enikővel együtt.²

² A kötet feltehetően 2024 végén, 2025 elején második felében jelenik meg.

A névtani témák mellett olyan dolgozatok is születtek intézetünkben, amelyek egy-egy szlovákiai magyarlakta település nyelvjárását írták le. A 90-es évekig az említett időszakban a tanszéken oktató Kovács László tollából születtek a szlovákiai magyar nyelvjárásokkal foglalkozó írások (Sándor 2005: 51). A dialektológiai kutatások új szempontú megközelítését jelenti a nyelvjárási adatok digitalizálása, ami Presinszky Károly munkásságához köthető. A szlovákiai magyar számítógépes dialektológia eddigi legjelentősebb eredménye a sokrétű kutatási célokra felhasználható, hanggal szinkronizált nyelvjárási adattár, a Szlovákiai Magyar Nyelvjárási Hangoskönyv (SzMNyHK.) című sorozat (Presinszky 2023: 713). A hangoskönyv beszélt nyelvi szövegeket tartalmaz, melyek ízelítőt adnak a szlovákiai magyar tájegységek nyelvjárási sajátosságaiból. A szövegek közlése olyan informatikai eljárással készült, amely segítségével a hangfelvétel és annak fonetikus lejegyzése egyszerre jelenik meg. A hang és a lejegyzés szinkronizálása a Bihalbocs dialektológiai szoftver segítségével készült, melyet Vargha Fruzsina Sára és Vékás Domokos fejlesztettek ki. Az intézet oktatói a kétnyelvűség (Presinszky Károly, Szabó Mihály Gizella, Vančo Ildikó) mellett a pszicholingvisztika és az oktatásmódszertan kérdéseivel is foglalkoznak (Vančo Ildikó), továbbá érdeklődnek a fordítástudományi témák iránt is (Szabó Mihály Gizella). Az ismertetett témák mellett a kognitív nyelvészet (Tolcsvai Nagy Gábor) és a finnugrisztika (Kozmács István) kérdései iránt is nyitottak. A nyelvészetben belül napjainkban kiemelt helyet kapnak a magyar és a szlovák nyelv, a standard és a nyelvjárás közti kontaktusjelenségek vizsgálata, valamint a magyar nyelv társadalmi változatainak és a kisebbségi nyelvi környezet jogi vonatkozásainak ismeretére vonatkozó tanegységek.

A nyelvészeti kutatások jelenleg egy tudományos-kutatói projekt köré szerveződnek:

A Szlovák Köztársaság Oktatási Minisztériuma által támogatott VEGA 1/0316/21-es számú projekt: *Egyszerű és szervezett nyelvi menedzselés szlovák–magyar kétnyelvű környezetben* (kutatásvezető: Bauko János).

3. Helyesírás-tanítás a nyitrai magyar tanszéken (a Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetben)

Szlovákiában a következő felsőoktatási intézményekben nyílik lehetőség magyar nyelvű tanulmányi szakok látogatására: Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara, Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet (Nyitra); Comenius Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék (Pozsony); Selye János Egyetem, Tanárképző Kar, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék (Komárom); Eperjesi Egyetem, Magyar Nyelv és Kultúra Intézete (Eperjes). A felsorolt intézményekben mindenhol folyik tanárképzés, egy intézményben pedig magyar nyelvű kiadványszerkesztő szak (Pozsony), illetve közigazgatási dolgozók

képzése (nyitrai intézet).³ Tolmács- és fordítóképzés pedig Pozsonyban, Nyitrán és Eperjesen folyik magyar nyelven.

3.1. A helyesírás mint kötelező tantárgy a nyitrai magyar intézetben⁴

A nyitrai magyar tanszéken, tehát a Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet minden magyar vonatkozású képzési programjában kötelező tantárgyként szerepel az *Ortográfia és A magyar nyelv ortográfiája* című kurzus, melyet a tanárjelöltek és a fordító- és tolmácsjelöltek az első évfolyam téli szemeszterében (őszi félévében) vesznek fel. Az óvópedagógus hallgatók a *Nyelvművelés és a magyar nyelv helyesírása (Jazyková kultúra a ortografia maďarského jazyka)* c. kurzuson belül tesznek szert hasonló ismeretekre az alapképzés második évfolyamában. A tantárgyak tézisei a helyesírási szabályzat fő témaköreire igazodnak, külön figyelmet fordítva a szlovákiai magyar írásgyakorlat sajátosságaira:

A magyar helyesírás általános kérdései. A magyar helyesírás története

A helyesírás alapelvei. A kiejtés elve

A hagyomány elve, a szóelemzés elve, az egyszerűsítés elve

A különírás és az egybeírás I.

A különírás és az egybeírás II.

A tulajdonnevek írása I.

A tulajdonnevek írása II.

Az idegen közsavak és tulajdonnevek írása

Az elválasztás

A mondat végi írásjelek

A rövidítések, a jelek és a mozaikszók

A számok írása és a keltezés

A szlovákiai magyar írásgyakorlat helyesírási sajátosságai.⁵

Az óra gyakorlati jellegű: a hallgatók felkészülnek a szabályzati részekből, majd megoldják a feladatlapokat. Ezek kitöltésénél mindenki a saját módszerét követi: egyesek a szabálypontok ismeretében próbálják megoldani a feladatokat, mások először megoldják őket, majd ezután tekintik át a kapcsolódó szabálypontokat. Ezeket

³ Magyar nyelvű képzést biztosított a beszercebányai Bél Mátyás Egyetem Bölcsészettudományi Karán működő Hungarisztika Tanszék is, de 2015-ben megszűnt. A Hungarisztika Tanszék sokáig az egyedüli olyan felsőoktatási intézményi egység volt, ahol a magyar és szlovák anyanyelvű hallgatók az elmúlt években a szlovákiai felsőoktatás minden szintjén, tehát Bc., Mgr., PhD. szinteken magyar nyelvpárosítással komplex, akkreditált fordító- és tolmácsképzésben részesülhettek nappali vagy levelező formában, s ezt követően a Magyar Nyelv és Irodalom Doktori Iskolában szerezhettek tudományos fokozatot (PhD.) ugyancsak nappali vagy levelező formában.

⁴ A pozsonyi magyar tanszéken folyó helyesírás-tanítás oktatási tapasztalatairól Misad Katalin számolt be egy tanulmányában (Misad 2013).

⁵ Lásd. Misad 2018.

a feladatokat legtöbbször egyénenként, ritkábban csoportmunkában töltik ki. Az óra teljesítésének egyik feltétele, hogy a hallgatók összeállítanak egy helyesírási szólistát, melyben helyesírási hibákat gyűjtenek össze különböző szinterekről (pl. szlovákiai magyar sajtótermékek, utcai feliratok, magyar nyelvű megnevezések az egyes árucikkek csomagolásán, magyar nyelvű bejegyzések a közösségi médiában stb.). Ezeket a hibákat előre egyeztetett szempontok alapján rendszerezik, majd természetesen javaslatot tesznek a javításra is.

Az órákon a következő helyesírási kézikönyveket használjuk: *A magyar helyesírás szabályai* (AkH. – 12. kiadás), *Helyesírás* (OH), *Magyar helyesírási szótár* (HHSz.). Ezeken kívül még szaknyelvi helyesírási szabályzatokat is felhasználunk: *Műszaki helyesírási szótár*, *Orvosi helyesírási szótár*. Az *Idegen szavak és kifejezések szótárát* és a *Magyar kiejtési szótárát* is gyakran forgatják a hallgatók. A nyomtatott kézikönyvek, szótárak mellett a tanszéken folyó helyesírás-tanításban az MTA Nyelvtudományi Intézete által működtetett helyesiras.mta.hu online tanácsadó portált is használjuk, mely a különböző helyesírási területeken nyújt segítséget a hallgatóknak.

A helyesírási órákon szerzett ismeretekről a hallgatók két félévközi, illetve egy félévet záró írásbeli dolgozattal adnak számot. Az értékelés elsődleges szempontja az, hogy sikerült-e készségszintre fejleszteniük az elsajátított helyesírási ismereteket.

Tanári tapasztalataim alapján a hallgatók nagy része szívesen látogatja a kötelező helyesírásórákat. Akár pedagógusként, akár tolmácsként vagy fordítóként, esetleg ügyvitelszervezőként dolgoznak majd tanulmányaik befejezése után, mindenhol készségszinten kell alkalmazniuk a helyesírási ismereteiket. A hallgatók szívesen neveznek be a Tudományos Diákköri Konferenciára (TDK) helyesírási témájú dolgozatokkal, de rendszeresen napvilágot látnak záró- és szakdolgozatok is hasonló témában. Hallgatóink többéves kihagyás után⁶ rendszeresen részt vesznek a Nagy J. Béla helyesírási verseny Kárpát-medencei döntőjében, melyre két évente kerül sor az egri Eszterházy Károly Egyetemen. A döntőt megelőzi egy házi verseny is. A Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet minden évben megszervezi az Implom József középiskolai helyesírási verseny regionális (szlovákiai) fordulóját is. 2020-ban és 2021-ben a járványhelyzet miatt renthagyó módon online formában valósult meg a verseny szlovákiai (regionális) döntője. Az intézet nyelvészei rendszeresen kiveszik a részüket a Kárpát-medencei döntő szervezésében is, több alkalommal részt vettek a szakmai zsűri munkájában. Jelenleg Angyal László nyelvész látja el a verseny szakmai feladatait.⁷

⁶ Az 1990-es évek derekán rendszeresen részt vettek nyitrai hallgatók az egri döntőben. Felkészítő tanáraik Sándor Anna és Héder Ágnes voltak.

⁷ Az idei tanévben 2024. december 4-én kerül sor a szlovákiai regionális döntőre Nyitrán.

3.2. Az *Implom József középiskolai helyesírási verseny szlovákiai országos döntője*

A verseny Szlovákiában két szinten folyik: iskolai és országos szinten. Ezáltal minden szlovákiai magyar középiskolás számára lehetővé válik a részvétel, tekintet nélkül arra, hogy az ország mely szegletében él. Az iskolai fordulót a helyi magyartanárok szervezik.

A helyesírási verseny szlovákiai (regionális) fordulóját a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Karának Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézete szervezi meg 1992-től⁸ minden évben az akadémiai év téli szemeszterében (december vagy január hónapokban). A verseny szervezéséhez Cs. Nagy Lajos, az akkor a tanszéken oktató vendégtanár adta meg a kezdő lökést. Nyitrai vendégtanárságának első évében Nagy L. János javaslatára kezdeményezte a felvidéki diákok bekapcsolódását a Kárpát-medencei versenybe. A versenyt kezdetben a Szlovákiai Magyarok Anyanyelvi Társasága szervezte, az 1990-es évek közepétől azonban a társaság anyagilag ellehetetlenült, így a versenyt nem szerveztük meg. A feladatlapokat addig Cs. Nagy Lajos mellett N. Császi Ildikó és Szabó Mihály Gizella állították össze. A nagy távolságok miatt évente két helyen, Komáromban és Füleken szervezték meg a szlovákiai döntőket. Az említett két helyszínen került sor az országos területi fordulókra. Ekkor már évente összesen 65–70 középiskolás vett részt a helyi döntőkön (N. Császi–Cs. Nagy 2020: 20). Rövid kényszerszünetet követően, 2001-től az akkor alakult Gramma Egyesület és Nyelvi Iroda vette át a szervezési feladatokat, de kezdetben még csak levelezős lebonyolításban folyt a verseny.⁹ Az MTA-tól és a Bethlen Gábor Alaptól kapott támogatásnak köszönhetően a 2010-es évektől ismét klasszikus módon sikerült a két társszervezőnek: a Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetnek és a Gramma Nyelvi Irodának megszerveznie a versenyt. A szlovákiai magyar diákok nem vallanak szégyent a Kárpát-medencei döntőkben sem: a határon túli kategóriában mindig az élmezőnyben végeznek, sőt volt olyan év, amikor az első hat helyet szlovákiai magyar versenyzők foglalták el.¹⁰ Jelenleg a versenyt a Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet szervezi meg az Arany A. László Polgári Társulással és a Szlovákiai Magyar Akadémiai Tanáccsal karöltve (Angyal 2021).¹¹

⁸ Az első szlovákiai versenyt Galántán szervezték meg, amelynek győztese részt is vett a Kárpát-medencei döntőn. A versenyen összesen 34 diák vett részt.

⁹ A verseny főszervezője 1996-tól sok éven át Szabó Mihály Gizella volt.

¹⁰ A 2021. évi Kárpát-medencei döntő abszolút győztese a pozsonyi Duna utcai Magyar Tannyelvű Alapiskola és Gimnázium diákja, Korpás Lilla lett, aki így kiérdemelte az Implom-díjat is.

¹¹ A 2022/2023-as tanévben a szlovákiai regionális döntőt óvatosságból még online formában rendeztük meg 2022. december 2-án, abban bízva, hogy a Kárpát-medencei döntőben már lehetőség lesz a személyes jelenlétre is Gyulán. Az előző évektől eltérően már hangállományt is kaptak a versenyzők. A gyulai döntőben a legjobb 8 szlovákiai versenyző vett részt 2023 februárjában. Az idei regionális fordulót már jelenléti módon szerveztük meg 2023. november 30-án 18 diák részvételével. A 2024. február 29. és március 2. között rendezett gyulai Kárpát-medencei döntőben a határon túli versenyzők kategóriájában a komáromi Marianum Egyházi Iskolaközpont tanulója, Molnár Ágnes 1. helyezést ért el (felkészítője Mózes Endre volt).

A verseny lebonyolítását az intézet nyelvészgárdája vállalja magára napjainkban is. A verseny fő szervezőbizottsága a tollbamondás és a feladatlapok javításakor minden évben a helyesírási szabályzat 12. kiadását veszi alapul. A versenyre benevezett középiskolások a gimnáziumok és a szakközépiskolák kategóriájában mérhetik össze a tudásukat. A versenyzők a következő szakirodalomból készülhetnek: *A magyar helyesírás szabályai* (12. kiadás), 2015; Cs. Nagy Lajos: *Helyesírási gyakorlókönyv*, Trezor Kiadó, 2016; *Magyar helyesírási szótár*, Akadémiai Kiadó, 2017. A szlovákiai regionális fordulóban iskolánként egy, nagyobb iskolák esetében 2 versenyző vehet részt, a 300 diáknál több tanulóval működő iskolák három versenyzőt nevezhetnek.

A versenyzőknek a regionális verseny során több feladatból álló feladatlapot és egy tollbamondást kell megírniuk, melyek azonosak a magyarországi megyei fordulók feladataival. A tollbamondások szövegei a versenyzők teljes helyesírástudásának a felmérésére készülnek. A tollbamondásszövegek és a feladatlapok összeállításához figyelembe vesszük a középiskolai tantervben meghatározott helyesírási követelményeket. A szövegek helyes leírásához egyaránt ismerni kell a magán- és mássalhangzók időtartamának, minőségének helyes jelölésére, a tulajdonnevek, a szóösszetételek és a szószerkezetek írására, valamint az írásjelek használatára vonatkozó szabályokat. A tollbamondás leírásában súlyos hibának minősül például a magánhangzók időtartamának jelöletlensége, az idegen tulajdonnevekben előforduló hibák (*Voltaire*, *Rousseau*), az egybe- és különírás szabályai szerinti hibás írásmód (*művészetkedvelő*, *várfogságra*), a tulajdonnevekhez kapcsolódó toldalékok kötőjelezése (pl. *Voltaire-től*, *Rousseau-tól* stb.), a közhasznú szavak elválasztásának figyelmen kívüli elhagyása stb. Kisebb hibának számítanak a szavak kezdőbetűjének tévesztései, a betűtévesztések (magán- és mássalhangzóhibák) közszavakban és idegen tulajdonnevekben, a dátumok írásában található helyesírási hibák, valamint az írásjelek hibái. A tollbamondás értéke 50 pont, a feladatlapé pedig 100 pont. A versenyen a tollbamondás időtartama kb. 30 perc, a 12-15 feladatot tartalmazó tesztlap kitöltésének időtartama 90 perc.

A versenyt a Kárpát-medencei döntőhöz hasonló szerkezetben és tartalommal bonyolítjuk le, tehát például a verseny időtartama alatt a felkészítő pedagógusok számára szakmai előadásokat szervezünk. A versenyen előadást tartott már Sándor Anna, a nyitrai intézet volt nyelvésze, Szabó Mihály Gizella, a verseny volt főszervezője, de anyaországi vendégelőadók is, pl. Tolcsvai Nagy Gábor, az MTA doktora, az ELTE egyetemi tanára, Laczkó Krisztina, az Osiris Helyesírás egyik társszerzője és Kugler Nóra, az ELTE nyelvésze.¹²

A Kárpát-medencei döntőben a korábbi évek kialakult gyakorlatának megfelelően 8 versenyző vesz részt a szlovákiai magyar középiskolákból. A járványhelyzet miatt

---

¹² Az ideai előadók Sándor Anna (előadásának címe: *A magyar nyelvjárások jelene és jövője Szlovákiában*) és Kozmács István (előadásának címe: *Hogyan lettünk finnugorok?*) voltak.

2020-ban és 2021-ben a szlovákiai országos és a gyulai Kárpát-medencei döntő is az online térben valósult meg. A verseny fő gesztora Nagy János, a Szegedi Tudományegyetem professzora.

A verseny eddigi évfolyamainak sikertörténetéből kiindulva kijelenthető, hogy szükség van az ilyen szakmai rendezvényekre, már csak azért is, hogy a középiskolások megismerjék az egyetemi közeget, és fontos a szakmai kapcsolatok ápolásában is, nem utolsósorban azért is, hogy javuló eredményeket érjenek el a középiskolások a helyesírási készségek területén. A diákok helyesírási kompetenciájának a fejlesztése fontos feladat a szlovákiai magyar nyelvközösség körében.

3.3. Helyesírás-tanítás és szocializáció

A helyesírás-tanítás ügye fokozottan támogatásra szorul a szlovákiai magyar középiskolákban, de a felsőfokú oktatásban is, ezért erre figyelmet kell fordítanunk.

Mivel a Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet hallgatói nyelvjárási közegben szocializálódtak, érdemes megvizsgálnunk a helyesírás-tanítás és a nyelvjárási háttér viszonyát. Következtetéseimet korábbi vizsgálatok eredményeiből és a 2022/2023-as akadémiai év elsőéves tanár-, tolmács- és mediátorjelölt hallgatóinak szánt tollbmondásokból, valamint a Nagy J. Béla helyesírási verseny házi versenyén felhasznált feladatlapok és helyesírási feladatok válaszaiból vontam le. Korábbi vizsgálatok is alátámasztották, hogy az írott nyelvben erősödik a beszélt nyelv hatása, így a nyelvjárásoké is. Ez fölöttébb igaz a szlovákiai magyar iskolák tanulóinak helyesírására is. A hallgatók írásbeli dolgozatainak vizsgálata alapján is megállapíthatjuk, hogy bennük is egyre erősödik a spontán beszéd hatása, a diákok az írott és a beszélt nyelv között gyakran nem is tudnak különbséget tenni (Vallent 2008: 189). A dialektusoknak nagyobb a használati arányuk kisebbségben, ezért a nyelvjárási háttérből adódó hibák okán a szlovákiai magyar egyetemisták helyesírási ismeretei hiányosabbak. Ezt erősíti meg az a körülmény is, hogy a szlovákiai magyar középiskolákban a helyesírás tanítása és a nyelvtanítás háttérbe szorult, rendszertelenebbé vált (Sándor 2016: 213). Az anyanyelvi órák mellett a többi órán ezek az ismeretek csak szórványosan jelennek meg. Az utóbbi években született már néhány olyan dolgozat, mely a nyelvjárási háttér és a középiskolások helyesírása közti összefüggéseket vizsgálta (Boda 2011: web; Haniczkó 2012; Kralina Hoboth 2012). Ezen dolgozatok eredményei az egyetemi helyesírás-tanításban is felhasználhatók. Kralina Hoboth Katalin és Haniczkó Anna két különböző szlovákiai magyar nyelvjárási régióban vizsgálta a tanulók nyelvjárásának és helyesírási hibatípusainak az összefüggéseit. Sándor Anna az elsőéves nyitrai hallgatók körében végzett hasonló felmérést.¹³ Ezekre a vizsgálatokra alapozva vettem én is szemügyre az elsőéves hallgatók (az óvodapedagógusokat leszámítva) írásbeli dolgozatait. Ezekből

¹³ Vizsgálódásának alapjául 50 elsőéves hallgató írásbeli dolgozata szolgált.

következik, hogy a Csallóközből érkező egyetemisták dolgozataiban egyrészt az *á* utáni *o*-zás (*utánno*), másrészt az intervokális helyzetben előforduló mássalhangzónyúlás (*kissebb*) jelent meg a leginkább a hibatípusokban. A legtöbb gondot viszont a mássalhangzók időtartamának jelöléséből adódó hibák okozták. A nyelvjárási kiejtéshez igazodva a feladatlapokban néhány helyen hosszú konzonáns szerepelt az intervokális helyzetben előforduló rövid mássalhangzók helyett (*reméllem, szállagavató*). A palóc nyelvjárási régióból származó egyetemisták a nyugati, az északnyugati és az Ipoly vidéki nyelvjárás-csoporthoz tartozó nyelvjárásokat beszélik, melyeknek gyakori és kirívó jelensége ugyancsak az *i*-zés, a szótagzáró *l* kiesése, a palatalizáció és a mássalhangzók teljes hasonulása terén jelentkező eltérések. A hallgatók írásbeli dolgozatai azt tükrözték, hogy a legkevesebb hibát az utóbbi jelenség szolgáltatta. Jóval több hiba fordult elő a mássalhangzók időtartamával kapcsolatban (1. rövid mássalhangzó helyett hosszú: *belölle, egyenessen, esső*; 2. hosszú mássalhangzó helyett rövid: *holó, varónó*). A magánhangzók helyesírásában ugyancsak az időtartam jelölése jelentette a legnagyobb nehézséget. A rövid magánhangzó helyett sok helyen hosszú jelentkezett: *kórmány, pósta*. Néhány helyen a hosszú magánhangzó helyett rövid szerepelt: *tehen, kilo, ovoda*.

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a dialektusból fakadó leggyakoribb helyesírási hiba a magán- és mássalhangzók időtartamával volt kapcsolatos a nyitrai hallgatók dolgozatait vizsgálva. Sándor Anna javaslatait megerősítve kijelenthetjük, hogy a nyelvjárási háttérű hallgatók helyesírás-tanításának hatékonyabbá tételét növelhetné a nyelvjárásból eredő típushibák régiónkénti feltérképezése, a nyelvjárási kiejtésből eredő hibatípusok intenzívebb gyakorlása, a módszertani hiányosságok kiküszöbölése, a köznyelvi és nyelvjárási szópárok kialakítása kontrasztív alapon. A szlovákiai magyar egyetemisták helyesírási ismereteiben megmutatkozó hiányosságok kiküszöbölésére viszont sokkal átfogóbb megoldások is szükségesek, pl. az anyanyelvi órák megerősítése, a középiskolai nyelvtanítás megtámogatása, illetve annak a célnak az elérése is, hogy ne csak a nyelvtanórák feladata legyen a helyesírási készség fejlesztése.

4. Tehetséggondozás és utánpótlás-nevelés a Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetben

Az utolsó fejezetben röviden bemutatom a Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetben zajló tehetséggondozást. Az intézetben néhány éve indítottuk el az ún. évfolyamfeladatokon alapuló tehetséggondozó és kompetenciafejlesztő programunkat. A hallgatókat a tanulmányaik folyamán már az elejétől fogva bekapcsoljuk különféle rendezvények – tudományos konferenciák, tanulmányi és művészeti versenyek – szervezésébe, aminek köszönhetően olyan tapasztalatokra tehetnek szert, melyek nélkülözhetetlenek lesznek

a későbbi pályájuk során. Ez különösen fontos a magyar szakos hallgatóinknak, hiszen egy magyar szakos tanárnak sokoldalúbbnak kell lennie kollégáinál, mivel a tárgy oktatásán túl az ünnepi műsorok, szavalóversenyek, nyelvi és irodalmi vetélkedők lebonyolítása is az ő „hatáskörébe” tartozik. Diákjaink természetesen nemcsak szervezői, hanem résztvevői is lehetnek mind hazai, mind külföldi rendezvényeknek, legyen szó tudományos diákköri konferenciáról, a szép magyar beszéd versenyéről, szónokversenyről, mesemondásról vagy színjátszásról. Ezenfelül a választható órák keretében kreatív írást és drámajátékokat is tanulhatnak intézetünk hallgatói. Az intézet hallgatóinak évente több versenyt is szervezünk, ilyen például a Szép magyar beszéd verseny, a Tompa Mihály Országos Vers- és Prózamondó Verseny,¹⁴ a Kossuth-szónokverseny vagy a mesemondó verseny.¹⁵ A legjobb hallgatók továbbjutnak az országos vagy a Kárpát-medencei magyar egyetemisták nemzetközi versenyére is, ahol általában szintén szép eredményeket érnek el. 2017-ben például az Esztergomban megrendezett Kazinczy versenyen intézetünk hallgatója, Csölle Stefánia Kazinczy-emlékéremben részesült. Intézetünk vállalja fel évről évre a Tompa Mihály országos verseny nyitriai járási fordulójának a megszervezését is. A már hagyományosnak tekinthető Legere Irodalmi Versenyt a szlovákiai magyar középiskolásoknak szervezik a tanszék irodalmárai (N. Tóth Anikó és Petres Gabriella). A 2023/2024-es versenyfolyam témája Petőfi Sándor és Madách Imre életműve volt.¹⁶ A versenyfeladatok a különböző szövegértelmezési technikák elsajátítását, az élményszerű befogadást és műértelmezést, az irodalomtörténeti és -elméleti ismeretekben való elmélyülést, a kommunikációs készség fejlesztését, illetve az olvasás iránti pozitív(abb) attitűd kialakítását szolgálják (Petres 2016: web, Petres–N. Tóth 2020). Az 1999-ben alakult NYEKK – a Nyitrai Egyetemisták Kínjászó Köre – szintén a tehetséges nyitrai egyetemisták felkarolását vállalja fel. A csoport néhány évig aktívan működött, kiváló eredményeket elérve a komáromi Jókai Napok amatőr színjátszó fesztiválokon (különdíjak, fődíjak, nívódíj stb.). Tagjai egy alkalommal részt vettek a Pécsi Országos Egyetemi Színjátszó Fesztiválon is, amelyen ezüst minősítésben részesültek, és elnyertek egy rendezői díjat is. 2008-tól 2022-ig azonban szünetelt a nyitrai magyar nyelvű amatőr színjátszás. Ekkor kapott újra lendületet, s bár a 2022/23-as évad még inkább szárnypróbálgatással és tapasztalatgyűjtéssel telt, 2023 őszén már komoly szándékkal indultak neki az újabb akadémiai évnek. N. Tóth Anikó kérésére néhány hónap alatt megalkották Petőfi és Madách bicentenáriuma a „Túl távol, elég közel” című darabjukat, mely a két nagy személyiség majdnem-találkozásairól szól. A csoport vezetője jelenleg Csobády Csilla, intézetünk harmadéves doktorandusza.

¹⁴Az idei, 31. verseny országos döntőjére Rimaszombatban került sor 2024. június 21–22. között. A Nyekkcens zenei formáció (Fóthi Virág Mercédesz, Csáky Máté és Mezei Ádám) a VI. kategóriában aranyásvos besorolást kapott, a kategória 2. helyezettjeként végzett. Csobády Csilla, intézetünk másodéves doktorandusza az V. kategóriában ezüstsávós besorolást kapott.

¹⁵Népek meséi országos főiskolai és egyetemi mesemondó verseny.

¹⁶Az idei versenyfolyam témája: Irodalom-sport-gasztronómia.

Az intézet oktatói nagy figyelmet szentelnek a tudományos utánpótlás kinevelésének is (Sándor 2013, Sándor 2018: web). A pályakezdő kutatók különböző tudományos diákköri konferenciákon mutatják be kutatási eredményeiket. Az egyik ilyen megmérettetés a TDK kari fordulója, amelynek fő koordinátora a Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet oktatója, Presinszky Károly. A kari fordulón bemutatott pályamunkákat *Cesty k vede – Utak a tudományhoz* címmel a Közép-európai Tanulmányok Kara minden évben önálló tanulmánykötetben jelenteti meg. A hallgatók évről évre sikeresen szerepelnek a Felvidéki Tudományos Diákköri Konferencián (FTDK) is. A rendezvénynek már többször volt a házigazdája a karunk: 2023 novemberében sorrendben immáron a XVIII. FTDK-nak is otthont adott a Közép-európai Tanulmányok Kara.¹⁷ Az FTDK-n helyezést elért hallgatók az OTDK¹⁸-n vehetnek részt. A hallgatók ezen a versenyen is több alkalommal szerepeltek eredményesen. Az intézet a tudományos szerepvállalásával és a nemzetközi kapcsolatoknak köszönhetően szerves része az egyetemes magyar tudományosságnak. A Magyar Tudományos Akadémia külföldi műhelyként az Arany A. László nevét viselő kutatóműhelyként¹⁹ van jelen.

5. Összegzés

Tanulmányomban áttekintettem a nyitrai Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetben folyó helyesírás-tanítást, annak oktatási tapasztalatait és az intézetben zajló tehetséggondozást. Az intézet szerteágazó tevékenysége révén nemzetközileg is jegyzett szellemi műhellyé vált.

Az intézetben a tanulmányi programok jellegéből adódóan nagy hagyománya van a helyesírás tanításának, mely törzstantárgyak keretei között valósul meg. A tanulmányban vázoltam a helyesírási ismeretek elsajátításának és a hallgatók nyelvjárási háttérének kapcsolatát. Vizsgálataim alapján kijelenthető, hogy a nyelvjárásból fakadó leggyakoribb helyesírási hiba a hallgatók esetében a magán- és mássalhangzók időtartamával volt kapcsolatos, ezért is lenne szükséges megerősíteni és hatékonyabbá tenni a nyelvjárási háttérrel bíró hallgatók helyesírás-tanítását. Az eddigi tapasztalatok, valamint a hallgatók visszajelzései alapján megállapíthatjuk, hogy a helyesírás-tanításhoz köthető kurzusok, illetve a választott módszerek hozzájárulnak ahhoz, hogy a hallgatók elsajátítsák helyesírásunk szabályrendszerét.

---

¹⁷ Az legutóbbi, XVIII. FTDK-t Nyitrán rendezték meg 2023. november 23-án és 24-én.

¹⁸ Országos Tudományos Diákköri Konferencia.

¹⁹ Arany A. László Polgári Társulás.

Irodalom

- Angyal László 2021. Improvement of spelling skills among Hungarian secondary school students in Slovakia in light of the spelling competition of József Implom secondary school. In: L. Gómez Chova–A. López, Martínez–I. Candel, Torres (eds.) *EDULEARN 2021 (13th International Conference on Education and New Learning Technologies)*. Valencia: IATED Academy. 4040–4047.
<https://doi.org/10.21125/edulearn.2021.0854>
- Bauko János 2010. Névtani témájú dolgozatok a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén (2000–2010). *Névtani Értesítő* 32: 173–177.
- Boda Annamária 2011. A helyesírás tanítása nyelvjárási háttérű tanulók számára. In: *Anyanyelv-pedagógia* 3. <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=333>.
- N. Császi Ildikó – Cs. Nagy Lajos 2020. „*A nyelv csak élve tündököl.*” AESZ-füzetek 17. Sepsziszentgyörgy: Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége.
- Haniczkó Anna 2014. Nyelvjárási jelenségek a tornaljai alapiskolások nyelvhasználatában. *Katedra* 22/6: 20–21.
- Kralina Hoboth Katalin 2012. A helyesírás tanítása nyelvjárási és kétnyelvű környezetben. *Katedra* 20/1: 14.
- László Béla 2005. A nyitrai magyar pedagógusképzés negyvenöt éve (1960–2005). In: *A nyitrai magyar pedagógusképzés negyvenöt éve (1960–2005)*. Nyitra: Nyitrai Konstantin Egyetem. Közép-európai Tanulmányok Kara. 7–30.
- László Béla 2013. Küzdelmek a megmaradásért. In: Bárczi Zsófia – Vargová, Zuzana (szerk.) *Myseu a telo. Test és lélek*. Nyitra: Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara. 11–15.
- Misad Katalin 2013. A magyar helyesírás helye és oktatásának tapasztalatai a pozsonyi magyar tanszéken. In: Bozsik Gabriella (szerk.) *Helyesírás-tanításunk helyzete határon innen és túl*. Eger: Eszterházy Károly Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke. 45–55.
- Misad Katalin 2018. Mutatvány a szlovákiai magyar írásgyakorlat helyesírási sajátosságaiából. *Katedra* 25/8: 14–17.
- Petres Csizmadia Gabriella 2016. A Legere Irodalmi Verseny a szövegértés fejlesztésének szolgálatában. *Anyanyelv-pedagógia* 1. <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=503>.
- Petres Csizmadia Gabriella – N. Tóth Anikó 2020. *LEGERE (Módszertani kézikönyv a modern irodalomtanításhoz)*. Nyitra: Nyitrai Konstantin Egyetem. Közép-európai Tanulmányok Kara.
- Presinszky Károly 2023. A helynévhasználat jellemzői szlovákiai magyar nyelvjárási hangoskönyvek szövegeiben. *Magyar Nyelvjárások* 61: 713–723.
<https://doi.org/10.30790/mnyj/2023/54>

- Sándor Anna 2005. Nyelvészeti kutatások a nyitrai Magyar Nyelv és Irodalom Tan-
széken. In: *A nyitrai magyar pedagógusképzés negyvenöt éve (1960–2005)*. Nyitra:
Nyitrai Konstantin Egyetem. Közép-európai Tanulmányok Kara. 50–55.
- Sándor Anna 2013. Az elmúlt tíz év a Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet
életében. In: Bárczi Zsófia – Vargová, Zuzana (szerk.) In: *Μyσεμ a telo. Test és lélek*.
Nyitra: Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara.
19.
- Sándor Anna 2016. A nyelvjárási háttér és a helyesírás. In: Tóth Szergej – Rozgonyiné
Molnár Emma (szerk.) *Prózától a líráig (Írások Nagy L. János tiszteletére)*. Szeged:
Szegedi Egyetemi Kiadó – Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. 211–219.
- Sándor Anna 2018. A nyitrai magyartanárképzésről. *Anyanyelv-pedagógia*. Elérhető:
<https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=723>.
<https://doi.org/10.21030/anyp.2018.1.9>

Tanulmányok

Antalné Szabó Ágnes

A különírás és az egybeírás tanításának a módszertana

ny. egyetemi docens

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

Mai Magyar Nyelvi Tanszék,

a.szabo.agnes@btk.elte.hu

Absztrakt

A tanulmány témája a különírás és az egybeírás témakörének a módszertani feldolgozása. A tanulmány röviden utal az elméleti alapokra, majd lépésről lépésre egy tanulói tevékenységekre épülő, induktív tanulás- és tanításmódszertani utat mutat be az alárendelő szóösszetételek helyesírási szabályaihoz kapcsolódva. A tanulás támogatására helyesírási táblázatokat, folyamatábrákat és hierarchikus fűrtábrákat is ajánl.

Kulcsszók: anyanyelv-pedagógia, tanulásmódszertan, helyesírás, különírás és egybeírás, vizualitás

The methodology of teaching the spelling rules of subordinating compound words

Abstract

The topic of the study is the methodological overview of the orthographical question of compound terms and, particularly, whether the two units/parts are separated by a space or written as one word. The study briefly refers to the theoretical foundations, and then presents a step-by-step, inductive learning and teaching methodology based on student activities linked to the spelling rules of subordinating compound words. It also offers spelling charts, flowcharts and hierarchical cluster diagrams to support learning.

Keywords: mother-tongue pedagogy, learning methodology, spelling, special writing and spelling, visuality

1. Bevezetés

A magyar helyesírást egyrészt tudatosan tanuljuk, másrészt azok a szövegtapasztalatok is hatnak a helyesírásunkra, amelyeket a különféle szövegekkel való találkozásokor nap mint nap megélünk az élő és a virtuális környezetben. Különösen fontos a tudatos tanulás a magyar helyesírás azon témaköreiben, amelyekben az írásmód helyesírási szabályokkal magyarázható, és a szabályok között rendszerszerű összefüggés van (Antalné Szabó 2023). Ebbe a csoportba tartozik a különírás és az egybeírás témaköre is, amelynek szabályai bizonyítják, hogy van rendszer és logika a magyar helyesírásban. Nem az egyes példák írásmódját, különírását vagy egybeírását kell megjegyezni, hanem a különírás és az egybeírás szabályait szükséges megérteni és alkalmazni az újabb és újabb esetekben. A jelen tanulmány ahhoz ad módszertani segítséget, hogy milyen módszerekkel lehet tanulni és tanítani a különírás és az egybeírás szabályait.

2. Elméleti alapok

A magyar helyesírás szabályainak 12. kiadásában fontos változás volt a különírás és az egybeírás fejezetének a didaktikai célú átszerkesztése (AkH. 2015; Keszler 2015). Ennek következtében a különírás és az egybeírás szabályainak a fő rendezési elve nem az összetett szavak grammatikai típusai, hanem az egybeírás fő forrásai lettek. A helyesírási szabályzat 11. kiadásában a szabályokat aszerint lehetett megtalálni, hogy a szabályok milyen grammatikai típusú összetételre vonatkoztak, például a szabályzat külön tárgyalta az alanyos, a minőség- és a mennyiségjelzős, valamint a tárgyias, a határozós és a birtokos jelzős alárendelő szóösszetételek szabályait, és az alpontokon belül nevezte meg az egybeírás fő okait (AkH. 1984). A 12. kiadásban az egybeírás okai adják a fő rendezési elvet, és csak ezen belül tér ki a szabályzat az egyes alárendelő összetételi típusok írásmódjára. Az egybeírás meghatározó okok megértéséhez így nem feltétlenül szükséges az alárendelő összetételek egyes típusainak a felismerése, ezáltal nagyobb mértékben lett felhasználóbarát a helyesírási szabályzat (AkH. 2015). A szabályzat 12. kiadásának a megjelenése előtt már sokan úgy tanították ezt a témakört mind a köznevelésben, mind a felsőoktatásban, hogy nem az alárendelő összetételek típusaiból, hanem az egybeírásuk okaiból indultak ki. Az oktatásban alkalmazott módszertan is indokoltá tette a 12. kiadásban a különírás és az egybeírás fejezetének a didaktikai célú átszerkesztését (Antalné Szabó 1999, 2004, 2009, 2010).

Ugyanakkor a grammatikai tudást teljesen nem nélkülözhetjük a különírás és az egybeírás szabályainak a megértésében sem, hiszen igen erős a helyesírási szabályozás grammatikai meghatározottsága (Antalné Szabó 1999; Laczkó 2002). Az összetett szó, az alárendelés és a mellérendelés fogalmának ismerete mindenképpen szükségesek a szabályok megértéséhez és alkalmazásához. Ez az oka annak, hogy a különírás és az egybeírás témaköre elsőként csak a felső tagozatban lehet tananyag. A következőkben sokéves személyes tapasztalatok alapján egy olyan tanítás- és tanulásmódszertani út bemutatása következik, amelynek célja a különírás és az egybeírás szabályainak a megértése, a szabályok rendszerszerűségének, logikájának a felismerése és alkalmazásuk a gyakorlatban.

3. A különírás mint természetes írásmód

Az első lépésben fontos a következő két állítást közösen értelmezni: *A magyar helyesírás különíró helyesírás. Egészen addig különírunk, ameddig nincs rá okunk, hogy egybeírjunk.* Ezt a két mondatot célszerű felírni a táblára is. Ha értelmezzük az első mondatot, azt jelenti, hogy a magyar nyelvben a szavak természetes írásmódja a különírás, és csak okkal írhatjuk egybe a szavakat. Az egybeírás csak a szabályzatban meghatározott esetekben lehetséges, így annak eldöntéséhez, hogy két szót különírjunk vagy egybeírjunk, az egybeírás okait kell ismerni. Amikor a diákok újonnan tanulják a különírás és az egybeírás szabályait, lépésről lépésre célszerű haladni. A következőkben olyan induktív módszertani utat mutat be a tanulmány, amely a megbeszélés módszerére és induktív menetű, közös példaelemzésre épül.

4. A jelentésváltozás mint az egybeírás oka

Az alaptételek megértését tanári kérdések követik: Mi lehet az oka annak, hogy a *különírunk* szót egybeírjuk? Mi a különbség a *külön írunk* és a *különírunk* kifejezés között? Mondatalkotással lehet bizonyítani, hogy mást jelent az egybeírt szó a különírt kifejezéshez képest. Hasznos, ha a következő lépésben a diákok egy szóhalmazból kiválogatják azokat a kifejezéseket, amelyeknek lehet különírt és egybeírt változatuk is, és a jelentések eltérnek: *ablaktörő, asztalláb, barátfüle, egyetért, fényvédő, gyorsvonat, háromszög, kétszersült.* Más jelentenek különírva, mint egybeírva a következők: *barátfüle, egyetért, gyorsvonat, háromszög, kétszersült.* Az eltérő jelentést mondatalkotással lehet bizonyítani. A közösen megfogalmazott tanulság pedig az, hogy ha mást jelent az egybeírt szó, mint a különírt kifejezés, akkor egybeírhatjuk a szavakat, ezekben az esetekben az egybeírás oka a jelentésváltozás. Ezért amikor dönteni szeretnénk a szavak különírásáról vagy

egybeírásáról, meg kell vizsgálni, hogy történt-e jelentésváltozás. Célszerű a tanulás ezen szakaszában elkezdni egy fürtábrát az egybeírás okairól és az első okot, a jelentésváltozást a fürtábrában rögzíteni (3. ábra). Fel lehet hívni a diákok figyelmét arra is, hogy a magyar helyesírás értelemtükröző jellegét igazolja, hogy jelentésváltozás miatt egybeírjuk a szavakat. Gyakorlásképpen sarkított mondatokat alkothatnak a megadott szavakkal: *ördög + adta, semmit + mondó, tökkel + ütött, kis + asszony, tíz + perc, város + háza*. Pl.: *Ez az épület a város tulajdona, a város háza, itt vannak a városháza irodái.*

Fontos, hogy a diákok belássák, ha két szó egybeírva nem jelent mást, mint különírva, akkor a jelentésváltozás nem lehet az oka az egybeírásnak, mivel a szavak kapcsolatának a természetes formája a különírás. Ezért írjuk szakszóként is külön a *rokon értelmű* és az *azonos alakú* kifejezéseket. A magyarázat azt is bizonyítja, hogy a jelentésváltozás jelenségének mint az egybeírás első okának a megértéséhez nem feltétlenül szükséges az alárendelő összetett szavak típusainak az ismerete.

5. A nyelvtani kapcsolat alaki jelöletlensége mint az egybeírás oka

5.1. A szabályok megértése alapfokon

Az *ablaktörlő*, az *asztalláb* és a *fényvédő* szavaknak nincs eltérő jelentésű különírt változatuk, így ezeknél a szavaknál nem lehet a jelentésváltozás az oka az egybeírásnak. Magának a *jelentésváltozás* szónak sincs különírt, eltérő jelentésben használt alakja. A következő logikai lépés ezért annak közös vizsgálata, hogyan keletkeztek ezek az egybeírt szavak. A *jelentésváltozás* szó átalakítható egy toldalékkal bővült, különírt szerkezetté: *jelentésnek a változása*. Hasonló párok: *ablaktörlő* → *ablakot törölő*; *asztalláb* → *asztalnak a lába*; *fényvédő* → *fénytől védő*. Mi a hasonlóság a párok egybeírt tagjai között? Mindegyik egybeírt kifejezésből hiányzik az a toldalék, amelyik a különírt változatban a két szó közötti grammatikai kapcsolatot jelzi. Az *ablaktörlő* szóból a *-(o)t*, az *asztalnak a lába* szerkezetből a *-nak* és az *-a*, a *fénytől védő* szerkezetből pedig a *-tól*. Hasznos gyakorlat ez a fordított irányú átalakítás, ezáltal megértik a diákok, hogy ha elhagyjuk a szavak nyelvtani kapcsolatát jelölő toldalékokat, akkor a szavakat egybeírjuk: *államot alapító* → *államalapító*; *iskolának az orvosa* → *iskolaorvos*; *készpénzzel fizetés* → *készpénzfizetés*.

Az egybeírás második okának a megértéséhez sem feltétlenül szükséges az alárendelő összetett szavak és a toldalékok típusainak az ismerete. Elegendő azt felfedezniük a diákoknak, hogy ha a szavak nyelvtani kapcsolatát toldalékkal jelölő, különírt szerkezetből elhagyjuk a toldalékokat, akkor a szavakat egybeírjuk, ekkor a viszonyjelölő toldalékok helyett az egybeírás jelzi a szavak grammatikai kapcsolatát. Az egybeírás másik oka tehát a kapcsolatot jelölő toldalékok hiánya, a nyelvtani kapcsolat jelöletlensége a szó alakján. Ezért amikor dönteni szeretnénk a szavak egybeírásáról vagy különírásáról, és már megállapítottuk, hogy nem történt jelentésváltozás, akkor azt is meg kell vizsgálni,

átalakítható-e a szókapcsolat olyan különírt szerkezetté, amelyben toldalék jelöli a szavak közötti nyelvtani kapcsolatot. Ha átalakítható, akkor a toldalék nélküli szerkezet egybeírandó. A tanuláson ezen a pontján célszerű bővíteni az egybeírás okairól elkezdett fürtábrát a második okkal, a nyelvtani kapcsolat alaki jelöletlenségével (3. ábra).

Az előző magyarázat is alátámasztja, hogy miért volt didaktikailag indokolt lépés a magyar helyesírás szabályainak 12. kiadásában a különírás és az egybeírás fejezetének az átszerkesztése (AkH. 2015; Keszler 2015), hogy a szabályok fő csoportosítási szempontjai az egybeírás okai lettek.

5.2. A szabályok megértése magasabb fokon

Ha magasabb oktatási szinten foglalkozunk a témakörrel, vagy a diákoknak biztos előzetes tudásuk van az alárendelő összetett szavak típusairól, akkor a témakör azzal bővíülhet, hogy a diákok megfigyelik, melyik összetételi típus hogyan viselkedik. A diákok példák nélkül kapják meg az 1. táblázatot, valamint betűrendben a megadott példákat, és azt kérjük tőlük, hogy keressék meg a helyüket a táblázatban.

Az alárendelő szóösszetétel típusa	Az egybeírás oka	
	Jelentésváltozás	A nyelvtani kapcsolat alaki jelöletlensége
Alanyos	<i>nyakatekert</i>	–
Tárgyas	<i>jótáll</i>	<i>életmentő</i>
Határozós	<i>tűzről pattant</i>	<i>magasugrás</i>
Minőségjelzős	<i>kisujj</i>	–
Mennyiségjelzős	<i>ezeremester</i>	–
Birtokos jelzős	<i>bolondokháza</i>	<i>galambfészkek</i>

1. táblázat: Az alárendelő szóösszetételek típusai (Antalné Szabó 2010)

A megoldás megbeszélésekor a jelentésváltozást mutató szavak helyét ismét sarkított mondatok alkotása bizonyíthatja, pl.: *Ugyan törött lábbal nem jót áll, de jótáll a barátjáért.*

A nyelvtani kapcsolat alaki jelöletlenségének az oszlopában a példák helyét a tanult módon, átalakítással lehet bizonyítani: *életmentő* → *életet mentő*; *magasugrás* → *magasra ugrás*; *galambfészkek* → *galambnak a fészke*. Magasabb oktatási szinten a különírt alakokban megjelenő viszonyjelölő toldalékok típusát is megnevezhetjük, bekarikázhathatjuk őket: a tárgyragot, a birtokos jelző ragját a birtokost megnevező szón, a birtokos személyjelet a birtokszón. Ha a diákok szeretnék megjegyezni, hogy milyen típusú összetételeket lehet a nyelvtani kapcsolat alaki jelöletlensége miatt egybeírni, akkor

egy emlékeztető szó segít nekik. A „háztartásbeli” (= *HTB*) szótípusok esetén lehet ok a nyelvtani kapcsolat alaki jelöletlensége az egybeírásra: *H* = határozós, *T* = tárgyas, *B* = birtokos jelzős szóösszetételek.

Ki lehet egészíteni a táblázatot a jelentéstömörítő összetétel sorával és a hozzá tartozó példával is az alaki jelöletlenség oszlopában: *búcsúcsók*. Érdeemes rákérdezni arra is, hogy miért írjuk egybe a *jelentéstömörítő* kifejezést, és a táblázat melyik cellájában lenne a helye. A megoldásnak, a nyelvtani kapcsolat alaki jelöletlenségének a bizonyítéka ismét a transzformáció: *jelentéstömörítő* → *jelentéstömörítő*. Általában hasznos gyakorlat, ha az éppen tanult helyesírási szabályra a közösen használt tankönyv szövegében keresnek példákat a diákok. További gondolkodtató kérdés a diákok számára, hogy az alanyos, a minőségjelzős és a mennyiségjelzős szóösszetételek sorában miért marad üresen a cella a nyelvtani kapcsolat jelöletlenségének oszlopában (1. táblázat). A diákok rájönnek, hogy az alanyos, a minőségjelzős és a mennyiségjelzős nincs saját toldaléka, jele vagy ragja, ezért nincs mit elhagyni, így az alaki jelöletlenség az esetükben nem lehet az egybeírás forrása.

6. Az íráshagyomány mint az egybeírás oka

Az egybeírást magyarázó okok között a diákoknak nem könnyű megérteniük az íráshagyomány fogalmát, és hogy ez hogyan befolyásolja a különírást és az egybeírást. Ehhez az okhoz tartoznak egyrészt a szabályok által rendszert alkotó íráshagyomány esetei, másrészt a kivételes írásmódú szavak. A rendszert alkotó íráshagyomány körébe tartozik az anyagnévi, a számnévi, valamint a folyamatos melléknévi igenévi jelzős szerkezetek helyesírása. A példák elemzésének arra kell rámutatnia, hogy a helyesírási szabályok alapján az egyes kifejezések szerkezete határozza meg, hogy mely kifejezéseket kell külön-, melyeket egybeírni. Ez a szabálycsoport egyrészt a komplexitása, másrészt a nagyobb mértékű grammatikai meghatározottsága miatt – a tapasztalatok alapján – nehezebben befogadható a diákok számára.

6.1. Az anyagnévi jelzős szókapcsolatok írásmódja

Az íráshagyomány fogalmának az értelmezését az anyagnévi jelzős szerkezetek elemzésével célszerű kezdeni. A diákok számára az a feladat, hogy találják ki, mi a hasonlóság, és mi a különbség a 2. táblázatban található példák felépítésében és helyesírásában. A szókapcsolatok szerkezetének az oszlopát üresen kapják a diákok a 2. táblázatban.

A szókapcsolatok szerkezete	Anyagnévi jelzős szókapcsolatok		
egyszerű szó + egyszerű szó	<i>aranylánc</i>	<i>faasztal</i>	<i>kőburkolat</i>
egyszerű szó + összetett szó	<i>arany nyaklánc</i>	<i>fa íróasztal</i>	<i>kő falburkolat</i>
összetett szó + egyszerű szó	<i>fehéraryany lánc</i>	<i>tölgyfa asztal</i>	<i>márványkő burkolat</i>
összetett szó + összetett szó	<i>fehéraryany nyaklánc</i>	<i>tölgyfa íróasztal</i>	<i>márványkő falburkolat</i>

2. táblázat: Az anyagnévi jelzős szókapcsolatok helyesírása

A diákok elemzésének az eredménye: mindegyik példában található anyagnév, a különbség a szerkezetükben van. Az első sorban levő példák két egyszerű szóból épülnek fel, míg a többi példában az egyik vagy mindkét szó összetett szó. Az elemzés eredményét közösen rögzítik a táblázatban.

A megfigyelés alapján az is megállapítható, hogy csak azokat a kifejezéseket írjuk egybe, amelyekben mind az anyagnév, mind a jelzett szó egyszerű szó. Ha vagy az anyagnév, vagy a jelzett szó, vagy mindkettő összetett szó, akkor különírjuk a szókapcsolatokat. A megértést és a szabály megjegyzését segíti, ha vizuálisan, függőleges egyenessel jelöljük az összetett szavakban a taghatárokat. Tehát az anyagnévi jelzős kapcsolatok különírása és egybeírása a felépítésüktől függ, ezt fogalmazza meg a helyesírási szabály, erre épül az írásmód, az íráshagyomány. Ez azt is jelenti, hogy ha anyagnévi jelzős szerkezettel találkozunk, nem kell megvizsgálni az egybeírás másik két okát, sem a jelentésváltozást, sem az alaki jelölletlenséget, a helyesírás kizárólag az anyagnév és a jelzett szó felépítésétől függ.

6.2. A számnévi jelzős szókapcsolatok írásmódja

A számnévi jelzős szókapcsolatokkal csak az anyagnévi jelzős szókapcsolatok után érdemes foglalkozni, mivel a szabályuk egy új elemmel bővül az anyagnévi jelzős szerkezetek szabályához képest. Csak akkor érvényes rájuk az előzőleg megismert szabály, ha a számnévhez *-i, -s, -nyi, -ú, -ű, -jú, -jű* vagy *-ként, -nta, -nte* toldalékok kapcsolódnak. Magasabb oktatási szinten megnevezhetjük a melléknévképzőket és a határozóragot, de a típus megnevezése nélkül a toldalékok felismerése is elegendő a szabály alkalmazásához. A számnévi jelzős kapcsolat fogalmát célszerű összegezve ábrázolni, megadva benne az összes toldaléktípust, valamint azt, hogy a számnév tőszámnév és határozatlan számnév egyaránt lehet (1. ábra).

számnév tőszámnév (pl. <i>egy, öt</i>) határozatlan számnév (pl. <i>sok, több</i>)	+	jelzett szó <i>-i, -s, -nyi, -ú, -ű, -jú, -jű,</i> <i>-ként, -nta, -nte</i> toldalékkal	=	számnévi jelzős szókapcsolat (pl. <i>egyévnnyi, egy ezredévnnyi,</i> <i>öthetente, sokágú, többnapos,</i> <i>több hónapos</i>)
---	---	--	---	---

1. ábra: A számnévi jelzős szókapcsolatok jellemzői

Hasznos gyakorlat a szabály megértéséhez, ha a diákok önállóan oldják meg a következő szóegyenleteket az anyagnévi jelzős kapcsolatokra vonatkozó szabály alkalmazásával (3. táblázat). A megoldást tartalmazó cellákat üresen kapják. A megértést segíti, ha vizuálisan is jelöljük az összetett szavak tagjainak a határát, valamint bekarikázzuk a toldalékokat.

A kapcsolat tagjainak szerkezete	Számnévi jelzős kapcsolatok	
egyszerű szó + egyszerű szó	<i>három + napos = négy + tagú = sok + méternyi =</i>	<i>háromnapos négytagú sokméternyi</i>
egyszerű szó + összetett szó	<i>három + hónapos = négy + szótagú = sok + négyzetméternyi =</i>	<i>három hónapos négy szótagú sok négyzetméternyi</i>
összetett szó + egyszerű szó	<i>tizenhárom + napos = tizennégy + tagú =</i>	<i>tizenhárom napos tizennégy tagú</i>
összetett szó + összetett szó	<i>tizenhárom + hónapos = tizennégy + szótagú =</i>	<i>tizenhárom hónapos tizennégy szótagú</i>

3. táblázat: A számnévi jelzős szókapcsolatok helyesírása

A 3. táblázat rámutat az anyagnévi és a számnévi jelzős kapcsolatok helyesírásának az összefüggéseire, és tovább bővül az íráshagyománynak mint az egybeírás okának a fogalma a számnévi jelzős szerkezetekre vonatkozó szabályokkal (3. ábra). Amint az elemzés is bizonyítja, az íráshagyományhoz tartozó helyesírási szabályok megértéséhez szófaji ismeretek is szükségesek.

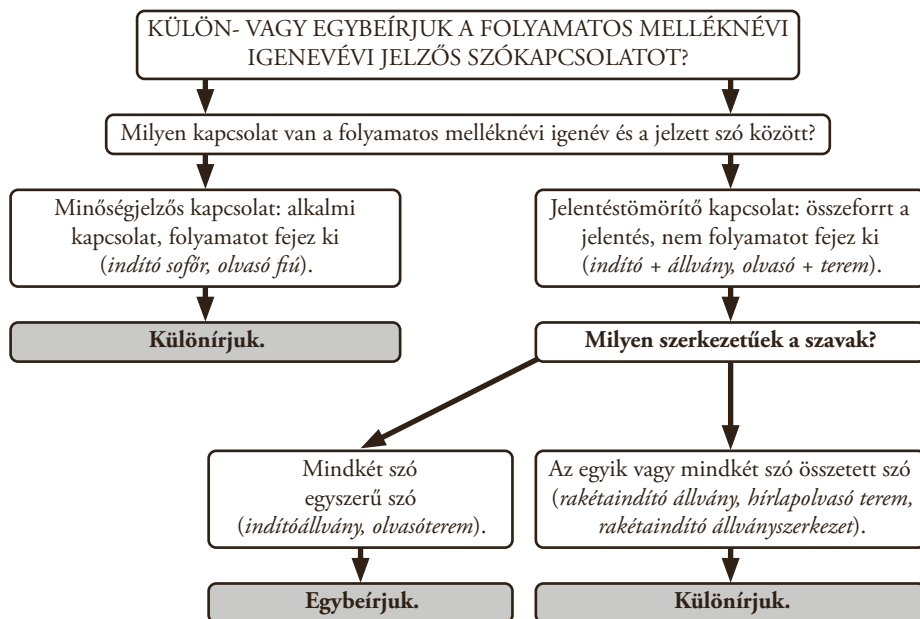
6.3. A folyamatos melléknévi igenévi jelzős szókapcsolatok írásmódja

A folyamatos melléknévi igenévi jelzős szerkezetekre vonatkozó helyesírási szabály az előzőekhez képest még összetettebb gondolkodást kíván, egy újabb lépéssel bővül a gondolkodási folyamat. Fontos a tanulók előzetes tudása arról, hogy *-ó*, *-ő* képzővel alkotjuk a folyamatos melléknévi igeneveket, fel kell ismerjék a szófajt, valamint ismerniük kell a jelentéstömörítő összetételek és a minőségjelző fogalmát. A 2. ábrában a kérdés-válaszok mutatják meg a gondolkodás menetét.

A tanulóknak azt a feladatot lehet adni, hogy járják végig a táblázatban leírt gondolkodási utat, és ez alapján döntsék el a következő szerkezetekről, hogy külön- vagy egybeírjuk őket:

parkoló + autó, parkoló + óra, fürdő + gyerek, fürdő + város, csónakázó + tó, ugró + béka, síugró + sánc, sétáló + utca, növényvédő + szer, előadó + körút, partvédő + gát. A feladat megoldása: *parkoló autó, parkolóóra, fürdő gyerek, fürdőváros, csónakázótó, ugró béka, síugró sánc, sétálóutca, növényvédő szer, előadó körút, partvédő gát.* Játékos feladat,

a szabály megértését segíti a következőkhöz hasonló mondatok alkotása: Ha nem a tó csónakázik, hanem csónakázásra alkalmas tóról van szó, akkor egybeírjuk a *csónakázótó* szót. Mivel nem a sánc ugrik, egybeírjuk az *ugrósánc* szót. De hiába nem a sánc a síugró, különírjuk a *síugró sánc* szerkezetet, mert az első tag összetett szó.

2. ábra: A folyamatos melléknévi igenévi jelzős szókapcsolatok helyesírása

Ez a szabály nemcsak a komplexitása miatt fogadható be nehezebben, hanem az is nehezíti az alkalmazását, hogy míg az anyagnévi és a számnévi jelzős szerkezetek szabálya a megismert grammatikai esetekben kivétel nélkül alkalmazandó, addig itt van kisszámú kivétel, amelyek helyesírása nem igazodik a tanult szabályhoz. Pl.: *mérőműszer*, *vendéglátóipar*. Egy táblázattal érdemes összefoglalni az anyagnévi, a számnévi és a folyamatos melléknévi igenévi jelzős szókapcsolatok helyesírása közötti összefüggést (4. táblázat).

A szókapcsolatok szerkezete	Anyagnévi jelzős szókapcsolatok	Számnévi jelzős szókapcsolatok	Jelentéstömörítő folyamatos melléknévi igenévi jelzős szókapcsolatok
egyszerű szó + egyszerű szó	<i>faasztal</i>	<i>négytagú</i>	<i>védőgát</i>
egyszerű szó + összetett szó	<i>fa íróasztal</i>	<i>négy szótagú</i>	<i>védő homokgát</i>
összetett szó + egyszerű szó	<i>tölgyfa asztal</i>	<i>tizennégy tagú</i>	<i>partvédő gát</i>
összetett szó + összetett szó	<i>tölgyfa íróasztal</i>	<i>tizennégy szótagú</i>	<i>partvédő homokgát</i>

4. táblázat: Az anyagnévi, a számnévi és a jelentéstömörítő folyamatos melléknévi igenévi jelzős szókapcsolatok helyesírásának összefüggései (Antalné Szabó 2010)

A tanult szabályok alkalmazását gyakoroljuk, ha rákérdezzünk a *partvédő* és a *homokgát* szavak írásmódjának az okára. A *partvédő* esetében a toldalékos szerkezetté alakítás mutatja a nyelvtani kapcsolat alaki jelöletlenségét mint egybeírás okot (*partvédő* → *partot védő*), a *homokgát* írásmódját pedig az anyagnévi jelzős kapcsolatok helyesírási szabálya magyarázza. További hasznos ismétlőgyakorlat, ha a diákok megindokolják a tanultak alapján a következő kifejezések helyesírását: *rokon értelmű szó* (nincs ok az egybeírásra), *minőségjelző* (a nyelvtani kapcsolat alaki jelöletlensége az egybeírás oka), *nagybetű* (jelentésváltozás az egybeírás oka), *mássalhangzó* (jelentésváltozás az egybeírás oka), *szóelemző* (a nyelvtani kapcsolat alaki jelöletlensége az egybeírás oka), *szó szerkezet* (a nyelvtani kapcsolat alaki jelöletlensége az egybeírás oka), *íráshagyomány* (a nyelvtani kapcsolat alaki jelöletlensége az egybeírás oka), *többjelentésű* (a számnévi jelzős kapcsolatok íráshagyománya az egybeírás oka), *mondatzáró* (a nyelvtani kapcsolat alaki jelöletlensége az egybeírás oka), *kérdőszó* (a jelentéstömörítő folyamatos melléknévi igenévi jelzős kapcsolatok íráshagyománya az egybeírás oka), *háromelemű* (a számnévi jelzős kapcsolatok íráshagyománya az egybeírás oka), *idegen szó* (nincs ok az egybeírásra), *mutató névmás* (a jelentéstömörítő folyamatos melléknévi igenévi jelzős kapcsolatok íráshagyománya a különírás oka).

6.4. A rendszerszerű íráshagyomány mint az egybeírás okának egyéb esetei

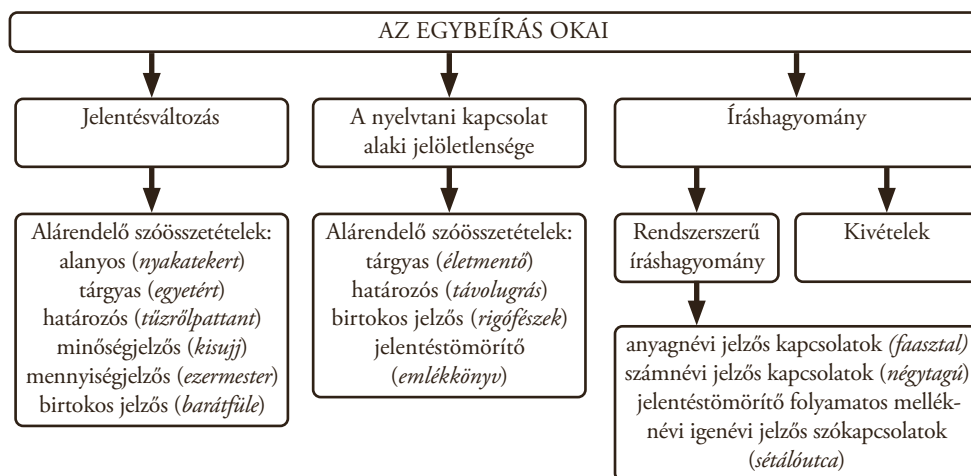
A helyesírási szabályzat más szócsoportok esetében is fogalmaz meg a különírásra és az egybeírásra vonatkozóan olyan szabályokat, amelyeknél nem a jelentésváltozás vagy a nyelvtani kapcsolat jelöletlensége az oka az egybeírásnak, hanem a szabályban megadott nyelvtani sajátosság, az erre épülő íráshagyomány. A jelen tanulmány nem foglalkozik a következő, ide tartozó helyesírási szabályokkal: a színnevek, az igekötős kapcsolatok, a névmási kapcsolatok írásmódjával. Nem célja a tanulmánynak a tulajdonnévből és a köznévből álló összetételek, valamint a mozgószabály eseteinek a tárgyalása sem.

6.5. A kialakult szokás íráshagyományára épülő, kivételes írásmódú szavak

Az íráshagyomány miatt egybeírt szavak kisszámú csoportját képviselik azok a kivételes írásmódú szavak, amelyeket szabály szerint külön vagy egybe kellene írni, de a kialakult szokás miatt nem a szabály szerint írjuk őket, és a helyesírási szótár is a kivételes írásmódot rögzíti (Tóth 2017). Az ismeretbővítés késői szakaszában célszerű foglalkozni a kivételekkel, és fontos hangsúlyozni, hogy csak kevés példa tartozik ide, mert nagy többségben a különírás az egybeírás szabályait alkalmazzuk.

Vannak olyan kivételes írásmódú szavak, amelyeket jelentésváltozás és alaki jelöletlenség nélkül is egybeírunk, továbbá nem tartoznak az íráshagyomány esetei közé sem: *dércsípte, molyrágta, napsütötte, porlepte, haditeru, jótett, útitárs, bérbeadás, rendbehozatal, napkelte, tojásfehérje* stb. A szabályostól eltérő, kivételes írásmódúak a következő szavak is, amelyeket az íráshagyomány szabályai szerint külön kellene írni, mert a folyamatos melléknévi igenévi jelzős szerkezet valamelyik tagja összetett szó, mégis egybeírjuk őket: *bevásárlóközpont, forgószínpad, javítóműhely* stb. A jelentésváltozás ellenére is különírjuk számos állandósult szókapcsolat elemeit: *állást foglal, szemet szúr, dugába dől, lépre csal* stb. De fontos kiemelni, hogy a kivételes írásmódú szavak nagyon kis részét képezik ennek a témakörnek, és nagy arányban a szabályos írásmód érvényesül, ezért érdemes megtanulni a szabályokat. A kivételes írásmódú szavak témakörét felhasználhatjuk arra is, hogy a diákok gyakorolják a szabályzat és a szótár használatát, értelmezzék, jegyzeteljék ki a 134–137. szabálypontokat, ellenőrizték a szavak írásmódját (Gonda 2009; AkH. 2015).

Az íráshagyomány témaköre végén fontos bővíteni az egybeírás okait megnevező ábrát az íráshagyomány két típusával, a rendszert alkotó íráshagyománnyal és a kivételes írásmódú szavak csoportjával (3. ábra).

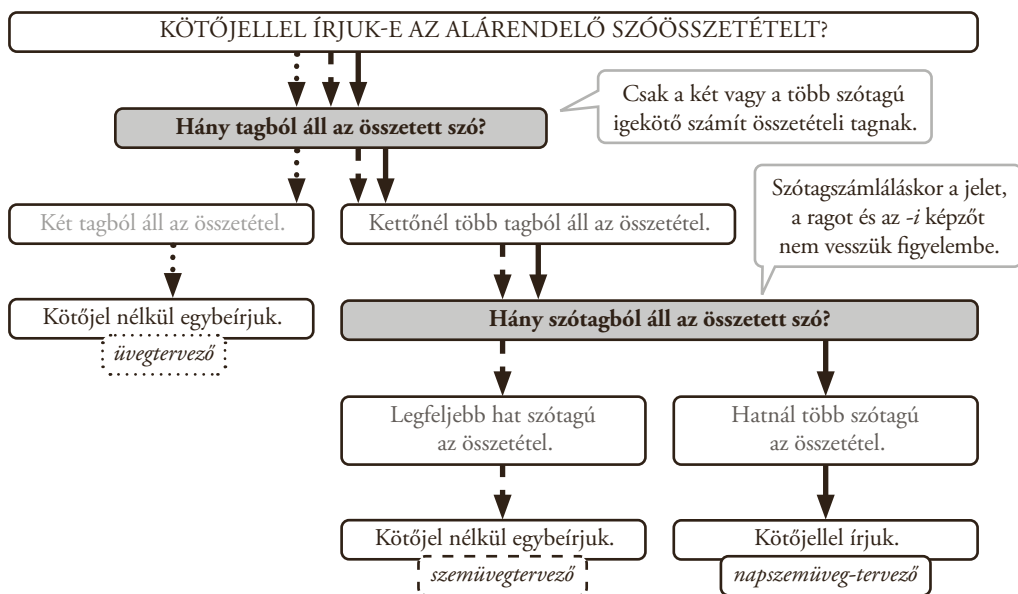

3. ábra: Az egybeírás okai (Antalné Szabó 2010)

A fürtábrát hagyományosan és digitálisan egyaránt el lehet készíteni, hasznos kiegészíteni a szabályzat és a szótár további példáival. Az általános iskolai korosztálytól élő fürtábrát is lehet kérni: a diákok megkapják a fürtábra egy-egy elemét, és úgy kell felállniuk, ahogyan a fürtábra felépül. A jelentésváltozás ága a szóismétlésekkel, a valódi mellérendelő szóösszetételekkel és az ikerszókkal bővíthető, amikor a diákok ezt a témakört tanulják.

7. A többszörös szóösszetételek helyesírása

A kettőnél több tagból álló szóösszetételeket az olvashatóság érdekében gyakran kötőjellel tagoljuk. Fontos kiemelni a diákoknak, hogy a kötőjeles írásmód is az egybeírás egyik fajtája. Sokféle szempontot kell figyelembe venni, amikor el akarjuk dönteni, hogy tagolhatjuk-e kötőjellel az összetett szót. A kötőjeles írás szempontjainak és a gondolkodás lépéseinek a megjegyzését – függetlenül az életkortól – egy emlékeztető történettel lehet segíteni. A 4. ábra mutatja be három testvér, három összetett szó (*üvegtervező, szemüvegtervező, napszemüveg-tervező*) történetét. Mindhárman vándorútra mennek, ugyanazon az úton indulnak el a kötőjelért. Az útelágazásoknál levő kérdésekre azonban másképpen kell válaszolniuk, ezért más-más úton mennek tovább. Útközben az igekötő és a toldalékok akadályozzák őket abban, hogy célba érjenek. Végül csak a legnagyobb testvér nyeri el a kötőjelet az út végén.

4. ábra: A kötőjel használata az alárendelő szóösszetételekben (Antalné Szabó 2010)

A diákok azt a feladatot kapják, hogy az ábra segítségével külön-külön mondják el a legkisebb testvér, a középső testvér és a nagy testvér történetét: milyen kérdést kapnak az utélagazásnál, hogyan válaszolnak, melyik úton mennek tovább, befolyásolják-e az útjukat az igekötő és a toldalékok, megkapják-e a kötőjelet az út végén.

Miután végigkísérték a diákok a három testvér útját, az a feladatuk, hogy döntsék el, melyik testvér útját járják végig a következő összetételek, és indokolják is meg a véleményüket: *irodalom + kedvelő; titkosírás + szakértő; kézírás + szakértő; kézírás + szakértői; kézírás + szakértőket; aláírás + gyűjtő; felirat + készítő; irat + megsemmisítő, írás + összehasonlító*. Megoldás: *irodalomkedvelő, titkosírás-szakértő, kézírásszakértő, kézírásszakértői, kézírásszakértőket, aláírásgyűjtő, feliratkészítő, iratmegsemmisítő, írás-összehasonlító*.

Az igekötős és a toldalékos szavak közös elemzése segít megérteni, hogyan vesszük figyelembe az igekötőt és a toldalékokat az összetett szavak kötőjeles tagolásakor. Az elemzés végén a következő tanulságokat lehet megfogalmazni:

- A két tagból álló szóösszetételeket nem írjuk kötőjellel. A kötőjeles írásmód mérlegelésekor az egy szóból álló igekötők nem számítanak összetételi tagnak, a legalább két szótagú igekötők számítanak összetételi tagnak.
- A kettőnél több tagból álló szóösszetételeket hat szótag hosszúságig nem írjuk kötőjellel. Ebben az esetben is a legalább két szótagú igekötők számítanak összetételi tagnak. Szótagszámláláskor a ragot, a jelet és az *-i* képzőt nem vesszük figyelembe.
- A kettőnél több tagból álló (legalább háromtagú) és hatnál több szótagú (legalább hét szótagú) összetételeket kötőjellel írjuk. Ebben az esetben is a legalább két szótagú igekötők számítanak összetételi tagnak. Szótagszámláláskor a ragot, a jelet és az *-i* képzőt nem vesszük figyelembe. A kötőjelet a két fő összetételi tag határára tesszük.

A szabály alkalmazását az általános iskolai korosztállyal úgy lehet gyakorolni, hogy a diákok eljuttassák a három testvér útját. Egy-egy diák tartja az utélagazásoknál a kérdéseket tartalmazó táblákat, valamint az út végén a legnagyobb testvérnek a kötőjelet. De digitálisan is meg lehet rajzolni a három testvér eltérő útját, a gondolkodás három folyamatábráját.

A szótagszámlálás szabályának a megértéséhez és alkalmazásához grammatikai tudás szükséges: az összetételi tag, a szótag, az igekötő, a rag, a jel és a képző fogalmának az ismerete, felismerésük a szavakban. Fontos kitérni a diákokkal való megbeszélésben arra is, hogy azért nem írhatjuk kötőjellel az íráshagyományhoz tartozó anyagnévi, számnévi és jelentéstömörítő folyamatos melléknévi igenévi jelzős kapcsolatokat, mert csak akkor írjuk őket egybe, ha két egyszerű szóból állnak, és minden kéttagú összetett szót, bármilyen hosszú is, kötőjel nélkül írunk. Ha az íráshagyományhoz tartozó kapcsolatok kettőnél több szóból állnak, különírjuk őket.

A különírás és az egybeírás témakörében tanult szabályok alkalmazását folyamatosan gyakorolni szükséges, hogy a diákok meg tudják jegyezni a szabályokat, és képesek

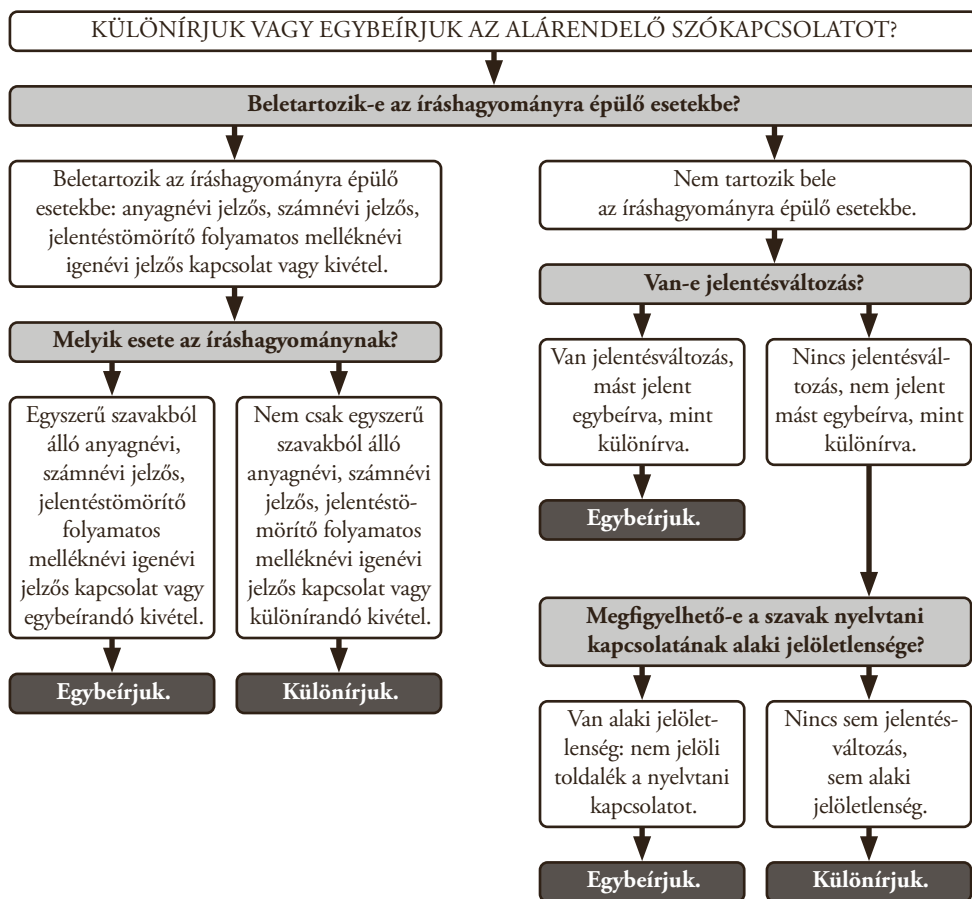
legyenek felidézni, alkalmazni őket. A gyakorlás hasznos módja, ha a különböző tárgyak szókincsében keresnek példákat a tanult szabályokra. Fontos, hogy a diákok a helyesírási szabályzatban is keressék meg és értelmezzék a tanult szabályokat, a szabályzat és helyesírási szótár használatával kapcsolatban is kapjanak feladatokat (Gonda 2009; AkH 2015; Tóth 2017). A szabályokra épülő helyesírási műveleteket a szabályok folyamatos felidézésével érdemes gyakorolni, a hibás példákat nem elég kijavítani, hanem a helyes írásmódot is meg kell indokolni. A diákokat arra kell biztatni, hogy bátran vegyék elő a jegyzeteiket, a szabályzatot, ha elbizonytalanodnak, mert minél többet foglalkoznak a helyesírási szabályokkal, annál nagyobb sikerrel tanulják meg és alkalmazzák őket.

8. Összegzés

A tanulmány a különírás és az egybeírás témakörének a tanításával és tanulásával, ezen belül az alárendelő szóösszetételek helyesírási szabályaival foglalkozott tanulásmódszertani nézőpontból. Olyan aktív tanulói tevékenységekre épülő tanulási utakat mutatott be, amelyek hozzájárulnak a tanulási eredmény növekedéséhez és a tanulási motiváció erősödéséhez. Az ismeretbővítő és fejlesztő helyesírási gyakorlatokhoz vizuális segédeszközöket is célszerű használni, táblázatokat, folyamatábrákat és hierarchikus fűrtábrákat (Antalné Szabó 2010; 2023). Az 5. ábra az alárendelő összetett szavak egybe- és különírását mérlegelő gondolkodási folyamat lépéseit összegzi az előzőekben taglalt helyesírási szabályokra épülve.

A jelentésváltozás próbája a mondatalkotás, az alaki jelöletlenség próbája a toldalékos szerkezté alakítás. Az íráshagyomány esetei pedig vagy megjegyzendő ismeretek, vagy a helyesírási szabályzat segít a felismerésükben (AkH. 2015). A kivételeket célszerű a helyesírási szótárban ellenőrizni (Tóth 2017). A témakör tanításának tanulsága az is, hogy grammatikai ismeretek is szükségesek a szabályok megértéséhez és önálló alkalmazásához. Az elemzés rámutatott arra is, hogy a szabályokra épülő helyesírási műveletekben a tanulásnak nem az egyes példák megjegyzésére, hanem a szabályok megértésére, megtanulására és alkalmazására kell fókuszálnia. A különírás és az egybeírás témaköre különösen alkalmas arra, hogy a diákok felismerjék, miért nevezzük értelemtükrözőnek a magyar helyesírást. A témakör lehetőséget ad arra, hogy a diákok felfedezzék a helyesírási szabályok logikáját és összefüggéseit, a magyar helyesírás rendszerszerűségét, és belássák, hogy a helyesírást érdemes és meg lehet tanulni.

5. ábra: A gondolkodás lépései annak mérlegelésekor, hogy külön- vagy egybeírjuk az alárendelő szókapcsolatot

Irodalom

- A magyar helyesírás szabályai* 11. kiadás. 1984. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- A magyar helyesírás szabályai* 12. kiadás. 2015. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Antalné Szabó Ágnes 1999. A különírás és az egybeírás tanításának grammatikai alapjai. In: Kugler Nóra – Lengyel Klára (szerk.) *Ember és nyelv. Tanulmánykötet Keszler Borbála tiszteletére*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem. 19–26.
- Antalné Szabó Ágnes 2004. A különírás és az egybeírás tanításáról. In: Antalné Szabó Ágnes: *Helyesírásunk öröksége*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó. 19–25.

- Antalné Szabó Ágnes 2009. A különírás és az egybeírás rendszeréről. Javaslát egy helyesírási fejezet megújítására. *Magyar Nyelvőr* 2: 129–149. <http://nyelvor.c3.hu/period/1332/133202.pdf> (2024. 03. 10.)
- Antalné Szabó Ágnes 2010. A magyar helyesírás vizuális rendszere. *Anyanyelv-pedagógia* 4. <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=286> (2023. 12. 30.)
- Antalné Szabó Ágnes 2023. A helyesírás-tanulás stratégiái. In: Istók Béla et al. (szerk.): *A helyesírás-tanítás aktuális kérdései*. Komárom: Selye János Egyetem. 11–22.
- Gonda Zsuzsa 2009. A szótárhasználati kompetencia elsajátítása és fejlesztése. *Anyanyelv-pedagógia* 1. <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=160> (2024. 03. 10.)
- Keszler Borbála 2015. Megjelent A magyar helyesírás szabályai 12. kiadása. *Magyar Nyelvőr* 3: 253–269.
- Laczkó Krisztina 2002. Helyesírás és grammatika viszonya. In: Balázs Géza et al. (szerk.): *Éltető anyanyelvünk*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 306–312.
- Tóth Etelka (szerk.) 2017. *Magyar helyesírási szótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Gréczi-Zsoldos Enikő

Középmagyar kori nógrádi nyelvelmékek helyesírási jellemzői

habil. egyetemi docens

*Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Magyar Nyelvészeti Tanszék
greczi-zsoldos.eniko@uni-eszterhazy.hu*

Absztrakt

Tanulmányom helyesírás-történeti témát dolgoz fel. Levéltárakban fennmaradt, középmagyar kori kéziratos nyelvelmékek szövegét vizsgálom. A 17. századi Nógrád vármegye területén kelt magánlevelek, perszövegek és különböző jogi iratok kézírásának sajátosságait mutatom be. Az egykori helyesírás sok egyéni vonást és következtelenséget mutat: a magán- és mássalhangzók hosszúságának jelölése következtelen, a szavak írásmódja nem egységes. A területhez kötött írásmódbeli jegyekből nyelvjárás-történeti következtetések is levonhatók.

Kulcsszavak: helyesírás-történet, középmagyar kor, palóc nyelvjárás, Nógrád vármegye

The Characteristics of Spelling in the Texts from Nógrád County in the Middle Age of the Hungarian Language

Abstract

My study focuses on the history of writing. I examine written documents from the Middle Hungarian period that are preserved in archives. The language documents studied include private letters, court texts and various official documents from the 17th century. The area of investigation is the former Nógrád County. Before the 19th century, there was no standardized Hungarian orthography. The letters and the writing style of vowels and consonants were careless and inconsistent. The writing in the 17th century reflects dialectal characteristics, allowing us to draw conclusions about local language usage.

Keywords: history of spelling, middle age of the Hungarian Language, Palóc dialect, Nógrád county

Tanulmányomban a magyar nyelv történetének évszázadokkal korábbi időszakából, a középmagyar korból származó, az egykori történelmi Nógrád vármegyében keltezett nyelvemlékek írásmódjának jellegzetességeit mutatom be. A helyesírás-történet XVII. századi, palóc területre jellemző sajátosságainak a kiemelésével arra igyekszem rámutatni, hogy a szövegek helyesírási jegyei nyelvjárás-történeti tanulságok meglátására is alkalmasak. Tanulmányomban olyan helyesírás-történeti sajátosságokat emelek ki, amelyek esetében a kodifikálás előtti egyéni írásmód segíthet a regionális vonatkozások rekonstruálásában, az egykori előbeszéd és a helyi nyelvjárás jellemző jegyeinek a feltárásában.

Mindaddig, míg nem volt az egész magyar nyelvterületre érvényes egységes helyesírási szabályzat, addig a szövegek lejegyzői vagy egy szűkebb körben érvényes helyesírási szabályrendszert követtek (pl. a kolostorok scriptóriumaiában, a királyi kancellárián, a felekezetekhez kötődő szövegek lejegyzésében), vagy egyéni megoldásokat alkalmaztak írásgyakorlatukban. Ez a fajta lejegyzői, írói szabadság, a normativitás hiánya következetlenné tette az első helyesírási szabályzat megjelenését megelőző időszak helyesírását. A középmagyar kort egy történelmi esemény és egy művelődéstörténeti korszak kezdőpontja foglalja keretbe. A nyelvtörténeti korszakolás az 1526-os mohácsi csatavesztéstől a magyar felvilágosodás 1770-es évekbeli jeles irodalom- és művelődéstörténeti eseményeivel, Bessenyei György munkáinak a megjelenésével határolja be a középmagyar kort. Ennek az időszaknak a középső évszázadából származó kéziratok vizsgálatával foglalkozom tanulmányomban.

A vizsgált kéziratok szövegek a Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Vármegyei Levéltárának, az Esztergomi Prímási Levéltárnak, illetve a beszercebányai Állami Területi Levéltárnak a gyűjteményéből valók. A korpuszom változatos műfajú nyelvemlékekből áll: több száz oldalnyi középnemesi misszilis, jobbágypanasz, bírósági per (büntetőper, határvita, boszorkányper stb.), tanúvallomás, határjárás, különböző jogi irat kézzel lejegyzett szövegét vizsgáltam meg. Ezekből válogatva mutatom be példákkal adatolva többnyire azokat a helyesírási, írásmódbeli sajátosságokat, amelyek rávilágítanak a korabeli írásmódnak a helyi nyelvjárást tükröző jellegére.

A nyelvemlékek kézírásának ductusa a legtöbb esetben már a szöveg mikrolingvisztikai elemzésének megkezdése előtt megmutatja, hogy igényes, gyakorlott avagy íráshoz kevésbé szokott, gyakorlatlan kéz jegyezte-e le a szöveget. A bíróságokon alkalmazott jegyzők, írnokok kézírása – hivatali kötelességükből adódóan – a legtöbbször szépen rendezett, kalligrafikus, gondos írásmódot tükröz. Mivel a középmagyar korban kevesen tudtak írni-olvasni, ezért értékelt tevékenységnek és önálló foglalkozásnak minősült az írnoki munka. A középnemesi misszilisek lejegyzői általában falun vagy vidéki

városban élő, írni-olvasni tudó nemesek, birtokosok, megyei hivatalt betöltő személyek. Ez a lejegyzői kör műveltség tekintetében változatos: megjelennek közöttük kivételesen művelt, olvasott személyek, és – sokszor az írásmínőségből is látszik – feltűnnek olyan szöveglejegyzők, akik csupán alkalmanként vetnek papírra szöveget, így kézírásuk nem tükrözi a gyakorlottabb scriptorok szép betűkkel, igényesen vezetett betűírását. A nógrádi nemesek között is éltek olyan módosabb birtokosok vagy várurak, akik egy vagy több jegyzőt, írnokot alkalmaztak a levélírás, a jogi dokumentáció és egyéb írásmunkák elvégzésére, olykor azonban maguk vetették papírra leveleiket.

A kor írott szövegeiben gyakran feltűnnek – a jogi dokumentumokban elvárás-szerűen is – latin nyelvi elemek. A jogi szaknyelvben, a különböző műfajú iratok formuláiban (pl. a perek bevezető, hivatali szövegeiben, a levelek pragmatikai formuláiban) sok latin nyelvű elem keveredik a magyarul írt szövegekbe. Műveltség és tanultság függvénye, hogy az egyes írkok szövegeibe milyen mértékben, milyen szintű nyelvtudást tükrözve és milyen írásmóddal keverednek latin szavak, kifejezések. A vizsgált iratokban gyakran a latin szavakat is magyar helyesírással jegyezték le.

A XVI–XVIII. századi Magyarországon nem általános az írni-olvasni tudás, sok ember analfabéta, ezt tükrözik az egyes jogi iratok, pl. testamentumok, kezeslevelek, kölcsönnyilatkozatok, tulajdon- és záloglevelek, perszövegek végén az írni nem tudók kézjegyeiként szolgáló kereszték. Ám ha valaki ebben a korban tudott is írni-olvasni, az sem jelentette feltétlenül azt, hogy magas műveltségű vagy magasan iskolázott. Ebben az időszakban a nyelvhasználat jellemzően a nyelvjárási beszéd, így még a nyelvjárási területeken élő írástudók sem tudják teljesen elfedni írott szövegeikben a nyelvjárásiasságukat, ezért természetes, hogy előtűnnek az iratokból a nyelvjárásra vagy az élőbeszédre jellemző sajátosságok, regionális nyelvi jegyek. Ám mindezek mellett a deákokban ekkor már megfogalmazódott az az igény, hogy a nyelv, amelyen írnak, használható legyen a szűkebb régió határain túl is. A magyar nyelvtörténet legújabb kézikönyvében Korompay Klára is hangsúlyozza a középmagyar kor helyesírását tárgyaló fejezetben, hogy „a deákság mint világi értelmiségi réteg lényeges tényező az írott köznyelvi norma kialakításában” (Korompay 2018: 90). Egységesülési folyamat indul meg, amelynek eredményeként először területi normák jönnek létre (Deme 1959). Az írkok azonban nem tudják maradéktalanul megvalósítani a normá(k)hoz való igazodást, a szövegeken áttörnek még a regionalizmusok. A beszélt nyelv ugyan még a nyelvjárás, az írás pedig helyenként már kevésbé nyelvjárásias, de a tájnyelvi jellemzőket nem tudják egészen elhagyni. A XVI. században kialakul több nyelvjárás fölötti nyelvváltozat, ún. regionális norma. A XVII–XVIII. században kezdenek egymáshoz közelíteni ezek a területi normák, és csak később alakul ki az egész nyelvterületre érvényes normatív nyelvváltozat, amely az egységes helyesírás alapja is lesz.

Az egységes helyesírás megteremtésére a XIX. századi első kodifikálást megelőzően is felmerült már az igény, de a XVII. században nem tisztázták még az elveket,

a scriptorok hangjelölése és írásmódja egységes ortográfiához nem tudott igazodni. A korszak kéziratait tanulmányozva az a megfigyelésem, hogy az írásmódot a következetlenség és minden tekintetben az egyenetlenség jellemzi. A következetlenség olyan fokú, hogy sok esetben akár egyazon szót is többféleképpen ír le a scriptor ugyanabban a szövegben. Nincs egységes hangjelölés: sem a betűk használata, sem a magánhangzó-, sem a mássalhangzó-jelölés nem kötődik szabályhoz, a hosszúságjelölés következetlen, az ékezethasználat hanyag. Egy 1659-es jobbágypanaszban¹ közvetlenül egymás mellett leírt szavakban a hosszú magánhangzót egyik esetben jelöli, a másik esetben jelöletlenül hagyja az írnok: *Birak Polgárok*. Ugyanebben a levélben a scriptor egyes szavakban jelöli az ékezetet, némely esetben nem: pl. *esedezőnk, levelünkben*, ugyanakkor: *zurzavaros*.

A rövid és a hosszú magánhangzókkal jelölt szóalakok kiejtése nehezen rekonstruálható, hiszen következetlen az írnok ékezethasználata. Néhány ékezet nélküli alak esetében azonban érdemes elgondolkodnunk az ejtést tükröző írásmódon. A magánhangzó-jelölés vizsgálata olykor nyelvjárástörténeti tanulsággal is járhat. Szurdokpüspöki, a jobbágylevelek keletkezési helye a palóc nyelvjárás-történeti középpalóc nyelvjárásához tartozó település. Az itt élő nyelvjárási beszélőkre nem jellemző a hosszú magánhangzók rövid ejtése, ellenben a Dunántúl nyelvjárásainak sajátossága a rövid hangzós ejtés, ami a levelekből idézett példasorban szereplő szavak írásmódjában is tükröződik: *busitanunk, háboruság, elmult, uttyok 'újuk', szükleni, nevü, igazittya, félelmesitet, bátoritttyák, eltulajdonításából*. Nem volna helyes, ha a levelek szövegeinek nyelvjárási lokalizálásánál megelégednénk a keltezésből adódó helyhez kötéssel, mivel az ún. belső lokalizáció (Benkő 1957: 35), azaz a nyelvi anyagra támaszkodó érvek alapján úgy tűnik, hogy nem a település elhelyezkedéséből adódó palóc anyanyelvjárást tükrözi az írnok nyelvhasználata. Ennek a levélnek az írójától több levél is fennmaradt, s ezeknek a szövegeknek a belső lokalizációs vizsgálata azt igazolta, hogy az írnok vélhetően dunántúli származású. Mindenesetre számba kell vennünk a következetlen helyesírás jellemzőit, így azt is, hogy a rövidséget és a hosszúságot nem mindig különböztették meg ebben a korban, így az írásmód nem minden esetben tükrözte a kiejtést.

Az írott szövegekből a legtöbbször nehéz, sőt sokszor lehetetlen megállapítani a beszélt nyelvi fonémák hangállapotát, fonetikai jellemzőit, de korpuszom vizsgálata és néhány más vizsgálat tanúsága azt igazolja, hogy egy-egy írnok sajátos hangjelölése alapján van esély írott szövegekből a helyi nyelvjárásban ejtett magánhangzók adatolására. A vizsgált szövegekben több helyen is előfordul az *é* graféma – vélhetően – zárt *ĕ* jelölésére használva. Elképzelhető, hogy egy 1653-ban Szécsényben (nyugati középpalóc területen) kelt záloglevélben a *meg-* igekötő zárt magánhangzós alakjait tükrözi az alábbi írásmód: *mégħ neuezet* (véltető ejtése: *mĕgnevezett*), *mégħ irt* (e. *mĕgĭrt*). Egy 1668-ban lejegyzett nógrádi misszilis szövegében a *ſém* (e. *szĕm*) és az *élégé* (e. *ĕlĕggé*)

¹ A zárójelben található sorszámok a tanulmány végén sorolt források számát jelöli.

szóalakok írásában is az *é* – feltételezhetően – zárt *ĕ* jelölésének funkciójában szerepel. Bár az utóbbi példában egyszerű elírás is szóba jöhet. Eszterházy (*Esterhás*) Miklós Zólyom várából 1669-ben címzett magánlevelében is találunk néhány ilyen szóalakat: *ézelőt* (véltető ejtése: *ézelött*), *šekés helyére* (e. *székés helyére*), bár ez utóbbi példában akár elírás is lehet. Egy 1682-ben Kékkőalján írt perszövegben két adatot is találtam: *vétt volna* (e. *vétt volna*), *N[em]z[e]tés* (e. *nemzetés*). Az 1685-ben Gácsott lejegyzett nemesi közgyűlési jegyzőkönyvben valószínűleg szintén a zárt *ĕ* jelölésére szolgálhat az *é* az alábbi szóban: *féllül* (e. *féllül*). A Heves vármegyei alispántól, Almásy Jánostól a Nógrád megyei alispánnak 1699-ben Gyöngyösről küldött, valószínűleg íródeákja által lejegyzett, egyéb vonásokban is nyelvjárásiaságot mutató misszilisében két szóban is felismerhetjük az *é*-t *e* helyén, mely talán szintén zárt *ĕ*-t jelöl: *ésmérvén* (e. *ésmérvén*), *kérem* (e. *kérem*). A kor következetlen helyesírását figyelembe véve akár egyszerű elírások is lehetnek ezek, ám a vélekedésemet Földi Gábor megfigyelése alátámaszthatja. Egy 1841-ből származó Nógrád megyei összeírás vizsgálatakor azt állapította meg, hogy „a zárt *ĕ* esetén az ejtés az *é* hang ejtéséhez közelít, így az *é* grafémával való jelölés magától értetődő” (Földi 2008: 210). Példáimhoz hasonló nyelvi adatokat emel ki: *Déjtár*, *Endréfalva*, *Gédeon*, *Zelené* (valószínű ejtése: *Déjtár*, *Endréfalva*, *Gédeon*, *Zelené*).

A fentebb említett szurdokpüspöki jobbágypanaszok lejegyzője a rövid *e* jelölésére kétféle grafémát is használ: az *e* a mai köznyelvünkben is meglévő középzárt *e* jele lehet, az *è* egyrészt talán a zárt *ĕ* jelölésére, másrészt a hosszú *é* jelölésére szolgál. A hosszúságjelölés és a grafémahasználat azonban nem következetes. Az alábbi szóalakokban vélhetően a zárt *ĕ*-t jelöli: *rèá*, *rèánk*, *nè*, *lènne*, *šèrèzzen*, *csèndes*, *kègyes*, *lèhet*, *hègyen*, *èdgy*, *rèndbeli*, *csèndessedgyék*. Helyenként az *è* a jele a levelekben a hosszú *é*-nek is, pl. *ès*, *Szècsèny*, *levelekèrt*, *egyèb*, *tehetnèk*, ugyanakkor az írások a mai írásrendszerünkben meglévő *e*-vel is jelöli a hosszú magánhangzót, pl. *nyugodgyék*, *lèšen*, *jövèn*, *égetnek*, *vetették*, *sörtés*, *šemély*.

A palóc nyelvjárás máig megőrizte a köznyelvihez képest zártabb *ĕ* mellett az illabiális ejtésű *á* hangot. Az adatok megerősíthetik azt a vélekedést, hogy az *e* helyén álló *é* hangjelöléshez hasonlóan az *a* helyén álló *á* is nyelvjárási ejtést tükrözhet. Korábban is felvettem már annak a lehetőségét, hogy a palóc területen lejegyzett nyelvmélekekben felbukkanó egyéni jelölésű *e*-k és *a*-k tüzetesebb vizsgálata hozzásegíthet a palóc nyelvjárás jellegzetes hangzóinak, a zárt *ĕ*-nek és az illabiális *á*-nak az adatozásához (Gréczy-Zsoldos 2007: 50–52). Török Gábor is megfigyelte palóc területen, a Börzsöny vidékén kelt nyelvmélekekben, hogy a szövegek írói a nyelvjárási *á*-zást szórványos *á*-jelölésekkel sejtetik (Török 1964: 52–58). Benkő Loránd a XVII–XVIII. század fordulójának időszakából, a Szentsei-dalokkönyvből idéz ilyen adatokat hasonló megjegyzéssel: *bárát*, *szárkának*, *Várgáknak*, *mágát*, *tátáral*, *hullátását*, *szágát*, *jávára*, *háláladbul*, *muláságom* (Benkő 1957: 89). Az *á* illabiálisánál fogva – az ajakkerekítéses *a* hangtól távolodva – az illabiális ejtésű *á* felé közelít, ezért lehetett indokolt

a szövegekben az *á*-val való lejegyzés. Persze a rekonstrukciónk pontatlansága mindig fennáll: a helyesírás kialakulatlanságából, az egyéni írásváltozatokból adódó esetleges félreértések helytelen következtetésekhez is vezethetnek. Már csak azért is érdemes kételkedni, mert a vizsgált több száz oldalnyi nógrádi iratanyagban csak ritkán tűnik fel ilyen írásmód. Egy 1616-ban, Szécsényben kelt átvételi elismervényben a *Buzakát* szóalakban az ékezethasználát hanyag, ezért nem biztos, hogy az utolsó szótag magánhangzójának ékezte az illabiális *á*-ra utal. Egy szintén Szécsényben lejegyzett 1648-as kölcsönlevélben többször is előfordul az *áz* névelő, valamint a levélben talált további előfordulások tovább erősíthetik azt a vélekedést, hogy itt az *a* helyén álló *á* az illabiális *á* jele lehet: *Nadásj ... ház, ſabád, málmaiuál, akárnák, alkálmátlánb* (vélfelhető olvasat: *nádási ház, szabád, málmáival, akárnák, alkálmátlánb*). Látjuk azonban ezekben a példákban is a lejegyzésbeli, helyesírási következetlenséget, amely a kételkedést erősíti. Ha egy szóban több *a* hang található, vélhetően mindegyik *a*-t illabiálisan ejtette a palóc beszélő, de a lejegyző mégsem jelölte minden esetben. Azt is látjuk, hogy az *á*-nak ugyanaz az írásbeli jele, mint az illabiális *á*-nak. Több helyen is előfordul ez a fajta következetlen jelölésmód. Két – Koháry István által írt – 1668-as magánlevélben sok ilyen adatot találunk: *tartozándó, tártott, usussál, birhassák, tálan, áludgyátok, csák* (feltételezhető ejtés: *tártozándó, tártott, úzussál, bírhássák, tálán, áluggyátok, csák*). Egy Ipoly-vidéken 1669-ben keltezett, egyéb nyelvi alakokban is nyelvjárásiasságot mutató határvitában is feltűnik ez az írásmód: *Attyával, áltál, hátár* (feltételezhető ejtés: *áttývával, áltál, hátár*). Ugyancsak 1669-ben a már említett Zólyomban birtokos Eszterházy (*Esterhás*) Miklós levelében is szembeötlik az ékezetes *é*-k mellett néhány ékezetes *a*: *akáro, váló, órávál* (e. *akáro, váló, órávál*). Gróf Széchy Máriának egy 1671-ben (a Gömör megyei) Murányban kelt záloglevelében a *Nágok* rövidített alakban jegyzi le írónoka a *nágyságotok* szót. Egy északi megyék közötti határvita szövegében két ékezetes *á* is feltűnik az *a* jelöléseként. Feltételezhetően ezek is a palóc nyelvjárásra jellemző illabiális *á* jelei: *á jó akaratért, kerefst vonásfál* (e. *keresztvonássál*). Egy 1692-es balassagyarmati vámszámadásban a *Bálássa Gyarmáth* (e. *Bálásságyármát*) településnévben tűnik föl ez az írásbeli megoldás. A Nógrád megyei Kazáron lejegyzett határvita szövegében is *a* helyén gyakran ékezetes *á* áll: *Mágh* (e. *mág*), *Kázár* (e. *Kázár*), *Zagjvaiák* (e. *zagyvaiák*). Két, ugyanabban az évben, 1694-ben, különböző településeken (a Nógrád megyei Szalmatercsen és Ecsegen) lejegyzett jobbágypanaszban is találunk figyelemre méltó adatokat: *Ngkált* (e. *nágyságotokát*) – szalmatercsi jobbágypanasz, *állápotunkat* (e. *állápotunkát*) – ecsegi jobbágypanasz. Nyilvánvalóan továbbra is lehetnek kétségeink, hogy rekonstrukciónk helyes-e, mivel nem áll rendelkezésünkre számottevő adat bizonyítékként, ráadásul ebben a korban számos következetlen helyesírási jelöléssel találkozunk. Az adatok mégis megerősíteni látszanak azt a vélekedést, hogy a fenti hangjelöléseknek ejtéstükröző szerepük van.

A XVII. századi Nógrád területén kelt iratokban gyakran feltűnik az *ö/ő* hang jelölésére szolgáló *eö* betűkapcsolat. Bizonyára írnoke írásváltozatról lehet szó, mivel olyan műfajú jogi iratokban jellemző, amelyek a hivatali írásbeliséghez kötődnek, s az iratok keletkezési helyének behatárolása alapján ez az izoglossza a történelmi Nógrád közepén húzható meg, mivel leggyakrabban a megye északi területein működő írnokek szövegeiben adatolható, egy-egy esetben előfordul a megye déli részén működő deákok szövegeiben is. Az adatokat szép számmal idézhetném, a példasoromat a fentebb már említett 1676–1682 közötti határvitából emeltem ki: *seöt, jeövendöben, eö, leöttünk, Feöldes*.

Az *i*, a *j* és az *y* egymás ekvivalens jelölői. Helyenként íráshagyományként megjelenik az *ÿ* graféma még a XVII. század végén is. Pl. egy 1692-es határvita bírósági írnokeának kézírásában is feltűnik: pl. *hálÿ* (e. *hálj*), *ÿelejek* (e. *szeleiek*). Az utóbbi példában is megtaláljuk, de sorra lehetne idézni a kor írott szövegeinek adatait, amelyekben a *ÿ* az *sz* jelölője. Néhány adat: *léÿsen, ÿemély, ÿerèncessen, ÿerèzzen*, helyenként *sz* jelöléssel változva akár ugyanazon misszilis szövegén belül: *ÿomÿéd - szomÿéd*. A szintén századvégi poltári misszilis köznemesi lejegyzőjének kézírásában is *ÿ* a *sz* jelölője: pl. *ÿolgalatomat*. Az 1659-ben kelt szécsényi levél írójának szövegében a *z* jelölésére használatos *ÿ*-t is megtaláljuk mint a kor jellegzetes írásjegyét az *ÿ* írásjegy mellett: *ÿereÿÿük*.

A palóc nyelvjárási régió mindegyik csoportjának jellemzője a palatalizáció, különösen a *t*, *d*, *n*, *l* hangzók esetében leggyakrabban *i* előtt. Csupán az északnyugati palócban nem teljes körű az *l* palatalizációja, de ott is jelen van (l. pl. Imre 1971). A palóc nyelvjárás jellegzetes mássalhangzó-jelenségei közül megfigyelhetjük a szövegekben a kiejtésben hallható palatalizáció lejegyzési formáit. Bár ezek a hangjelölési módok is azon megfigyelések közé tartoznak, amelyek teljességgel nem bizonyíthatók. A palóc nyelvjárás jellemzőinek ismeretében azonban valószínű, hogy a szövegekben feltűnő *li*, *lli* a palatális *ly* jelölői. Báró Koháry István 1659-ben keltezett magánlevelében, amelyet Szécsény várkapitányaként küld Nógrád vármegye alispánjának, Bartakovics Jánosnak, a kis- és nagybetűs szókezdettel is leírt *Goliobis – goliobis* 'golyóbis' szó és az *illie[n]* (e. *illyen*), *ollias* (e. *ollyas*), *ollia[n]* (e. *ollian*), *Melliet* (e. *mellyet*) névmások *ly*-je a palatálisan ejtett *l'* jelölője lehet.

A várkapitány saját kezűleg írt levelében változatos, következetlen a hangjelölés. Bizonyos hangok jelölésére többféle graféma szolgál:

c: c3, C3	ö: ó, eö
cs: cs, ch, c3, C3	s: s, f, 5
i: i, I, ý, j	sz: Sz, ÿ, Sz
í: i, ý	ü: ú, ű
ö: ó, ő, eö	z: z, 3, 3

Az *n* palatalizációja is jellemzi a palóc nyelvjárás csoportokat. Koháry István levelének szövegében az *Ispániság* (e. *ispányság*), *valamenni* (e. *valamennyi*) szavainak írásmódja tükrözi a palatális ejtést, bár az utóbbi esetben – a korabeli egyéni helyesírási megoldások miatt – az egyik fonéma nem jelölődik. A szurdokpüspöki levelekben sok olyan szóalak fordul elő, amelyben az *lly* utalhat a palatális ejtésre, ám biztosan ez esetben sem jelenthetjük ki, pl. *ammellyet, tellyességgel, illy, megvizsgállya, visellyen, valamellyikünknek, találllyák, ollyá, ollyan, gondollyák, illyen képpen, vélllyük, javallyuk, élllyék, tellyes*.

A középmagyar kor helyesírásában inkább a kiejtés elve szerinti írásmód érvényesült a szóelemzés helyett. Az egykori írnokok gyakran jelölték a mássalhangzó-kapcsolatok írásmódjában a hasonulást és az összeolvadást. A szurdokpüspöki levelek szövegéből ezt a jelenséget is lehet adatolni: *szolgálattyára, sajjátt yok, állapattya, akarattya, parancsolattya, járhattya, igaziccsa, méltosztassanak*; vagy a nyugati középpalóc területen fekvő Horpács községben lejegyzett boszorkányper szövegéből idézve a példát: *nem nyukhatot*.

A kis- és nagybetűs szókezdések indoka a XVII. századi írnokok szövegében teljesen következtelen. Gyakran írnak le közneveket nagy kezdőbetűvel, ugyanakkor az is előfordul, hogy tulajdonnevet kis kezdőbetűvel írnak.

Az elválasztás jele a leggyakrabban a sor végére tett „jel, pl. *sol*„, *gaja*; *ma*„, *radok*, *pa*„, *rancfolatotis*. Ugyanebből a köznemesi misszilisből idézhetünk példát a gyakori rövidítésre, amelyet a szó végén a fölé helyezett vonás jelez, pl. *nē attā, magā ugjā, Uk, kē* (e. *nem attam* [a hasonulást írásban is jelöli], *magam, ugyan, Uramnak, kegyelmednek*). Leggyakrabban nazális hangokat (*n, m*) rövidítenek, illetve a gyakran ismétlődő pragmatikai-kommunikációs jelölőket, avagy formulák gyakori szavait (megszólításokat, Isten, Krisztus nevét). Az ismétlődő megszólításokat a leggyakrabban rövidítik, pl. a kor misszilisében sokszor előforduló *kgd* 'kegyelmed', *Ngd* 'nagyságod'.

Összefoglalásként megjegyezhetjük, hogy a középmagyar kor középső évszázadában kelt nógrádi iratok olykor regionális nyelvi jegyeket tükröznek, a helyesírási sajátosságok területi nyelvváltozathoz köthetők, olykor pedig illeszkednek a kor területtől független írásgyakorlatához. Az egységes nyelvhasználat és helyesírás igénye megmutatkozik a regionális normák kialakulásában és a kisebb csoportokhoz kötődő egységesülési mintákban. A XVII. század írásgyakorlata azonban ezek ellenére sokszor egyéni, ebből következően egyenetlen, következtelen.

Irodalom

Benkő Loránd 1957. *Magyar nyelvjárástörténet*. Budapest: Tankönyvkiadó.

Deme László 1959. *A XVI. század végi norma kérdéséhez*. Nyelvtudományi Értekezések 20. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Földi Gábor 2008. Egy 1841-ből származó Nógrád megyei nemesi összeírás dialektológiai

- vizsgálata. *Magyar Nyelvjárások* 66: 206–214.
- Gréczi-Zsoldos Enikő 2007. *Nógrád vármegye nyelve a XVII. században*. Nógrád Megyei Levéltár, Salgótarján. (Adatok, források és tanulmányok a Nógrád Megyei Levéltárból 52.)
- Imre Samu 1971. *A mai magyar nyelvjárások rendszere*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Korompay Klára 2018. Helyesírás-történet. In: Kiss Jenő – Pusztai Ferenc (szerk.) *A magyar nyelvtörténet kézikönyve*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 83–98.
- Török Gábor 1964. *A Börzsöny-vidék nyelvjárástörténetének települési háttere*. Budapest: Akadémiai Kiadó. (Nyelvtudományi Értekezések 45.)

Források

- Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Vármegyei Levéltára (a továbbiakban: MNL NVL) Balassagyarmati részleg XIV. 3. D. A balassagyarmati Nagy Iván Múzeum iratgyűjteménye. 11. d. Különféle családi levéltárakból összegyűjtött iratok. Budai Bornemissza Bolgár család iratai. 1653. február 2. Szécsény.
- Állami Területi Levéltár Besztercebánya (Štátny Oblastný Archív v Banskej Bystrici). (A továbbiakban: ÁTLB). XXIV. 1. Magisztrátusok. 1255–1922. 139.
- MNL NVL Balassagyarmati részleg XIV. 3. D. A balassagyarmati Nagy Iván Múzeum iratgyűjteménye. 9. d. Különféle családi levéltárakból összegyűjtött iratok. Bartakovich család iratai. 1669. augusztus 26.
- MNL NVL 1. o/bb fasc. 1. Nr. 34/1. Inquisitiones. 1682. június 27.
- MNL NVL IV. 1. a/4. Protocollum Comitatus Neogradiensis 1683–1689. 1685. február–március.
- MNL NVL Balassagyarmati részleg XIV. 3. D. A balassagyarmati Nagy Iván Múzeum iratgyűjteménye. 9. d. Különféle családi levéltárakból összegyűjtött iratok. Bartakovich család iratai. 1699. július 27.
- Esztergomi Prímási Levéltár 1/1. Lad. 23. fasc. 7. 1654. január 3., 1656. március 31., 1656. május 17., 1657. május 10., 1659. január 25., 1659. március 19., 1659. szeptember 1.
- MNL NVL IV. 1. b. Nógrád vármegye nemesi közgyűlésének iratai. 1616. április 21.
- MNL NVL XIII. 1. A Bory-Madách család iratai. 1648. július 19.
- ÁTLB XXIV. 1. Magisztrátusok. 1255–1922. 138., 140.
- MNL NVL IV. 1. o/bb. Inquisitiones. Fasc. 1. Nr. 5.
- ÁTLB XXIV. 1. Magisztrátusok. 1255–1922. 1671. január 10.
- MNL NVL IV. 1. o/bb. Inquisitiones. Fasc. 9.
- MNL NVL Balassagyarmati részleg V. 3. c. Perceptio vectigalis (Vámi számadások). 1692. december 22.

- MNL NVL IV. 1. o/ff. Inquisitiones. Nr. 15. 1694. március 2.
- MNL NVL IV. 1. b. Nógrád vármegye nemesi közgyűlésének iratai. 1694. Szalmatercs.
- MNL NVL IV. 1. b. Nógrád vármegye nemesi közgyűlésének iratai. 1694. Ecseg.
- MNL NVL Balassagyarmati részleg XIV. 3. D. 9. d.. A balassagyarmati Nagy Iván Múzeum iratgyűjteménye. Különféle családi levéltárakból összegyűjtött iratok. Bartakovich család iratai. 1659. november 20. Szécsény.
- MNL NVL IV. 1. b. Nemesi közgyűlési iratok. 1692. december 21. Poltár.
- MNL NVL IV. 1. b. 6. d. 1692. július 3. Horpács.

Kiss Magdaléna

Adalékok az *-i* képzős földrajzi nevek helyesírásához

egyetemi adjunktus

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem PK TÓKI

kiss.magdalena@uni-eszterhazy.hu

Absztrakt

A tanulmány témája az *-i* melléknévképzős földrajzi nevek helyesírás-gyakorlatának bemutatása, amelynek két fő része a helyesírási osztályozás felvázolása és az írásban való alkalmazás értékelése. Az első egységben a helyesírási szabályzat alapján az egybeírás, a kötőjeles írásmód és a különírás esetei jelennek meg. A második blokkban egy 9–12. osztályos diákok által kitöltött és visszaküldött kérdőív válaszainak összesítése tartalmazza a helyesen írt szavak arányát, ill. a kitöltők által nehezebbnek ítélt formákat.

Kulcsszók: szóképzés, helyesírás, helyesírás-oktatás, helyesírási nehézségek

Additions to the spelling of toponyms with the *-i* formative element

Abstract

The topic of the paper is the spelling of geographical names with the suffix ‘-i’, with two main parts: an outline of the spelling classification and an evaluation of its application in writing. In the first unit, the cases of single spelling, hyphenated spelling and separate spelling are presented according to the spelling rules. In the second block, a summary of the answers to a questionnaire completed and returned by students in grades 9-12 contains the percentage/rate/extent of words spelled correctly and the forms considered more difficult by those who completed the questionnaire.

Keywords: vocabulary, spelling, spelling instruction, spelling difficulties

1. Bevezetés

A helyesírás hagyományosan az anyanyelv egyik lényeges műveltségeleme, amely a nyelvtan tantárgy keretei közé tartozik, és szabályait explicit módon tanítjuk. Fontos diszciplínája az írásbeli közlés tanításának, amely annak kanonizált, de történetileg módosuló szabályrendszerét hirdeti és alkalmazza. A tulajdonnevek közül számos földrajzi név helyesírásában csak a hivatalos helységnévtár, illetve földrajzinév-tár igazít el, ezért ezeknek a tulajdonneveknek a toldalékolása mutatja a legnagyobb változatosságot, gyakran kihívások elé állítva a nyelvhasználót. A fennakadás fő oka az, hogy az egybeírás, különírás és kötőjeles írás esetei, mi több, ezek variációi gyakran nehezítik meg a pontos lejegyzést. A helynevek *-i* denominális nomenképzője az egyik legproduktívabb képző, amelynek derivátumai a képzős melléknévek között magas példány- és típusgyakoriságot mutatnak. Mivel a fenti affixum jelentése legtöbbször általános viszonyjelentés, ami a valamihez való tartozást fejezi ki, ez a relációs viszony jelenik meg a produktív sémákban is. Így az alapszó jellegében és az egyes sémákhoz tartozó szóképzési jelentésekben szemantikai különbségek jönnek létre (pl. *ember – emberi, látás – látási, Tisza – tiszai*).

2. Az *-i* melléknévképzős földrajzi nevek helyesírás-gyakorlata

Dolgozatom témája az *-i* melléknévképzős földrajzi nevek helyesírás-gyakorlatának bemutatása, amelynek két fő része a helyesírási osztályozás felvázolása és az írásban való alkalmazás értékelése. Az első egységben a helyesírási szabályzat alapján az egybeírás, a kötőjeles írásmód és a különírás eseteit demonstrálok. A második szegmensben a 9–12. osztályos diákok visszaküldött válaszait összesítem, bemutatva a helyesen írt szavak arányát, ill. a kitöltők által nehezebbnek ítélt formákat. Témaválasztásom oka, hogy ennek a morfémanak a megjelenése rendkívül frekvenciát, és a névhez kapcsolása eltérő kis- és nagybetűs írásmódot eredményez, ami a helyesírási gyakorlatban sokszor hibás alakot ölt.

A különféle írásmód mellett még az *-i* képzős származékok pontos lejegyzése is gondot okozhat. Szerkezetileg az egy- vagy többeleműség felvet néhány helyesírási problémát, például *Szépkenyerűszentmárton*, *Dunántúli-középhegység*. Gyakran egy kötőjel dönti el a név jelentését, gondoljunk csak a település- vagy városrésznevekre (*Margitsziget*, *Hűvös-völgy*, *Gazdagrét*, *Gellérthegy*, *Sárospatak*, *Hosszaszó*) vagy ezek elődeire, a természetföldrajzi nevekre (*Margit-sziget*, *Hűvös-völgy*, *Gazdag-rét*, *Gellért-hegy*, *Sáros-patak*, *Hosszú-aszó*). Kovács Éva (2018) a 11. században megjelenő, név végi *-i* lehetséges szerepköreit illusztrálja, ismertetve azok pozícióját a) véghangzóként, b) helynévképzőként, c) melléknévképzőként, d) latinra fordított helynévstruktúrában személynévhez kapcsolódóan latin genitívuszi végződésnéként, e) szlávól átvett jövevénynéven eredeti szláv többesszám-jelként,

ami foglalkozásnevek helynévvé való továbbképzésében realizálódik, valamint f) az egyes szám 3. személyű birtokos személyjel változataként. Ebből a gazdag kapcsolatrendszerből jelen írás a harmadik, a melléknévképzős szerkezetek csoportosítását részletezi, amelyben a többtagú nevek jelölésére négy típusú írásmód különül el: az egybeírás, a kötőjeles írásmód, a különírás és a szabályvegyüléses forma.

2.1. Egy- vagy többelemű, egybeírt nevek

Az egyetlen szóból álló nevek -i képzős toldalékolása rendkívül egyszerű, hiszen a toldalék közvetlenül tapad a tőhöz. Ennek eredményeként kis kezdőbetűvel írva jön létre az új szófajú lexéma (pl. *Vác* > *váci*). Amennyiben a helynév eleve -i magánhangzóra végződik, az egyszerűsítés elve szerint a szóvégi két azonos betű helyett (ii) csak egyet jegyzünk le (pl. *Mályi* > *mályi*), és a többelemű egybeírt nevek esetében is a fenti szabály szerint járunk el (pl. *Háromszék* > *háromszéki*, *Dunakeszi* > *dunakeszi*, *Rétitanya* > *rétitanyai* és nem *rétitanyasi).

A tulajdonnevek egyalakúságra törekszenek, de előfordulnak a *-falval/-falvi*, *-házzal/-házi*, *-völgyel/-völgyi* névrészek alternánsai, amelyek az -i képző előtt hagyományosan elvesztik az *-a*, *-e* véghangzójukat, miközben terjednek – és nemigen kifogásolhatók, bár kevésbé választékosak – a változatlan tövű formák is (Rácz 1981). Valójában ezek a nyelvi rendszer elfogadott részeként vannak jelen, azonban az egyalakúság ebben az esetben is megengedett, amit gyakran a nyelvi szokás irányít. Több településnevünk rendelkezik kurrens mutatókkal, ahogyan az megjelenik a *Madéfalva* > *madéfalvi*, *Szépasszonyvölgye* > *szépasszonyvölgyi*, *Györháza* > *györházi*, *györházai*, de *Veresegyház* > *veresegyházi*, és már nem *Veresegyháza > nem *veresegyházai összetételekben. Jóllehet a névismeret birtokában a fenti alakok szabályosak, a kevésbé közismert nevekben a kikövetkeztethetőség céljából a nyelvszokás irányítja az alapalak toldalékolását. A 12. helyesírási szabályzat értelmében hibásnak egyik változat sem mondható, mert a napjainkban élő szociolingvisztikai és ortográfiai nézőpontokat vesszük figyelembe (AkH. 174c).

2.2. Kötőjeles írásmódú nevek

A kötőjeles alakok helyesírásában a névelemek fajtáját vesszük figyelembe, pontosabban azt, hogy az közszoói vagy tulajdonnévi-e. Ha mindegyik elem közszoói, akkor a név végére kerülő -i képzővel létrejött melléknév mindegyik névelemét kisbetűvel írjuk, például *Nagy-patak* > *nagy-pataki*, *Holdvilág-árok* > *holdvilág-árki*, esetleg *holdvilág-árok*i. Építünk fel egy olyan nevet, amelynek a belsejében szerepelni fog az -i szuffixum: *Velence* > *velencei*; *Velencei-tó* > *velencei-tavi*. Láthatjuk, hogy a tulajdonnévi tag melléknévi szerepben kisbetűs írásmódú lesz. A korlátlanul bővíthető tulajdonnévi nagyköötőjeles alakok tagjait szintén kis kezdőbetűvel írjuk, pl. *Bag-Aszód-Túra-Hatvan-Vámosgyörk-Kál-Kápolna-Füzesabony* > *bag-aszód-tura-hatvan-vámosgyörk-kál-kápolna-füzesabonyi*

(útvonal). Ugyanez történik két, önállóan is előforduló név találkozásánál, ha nem valamettől valameddig jelölnek egy adott viszonyt (pl. *Érd-Ófalu* > *érd-ófalui*, *Kál-Kápolna* > *kál-kápolnai*).

Amennyiben az előtag tulajdonnév, és az *-i* képző csak az utótaghoz tapad, a tulajdonnév nagybetűje megmarad: *Ilona-völgy* > *Ilona-völgyi*; *Kaszipi-tenger* > *Kaszipi-tengeri*, *Duna-Tisza-csatorna* > *Duna-Tisza-csatornai*, *Sebes-Körös-dűlő* > *sebes-Körös-dűlői*. A terjengős helységrésznevek képzése kevésbé okoz fennakadást a helyes írásmódban, amennyiben az utótaghoz kapcsolódik az *-i* derivációs morféma (pl. *Széchenyi-lakótelep* > *Széchenyi-lakótelepi*).

Népnevek is előfordulnak földrajzi nevekben, akár egyszerre több is, és ekkor a népnevek közé nagyköötjel kerül, a földrajzi köznévi elé pedig kiskötőjel: *Német-Lengyel-alföld*, *Cseh-Morva-dombság*, *Osztrák-Magyar Monarchia*. Az *-il-beli* melléknévképzős származékban minden tag kisbetűs írásmódú lesz: *német-lengyel-alföldi*, *cseh-morva-dombsági*, *osztrák-magyar monarchiabeli*.

2.3. Különírás

A két vagy több különírt tagból álló földrajzi név melléknévképzős helyesírásában (is) szükséges a névrészek közszoói vagy tulajdonnévi tagjainak a szeparálása. Többnyire különírás érvényesül a tájak nevében, a vármegye- és utcanévek rögzítések: *Bükk hegység* > *Bükk hegységi*; *Fertő tó* > *Fertő tavi*, *Bihar vármegye* > *Bihar vármegyei*; *Győr környéke* > *Győr környéki*, *Bosnyák tér* > *Bosnyák téri*. Kettőnél több tagú nevek esetében is a fenti szabály szerint járunk el a köz- és tulajdonnévi névrészek figyelembevételével: *Szómáliai Szövetségi Köztársaság* > *szómáliai szövetségi köztársasági*, *Nagy Lajos király úti lakótelep* > *Nagy Lajos király úti lakótelepi*, *Magyar Tudományos Akadémia* > *magyar tudományos akadémiai*. Melléknévi szerepben a földrajzi nevet tartalmazó intézménynevek minden köznévi tagját kis kezdőbetűvel írjuk: *Országos Széchenyi Könyvtár* > *országos Széchenyi könyvtári*, *Lónyay Utcai Református Gimnázium* > *Lónyay utcai református gimnáziumi*.

2.4. Szabályvegyüléssel formák

Az ide sorolandó derivátumok konstrukciójában a névelemek között egyaránt szerepelhet kötőjel és szóköz, ami a pontos denotációt szolgálja. A földrajzi nevekben vagy a helynévi elemet tartalmazó intézménynevekben már az alapalak egyik tagja is tartalmazhat *-i* képzős tagot általában a név elején vagy a névttestben. Ez reprezentálódik az olyan példákban, mint a *Duna-Tisza köze* > *Duna-Tisza közi*, *Csillebérci Gyermek- és Ifjúsági Központ* > *csillebérci gyermek- és ifjúsági központi*, *Bakáts Téri Ének-Zenei Általános Iskola* > *Bakáts téri ének-zenei általános iskolai*.

3. A kutatás bemutatása

A kutatástörténet során számos országos reprezentatív mérést végeztek, amelyek alkalmazott mérésmetodikai megoldásai többféle értékelési módszert, elemzési szempontot sorakoztattak fel. A felméréstípusok egyik fajtája a helyesírást információfeldolgozásként modellezi, melynek során jól kontrollált feladathelyzetben korlátozott számú kísérleti személy írásprodukciónak vizsgálja. A másik irány jobban kötődik a helyesírás tanításához, az empirikus adatgyűjtést követően ezeken úgynevezett hibaanalízist végeznek. Legtöbbször a helyesírási hibák természete, a tanulók jellemzői, illetve a szövegek, esetleg szólisták (szósorozatok) grammatikai és lexikográfiai tulajdonságai alapján végzik el az elemzéseket (vö. Orosz 1972, Vidákovich–Czachesz 1998, Antalné 2015, Zielinski–Schneider 1986, Treiman 1993, Querol 2022, Riembaud Serra 2017, Downing–Caravolas 2023, Visser 2023).

A magyar kutatások egyik vizsgálati szempontja, hogy a felmerülő hibák vizuális vagy akusztikai jellegűek, ezért azt térképezi fel, hogy melyik terület számít erősebbnek vagy gyengébbnek az emberi tudásszerzés folyamatában. A helyesírás tanítása szempontjából ez azért fontos kérdés, mert úgy érintkezik az eredményesség problematikájával, hogy vajon az írásbeli vagy a szóbeli gyakorlatok segítik-e jobban a helyesnek elfogadott írásforma kialakulását egy egyszerű szöveg esetében. További dilemma, hogy gyakran egy-egy gyengén író tanuló képes ugyanazt a szót minden alkalommal másképpen rosszul leírni. Az ebből fakadó mérési problémák csökkentésére ismeretes az az eljárás, hogy különböző – írásbeli vagy szóbeli – szövegek segítségével mérik egy-egy korosztály helyesírási képességének alakulását.

Jelenlegi kutatásom alapját olyan összefüggés-elemzés képezi, amely a kvantitatív vizsgálatok kutatási kérdéseinek a megválaszolására irányul. A felmérés során az anyaggyűjtés módszerei közül az online kérdőív bizonyult a leggyorsabb és nagyobb távolságra továbbítható, visszaküldhető és összesíthető mérési eszközznek. A feltérképezés céljából releváns volt a Google-kérdőív, a Forms alkalmazása. Az összeállított űrlap egyedi linkjét eljuttattam a megnevezett oktatási intézmények vezetőihez, akik a kollégák által továbbították azt a diákoknak. A részt vevő oktatási intézmények a következők voltak: Fáy András Technikum, Lónyay Utcai Református Gimnázium (Budapest), Mihai Eminescu Elméleti Líceum (Nagyvárad), Veresegyházi Katolikus Gimnázium. A kérdőívek kitöltésére kéthetes, záros intervallumot biztosítottam (vö. Csíkos 2020). A tesztszavak összeállítása során az alábbi konstrukciós mintázatokat vettem figyelembe: egybe- és különírt, illetve kötőjeles alakok, továbbá köznévi és/vagy tulajdonnévi névelemekből álló melléknevek. Egybeírt szavak: *dunakeszi, háromszéki, madéfalvi, szépasszonyvölgyi*. Különírt alakok a *magyar tudományos akadémiai*, kötőjelesek a *sebes-Körös-düli, velencei-tavi/velencei-tói, Kaszpi-tengeri* (4.1–3.). Az empirikus adatok feldolgozásának sorát a stilisztikai szempontok, ill. a diákok reflexióinak a bemutatása zárja (4.4–5).

4. A kutatás eredményei

Az összesen 151 visszaküldött és értékelhető kérdőív feldolgozását többféle szempontból végeztem el. Alapvetően a nyelvi-grammatikai helyesség felmérése volt a fő célom, ami további két szemponttal egészült ki. Ezek közül egyrészt a névtörténeti-stilisztikai hatások térhódítását vettem górcső alá, másrészt azokat a diákok általi reflexiókat összesítettem, amelyek megnevezték a legnehezebbnek tűnő lexémát, rávilágítva a probléma okára. A gimnazisták 46,9%-a produkált helyes választ, amelynek okát az utolsó, nyílt végű kérdésre adott válaszok alapján összesítettem.

4.1. Egybeírt szavak

Ha tovább finomítjuk az elemzést lebontva a szavak szintjére, megállapíthatjuk, hogy a *szépasszonyvölgyi* alak helyes lejegyzése bizonyult a legsikeresebbnek (78%), ami a szemantikailag könnyen dekódolhatóságnak köszönhető. Territoriális eloszlás szerint a kitöltő diákok iskolái ehhez a helyhez viszonyítva 140-200 km-es távolságra helyezkednek el, de lehetséges, hogy egy vármegyén belüli felmérés jobb eredményeket mutatna. Szerkezetileg ugyanide tartozik a *háromszéki* képzett helynév is, viszont ebben az esetben kevesebb helyes válasz érkezett (60,3%). Mivel a 14–18 éves fiatalok többsége a mai Magyarország területén él, Háromszék pedig az egyik erdélyi vármegye volt a mai Kovászna megye területén, a névhasználat idegensége is növelhette a hibás alakok számát. Madéfalva szintén Erdély földrajzi-történelmi-politikai tartományához tartozik, mi több, a történelem véres eseményei közül az egyik helyszíne volt 1764-ben, amit a diákok a történelemtankönyvből is bizonyára ismerhetnek. Még a *madéfalvi* régebbi változat is helyet kapott a válaszok között, így a helyes jelölések aránya 43%.

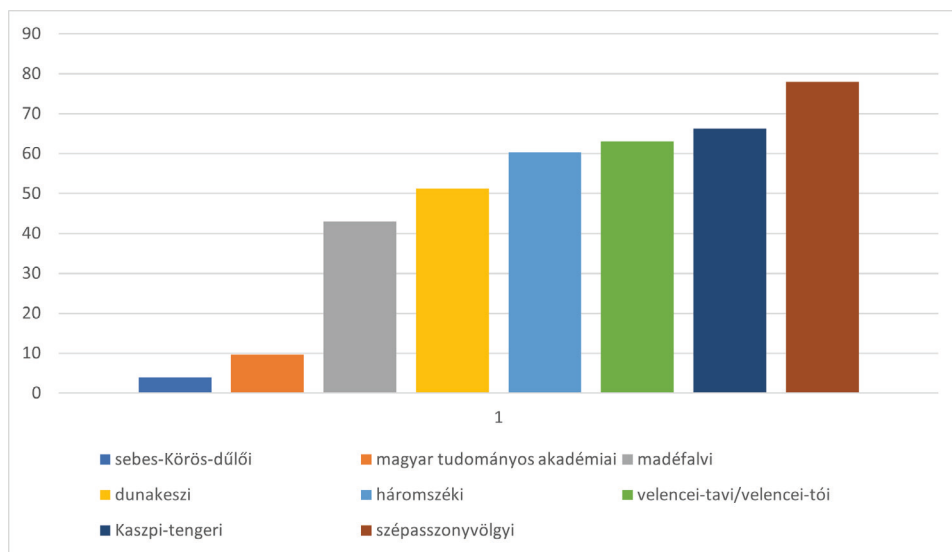
4.2. Különírt szavak

Ebbe a kategóriába a *magyar tudományos akadémiai* képzős alak tartozik, azonban mindössze 9,7%-ban jelölték be helyesen. A válaszadók 70%-a toldotta kötőjellel az *Akadémia* névelemhez az *-i* posztpropozíciót a tulajdonnévi tagokat tartalmazó nevek mintájára, míg 21,3% döntött a **Magyar Tudományos akadémiai* forma mellett. Valószínű, hogy a névelemek tulajdon- vagy köznévi azonosítása nem valósult meg, lehetőséget adva a fent bemutatott anomáliáknak.

4.3. Kötőjeles írásmódú szavak

Az előző mikroszerkezeti egység problémafelvetése ebben az esetben is megjelenik, ami a *sebes-Körös-dülői* alakban csúcsosodott ki, hiszen a tanulók mindössze 4%-a jelölte be a helyes alakot, mialatt a **Sebes-Körös-dülői* 66%-ban szerepelt megjelölt alakként – tévesen. A többi helyesen írott kötőjeles képzett toponima azonosítása könnyebbnek bizonyult, hiszen a *velencei-tavi/velencei-tói* (63,1%) és a *Kaszpi-tengeri* (66,3%) helyes

formája az esetek nagyobb hányadában megvalósult. Különösen a *Kaszipi* és a *Velencei* előtagok morfológiai különbözőségeinek a figyelembe vétele volt helytálló az esetek nagyobb részében, míg a tévesztések a kis- és nagybetűhasználatban a *Kaszipi* (tulajdonnév) és a *velencei* (köznév; képzett melléknév) szavak eltérő alaktani konstrukciójából származtak. Ha a tulajdonnévi vagy köznévi névelemek szerint vizsgáljuk a beküldött válaszokat, a fenti különbségtetelek mellett megjelennek továbbiak is. Az egybeírt nevek esetében a helyes változatok 50% körül mozogtak (*madéfalvi* 43%, *dunakeszi* 51,3%, *háromszéki* 60,3%), ezenfelül pedig a *szépasszonyvölgyi* elérte a 78%-os legmagasabb értéket, vagyis ennek a melléknévnek a megfelelő formáját ismerte a kutatásban részt vevők többsége. A fenti négy szóösszetétel esetében több alternatíva jelenik meg, hiszen láthatjuk, hogy a két vagy három köznévből álló szavak helyesírása magasabb arányt mutat, mint az ismeretlennek hangzó *madéfalvi* és az eleve *i*-re végződő *dunakeszi*. Az első esetben történelmi-földrajzi-nyelvtörténeti előismeretek is előmozdíthatják a helyes íráskép reprezentálását. A második helynévhez kapcsolt *-i* denominális nomenképző okozta a legtöbb megtorpanást – ahogyan erről a reflexiókban beszámolnak. Ennek ellenére a gimnazisták több mint fele jó formát jelölt meg.

1. ábra A helyesen jelölt lexémák aránya

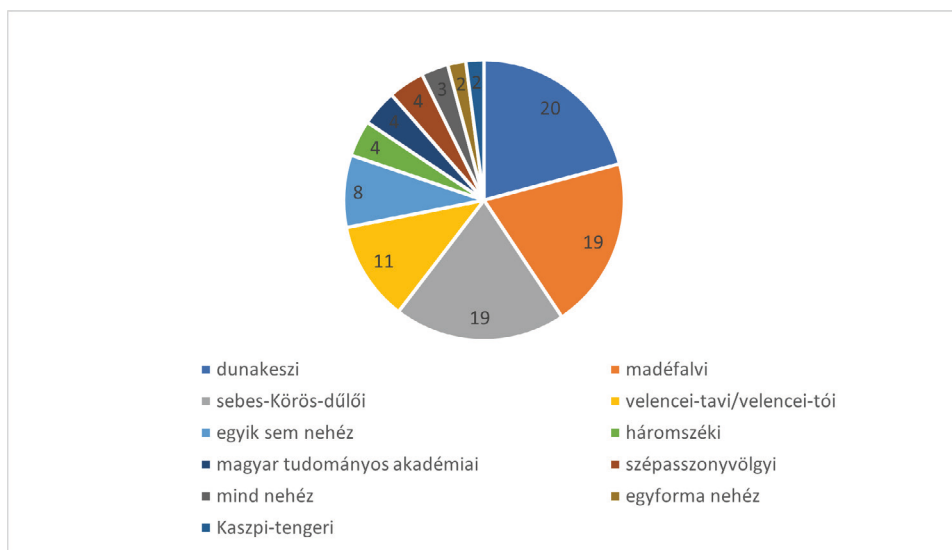
4.4. A nyelvi-stilisztikai szempontok

Ezek az aspektusok leginkább a helyesírás és az aktív nyelvhasználat határmezsgyéjén találkoznak a kutatásban. A feleletválasztós kérdéstípusú feladat három lexémapárt tartalmazott, alternatíva elé állítva a kitöltőket: *madéfalvi/madéfalvai*, *velencei-tavi/velencei-tói*, *szépasszonyvölgyi/szépasszonyvölgyei*. Kétségtelen, hogy a korábbi helyesírási

szabályoknak megfelelő alakváltozat a *madéfalvi*, a *velencei-tavi*, a *szépasszonyvölgyi* volt, de az aktív nyelvhasználati alakok is feltűntek. A napjainkban élő szociolingvisztikai és ortográfiai nézőpontok lehetővé teszik a másik, korábban nem szabályosnak ítélt alak elfogadását is (pl. *velencei-tói*). Ennek elsősorban kognitív oka van, amely a jelentésteremtés könnyítését szolgálja, hogy a kevésbé torzult névalakok jobban felismerhetőek legyenek a nyelvhasználók számára. Jóllehet ennek a tendenciának a térhódítása már beindult, azonban még mindig az elsődlegesnek titulált alakok vannak túlsúlyban. A *madéfalvi* esetében 43%, a *madéfalvai* esetében pedig 14,7% az aránybeli eltolódás. Némileg erőteljesebb közelítést mutat a *velencei-tavi* 43,6%-kal és a *velencei-tói* 19,5%-kal. Így az első szópár tekintetében 1/3-os aránymutató állapítható meg, a második szóképzés már közelít a feléhez, és valószínű, hogy néhány évtizeden belül a *velencei-tói* változat veszi át a vezető szerepet.

4.5. A diákok reflexiói a legnehezebbnek vélt szavakról

A felmérés végén egy olyan kérdés szerepelt, amely a legnehezebb helyesírású szó megnevezését kérte indoklással ellátva. A 151 beküldőből 96 személy válaszolt erre a szubjektív megítélésű kérdésre, amit a 2. ábra szemléltet.

2. ábra A diákok számára nehéznek bizonyuló lexémák aránya

Meglepő módon az önbevallások szerint a legkomplikáltabbnak ítélt szó és a legtöbbször helytelenül bejelölt szó nem esik egybe: a diákok nagy többsége a *dunakeszi* helyesírásánál érezte legnagyobb bizonytalanságot, mindazonáltal a helyes kitöltések aránya meghaladta az 50%-ot. 13 olyan válasz érkezett, amely nem tartalmaz konkrét

szót, csupán általános kijelentésekre szorítkozik. Ennek függvényében két válaszadó szerint mindegyik szó egyformán nehéz volt, továbbá nyolc tanuló nyilatkozott úgy, hogy egyik sem tűnt problematikusnak a tesztsor kitöltése során. Lássuk, melyik alakot hogyan ítélték meg a kitöltők!

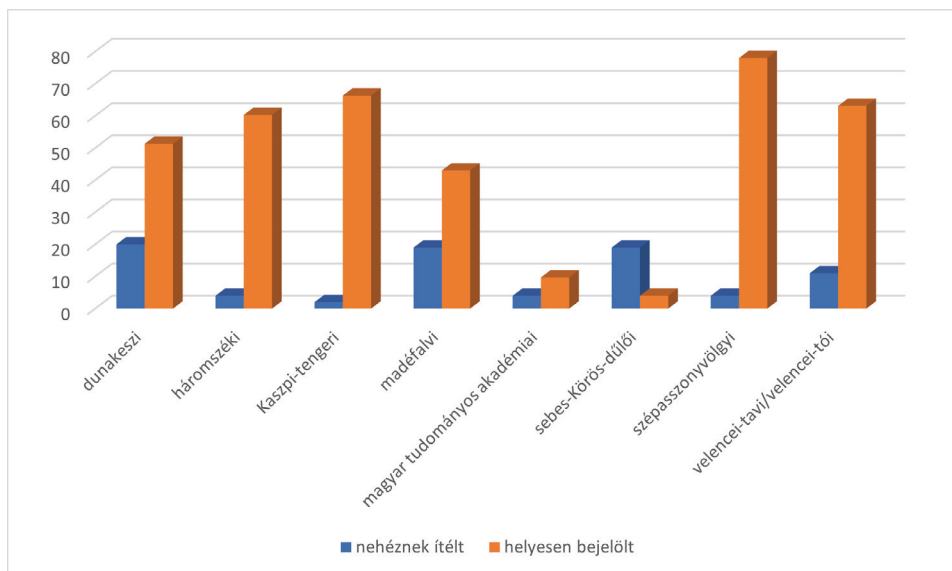
A *Kaszipi-tengeri* képzett helynevet ketten jelölték meg legnehezebb helyesírású szóként, de érveltek döntésük mellett. Négy-négy szavazatot kapott a *magyar tudományos akadémiai*, a *háromszéki* és a *szépasszonyvölgyi* alak. Az első esetben nem érkezett indoklás, a másik két szó ortográfiai buktatójaként úgy nyilatkoztak, hogy nem ismerik magát a helynevet vagy azt a helyesírási szabályt, amelyet alkalmazniuk kellett volna. Ketten úgy ítélték meg, hogy a *szépasszonyvölgyei* volt a legnehezebb, és – bár nem indokolták – valószínű, hogy az alternánsok jelenléte miatt lehetett megtévesztő a számukra.

A negyedik legnehezebb helyesírásúnak minősített szó a *velencei-tavi/velencei-tói* bizonyult. Ennek oka a *v-s* tövű hangszínt és időtartamot váltakoztató névszótő megjelenése, illetve a *meg* nem jelenése egy másik válaszlehetőségként. Újabb problémát vetett fel a homonimitás, amely vízközeli helyjellegével kapcsolatos. Ebben a diákok által nyújtott értelmezésben a *tó* vízrajzi köznévi képzett formája a *tói* lenne, míg a diák leírása szerint a *tavi* alak a *tavirózsával* korrelál. Érdekes felvetés, amely minden bizonnyal a szó szótári alakjának az érintetlenségét hivatott megőrizni a könnyebb vagy akár gyorsabb értelmezés céljából. Mindezek ellenére 63,1%-ban helyes válaszok érkeztek.

A második legproblematisabb helyen a *madéfalvi* és a *sebes-Körös-dűlői* osztozik. A *madéfalvi* szó esetében összesen 11 alkalommal fordult elő, hogy a helyesírási nehézség okaként szemantikai problémát neveztek meg a kitöltők, mivel a szójelentés ismerete nélkül a pontos helyesírási forma is bizonytalanná vált. Egy esetben a szabályismeret hiányára hivatkozott az egyik diák, míg egy másik reaktív megnyilvánulása szerint elírás történt a feladatszerkesztés során. A *sebes-Körös-dűlői* alak lejegyzéséhez fűzött magyarázatok között szerepel, hogy magát a (képzett) toponimát nem ismerik, mások a bizonytalanságra, a bonyolultságra, háromtagúságra hivatkoztak, azonfelül a szavak egyformaságára – ez utóbbi valószínűleg a helynévi denotációra utalhatott.

Elsősorban a *dunakeszi* lexéma helyes formájának a kiválasztása okozott nehézséget a legnagyobb számban, összesen 20 diák nyilatkozata szerint. A válaszok alapján a hibaforrás legáltalánosabb oka a bizonytalanság volt, de előfordult az is, hogy a nagygyimnazisták még nem találkoztak ezzel az alakkal. A konkrét problémát abban látták, hogy a szó végén szerepeltessenek-e két azonos betűt vagy sem, magyarosnak tűnik-e így. Az egyszerűsítés elve alapján létrejövő redukció számos esetben nem valósult meg, emellett két személy hivatkozott a helyesírási szabályismeret hiányára.

A 3. ábra a diákok által nehéznek ítélt és a helyesen bejelölt szavak kongruenciáját jeleníti meg, amelynek okait a kitöltők perspektíváját tolmácsoló fenti rész fejtette ki.

3. ábra A diákok által nehéznek ítélt és a helyesen bejelölt szavak kvantitatív összehasonlítása

A földrajzi nevek helyesírása már harmadik osztályban felbukkan a nyelvtanórákon, de külön fejezetet alkot a kartográfiában – nem véletlenül. Mivel ezeket a neveket a világban való tájékozódás alapvető igénye hozza létre, a művelt ember számára elemi szükséglet, hogy helyesen tudja lejegyezni azokat. A fenti kategóriák alap- és képzett alakjai a teljesség igénye nélkül jelenítettek meg olyan példákat, amelyek fogalmazványainkban egyre-másra feltűnnek. A tanulók helyesírás iránti motiválására változatos technikák állnak a rendelkezésünkre. A már összegyűjtött és közreadott példatárakon kívül (Csekő 2016, Cs. Nagy 2020, 2023, Fercsik 2016, Hernádi 2016, H. Tóth 2017, Noll 2021, Raátz 2020, Szerdi 2017 stb.) számos lelkes magyartanár összegyűjti a lépten-nyomon előforduló hibákat, és azokat tematikus elrendezésben tárja tanítványai elé. Ennek a hibafelismerésnek az izgalma továbbörökíthető a diákok körében, mi több, gyűjtőszikrája lehet annak az igényes nyelvhasználati öntudatnak és grammatikai tudásbázisnak az aktivizálásához, fejlesztéséhez, amely gyakran ott szunnyad a mélyben, távol a világ zajától.

5. Összegzés

A kapott eredményeket összesítve megállapíthatjuk, hogy a felmérésben részt vevő diákok valószínűleg nem dolgoztak össze, így a helyes válasz kijelölésében kevesebb kooperáció történhetett. A grammatika logikájának mélyebb feltárása, illetve a különféle relációk

megismerésének igazi kulcsa nem az egyéni felmérésben vagy tanulásban rejlik, hanem a csapatszellemben. A bemutatott felmérés egyéni volt ugyan, de csoportos feladatként valószínűleg több helyes válasz született volna. Ezzel kapcsolatban köztudott, hogy egy kollektív felmérés adatai kevésbé reálisak az egyéni tudásszintfelmérés szempontjából, azonban a megoldás folyamatában létrejövő kollaboráció újabb felismerésekhez, esetleg tudásmélyítéshez vezethet.

Mivel nyelvi regiszterünk tekintélyes részét alkotják a tulajdonnevek, fontos a pontos alak ismerete, illetve annak helyes toldalékolása. Emellett nem elegendő pusztán a helyesírásban való jártasság, mindenképp szükség van grammatikai és egyéb nyelvismereti tudásra is. A toponimák esetében a földrajztudományi tájékozottság is elengedhetetlen, ahol a helyesírás a saját szabályrendszerével a szaktudományi ismereteket egészíti ki, és így születik meg a minden szempontból elfogadható szó szerkezet vagy szóösszetétel, az elemkezdő kis vagy nagy kezdőbetű.

Irodalom

- AkH. = *A magyar helyesírás szabályai 12. kiadás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Cameron, Downing–Markéta, Caravolas 2023. Evaluating the Spelling and Handwriting Legibility Test (SaHLT): a tool for the concurrent assessment of spelling and handwriting. In: R. Malatesha Joshi (ed.) *Reading and Writing*. 37. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11145-022-10402-2>
<https://doi.org/10.1007/s11145-022-10402-2>
- Csekő Györgyi 2016. *Helyesírás 12.0*. Budapest: Neteducatio Kft.
- Csikós Csaba 2020. *A neveléstudomány kutatómódszertanának alapjai*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- CS. Nagy Lajos 2023. *J vagy LY?* Munkafüzet a j hang kétféle jelölésének gyakorlásához. Budapest: Tinta Könyvkiadó Kft.
- Cs. Nagy Lajos 2020. *Hangjelölési munkafüzet*. Feladatok helyesírásunk alapelveinek gyakorlásához. Budapest: Tinta Könyvkiadó Kft.
- Fercsik Erzsébet 2016. *Helyesírási munkafüzet*. Feladatok A magyar helyesírás szabályai 12. kiadásához. Budapest: Tinta Könyvkiadó Kft.
- H. Tóth István 2017. *Helyesírási gyakorlatok és tollbamondások*. Munkafüzet az 5. évfolyam részére. Budapest: Tinta Könyvkiadó Kft.
- Hernádi Sándor 2016. *Helyesírási önképző*, Budapest: Móra Könyvkiadó.
- Kovács Éva 2018. A névvégi -i lehetséges szerepkörei a 11. században. In: Hoffmann István – Tóth Valéria (szerk.) *Helynévtörténeti Tanulmányok*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó. <https://ht.unideb.hu/14/05.pdf>
<https://doi.org/10.35528/Helynevtort/14/05>

- Noll Katalin 2021. *Helyesírás mindenkinek*. Feladatgyűjtemény szabályokkal, szintezett feladatokkal. Budapest: Mozaik Kiadó.
- Orosz Sándor 1972. *A fogalmazástechnika mérészetes módszerei és országos színvonal*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Orosz Sándor – Vidákovich Tibor 1988. Anyanyelvi helyesírás-vizsgálatok. *Iskolakultúra* 2001/3. 37–50. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar.
- Querol, Joaquim Arnau 2022. *Escritura en català. Un estudi del coneixement ortogràfic. Treballs de la Secció de Filosofia i Ciències Socials LIV*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Raátz Judit 2020. *Anyanyelvi felmérések a 9-10. évfolyam számára*. 9 feladatsor a helyesírás, a nyelvtani elemzés, a szövegértés és a szövegalkotás területéről megoldásokkal. Budapest: Tinta Könyvkiadó Kft.
- Rácz Endre 1981. A tulajdonnevek grammatikája. *Névtani Értesítő* 6: 55–60. Budapest: ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoporthoz.
- Riembau Serra, Catalina 2017. *Relació entre les habilitats de processament fonològic (llengua catalana i castellana) i les habilitats de processament ortogràfic (llengua anglesa) en nens i nenes dislèctics d'entre 8 i 14 anys*. Girona: Universitat de Girona. <https://dugi-doc.udg.edu/handle/10256/15113>
- Szerdi Ilona 2017. Helyesírás-tanítás digitális szövegekkel. In: Lőrincz Julianna – Simon Szabolcs (szerk.): *A tankönyvkutatás szakmai, módszertani kérdései*. A Variológiai kutatócsoport 7. nemzetközi tankönyvkutató szimpóziumának tanulmányai. Komárom: Selye János Egyetem.
- Treiman, Rebecca 1993. *Beginning to spell: A study of first-grade children*. New York: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780195062199.001.0001>
- Vidákovich Tibor – Cs. Czachesz Erzsébet 1999. Az olvasásmegértési képesség fejlődése. *Iskolakultúra* 6–7: 59–68. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar.
- Visser, Linda 2023. Measurement Invariance in Relation to First Language: An Evaluation of German Reading and Spelling Tests. *Taylor and Francis Online* 36: 115–131. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08957347.2023.2201701>
<https://doi.org/10.1080/08957347.2023.2201701>
- Zielinski, Raum – Schneider, Wolfgang 1986. Diagnostische Möglichkeiten bei Lese- und Rechtschreibschwierigkeiten – Folgerungen aus der Forschung. In: Ingenkamp, K. – Horn, R. – Jäger, R. S. (Hrsg.): *Tests und Trends*. Weinheim: Beltz Verlag.

Sólyom Réka

A helyesírási kompetencia fejlesztése, fejlődése egyetemi kurzusokon – egy empirikus felmérés tanulságai

habil. egyetemi docens
Károli Gáspár Református Egyetem BTK,
Magyar Nyelvtudományi Tanszék
solyom.reka@kre.hu

Absztrakt

A tanulmány a helyesírási kompetencia fejlődését vizsgálja kérdőíves felmérés segítségével. Bemutatja, milyen előzetes tudással érkeztek az adatközlők a helyesírást fejlesztő kurzusokra, mit tartottak nehéznek, és milyen feladattípusokat ítélték hasznosnak. Rávilágít, miért tartják fontosnak a hallgatók a helyesírást jelenlegi életükben, tervezik-e folytatni helyesírási kompetenciájuk fejlesztését, és ha igen, hogyan.

Kulcsszavak: fejlesztés, feladattípus, helyesírás, kompetencia, nehézség

Improving and improvement of the orthographic competence at university courses – results of an empirical research

Abstract

This paper analyses the development of orthographic competence with the help of a questionnaire. The results show the pre-existing knowledge of the informants, and reveals what topics were considered to be complicated, and what kind of exercised are regarded as useful. It highlights why students consider orthography important in their present lives, and whether they plan to continue to develop of their orthographical competence, and if yes, how.

Keywords: development, exercise type, orthography, competence, difficulty

1. Bevezetés

A tanulmány a helyesírási kompetencia fejlesztésének lehetőségeit, fejlődésének tapasztalatait, valamint a folyamat hallgatói megítélését vizsgálja. A kutatás empirikus alapját egy 2024 elején a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Karán jelenlegi és volt hallgatók körében felvett kérdőíves felmérés adja. A felmérés során a 2017/2018. tanév első szemeszterétől kezdve a szerző valamely helyesírással foglalkozó kurzusán részt vevő hallgatók adtak meg önként és anonim módon válaszokat egy online kérdőív kérdéseire. A kérdőív a hallgatóknak az előzetes helyesírási tudására, saját megítélésükön alapuló kompetenciájára, az egyes helyesírási tudnivalók elsajátításának és alkalmazásának nehézségeire, valamint az adatközlők jelenlegi helyesírási kompetenciájára vonatkozó kérdéseket tartalmazott.

A tanulmány első része áttekintést ad arról, hogy milyen nyelvi ideológiák, megítélések kapcsolódnak a helyesíráshoz mint a társadalmi norma részéhez, illetve miért is nehéz sokak véleménye szerint a helyesírás tanulása és tanítása. Ezután bemutatjuk, hogy a hallgatók jelenleg milyen egyetemi kurzusok közül választhatnak, ha helyesírásukat szeretnék fejleszteni. A második részben pedig a 2024. eleji kérdőíves felmérés eredményeinek részletezése következik.

2. Helyesírás és normatudat

Az írott nyelvhez a társadalomban kötődő normatudat (Tolcsvai Nagy 1998, idézi Prószéky 2019: 265) egyfelől állandóságot biztosít, támpontul szolgál, másfelől viszont korlátozó hatással is bír (Prószéky 2019: 265). „A helyesírás egy változatban orientál, normájának megsértése erős szankciókkal, stigmatizáló megítéléssel jár. (...) az író távolléte miatt nincs mód a visszajelzésre, a visszakérdezésre, s a következtetés lehetőségei is korlátozottak” – jellemzi a helyesírás normáját Tolcsvai Nagy Gábor (Tolcsvai Nagy 1998: 56).

Sok nyelvhasználónak az a véleménye, hogy az írott nyelv „tökéletesebb”, mint a beszélt, és ehhez kapcsolódóan a helyesírási rendszerre is úgy gondolnak, „(...) mintha az önmagában volna valaminek a célja” – mutat rá Prószéky Gábor (2019: 265). Ennek a vélekedésnek a következtében gyakran kialakul az a nézőpont, amely szerint a helyesírási tudnivalók tanulása pusztán magolás; e tévhit eloszlátásának érdekében fontos volna tudatosítani a nyelvhasználókban és a diákokban, hogy ez nem így van: „(...) érdemes leszögezni, hogy a helyesírás nem cél, hanem eszköz, melynek

az akadálytalan nyelvhasználatot kell szolgálnia” (Prószték 2019: 265). Fontos volna, hogy az általános és középiskolában, majd a felsőoktatásban is több lektorált írott anyaggal találkozzanak a tanulók, hiszen a helyesírást „(...) elsősorban a gyakran látott minták alapján sajátítjuk el” (Prószték 2019: 266). Ennek a kívánalomnak napjainkban az internetes olvasás szövegei nem mindig felelnek meg, hiszen ott gyakran „azt tapasztaljuk, hogy meghatározott kommunikációs helyzetekben, különösen az elektronikus szövegek írásakor a papíralapú szövegek helyesírási normájától eltérő belső helyesírási norma alakul ki” (Antalné 2008: web). Ezért is fontos, hogy az anyanyelvi órákon és az egyetemi kurzusokon is nagy figyelmet fordítsunk a kódváltás tudatosítására (vö. Szerdi 2019: web).

3. A helyesírás mint társadalmilag fontos „tulajdonság”

A helyesírási szabálypontok ismeretéről, alkalmazásáról, valamint általában a helyesírás fontosságáról és szükségességéről alkotott vélemények megoszlanak az emberek körében (Jánk 2020: 45). A nyelvhasználók egy csoportja nagyon fontosnak tartja mindezt, ők azzal érvelnek, hogy a szabályismeret kedvezőbb „képet ad” a kommunikátorról. A nyelvhasználók egy másik csoportja lazábban áll a kérdéshez, és úgy vélekedik, hogy vannak olyan „alapvető” szabályok (például a *j* hang jelölése), amelyeket mindenkinek illik ismernie, ugyanakkor a „bonyolultabb” szabályok (például a többszörös összetételek helyesírása) ismerete már nem várható el „az utca emberétől”. Egy harmadik csoport pedig egyenesen felesleges nyűgnek tartja a helyesírási szabályokat, nem tulajdonít jelentőséget nekik. Ez utóbbi vélekedést hangsúlyozzák a helyesírás megtanulhatatlanságát, ijesztő voltát kifejező mémek is (vö. Sólyom–Ludányi 2021).

Azzal a kérdéssel kapcsolatban, hogy „megtanulható-e” a magyar helyesírás, szintén megoszlanak a vélemények: „A helyesírás alkalmazását, megtanulását illetően széles körben él két téves, illetve lefegyverző nézet: a helyesírás készség dolga, illetve elsajátíthatatlan, mert az Akadémia szüntelenül változtatja” – mutat rá Benczédy József már 1996-ban (Benczédy 1996: 87). Ezek a nézetek napjainkban is megfigyelhetők: egyetemi hallgatóktól gyakran hallani akár az első attitűd („Nekem mindig is rossz volt a helyesírásom, egyszerűen nincs hozzá érzésem”), akár a második („Nem értem, miért kellett már megint változtatni a szabályokon” – utalás a 2015-ben megjelent AkH.¹²-re). Utóbbival kapcsolatban el kell oszlatni a téves feltételezéseket, amelyek legfőképpen a korábbi utánnomásokból, illetve a példaanyagukban átdolgozott kiadásokból fakadtak (Zimányi 2007: 237). A szerző maga is tapasztalta vonatkozó egyetemi kurzusokon, hogy tájékoztatni kell a – nem kizárólag magyar szakos – résztvevőket, hogy *A magyar helyesírás szabályainak* jelenleg hányadik kiadása van érvényben, érdemes a nyomtatott szabályzatot bevinni az órára, és megmutatni a hallgatóknak; fel kell

továbbá hívni a hallgatók figyelmét a különféle gyakorlókönyvekre és az interneten elérhető lehetőségekre, például a <https://helyesiras.mta.hu> weboldalra. Tudatosítani kell a diákokban: akkor „tudunk” jól helyesen írni, ha nemcsak egy adott helyesírási kérdésre vonatkozó szabálypontot tudunk felidézni, hanem a megtanult szabály(oka)t megfelelően alkalmazni is tudjuk (Antalné 1996: 97).

A felsőoktatásban megjelenő, helyesírási ismereteket tartalmazó kurzusokon a rendszerszerű felfogás érvényesül, szemben az általános és középiskolában alkalmazott mozaikszerű megközelítésmóddal. Előbbinek „(...) fő ismertetőjegye, hogy a helyesírási ismereteket az akadémiai helyesírásnak megfelelő rendszert követve önálló egységekben tárgyalja” (Misad 2013: 47). A leendő tanárok, illetve bölcsészek számára azonban nem pusztán megértendő és megtanulandó ismerethalmazt kell hogy jelentsenek ezek a kurzusok, hanem ideális esetben segítik a hallgatókat abban, hogy gondolkodásuk logikus legyen, koncentrációs képességük fejlődjön, növekedjen az igényesség iránti fogékonyságuk, végső soron pedig önismeret-fejlesztő hatást is kifejtenek (vö. Antalné 2003: 19). Mint arra már Hernádi Sándor is utal: „Sikeresebb a helyesírás elsajátítása, ha a diák fontosnak tartja, ha szorgalmasan és kitartóan gyakorol, ha tudatos és önkéntelen figyelve, megbízható és rendszeresen foglalkoztatott emlékezete is segíti” (Hernádi 1973: 41). „A helyesírási rendszer belső összefüggéseinek a föltárásával, a helyesírási szabályok követésére való neveléssel erősítjük a diákoknak *a pozitív értékekhez való viszonyulását, a problémaérzékenységüket, a kritikai érzéküket és az önálló gondolkodásukat is*” – összegez Antalné Szabó Ágnes (Antalné 2003: 19).

4. Helyesírási kompetenciát fejlesztő kurzusok

A jelenleg, 2024-ben a KRE BTK Magyar Nyelvtudományi Tanszéke által meghirdetett kurzusok közül az Anyanyelvi ismeretek és a Helyesírási gyakorlatok esetében történik kifejezetten helyesíráskompetencia-fejlesztés. Előbbi kurzus kétkredites, heti két tanórás (90 perces) szeminárium, amelyet a bármely osztatlan tanári szakpárra járó hallgatók vehetnek fel. Az a hallgató, aki sikeresen elvégzi ezt a szemináriumot, mentesül az anyanyelvi kritériumvizsgán való részvétel alól. A szemináriumon ugyanannak a négy területnek a fejlesztése zajlik, mint amelyekről számot kell adni a kritériumvizsgán: helyesírás, nyelvi normativitás, retorika és kommunikáció adják a tananyag területeit. A hallgatók körében népszerű ez a szeminárium, általános vélekedés ugyanis a körükben, hogy jobb a szemináriumra járni, mint vizsgázni: így ugyanis egyrészt részjegyeket szerezhhetnek, és könnyebben alakul ki jobb jegyük a félév végére, másrészt lehet kérdezni, gyakorolni, közösen megbeszélni a problémákat.

Oktatói oldalról az a tapasztalatunk a kurzussal kapcsolatban, hogy nem könnyű jó jegyet szerezni belőle félév végén, de van lehetőség javításra. A zárthelyi nem

feleletválasztós teszt, hanem rövid, kifejtős kérdéseket tartalmazó, mind a négy tudományterületet felölelő feladatlap. Helyesírásból kifejezetten olyan feladattípusokat kapnak a hallgatók, amilyeneket az órai gyakorláson megszoktak (például transzformáció, táblázat kitöltése).

Néhány félév óta külön kurzusként, ún. összegyetemi kódon ismét meghirdethetővé vált a Helyesírási gyakorlatok című kurzus, amelyet osztatlan tanári és BA-szakos hallgatók is felvehetnek, és amelynek az esetében egy egész szemeszterben, tehát 12 héten át van lehetőség kizárólag a helyesírási tudnivalókkal foglalkozni (beleértve a helyesírás-történet és a helyesírási változások kérdéseit is).

5. Empirikus felmérés 2024 elején

A jelen tanulmány a továbbiakban annak az empirikus adatfelvételnek az eredményeire fókuszál, amelyet a szerző kérésére töltöttek ki jelenlegi vagy volt egyetemi hallgatók a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Karán 2024. január 8. és február 1. között.

A kérdőívet a 2017/2018. tanév első félévétől kezdődően a szerzőhöz Helyesírási gyakorlatok vagy Anyanyelvi ismeretek kurzusokra járó hallgatók tölthették ki önkéntes, anonim és online módon, Microsoft Forms űrlap segítségével. Annak oka, hogy miért ezen évfolyamok kapták meg a kérdőívet, a következő volt: a 2017/2018. tanév első félévére volt az a szemeszter, ahol megjelent az osztatlan tanári szakokra járó hallgatók mintatantervében az Anyanyelvi ismeretek kurzus is.

Az adatközlők Neptun-üzenetben kapták meg a felkérést és a linket a kérdőív kitöltéséhez. A felmérés alapvetően három nagy kérdéskörre kereste a választ: 1) milyen előzményei voltak a kitöltők helyesírás-tanulásának (beleértve ebbe egyfelől azt, hogy sor került-e a közoktatásban helyesírás-tanításra, másfelől azt, hogy hogyan ítélte meg az adatközlő a saját helyesírását egyetemi éveit megelőzően); 2) az egyetemi kurzus elvégzése során mely területek okozták a legnagyobb nehézséget; 3) mi a helyzet a jelenben, illetve a jövővel: hasznosnak érezték-e az egyetemi kurzuson szerzett helyesírási ismereteket, és fontosnak tartják-e ezek ismeretét jelenlegi munkakörükből. A kérdőív alapvetően feleletválasztós típusú volt, amelyben gyakran több lehetőséget is megjelölhettek a válaszadók. Volt ugyanakkor néhány olyan nyitott kérdés is a kérdőív végén, ahol az adatközlőknek lehetőségük nyílt szöveges választ adni (például a kurzus hasznosságával, a fejlődés területeivel vagy a jövőbeli fejlesztési lehetőségekkel kapcsolatban).

6. Az eredmények részletezése

6.1. Alapadatok a kérdőív kitöltői körében: nem, életkor, évfolyam, képzéstípus

A kérdőívet összesen 32 fő töltötte ki. Közülük 26 nő, 6 pedig férfi volt. Születési idejüket tekintve a legtöbben 1998 és 2003 között születtek (29 fő), a fennmaradó három adatközlő pedig 1976-ban, 1991-ben, illetve 1996-ban született.

A kérdőív kitöltésének idején ketten első, hárman második, heten harmadik, hatan negyedik, négyen ötödik és tízen hatodik évfolyamosok voltak az egyetemen (1. ábra).

1. ábra: Az adatközlők megoszlása évfolyamuk szerint a kérdőív kitöltésének idejében (fő)

A kitöltők képzési típusai változatosak voltak: hat fő BA-képzésre, három fő valamilyen MA-képzésre, a kitöltők jelentős része, 22 fő pedig osztatlan tanári képzésre jár. Mindössze egy fő jelölte meg a kitöltők közül az „Egyéb” kategóriát, ő valószínűleg valamilyen osztatlan tanári szakra és ezzel párhuzamosan valamilyen BA-képzésre is jár (2. ábra).

2. ábra: Az adatközlők megoszlása a képzés típusa szerint (fő)

6.2. Az adatközlők korábbi helyesírási tanulmányai a kérdőív tükrében

A kérdőívnek arra a kérdésére, hogy „Volt-e Önnek helyesírási ismereteket, készségeket tárgyaló órája középiskolában?”, a válaszadók 59,38%-a (19 fő) úgy válaszolt, hogy „nem”, és csak 13 fő állította, hogy volt ilyen órája. Elképzelhető, hogy a helyesírási ismeretek valamilyen más ismeretkörben (pl. nyelvtörténet vagy irodalmi művek elemzése) merültek fel, de tény, hogy a válaszadók, akik „nem”-mel válaszoltak, nem tudták felidézni a konkrét helyesírási ismeretek tanulását.

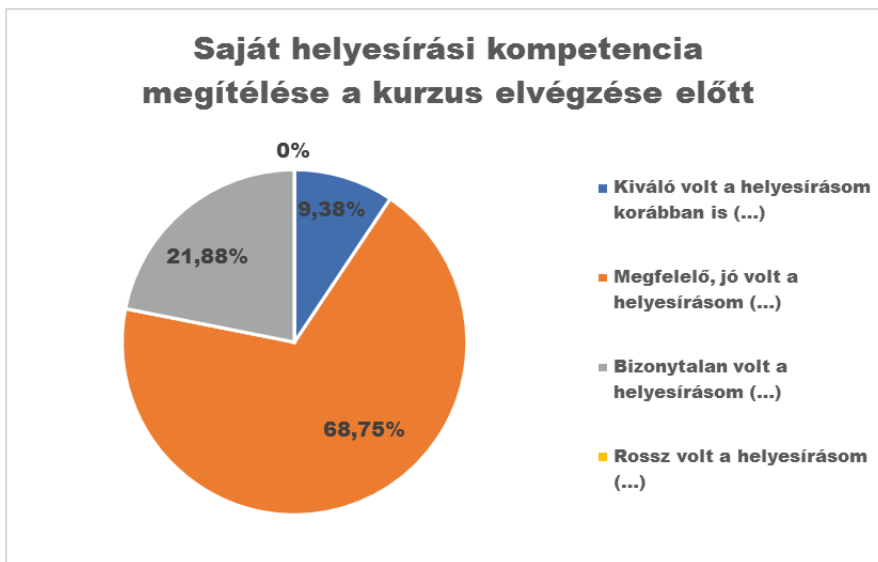
A kérdőív további kérdései az adatközlőktől a felsőfokú helyesírás-tanulással kapcsolatban szerzett tapasztalataikról időrendben érdeklődtek: először a válaszadók előzetes ismereteire és saját maguk által megítélt helyesírási kompetenciáira kérdeztek rá, majd az egyetemi kurzusok témakörében vizsgálódtak. A kérdőív végén pedig a jövőre vonatkozó, helyesíráshoz, helyesíráskompetencia-fejlesztéshez kötődő kérdésekre kellett válaszolniuk az adatközlőknek.

6.3. A hallgatók véleménye az egyetemi kurzus elvégzése előtti helyesírási kompetenciájukról

A következő kérdés a válaszadóknak az egyetemi kurzusok elvégzése előtti helyesírási kompetenciájára vonatkozott, és így hangzott: „Megítélése szerint mennyire volt Ön jó helyesíró az egyetemi kurzus elvégzése előtt?”. A válaszadók négy, előre megadott lehetőség közül választhattak egyet.¹ A négy válaszlehetőség a következő volt: „Kiváló volt a helyesírásom korábban is, könnyen és kiváló eredménnyel végeztem el az egyetemi kurzust.”, „Megfelelő, jó volt a helyesírásom, de voltak új szabályok, apróságok, amelyeket az egyetemi kurzuson tanultam meg.”, „Bizonytalan volt a helyesírásom, sok újdonságot tanultam az egyetemi kurzuson.”, „Rossz volt a helyesírásom, nagyon sok újdonság volt számomra az egyetemi kurzuson, és sokat kellett készülnöm, hogy egyáltalán el tudjam végezni a kurzust.”. Az eredményekről elmondható, hogy az adatközlők közül senki sem jelölte meg az utóbbi, rossz helyesírásra vonatkozó választ. Kiválónak 3 fő, megfelelőnek 22 fő, bizonytalanak pedig 7 fő ítélte meg saját helyesírását az egyetemi kurzus elvégzése előtt. A kapott arányokat százalékosan a 3. ábra szemlélteti:

---

¹ A feleletválasztós formára néhány kérdés esetében azért volt szükség, mert különben túlságosan hosszú ideig tartott volna a kérdőív kitöltése – erre az MS Forms szoftver figyelmeztette a szerzőt a kérdőív szerkesztése közben.

3. ábra: Az adatközlők megítélése saját helyesírásukról az egyetemi kurzus elvégzése előtti időszakból

6.4. A legnehezebbnek érzett témakörök az egyetemi kurzus során

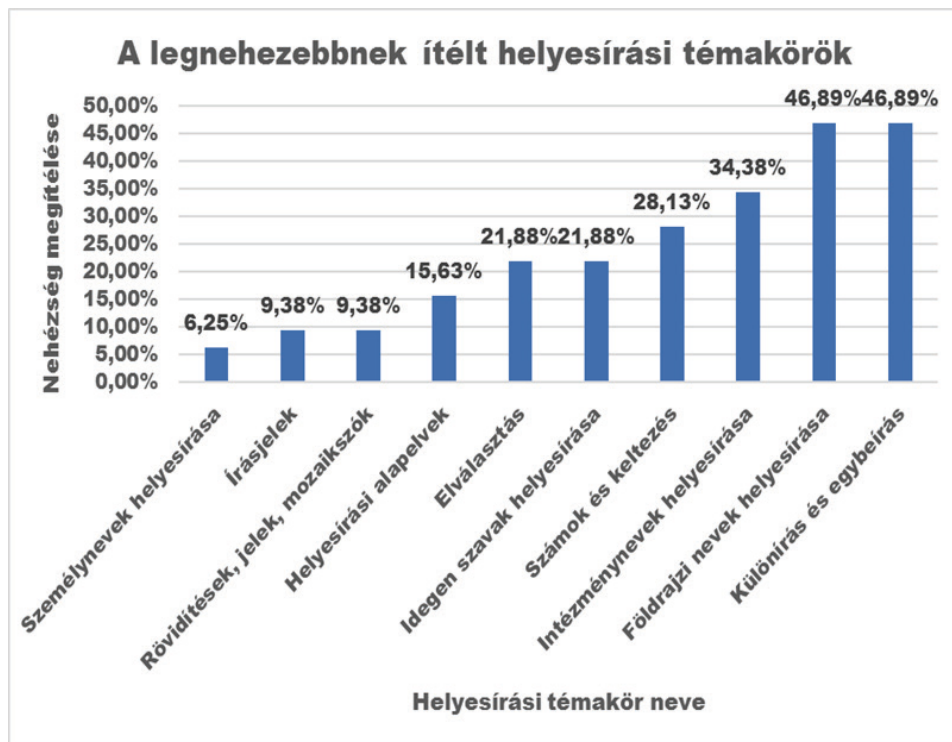
A következő kérdés esetében, amelyben arról kellett nyilatkozniuk az adatközlőknek, hogy melyek voltak a legnehezebb helyesírási témakörök a számukra, több választ is megadhattak. A kérdőívben felsorolt témakörök alapvetően az AkH.¹² helyesírási témaköreit tartalmazták, olyan sorrendben, ahogyan a szabályzatban is követik egymást.

A megadott témakörök közül a legnehezebbnek – 15-15 szavazattal – a különírás-egybeírás témakörét, valamint a földrajzi nevek helyesírását (alapalakjukkal és *-i* képzős változataikkal) ítélték a válaszadók. Ezt követte az intézménynevek helyesírása (szintén alapalakok és *-i* képzős változatok tekintetében) 11 szavazattal, majd 9 szavazat érkezett a számok és a keltezés témakörre. (Ehhez képest például az idegen közsavak és tulajdonnevek vagy a személynevek helyesírási kérdései tekintetében csak heten, illetve ketten nyilatkoztak úgy, hogy az egyik legproblémásabb témakörnek érezték.) Ami a számok és a keltezés helyesírását illeti, a több szavazat valószínűleg annak köszönhető, hogy – a szerző tapasztalatai szerint – problémát szokott okozni ennek a témakörnek a tárgyalásakor az évszám utáni pont használata vagy nem használata. A hallgatónak általában csak kis hányada van tisztában a vonatkozó szabályokkal, sokan meglepődésüknek adnak hangot, amikor megtudják, hogy egyáltalán vannak olyan esetek, amikor nem szabad kitenni a pontot az évszám után. Ez után a szint után pedig újabb problémát jelent annak megértése és megértetése, hogy milyen elv alapján lehet eldönteni, szükséges-e a pont kitétele. A birtokviszonyt kifejező magyar szerkezet természetéből fakadóan – a téma kognitív megközelítéséhez l. pl. Tolcsvai Nagy 2005-öt – jól kell

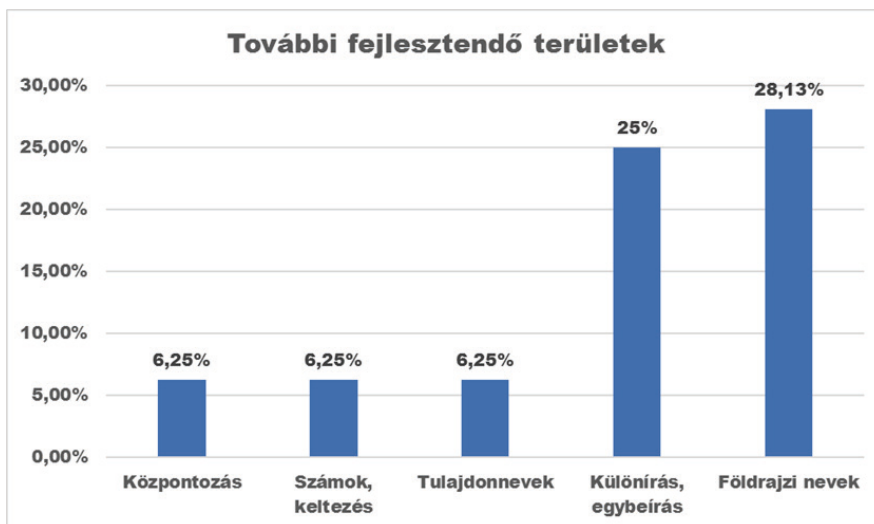
ismerni és felismerni a birtokviszonyt az évszám és a vele birtokviszonyban lévő lexéma között ahhoz, hogy el lehessen dönteni, szükséges-e a pont kitétele.

A kialakult sorrendet a nehézségek tekintetében, százalékos arányban a 4. ábra mutatja be.

4. ábra: Az adatközlők vélekedése a számukra legnehezebb helyesírási témakörökről

Ehhez a témakörhöz kapcsolódott a kérdőívnek két további kérdése: 1) mely területeken fejlődött saját megítélésük szerint a válaszadók helyesírási kompetenciája; 2) van-e továbbra is olyan területe a magyar helyesírásnak, amelyen fejlesztendőnek vagy gyengének érzi magát a válaszadó. Elmondható, hogy minden adatközlő érzett fejlődést: voltak, akik úgy nyilatkoztak, hogy általánosságban fejlődött a helyesírásuk (8 fő), a többiek pedig a fentebb is nehezebbnek ítélt helyesírási tudnivalók területén történő fejlődést emelték ki. További fejlesztést igénylő területnek 9 fő a földrajzi nevek helyesírását, míg 8 fő a külön- és egybeírást nevezte meg a kérdőív e kérdésében. Jelezték még néhányan, hogy továbbra is vannak bizonytalanságaik a számok és a keltezés, valamint az írásjelek, különösen a mondaton belüli vesszőhasználat terén, e területekre is érdemes tehát fokozott figyelmet fordítani a gyakorlás során. A legjellemzőbb, további fejlesztést igénylő területeket (százalékban megadva a kapott válaszok arányát) az 5. ábra szemlélteti.

5. ábra: Az adatközlők által a jövőben fejlesztendőnek érzett helyesírási területek

6.5. A hallgatók által fejlesztésre felhasznált módszerek

A kérdőív következő pontjában az adatközlőknek lehetőségük volt arról nyilatkozni, hogyan fejlesztették helyesírási kompetenciájuknak azokat a területeit, amelyekről úgy érezték, hogy gyengébbek voltak. Itt hat lehetőség közül választhattak a kérdőív kitöltői, és akár több lehetőséget is megjelölhettek. A hat lehetőség a következő volt: 1) órai kérdezés, megbeszélés, 2) csoportos órai gyakorlás, 3) önálló gyakorlás, 4) helyesírási szabályzat tanulmányozása, 5) helyesírási gyakorlókönyvek tanulmányozása, 6) egyéb.

A válaszok a következőképpen alakultak: a legtöbb, 22 esetben az AkH.¹² tanulmányozását jelölték meg az adatközlők – ez egyébként hétről hétre feladata is volt a kurzusokon részt vevő hallgatóknak, előre kijelölt szabálypontok átnézésével. Az olvasottakból aztán lehetett kérdezni a következő óra elején, a Helyesírási gyakorlatok című kurzuson pedig hétről hétre, minden óra elején jutott idő egy-egy öt mondatból álló, rövid tollbamondás megírására is, amely minden, az előző órán megbeszélte, gyakorolt helyesírási kérdéskörhöz kapcsolódott. A csoportos órai gyakorlás is nagy hangsúlyt kap mindkét kurzuson, és kétségtelenül szükséges, hogy a résztvevők otthon, önállóan is gyakoroljanak, kiváltképp azokban az esetekben, amikor érzik, hogy számukra nehezebb vagy korábban ismeretlen tananyag rész tárgyalására került sor. Ennek megfelelően az órai és az önálló gyakorlást is sokan megjelölték a kérdőívben: 17-17 fő választotta ezeket a fejlesztési típusokat. 15 alkalommal utaltak továbbá az órai kérdezés és megbeszélés fontosságára a válaszadók. A helyesírási gyakorlókönyvek tanulmányozását viszont csak négy esetben jelölték meg, annak ellenére, hogy ezek bemutatására, illetve az ajánlott szakirodalomban való feltüntetésére minden kurzus alkalmával sor kerül. A kapott eredményeket a 6. ábra mutatja be.

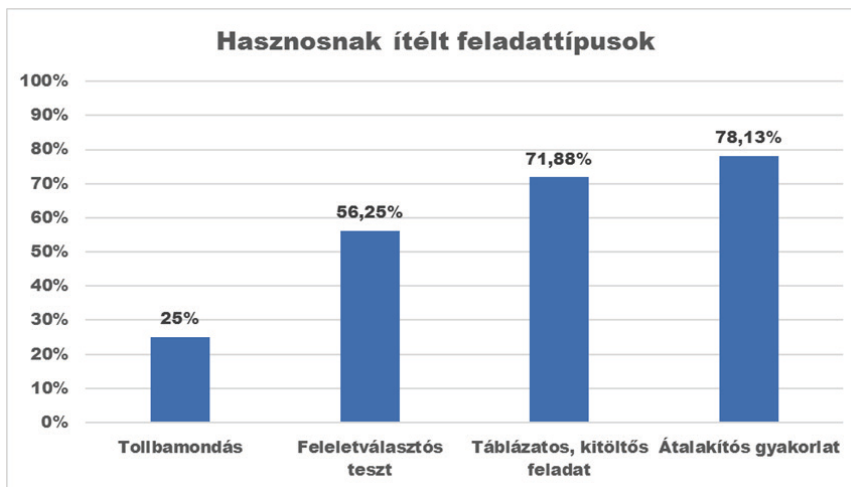
6. ábra: A helyesírási kompetencia fejlesztésének eszközei a hallgatók visszaemlékezése alapján

6.6. Hasznosnak ítélt feladattípusok

A kérdőív következő kérdése arra vonatkozott, hogy melyek voltak az adatközlők helyesírási kompetenciájának szempontjából **hasznosnak érzett feladattípusok**. Ennek a kérdésnek az esetében is több lehetőség közül választhattak a válaszadók: 1) feleletválasztós teszt, 2) tollbamondás, 3) táblázatos, kitöltős feladatok (például a *j* hang jelölése *j*-vel vagy *ly*-nal „lyukas” szavakban), 4) átalakítós gyakorlatok (valamilyen transzformáció elvégzése, például *-vall-vel* rag vagy *-i* képző hozzáillesztése megadott szótövekhez), 5) egyéb.

Az eredményekről elmondható, hogy a leghasznosabbnak az átalakítós, transzformációs és a táblázatos, kitöltős típusú gyakorlatokat tartották az adatközlők: 25, illetve 23 szavazat érkezett ezekre. A feleletválasztós tesztet 18-an jelölték meg hasznosnak, a tollbamondást viszont csak 8 fő értékelte így. A tollbamondás értékeléséhez mindenképpen meg kell jegyezni, hogy sajnálatos módon jelenleg erre a feladattípusra csak a Helyesírási gyakorlatokon van idő, az Anyanyelvi ismeretek órákon nincs ilyen típusú gyakorlás.

A feladattípusok hasznosságához kapcsolódó válaszok arányát a 7. ábra mutatja be.

7. ábra: A feladattípusok hasznosságának megítélése az adatközlők által

6.7. Az egyetemi kurzusok hasznosságának megítélése: múlt, jelen, jövő

A kérdőív utolsó négy kérdése kifejtős volt, tehát ezek esetében saját véleményüket írhatták le szöveges formában az adatközlők. Az első kérdés így hangzott: „Össességében hasznosnak ítéli meg az egyetemi kurzust helyesírásának fejlesztése szempontjából? Ha igen, miért, ha nem, miért nem?”

A válaszokról elmondható, hogy a 32 kitöltő közül 31 fő „igen”-nel válaszolt a kérdésre. A „nem”-mel válaszoló 1 fő azzal indokolta választát, hogy „a tudás nem maradt meg”, vagyis úgy érzi, elfelejtette a tanultakat. Az „igen”-nel válaszolók csoportjában alapvetően öt olyan terület körvonalazódott, amely szempontjából hasznosnak tartották a válaszadók a helyesírással foglalkozó órákat. Az alábbiakban ezek rövid bemutatása következik, idézve néhány konkrét megjegyzést (a teljesség igénye nélkül) a kapott válaszokból.

Az első szempont a volt vagy jelenlegi hallgató munkája volt: fontosnak, hasznosnak tartják az adatközlők, hogy jelenlegi (jövőbeli) munkakörükben helyesen írjanak. Néhány példa erre a típusú érvre: „Igen, egy diplomával rendelkező embernek érdemes helyesen írni.”; „Igen, mert a mai napig hasznát veszem: én is tartok helyesírási kérdésekkel foglalkozó tanórákat diákjaimnak.”; „Igen, leendő pedagógusként nagyon fontosnak tartom, hogy egy rendszerezett formában fejlesszük helyesírásunkat.”

A második említett szempont a magabiztoság volt: az adatközlők hangsúlyozták, hogy biztosabb, jobb lett helyesírásuk a kurzusok elvégzése után, és ez önbizalmat adott számukra. Például: „Igen, a kurzus alatt magabiztosabb lett a helyesírásom.”; „Igen, a számomra bizonytalan területeken sokat fejlődtem.”; „Igen, úgy érzem sokkal magabiztosabban fejezem ki gondolataim írásban.”

Harmadik szempontként jelent meg a válaszokban, hogy új dolgokat lehetett megtanulni az órákon. Példák ilyen válaszokra: „Igen, ismételtem és megismerttem

az új helyesírási szabályokat.”; „Hasznosnak tartom, mert sok új dolgot tanultam a helyesírással kapcsolatban.”; „Igen, mert sok új dolgot tanultam, amit hasznosítani tudok az élet több területén is majd a jövőben.”

A válaszokban többen hangsúlyozták, hogy az egyetemi kurzusokon lehetőségük volt pótlólag vagy ismétlésképpen, bővítve megszerezni azt a helyesírási tudást, amelyre nem tettek szert korábbi tanulmányaik során, vagy már elfelejtették. Például: „Teljes mértékben hasznosnak gondolom, minden olyan pont érintve volt, ami szükséges, és lehet, hogy nem volt leadva a középiskolai évek során.”; „Igen, mert felhívta a figyelmemet a hibáimra, amikkel a szakjaim miatt eddig nem nagyon találkoztam magyar nyelvben (a gimnázium befejezését követően).”; „Igen, mert a közoktatásban nem esik szó ilyen részletesen a helyesírásról, vagy ha igen, az ember akkor is hajlamos felejteni.”

Végül többen utaltak az elméleti tudnivalók mellett a gyakorlás, kérdés lehetőségére is mint pozitívumra: „Igen, leginkább a gyakorló feladatok tetszettek és az, hogy minden órára volt valamilyen »házi feladat«, tehát így nem estem ki a gyakorlatból.”; „Igen, mert bármilyen témát/ kérdést bevihettünk az órára és megbeszélhettük azt.”; „Igen, nagyon jól tanította meg a Tanárnő a szabályokat (még online is!), a feladatok gyakorlás céljából hasznosak voltak, megmutatták, hogy hol tudunk bővebben tájékozódni.”

Ehhez a kérdéskörhöz kapcsolódott a kérdőívnek egy másik kérdése, amelyben arra kellett válaszolniuk az adatközlőknek, tervezik-e a jövőben, hogy fejlesztik valamilyen módon helyesírási kompetenciájukat. Erre a kérdésre a kitöltők közül hatan feleltek „nem”-mel, egy adatközlő pedig nem válaszolt. 25 fő tervezi, hogy a jövőben is folytatja a helyesírási készségek fejlesztését, méghozzá – válaszaik alapján – a szabályzat olvasásával, az ajánlott internetes oldalak felkeresésével vagy régebbi feladatlapok, gyakorlatok tanulmányozásával.

7. Összegzés

A jelen tanulmány a helyesírási kompetencia fejlesztésének, fejlődésének folyamatát és lehetőségeit tekintette át egy kérdőív eredményeit elemezve, amelyet a felsőoktatásban gyakor és most tanuló bölcsész és tanári szakos hallgatók töltöttek ki. A válaszokból kiderült, hogy a helyesírással foglalkozó kurzusok (Anyanyelvi ismeretek, Helyesírási gyakorlatok) elvégzését nagy arányban hasznosnak ítélték meg az egykori vagy jelenlegi hallgatók (közülük sokan már gyakorló tanárok) egyaránt. A válaszok képet adtak a legnehezebbnek ítélt helyesírási tudnivalókról, a hasznosnak értékelt feladattípusokról, valamint arról, hogy a kurzusok elvégzése után hogyan ítélték meg az adatközlők saját helyesírási kompetenciájuk fejlődését: mely területeken tapasztaltak javulást, és melyek voltak azok a területek, amelyeket még fejlesztendőnek éreztek.

Irodalom

- AkH.¹² = Magyar Tudományos Akadémia 2015. *A magyar helyesírás szabályai*. Tizenkettedik kiadás. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Antalné Szabó Ágnes 1996. Szemléletek és módszerek a helyesírás-tanításban. In: Bozsik Gabriella – V. Raisz Rózsa (szerk.) *Helyesírásuk elvi és gyakorlati kérdéseiből. Tanulmányok, cikkek, feladatok*. Eger: Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola. 96–116.
- Antalné Szabó Ágnes 2003. A helyesírás-tanítás pedagógiája. *Hungarológiai Közlemények* 2: 19–40. <https://www.vamadia.rs/periodika/hungarologiai-kozlemenyek>
- Antalné Szabó Ágnes 2008. A helyesírási kultúra fejlesztésének régi-új technikái. <https://anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=109> (2024. január 29.)
- Benczédy József 1996. Megtanulható, megtanítható-e a helyesírás? In: Bozsik Gabriella – V. Raisz Rózsa (szerk.) *Helyesírásuk elvi és gyakorlati kérdéseiből. Tanulmányok, cikkek, feladatok*. Eger: Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola. 87–95.
- Hernádi Sándor 1973. *A helyesírás tanításának problémái*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Jánk István 2020. A helyesírás-tanítás helye és szerepe a nyelvtanórán és az iskolában. *ACTA Universitatis, Sectio Linguistica Hungarica* 46: 45–56. <https://doi.org/10.46437/ActaUnivEszterhazyLinguistica.2020.45>
- Misad Katalin 2013. A magyar helyesírás helye és oktatásának tapasztalatai a pozsonyi magyar tanszéken. In: Bozsik Gabriella (szerk.) *Helyesírás-tanításunk helyzete határon innen és túl*. Eger: EKF Magyar Nyelvészeti Tanszék. 45–54.
- Prószéky Gábor 2019. Nyelv, nyelvhasználat és A magyar helyesírás szabályainak 12. kiadása. In: Bozsik Gabriella – Ludányi Zsófia (szerk.) *Szabályzat, oktatás, gyakorlat: helyesírásról sokszíniuen. A 2015-ös és a 2017-es Nagy J. Béla helyesírási verseny előadásai, feladatai és egyéb tanulmányok*. Eger: Líceum Kiadó. 265–271. <https://doi.org/10.21030/anyp.2019.4.5>
- Sólyom Réka – Ludányi Zsófia 2021. „A különírást vajon egybe kell írni?” Helyesírás és humor. Nyelvi ideológiák és metakognitív stratégiák. In: Rási Szilvia – Domonkosi Ágnes – T. Litovkina Anna – Nemesi Attila László (szerk.) *A humor ösvényein*. Eger: Líceum Kiadó, Budapest: Tinta Könyvkiadó. 69–82.
- Szerdi Ilona 2019. Javaslatok a digitális nemzedék helyesírási készségének a fejlesztéséhez. *Anyanyelv-pedagógia* 2019/2. <https://anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=785> (2024. január 29.) <https://doi.org/10.21030/anyp.2019.2.5>
- Tolcsvai Nagy Gábor 1998. *A nyelvi norma*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2005. A magyar birtokos szerkezet jelentéstana, kognitív keretben. In: Kertész András – Pelyvás Péter (szerk.) *Tanulmányok a kognitív szemantika köréből. Általános nyelvészeti tanulmányok XXI*. Bp.: Akadémiai Kiadó. 43–70.

Zimányi Árpád 2007. Helyesírás-tanításunk gondjairól. In: Bozsik Gabriella – Eőry Vilma – V. Raisz Rózsa (szerk.) *Hagyomány és újítás a helyesírásban: válogatás a Nagy J. Béla országos helyesírási verseny kötetének anyagából*. Eger: EKF Líceum Kiadó. 235–249.

Versenyfeladatok és megoldások

Bozsik Gabriella

A Nagy J. Béla helyesírási verseny 2019-es feladatai és megoldásai

*ny. főiskolai tanár, Eger, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem,
Magyar Nyelvészeti Tanszék*

A feladatlap

1. Rövid vagy hosszú a magánhangzó és a mássalhangzó?

Egészítse ki az alábbi szavakat!

káty... (u – ú)

me...bolt (ny – nny)

táv...rda (i – í)

penici...in (l – ll)

k...ntorna (i – í)

négybi...ió (l – ll)

h...di vásár (i – í)

be...sőséges (n – nn)

mell...l (ö – ő)

klorofi... (l – ll)

sz...vesség (i – í)

ját...uk (sz – ssz)

gya...r (u – ú)

diagra... (m – mm)

diktat...rikus (o – ó)

beaján...ak (l – ll)

2. *Ly* vagy *j*? Döntse el, melyik betűvel kell kiegészíteni a példákat!

skatu...a

muszá...

mordá...

gereb...e

se...pít

karva...

vá...ú

zsiva...og

gomo...a

cseve...

zsinde...

má...va

vá...og

mihe...t

la...torja

bo...hos

zsö...e

laká...

ka...la

szerá...

bo...ler

roba...

nyoszo...a

su...kol

naspo...a

foly...on

sa...og

dö...fös

guzsa...

3. Alkosson szó szerkezeteket vagy szóösszetételeket az alábbi szavakból!

nemzeti, szín, szalag:	.....
tébécé, szakorvos:	.....
borostyán, ékszer:	.....
búza, kalász, színű:	.....
export, import, tevékenység:	.....
átvilágító, bíró:	.....
személyi, jövedelem, adó, rendszer:	.....
száztizenöt, évenként:	.....
harminc, ívnyi:	.....
szervetlen, kémia, tanárnő:	.....
száz, milliárdnyi (beruházás):	.....
MÉH, átvevőtelep:	.....
parafa, talpú, papucs:	.....

4. Mindhárom oszlopban talál egy-egy hibás helyesírású szót!

Karikázza be azokat!

tessék-lássék módra	korpás kenyér	igen nagy mértékben
Mississippi	nagy sikerű	nagypéntek
bemutató előadás	számon kér	utasszámláló készülék
fő-építésvezető	Állami Számvevőszék	Kékes tető
hadikórház	vákuumszivattyú	papíralapú
korong alakú	szinuszfüggvény	Zsigmond-korabeli
tabutéma	dobostorta	daragaluska-leves
tb-járulék	oda-vissza utazik	exférj

B feladatlap**1. Mi van a név végén: *i* vagy *y*? Egészítse ki őket!**

Kazincz... Ferenc	Kölcse... Ferenc
Batthyán... Lajos	Andráss... Gyula
Batsány... János	Kányád... Sándor
Thököl... Imre	Bród... Sándor
Egress... Béni	Wesselény... Miklós
Rákócz... Ferenc	Munkács... Mihály
Bessenye... György	Regul... Antal
Kisfalud... Károly	Eszterház... Károly
Apácza... Csere János	Csokona... V. Mihály
Görge... Artúr	Dessewff... Arisztid
Versegh... Ferenc	

2. Kötőjellel, nagyköötőjellel vagy különírjuk az alábbi példákat?

Habsburg császár .....
Bajcsy Zsilinszky Endre .....
Herman Ottó Emlékmúzeum .....
Himfy strófa .....
Bartók Béla Pásztorj Ditta díj .....
Anjou kori .....
Schubert dalest .....
Derkovits Gyula Terem .....
Kárpát Ukrajna .....
BCG oltás .....
Beatles korszak .....
Kossuth rádió .....
Ikrek csillagkép .....
Maros Körös köze .....
D vitamin tartalom .....

3. Az alábbi tulajdonneveket lássa el raggal és képzővel!

Tulajdonnév	Ragos (-val, -vel) alak	Képzős (-i, -s, -beli) alak
Knezich		
Kossuth		
Werbőczy Miklós		
Schumann		
Michelangelo		
Horatius		

Tulajdonnév	Ragos (-val, -vel) alak	Képzős (-i, -s, -beli) alak
Miskolci Nemzeti Színház		
Keleti pályaudvar		
Rába-híd		
Svájci Államszövetség		
Sebes-Körös-part		
Nyugat-szibériai-alföld		
Szent-Györgyi Albert-díj		
Thália Színház		

4. Válassza el minden lehetséges helyen az alábbi szavakat!

egyaránt	.....
ofotértes	.....
konklúzió	.....
maharadzsa	.....
peches	.....
fotografál hologram	.....
alexandrinus	.....
infláció	.....
Soós	.....
Fudzi	.....
Bachhal	.....
Maupassant-nal	.....
Bordeaux-ban	.....

Megoldások

A feladatlap

1. Rövid vagy hosszú a magánhangzó és a mássalhangzó?

Egészítse ki az alábbi szavakat!

kátyú (u – ú)

mennybolt (ny – nny)

távírda (i – í)

penicillin (l – ll)

kintorna (i – í)

négybillió (l – ll)

hídi vásár (i – í)

bensőséges (n – nn)

mellől (ö – ő)

klorofill (l – ll)

szívesség (i – í)

játsszunk (sz – ssz)

gyaur (u – ú)

diagram (m – mm)

diktatórikus (o – ó)

bejárnllak (l – ll)

2. Ly vagy j? Döntse el, melyik betűvel kell kiegészíteni a példákat!

skatulya

muszáj

mordály

gereblye

selypít

karvaly

vályú

zsivajog

gomolya

csevej

zszindely

mályva

vályog

mihelyt

lajtorja

bolyhos

zszölye

lakáj

kajla

szeráj

bojler

robaj

nyoszolya

sulykol

naspolya

foljjon

sajog

dölyfös

guzsaly

3. Alkosson szó szerkezeteket vagy szóösszetételeket az alábbi szavakból!

nemzeti, szín, szalag: **nemzetiszín szalag**
 tébécé, szakorvos: **tébécészakorvos**
 borostyán, ékszer: **borostyán ékszer**
 búza, kalász, színű: **búzakalászsínű**
 export, import, tevékenység: **export-import tevékenység**
 átvilágító, bíró: **átvilágítóbíró**
 személyi, jövedelem, adó, rendszer: **személyijövedelemadó-rendszer**
 száztizenöt, évenként: **száztizenöt évenként**
 harminc, ívnyi: **harmincívnyi**
 szervetlen, kémia, tanárnő: **szervetlenkémia-tanárnő**
 száz, milliárdnyi (beruházás): **százmilliárdnyi**
 MÉH, átvevőtelep: **MÉH-átvevőtelep**
 parafa, talpú, papucs: **parafa talpú papucs**

4. Mindhárom oszlopban talál egy-egy hibás helyesírású szót!

Karikázza/jelölje be azokat!

tessék-lássék módra	korpás kenyér	igen nagy mértékben
Mississippi	nagy sikerű	nagypéntek
bemutató előadás	számon kér	utasszámláló készülék
fő-építésvezető	Állami Számvevőszék	Kékes tető
hadikórház	vákuumszivattyú	papíralapú
korong alakú	szinuszfüggvény	Zsigmond-korabeli
tabutéma	dobostorta	daragaluska-leves
tb-járulék	oda-vissza utazik	exférj

B feladatlap

1. Mi van a név végén: *i* vagy *y*? Egészítse ki őket!

Kazinczy Ferenc	Kölcsey Ferenc
Batthyány Lajos	Andrássy Gyula
Batsányi János	Kányádi Sándor
Thököly Imre	Bródy Sándor
Egressy Béni	Wesselényi Miklós
Rákóczi Ferenc	Munkácsy Mihály
Bessenyei György	Reguly Antal
Kisfaludy Károly	Eszterházy Károly
Apáczai Csere János	Csokonai V. Mihály
Görgey Artúr	Dessewffy Arisztid
Verseghy Ferenc	

2. Kötőjellel, nagykötőjellel vagy különírjuk az alábbi példákat?

Habsburg császár **Habsburg császár**
Bajcsy Zsilinszky Endre **Bajcsy-Zsilinszky Endre**
Herman Ottó Emlékmúzeum **Herman Ottó Emlékmúzeum**
Himfy strófa **Himfy-strófa**
Bartók Béla Pásztory Ditta díj **Bartók Béla–Pásztory Ditta-díj**
Anjou kori **Anjou-kori**
Schubert dalest **Schubert-dalest**
Derkovits Gyula Terem **Derkovits Gyula Terem**
Kárpát Ukrajna **Kárpát-Ukrajna**
BCG oltás **BCG-oltás**
Beatles korszak **Beatles-korszak**
Kossuth rádió **Kossuth rádió**
Ikrek csillagkép **Ikrek csillagkép**
Maros Körös köze **Maros–Körös köze**
D vitamin tartalom **D-vitamin-tartalom**

3. Az alábbi tulajdonneveket lássa el raggal és képzővel!

Tulajdonnév	Ragos (-val, -vel) alak	Képzős (-i, -s, -beli) alak
Knezich	Knezichcsel	knezichi
Kossuth	Kossuthtal	kossuthi
Werbőczy Miklós	Werbőczy Miklóssal	Werbőczy Miklós-i
Schumann	Schumann-nal	schumanni
Michelangelo	Michelangelóval	michelangelói
Horatius	Horatiusszal	horatiusi

Tulajdonnév	Ragos (-val, -vel) alak	Képzős (-i, -s, -beli) alak
Miskolci Nemzeti Színház	Miskolci Nemzeti Színházzal	miskolci nemzeti színházi
Keleti pályaudvar	Keleti pályaudvarral	Keleti pályaudvari
Rába-híd	Rába-híddal	Rába-hídi
Svájci Államszövetség	Svájci Államszövetséggel	svájci államszövetségi
Sebes-Körös-part	Sebes-Körös-parttal	sebes-Körös-parti
Nyugat-szibériai-alföld	Nyugat-szibériai-alfölddel	nyugat-szibériai-alföldi
Szent-Györgyi Albert-díj	Szent-Györgyi Albert-díjjal	Szent-Györgyi-Albert-díjas
Thália Színház	Thália Színházzal	Thália színházi

4. Válassza el minden lehetséges helyen az alábbi szavakat!

egyaránt:	egy-a-ránt
ofotértes:	o-fo-tér-tes
konklúzió:	konk-lú-zi-ó
maharadzsa:	ma-ha-ra-dzsa
peches:	pe-ches
fotografál:	fo-to-gra-fál vagy fo-tog-ra-fál
hologram:	ho-log-ram
alexandrinus:	a-le-xand-ri-nus
infláció:	inf-lá-ci-ó
Soós:	Soós
Fudzsi:	Fu-dzsi
Bachhal:	Bach-hal
Maupassant-nal:	Mau-pas-sant-nal
Bordeaux-ban:	Bor-deaux-ban

Tollbamondás

„Ifjú szívekben élek...” (1919–2019)

2019, az Ady-év a megemlékezéseké határon innen és túl a magyarlakta településeken. Ady Endrének, a költőóriásnak versei hangzanak el lépten-nyomon, akár megzenésítve is például általános és középiskolai magyarórákon. Velünk van a mindennapokban is, hisz őelőtte tisztelgünk az *Ady Endre Általános Iskola*, *Ady Endre Gimnázium*, *Ady sétány*, *Ady utca*, *Ady tér*, illetve az *Adylyiget* és *Ady Endre Emlékmúzeum*, *Ady Endre Társaság*, *Ady Endre Művelődési Ház és Könyvtár* stb. elnevezésekkel. De hogy is indult a messiássorsnak érzett életút?

A 19. század második felében a Szilágyságból származó diák szülőhelyén, Érmind-szenten kezdte iskolás éveit, majd a nagykárolyi piarista gimnáziumban és a zilahi kálvinista iskolában folytatta. Ez utóbbiban 1892–96 között már jelentkezett első verseivel, diáklapot szerkesztett, amelyben álneven publikált is.

1896-ban az akkor 19 éves fiatalember első ízben járt diáktársaival a fővárosban. Még ugyanebben az évben Debrecenben a jogakadémiára iratkozott be, de egy évvel később már a Budapesti Tudományegyetem jogászhallgatói között találjuk. 1898-ban visszakanyarodott a cívisvárosba, ismételten nekirugaszkodott a jogi tárgyak elsajátításának, de nemsokára ezzel a pályával végérvényesen szakított. Az újságírás lépésről lépésre meghódította, ezért meghozta döntését: újságíró lesz. Időközben megjelent első kötete, amelynek címe: *Versek*. Nagyvárad, a Körös-parti Párizs, az Osztrák–Magyar Monarchia egyik kulturált, nagy múltú városa mindvégig kedves hely maradt számára, időnként vissza-visszatért, hisz sok szál kötötte oda. A *Nagyvárad* *Napló* belső munkatársaként már élesen bírálta a klérust, a magyar ugar elmaradottságát és a nagybirtokrendszert. Itt ismerkedett meg továbbá élete egyik nagy szerelmével, Brüll Adéllal az EMKE-kávéházban, aki az együtt töltött évtizedben Párizst és több nyugat-, valamint dél-európai üdülőhelyet ismerttetett meg vele. Úgyszintén ehhez a nagy múltú városhoz köthető a szabadkőművességgel való kapcsolata, amelynek nemcsak híve, hanem később bírálója is lett. Nagyvárad jelentette a döntő fordulatot lírájában, hisz itt hallott először Baudelaire-ről, Verlaine-ről, akik igen nagy hatással voltak stílusára, eszmerendszerére, de itt szerette meg Csokonai művészetét is. A Párizsban és a Riviérán – Nizzában, Monte-Carlóban és Monacóban – eltöltött tíz-egynéhány hónap után elbűvölten írt a *Budapesti Napló* számára küldött tudósításaiban a modern *Nyugat* vonzerejéről, a műveltség világcentrumáról. 1908 fontos év, hisz akkor alakult meg Nagyváradon a *Holnap Irodalmi Társaság*, amelynek tagja lett, és ugyanekkor indult a *Nyugat* Budapestben, amelynél élete végéig főmunkatársként tevékenykedett.

A 20. századi első nagy világgégés, a háború 1914-től rendkívül megviselte testét-lelkét, erről tanúskodnak az úgynevezett halálversek. A közel tízéves Léda-szerelmet a szakítás után, 1915-ben a fiatal, rajongó Boncza Bertával, Csinszkával kötött házassága segítette elfelejteni. Hű társa mindvégig odaadóan ápolta nagybeteg férjét a fővárosi Veres Pálné utcai lakásukban.

1919 januárjában a magyar irodalom egyik kimagasló alakjától több tízezren búcsúztak a Magyar Nemzeti Múzeum előtt.

Bozsik Gabriella

A Nagy J. Béla helyesírási verseny 2022-es feladatai és megoldásai

*ny. főiskolai tanár, Eger, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem,
Magyar Nyelvészeti Tanszék*

A feladatlap

1. Egészítse ki az alábbi szavakat rövid vagy hosszú magánhangzóval!

...njátok (<i>u, ú</i>)	zs...radék (<i>i, í</i>)	dr...ll (<i>i, í</i>)
h...vatkozik (<i>i, í</i>)	...zület (<i>i, í</i>)	od... (<i>u, ú</i>)
cs...bor (<i>i, í</i>)	men... (<i>ü, ú</i>)	d...csértessék (<i>i, í</i>)
mell...l (<i>ö, ő</i>)	h...gostul (<i>u, ú</i>)	h...radó (<i>i, í</i>)
reg...s (<i>ö, ő</i>)	csir...z (<i>i, í</i>)	L...ránd (<i>o, ó</i>)
asz... (<i>u, ú</i>)	ördög...s (<i>ö, ő</i>)	káty... (<i>u, ú</i>)

2. Döntse el, hogy az alábbi szóalakváltozatok közül melyik a helyes forma!

panel – panell	álld meg – áldd meg (a helyed)
zsilet – zsilett	karierista – karrierista
talpalatnyi – talpalattnyi	rebelió – rebellió
konektor – konnektor	zepelin – zepelin
milleniumi – millenniumi	ofenzíva – offenzíva
fenhéjázó – fennhéjázó	klorofil – klorofill
hologram – hologramm	rójanak – rójjanak
menyország – mennyország	viszér – visszér

3. Mi a helyes a családi név végén (*i* vagy *y*)?

Kazincz... Ferenc	Karinth... Frigyes	Versegh... Ferenc
Batthyán... Lajos	Eszterház... Károly	Hunyad... János
Thököl... Imre	Egress... Béni	Vörösmart... Mihály
Görge... Artúr	Reviczka... Gyula	Bessenye... György
Rákóczi... Ferenc	Kisfalud... Károly	Apáczai... Csere János

4. Tippetelj, mi kerül a pontok helyére (*j* vagy *ly*)!

gere...	hé...a	mordá...	méte...
forté...	gomo...a	pozdor...a	sa...ka
ö...v	bó...a	zsinde...	má...va
viszo...og	zsö...e	cseve...	la...torja
laká...	nyoszo...a	szera...	muszá...

B feladatlap**1. A bal oldali oszlopban felsorolt szavakból alakítson ki szó szerkezeteket vagy szóösszetételeket!**

	Szó szerkezetek	Szóösszetételek
szerkesztő, bizottság	.....	<i>szerkesztőbizottság</i> .....
körte, alakú	<i>körte alakú</i>	.....
alap, fokú	.....	.....
futball, edző	.....	.....
kosárlabda, bajnokság	.....	.....
előbbre, való	.....	.....
fazekas, műhely	.....	.....
felőtt, oktatás	.....	.....
százöt, évnyi	.....	.....
burgonya és káposzta, főzelék	.....	.....
fizika és matematika, füzet	.....	.....
összetett, mondat, elemzés	.....	.....
német és angol, tanszék	.....	.....
adó, visszafizetés	.....	.....
magas, hangrendű	.....	.....
SIM, kártya	.....	.....

2. Lásd el -i, -s vagy -beli képzővel és -val, -vel raggal az alábbi tulajdonneveket!

Alapforma	Képzős alak	Ragos alak
Michelangelo	<i>micelangelói</i>	<i>Michelangelóval</i> .....
Babits	.....	.....
Balzac	.....	.....
Horatius	.....	.....
Végh	.....	.....
New York	.....	.....
Versailles	.....	.....
Duna-part	.....	.....
Bükk hegység	.....	.....
Sebes-Körös-part	.....	.....
Andrássy út	.....	.....
Dán Királyság	.....	.....
Osztrák–Magyar Monarchia	.....	.....
Pompeji	.....	.....
Északkelet-Ausztrália	.....	.....
Keletrómai Császárság	.....	.....
Közép-Kelet-Európa	.....	.....

3. Szótagolja a következő neveket!

Függőleges vonalakkal jelölje a szótaghatárokat!

Széchy	Batthyány	Thököly	Babitsé	Babitscsal
Aulich	Dessewffy	Joóhoz	Maupassant-t	Bretagne
Shakespeare	Beethoven	Marseille	Bánffy	Bacchus
Hemingway	Alexszel	Alexandria		

4. Húzza alá a hibásan leírt szavakat, és írja le őket helyesen!

a dalai láma	.....
Knéziccsel	.....
Goethe-t	.....
Munkácsy festmény restaurálás	.....
a Habsburg család	.....
Kodály körönd	.....
Kossuth-szakáll	.....
Széchenyi-díjas	.....
Sacher-torta	.....
Szent Anna tó	.....
Comenius emlékülés	.....

Megoldások

A feladatlap

1. Egészítse ki az alábbi szavakat rövid vagy hosszú magánhangzóval!

unjátok (<i>u, ú</i>)	zsiradék (<i>i, í</i>)	drill (<i>i, í</i>)
hivatkozik (<i>i, í</i>)	ízület (<i>i, í</i>)	odú (<i>u, ú</i>)
csibor (<i>i, í</i>)	menü (<i>ü, ő</i>)	dicsértessék (<i>i, í</i>)
mellől (<i>ö, ő</i>)	húgostul (<i>u, ú</i>)	híradó (<i>i, í</i>)
regős (<i>ö, ő</i>)	csiríz (<i>i, í</i>)	Loránd (<i>o, ó</i>)
aszú (<i>u, ú</i>)	ördöngös (<i>ö, ő</i>)	kátyú (<i>u, ú</i>)

2. Döntse el, hogy az alábbi szóalakváltozatok közül melyik a helyes forma!

panel – panell	álld meg – áldd meg (a helyed)
zsilet – zsilett	karierista – karrierista
talpalatnyi – talpalattnyi	rebelió – rebellió
konektor – konnektor	zepelin – zeppelin
milleniumi – millenniumi	ofenzíva – offenzíva
fenhéjázó – fennhéjázó	klorofil – klorofill
hologram – hologramm	rójanak – rójjanak
menyország – mennyország	viszér – visszér

3. Mi a helyes a családi név végén (*i* vagy *y*)?

Kazinczy Ferenc	Karinthy Frigyes	Verseghy Ferenc
Batthyány Lajos	Eszterházy Károly	Hunyadi János
Thököly Imre	Egressy Béni	Vörösmarty Mihály
Görgey Artúr	Reviczky Gyula	Bessenyei György
Rákóczi Ferenc	Kisfaludy Károly	Apáczai Csere János

4. Típeljen, mi kerül a pontok helyére (j vagy ly)!

gerely

fortély

ölyv

viszolyog

lakáj

héja

gomolya

bója

zsöllye

nyoszolya

mordály

pozdorja

zsindely

csevej

szeráj

métely

sajka

mályva

lajtorja

muszáj

B feladatlap**1. A bal oldali oszlopban felsorolt szavakból alakítson ki szó szerkezeteket vagy szóösszetételeket!**

	Szó szerkezetek	Szóösszetételek
szerkesztő, bizottság	.....	<i>szerkesztőbizottság</i> .....
körte, alakú	<i>körte alakú</i>	.....
alap, fokú	.....	alapfokú .....
futball, edző	.....	futballedző .....
kosárlabda, bajnokság	.....	kosárlabda-bajnokság .....
előbbre, való	előbbre való	.....
fazekas, műhely	.....	fazekasműhely .....
felőtt, oktatás	.....	felőttoktatás .....
százöt, évnvi	százöt évnvi	.....
burgonya és káposzta, főzelék	.....	burgonya- és káposztafőzelék ..
fizika és matematika, füzet	.....	fizika- és matematikafüzet .....
összetett, mondat, elemzés	.....	összetettmondat-elemzés .....
német és angol, tanszék	német és angol tanszék	.....
adó, visszafizetés	.....	adó-visszafizetés .....
magas, hangrendű	magas hangrendű	.....
SIM, kártya	.....	SIM-kártya .....

2. Lásd el -i, -s vagy -beli képzővel és -val, -vel raggal az alábbi tulajdonneveket!

Alapforma	Képzős alak	Ragos alak
Michelangelo	<i>michelangelói</i>	<i>Michelangelóval</i> .....
Babits	babitsi, babitsos	Babitscsal .....
Balzac	balzaci	Balzackal .....
Horatius	horatiusi	Horatiusszal .....
Végh	vég hi	Vég hgel .....
New York	New York-i	New York kal .....
Versailles	versailles-i	Versailles-jal .....
Duna-part	Duna-parti	Duna-part tal .....
Bükk hegység	Bükk hegységi	Bükk hegység gel .....
Sebes-Körös-part	sebes-Körös-parti	Sebes-Körös-part tal .....
Andrássy út	Andrássy úti	Andrássy út tal .....
Dán Királyság	dán királyság beli	Dán Királyság gal .....
Osztrák–Magyar Monarchia	osztrák–magyar monarchi beli	Osztrák–Magyar Monarchi ával
Pompeji	pompeji	Pompeji val .....
Északkelet-Ausztrália	északkelet-austráli ai	Északkelet-Ausztráli ával .....
Keletrómai Császárság	keletrómai császársági	Keletrómai Császárság gal .....
Közép-Kelet-Európa	közép-kelet-európai	Közép-Kelet-Európa val .....

3. Szótagolja a következő neveket!

Függőleges vonalakkal jelölje a szótaghatárokat!

Szé chy	Bat thyá ny	Thö kö ly	Ba bi tsé	Ba bits csal
A u lich	Des sew ffy	Joó hoz	Mau pas sant-t	Bre tagne
Shakes peare	Bee tho ven	Mar seille	Bán ffy	Bac chus
He ming way	A lex szel	A le xand ri a		

4. Húzza alá a hibásan leírt szavakat, és írja le őket helyesen!

a dalai láma	.....
Knéziccsel	Knezichcsel .....
Goethe-t	Goethét .....
Munkácsy festmény restaurálás	Munkácsy-festmény-restaurálás .....
a Habsburg család	a Habsburg-család .....
Kodály körönd	.....
Kossuth-szakáll	.....
Széchenyi-díjas	.....
Sacher-torta	.....
Szent Anna tó	Szent Anna-tó .....
Comenius emlékülés	Comenius-emlékülés .....

Tollbamondás

Emlékezzünk Gárdonyi Gézára!

Ki ne olvasta volna általános vagy középiskolában az egri vár védőinek harcát bemutató regényt? Igen, Gárdonyi Géza halhatatlan művére, az Egri csillagokra gondoltunk, amely méltán lett nemrég a legnépszerűbb könyv, amelyet 1968-ban meg is filmesítettek, és több nyelvre lefordították.

Gárdonyi Géza a szászországi ősei miatt kapta a Ziegler Géza nevet Agárdpusztán születésekor, 1863. augusztus 3-án. Ma a szülői házát, a Gárdonyi Géza Emlékházat sok száz kisdíák és felnőtt látogatja nap mint nap. Száz évvel ezelőtt, 1922. október 30-án városunk büszkesége örökre eltávozott közülünk. Egerben számtalan tisztelője vett végső búcsút tőle. 2022 tehát az utókor számára az emlékezés éve Magyarország-szerte.

A Ziegler család kiváltképp az apa foglalkozása, valamint a történelmi események miatt nagyon mozgalmas életet élt. Gyakran változott a lakóhelyük. A visszaemlékezések szerint több mint húsz kisebb-nagyobb településen fordultak meg rövidebb-hosszabb ideig. A gyermek Ziegler Géza Budán kezdte meg elemi iskolai tanulmányait, de néhány évvel később már a Sárospataki Református Kollégium diákjai között találjuk. A budapesti Kálvin téri Református Gimnáziumban letette érettségi vizsgáját, és a gyenge fizikumú, vékonydongájú fiatalember az Egri Érseki Tanítóképző növendéke lett. Nem mondhatni, hogy lelkesedéssel készült a tanítói pályára, viszont ez idő alatt közelebb került az irodalomhoz, diáklapot szerkesztett, illusztrált, álnéven humoreszkeket vetett papírra. Tanítói oklevelével a zsebében, több helységben kezdte el az oktatómunkát elég mostoha körülmények között. Valószínűleg ezzel volt magyarázható, hogy mellőzöttnek érezte magát. Ezután a kántortanítói beosztás minőségi javulást eredményezett az életkörülményeiben. Az írás-olvasás tanítását játékos, újszerű módszerekkel végezte mindenki meglegedettségére.

1885-ben végleg lemondott a kántortanítói állásról, és ezzel egy új szakasz következett az életében. Győrben indult el az újságírói karrierje. Írt és szerkesztett ismert folyóiratoknál Budapesten is. Ezért családjával a fővárosba költözött, de ez rövid kitérőnek bizonyult, ezért visszavárta Győr a tehetséges újságírót. Hamarosan Budapestre igyekezett gyógyulni, de a Magyar Hírlap alkalmazta. Ekkoriban születtek meg többek között a jól ismert, népszerű Göre Gábor-levelek is. Járt irodalmi salonokba, elegáns kávéházak törzsvendége volt, ahol a kortársai szeretettel fogadták.

Megunván a fővárost, egy alkalommal Egerbe utazott, és akkor döntötte el, hogy a csend, a béke, a szépség ide köti. 1897 februárjában az egri várra néző közeli dombon megvásárolt egy tornácos parasztházat, és édesanyjával, valamint két fiával végleg egri lakos lett. Itt talált nyugalomra az „egri remete”, ahogy barátai nevezték. Egymás után születtek meg történelmi témájú jobbnál jobb művei. Zárkózottsága, befelé fordulása

nem akadályozta meg abban, hogy anyaggyűjtés céljából eljusson Konstantinápolyba, Olaszországba, Franciaországba, sőt Bajorországba és Erdélybe is. Szabadidejében szívesen rajzolt, festetett, fényképezett, jól hegedült, vidáman játszott magyar nótákat, és hatalmas kertjében tanulmányozta az állat- és növényvilágot. Hat nyelven írt és olvasott. Hitt a lélekvándorlásban és a spiritizmusban. Az általa kialakított bonyolult kalligrafikus titkosírású naplója az ő ars poeticáját tartalmazza többek között. Egyetlen komoly szenvedélye a pipázás volt.

Bronzkoporsóját a várbeli Bebek-bástyán lévő díszsírhelyen helyezték nyugalomra a tisztelői, barátai. Fejfájára a végakarata szerint mindössze ennyi került: Csak a teste.

A Nagy J. Béla országos helyesírási verseny döntőiben díjazott hallgatók listája

Év	Helyezés	Név	Oktatási intézmény és helye
1987	I.	Sarlós Valéria	Ho Si Minh Tanárképző Főiskola, Eger
1987	II.	Ságiné Nagy Éva	ELTE Tanárképző Főiskolai Kar, Budapest
1987	III.	Csetkovits Csilla	JATE, Szeged
1988	I.	Czuczor Erzsébet	Ho Si Minh Tanárképző Főiskola, Eger
1988	II.	Vecsernyés Ildikó	JATE, Szeged
1988	III.	Nagy Judit	ELTE Bölcsészettudományi Kar, Budapest
1989	I.	Márton Ágnes	Ho Si Minh Tanárképző Főiskola, Eger
1989	II.	Nagy Szabolcs	Comenius Tanítóképző Főiskola, Sárospatak
1989	III.	Antal Erzsébet	Zsámbéki Tanítóképző Főiskola
1990	I.	Denke Virág	Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen
1990	II.	Papp Erika	Békéscsabai Tanítóképző Főiskola
1990	III.	Molnár Barbara	JATE, Szeged
1991	I.	Ocskay Gyula	Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola, Eger
1991	II.	Dobsonyi Sándor	Budapesti Tanítóképző Főiskola
1991	III.	Rozmán Krisztina	Zsámbéki Tanítóképző Főiskola
1992	I.	Szabó Zita	Békéscsabai Tanítóképző Főiskola
1992	II.	Kollárik Péter	Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola, Eger
1992	III.	Némethné Új Éva	Zsámbéki Tanítóképző Főiskola
1993	I.	Kissimon Brigitta	ELTE Bölcsészettudományi Kar, Budapest
1993	II.	Tóth Ildikó	Kőrösi Csoma Sándor Főiskola, Debrecen
1993	III.	Boncsér Bernadett	KLTE, Debrecen
1994	I.	Őszi Gitta	JATE, Szeged
1994	II.	Szijártó Tímea	Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola, Esztergom
1994	III.	Pethő Zsuzsa	Budapesti Tanítóképző Főiskola
1995	I.	Dudás Györgyi	KLTE, Debrecen
1995	II.	Barabás Edit	Budapesti Tanítóképző Főiskola
1995	III.	Szijártó Tímea	Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola, Esztergom

Év	Helyezés	Név	Oktatási intézmény és helye
1996	I.	Beregszászi Magdolna	ELTE Bölcsészettudományi Kar, Budapest
1996	II.	Minier Márta	KLTE, Debrecen
1996	III.	Tarnai Beáta	ELTE Tanárképző Főiskolai Kar, Budapest
1997	I. (m)	Mártonfi Attila	ELTE Bölcsészettudományi Kar, Budapest
1997	I. (m)	Szabó Zsuzsanna	Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, Szeged
1997	II.	Fehér Brigitta	Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola, Eger
1997	III.	(nem adták ki)	
1998	I.	Dobány Margit	Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola, Debrecen
1998	II.	Fábián György	Bessenyei György Tanárképző Főiskola, Nyíregyháza
1998	III.	Cserháti Andrea	Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola, Eger
1999	I.	Bárdos Eszter	Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola, Eger
1999	II.	Gyarmati Ágnes	ELTE Bölcsészettudományi Kar, Budapest
1999	III.	Delí Tünde	Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola, Debrecen
2000	I–II.	Gáti Éva	ELTE Tanító- és Óvóképző Kar, Budapest
2000	I–II.	Kocsis András	Debreceni Egyetem
2000	III–IV.	Vaszkun Anita	Bessenyei György Tanárképző Főiskola, Nyíregyháza
2000	III–IV.	Fejes Edit	Szegedi Tudományegyetem
2001	I.	Nagy Ilona	ELTE Bölcsészettudományi Kar, Budapest
2001	II.	Zombory Katalin	ELTE Tanító- és Óvóképző Kar, Budapest
2001	III.	Szegedi Éva	Nyíregyházi Főiskola
2002	I.	Horváth Bernadett	ELTE Bölcsészettudományi Kar, Budapest
2002	II.	Bírta Réka	Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola, Eger
2002	III.	Kékesi Csilla	Debreceni Egyetem
2003	I.	Veszelszki Ágnes	ELTE BTK, Budapest
2003	II.	Selyem Zoltán	ELTE TTK, Budapest
2003	III.	Szakál Marianna	Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola BTFK, Eger
2005	I.	Kozma Judit	ELTE Bölcsészettudományi Kar, Budapest
2005	II.	Biró János	Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola, Eger

Év	Helyezés	Név	Oktatási intézmény és helye
2005	III.	Huszár Ágnes	Veszprémi Egyetem TK
2006	I.	Szegi Ádám	ELTE Bölcsészettudományi Kar, Budapest
2006	II.	Bitai Tamás	Szegedi Tudományegyetem TTK
2006	III.	Jakus Ágnes	Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola, Eger
2007	I.	Ludányi Zsófia	ELTE Bölcsészettudományi Kar, Budapest
2007	II.	Juhász Péter	Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola BTK, Eger
2007	III.	Hasap Klára	Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK, Piliscsaba
2008	I.	Sasvári Tünde Anita	ELTE Bölcsészettudományi Kar, Budapest
2008	II.	Kovács Nóra	Szegedi Tudományegyetem BTK
2008	III.	Nagy Enikő	Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK, Piliscsaba
2009	I.	Furuglyás Dóra	ELTE Bölcsészettudományi Kar, Budapest
2009	II.	Dargai Bernadett	Eszterházy Károly Főiskola BTK, Eger
2009	III.	Dsupin Éva	Miskolci Egyetem, BTK
2010	I.	Báthory Kinga	Eszterházy Károly Főiskola BTK, Eger
2010	II.	Köllő Zsófia	Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár
2010	III.	Kovács Györgyi	ELTE Bölcsészettudományi Kar, Budapest
2011	<i>(elmaradt)^[1]</i>		
2012	<i>(elmaradt)^[1]</i>		
2013	I. (m)	Kocsis Teréz	ELTE Bölcsészettudományi Kar
2013	I. (m)	Tóth Edina Bettina	ELTE Tanító- és Óvóképző Kar
2013	II. (m)	Kalla Viktória	Szegedi Tudományegyetem
2013	II. (m)	Lévai Zsuzsanna	EKF
2013	III.	<i>(nem adták ki)</i>	
2015	I.	Szeverényi Melinda	Szegedi Tudományegyetem
2015	II.	Tuska Borbála	ELTE Bölcsészettudományi Kar
2015	III.	Nagy Zsófia	Eszterházy Károly Főiskola
2015	IV.	Ágoston Marianna	Károli Gáspár Református Egyetem
2015	V.	Farkas Linda	Comenius Egyetem, Pozsony
2015	VI.	Balogh Réka	Apor Vilmos Katolikus Főiskola
2017	I.	Csiszárík Katalin	Eszterházy Károly Egyetem

Év	Helyezés	Név	Oktatási intézmény és helye
2017	II.	Tóth Zsuzsanna Ingrid	Károli Gáspár Református Egyetem
2017	III.	Kovács Péter Zoltán	Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár
2019	I.	Varga Nóra	Comenius Egyetem BTK, Pozsony
2019	II.	Pipis Panna	Budapesti Corvinus Egyetem
2019	III.	Orbán Gyula	II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
2022	I.	Tóth Gvendolin	Pannon Egyetem
2022	II.	Hadobás Titanilla	Károli Gáspár Református Egyetem
2022	III.	Balló Ignác-Norbert	Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár

Az (m) jellel jelölt, illetve többszörös sorszámú hallgatók megosztva kapták a díjat.

